

לדבר דלי גליון פ

הג

צבי כשראי.

מירכתי תבל

חלק ראשון

מירכתי צפון:

פְּרִשֶׁת מַסְעוֹתַי בְּסִיבִירִיָּה הַמַּעֲרָבִית וְהַמְּזֻרְחִית, בְּהַגְלִילוֹת
הַצְפוֹנִיּוֹת וְהַקְּרוֹבוֹת לַהֲצִיר הַצְפוֹנִי וְכו'.

הַחֵל מִתְּחִלָּתָהּ וְתַקְצִימָא דְרֶךְ הַרְרֵי הָאוֹרְלִים וְעֶרְבוֹת
הַקִּירְגִּיזִים וְכו' עַד הָאוֹקִינוֹס הַשְּׁקֵט.

ירושלם תרע"ד ☆ ☆ דפוס א. מ. לונין

ПУТОШЕСТВІЯ

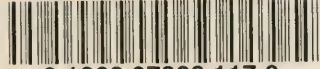
по сибиріи Китай и Японіи

Г. Х. КОЗДОЯ

0 palestinie

103 ריטת ין קיטת:

UNIVERSITY OF FLORIDA

3 1262 07329 117 0

DS

9

, K32

M59

1914

JUDICA

LEWIS

Zewi Kasdai

A TRAVERS LA TERRE

EN 2 PARTIES

1er. Partie :

L'Extrême-Nord : mes voyages en Sibirie Occidentale et
Orientale et dans les pays avoisinants au pôle nord.

2ème. Partie :

L'Extrême—Orient : mes voyages en Mandchourie, Chine et Japon,
contenant aussi certaines détails intéressants sur la vie des juifs
en ces pays.

JERUSALEM 1914

Imp. A. M. Luncz

Zwi Kasdai

AUS FERNEN LÄNDERN

IN ZWEI TEILEN

I. Aus dem Norden:

Reisen in West-und Ostsibirien und in den Ländern in der
Nähe des Nordpols usw.

II. Aus dem Osten:

Reisen in der Mandschurei, China und Japan samt Nachrichten
über die dort lebenden Juden.

JERUSALEM 1914

Druck A. M. Luncz

מְקַטֵּר מִגֵּשׁ לְבָנֵינוּ וּבָנֵינוּ
מִנַּחֵם וִיחִיאֵל
אֵינְגִ'נֶר אוֹסִישְׁקִין ד"ר צֵלִינוּב

לחג יובלם בהמלאות להם חמשים שנה להולדתם, ועשרים וחמש
שנים לעבודתם הפוריה לתחית עמנו וארצנו.

בכל רגשי כבוד ויקר

ובברכת ציון משאת נפשם

מאת המחבר

ירושלם במרומי הר ציון

התרע"ד

מעין הקדמה

ספרי זה שכרכו נדפס כבר בספרתנו העתונת (בהמליין בשעתו, בהצפירה ועוד) אחשוב שלא עבר זמנו גם עתה. ומה גם שהוספתי עליו כמה דברים מענינים מחיי אחינו הנחתים במקומות הרחוקים האלה שאי אפשר היה כלל להדפיסם ע"ע מפני טעמים שונים, וביניהם—מפני חוקי הבקרת או ברוסיא... הפין אנכי להאמין כי גם סופרינו הגדולים והישרים בלבותם, יהודוני בעד ספרי זה המעשיר אותם ידיעות בת מלככות ובה מענינות מאחינו הנדחים בקצוי ארץ, שעדיין לא דיבר עוד על אדותם שום סופר עברי, מסבה פשוטה—מחמת שלא היו אצלם.

תיתי לי, שכנראה הייתי אני הראשון שסכנתי את נפשי לבקר את אחינו אלה הרחוקים, ולהביא מהם איזה ידיעות שככל אופן תוסיפנה צכעים וסממנים להיורה הלאומית שלנו וכו'.—מתנאה אני בזה. אף כי מעודי לא החזקתי טובה לעצמי לבל אתחזי כיוהרא...

ומתירא אני רק מסופרינו המונופוליסטים, אלה האסטיניסים שקשה להם להשלים עם הרעיון: שאיש פשוט כמוני שאינו, סופר רעשני ואינו דורש „שנוי ערכין“ בשעה שאינו יודע אף להעריבם... יעיז לעשות נסיעות גדולות וכבירות כאלה בלי נטילת רשות מהם... שזהו במובן ידוע, קצת עזות כלפי האסטיניסים=המונופוליסטים האלה. כי--למה נכהד—אלמלי קראו „רשימות מסעות“ כאלה מאיזה „גוי“, כודאי שהיו מעריצין אותן ומעתיקין אותן וכמה תוצאות ספרותיות וכו', והבקרת היתה טובה נאה ויפה ובקצת חנופה כנהוג...

אבל—יהודי?!... יהודי שאני. לגביה בטל הכבוד וכו' ומצוה לבטלו... כי ע"כ „יהודי“ אנכי וקפחתי את שכרי המוסרי...

ונקטינן: יהודי המדבר ע"ד יהודים, לו גם יבואו ציורים טפוסיים ברשימותיו מחיי עמים אחרים,—ציורים שאינם נופלים אולי מצדדי איזה „נוסע—גוי“. ואולם—מכיון שכתבם יהודי, לא פקעה יהדותו... וצריך לבטלו כעפרא דארעא. כי ע"כ נאמר עלינו: ונגש העם איש כרעהו וגו'... ואומר: ונהי בעינינו כהגגים, וכן היינו בעיניהם... וגו'.

כי אמנם, הגבים "הננו כשאנו לעצמנו: להדחק, להתכונן, להלחין וכו' ולקפח איש את רעהו... ובעכו"ז הננו נראים "בן" גם בעיניהם... לבטל אותנו ולאכלנו ככל פה ביהד את בשרונותינו ויתרון רוחנו וכו' וכו'.

ואתה ספרי—עולל טפוחי, לך והתראה לבלחם. די גם די למענך דברי התחלות והתשבחות, שקבלתי בכתובים, מגדולי עמנו ומחבמי דורנו היותר מפורסמים שבזמננו, אשר הואילו לגדלך ולרוממך עוד בהתגלגלך בהעתונות ובכתב-יד (*).

סמוך לבי ובטוח באלקי חסדי כי לשנה הבאה, בהמלאות לי חמישים שנה להולדתי, אוכה להוציאך לאור במהדורא שנייה, ביהד עם יתר ספרי שקדמוך, אשר כבר נמכרו, והנם מתבקשים—ת"ל—ואינם.

ואלקי ציון יוכני לחוג את הג יובלי על הר ציון,
לאור באור ציון עם כל אוהבי ציון.

הנושא דגל ציון ברמה כל ימיו

המחבר

בעלותי לארץ אבות.
ירושלים, א' דהנוכה, תרע"ד.
בנצחון רוח ישראל על רוח ויון...

(*) עשירות מכתבי-תהלה מגדולי הכמינו וסופרינו, על ספרי מסעותי אלה, שמורים אתי לספקם אל המהדורות השניות כשיוכני ה'. כי ספרי "מולכות אררט" שדפס אשתקד (מסעותי בקוקן ועבריים-הכספי ואויא-התיכונה וכו') וספרי שנשפת הזוהר "משא דומא", וכן "הגרות הללו" ו"העצמות היבשות", כבר נמכרו כל האקזומפי, וכמעט ככל יום ויום הגני מקבל דרישות עליהם מכל תפלות ישראל—אות ומופת הוא לי, כי הקהל שלנו נהנה מספרי אלה המציאים לו "פרישת שלום" מאחינו הרחוקים והגדולים בקצוי ארץ ואיים רחוקים וכו'.

וביהד עם זה אוזיא לאור אי"ה גם את רשימות מסעותי שאני מכין כעת מארץ-אבות וכו'.

הצופה פני הולגה, הקמא והאורלים.

סרטוב... ידידי!

הנני מחבק עתה בזרועותי פאתי תבל וקצוי ארץ, — יום וקדם, צפון וימין; היום וקור קיץ וחרף, אביב — עולמים והקרח הנורא. —

בצאתי מארץ הקדם, מקוקו ואויא התיכונה*, נסעתי דרך ים־הכספי ומסלת הברזל הקוקיות העוברת דרך גלילות אשרות הדן והולגה, ואסובב את הערים ורזניז', קולוב, טמבוב וכו' עד סרטוב העיר, זאת אומרת: יצאתי מאקלים חם, מקום לא היה בשנה זו אף מעט שלג ובפור. וכדי שלא יחסר לי „חרף“ אחר במספר שנותי, קדמני הוא בפה בעצם תקפו, אף כי כבר קרב קצו, כי הלא ימי אָבֶר עתה, וימיו ספורים.

אתמול ביום בואי כסו ערמות שלג את כל החצות ויחתמו בעד כל איש מצאת ההוצה, והיום כאשר פנו מעט את הררי השלג מצדי הדרכים והמפשעות, התעטפתי בשמיכת העבה והשעירה, ואגלוס את פני באדרתי לכל־יבקע עוד פני מעצמת הקור החזק, שלא הסכנתי בכמותו מעודי, בהיותי יליד הדרום, והנני מבקר עתה את העיר; —

והעיר גדולה ורבת המסחר והקנין, בהיותה מרכז המסלה הגדולה המסחרת את ערי רוססיה הפנימית ואשדות הולגה והדן, עם הכל ארץ אורל, ערכות הקירגוזים, הבשקירים, וערי המדבר Степной Край; בה בית מועד לסוחרים ולכנעני ארץ וכו' וגם אחב"י יקחו חלק גדול בסחרה ואתננה, ביהוד בסחר הנפט המובא לבאן ישר מביאקן דרך הולגה באניות, וב„ספינות־דודות“ (ציסטרנע) ופה יריקוהו ויטעוהו בהקלחיות (Щетеры) הרכביות וישולח לערי המדינה, ואחינו אלה שהם „סוחרים נכבדים“ במלוא מובן המלות, לא שכחו מלדאוג גם לעניני העדה הרוחניים, ותחת אשר עד כה, בהיות יסוד העדה העקרי מאנשי החיל ה„ניקולביים“ ובעלי מלאכה וכו', לא היה בפה בית תפלה כראוי, ולא ת"ת מתוקנה, לא... ולא... הנה עתה כאשר התחילו

(*) כי את מסעותי אלה המשכתי תחף אחרי גמרי מסעותי הקוקיות, פע"ז הולאתי את ספרי „ממלכות אררט“ אודיסה תרע"ב.

לבוא לכאן אנשים סוהרים נכבדים ומנומסים, מהרו לכנות להם ביהכנ"ס נהדר, ות"ת מסדרה ומתוקנה, והנהינו משטר נכון בעניני העדה וכל צרכי הצבור, ובימים האלה החלו להראות ביניהם גם נְצָנִי הציוניות וכו' וכבר יסדו גם ב"ס לשכתות ולערכים וכו' וכו' הכל כמון בעדה מתוקנה!

לע"ע אהינו אלה "הסוהרים הנכבדים", המה מעוטא דמעוטא מן העדה ונחשבים כגרים לפי שעה" אף שפעולתם והדרם כבר גראו עליה במדה מסוימה כאמור. אך רוב בני העדה, מלבד שרידי אנשי החיל הזקנים, המה אומנים ובע"מ המתפרנסים מיגיע כפיהם וכמעט שאין ביניהם גם אחד מבלי איזה אמונות; ישנם ביניהם חייטים (עבודה, שמשלמת פה היטב) רצענים, עושי-מגבעות, נגרים, נפחים וכו' והרוב—מתקני-שעונים.

המלאכה הנקיה הזאת, הקרובה יותר למסחר מאשר למלאכה, תפרנס עוד בכבוד את בעליה במקומות האל, שאין בהם מקום להתחרות" נמכות, ומה גם למן העת שהותרה למפלגת אומנים זו לפתוח גם בתי-מסחר לשעונים חדשים על יד בתי-מלאכתם, לא תראה עוד בזה יהודי "מתקן-שעונים-גרירא, כי כלם פתחו להם חנויות מרוחות בטבור העיר ובראש חוצות, ועל השלטים כתוב הדר באותיות גדולות מזהביות ומזהירות: "בית-מסחר-ראשי לפלוני"; "בית מסחר כללי (Deno) לפלוני"; "בית-מסחר כללי ומרכזי וראשי לאלמוני" וכו' וכו'—זה יכתוב "מַפְרִיז", וזה—מינוא, "מניצא", "מליברפול", "מלונדון", "מניוורק" וכדומה. ומי הוא ה"סוחר הנכבד" הלזה, המתחש על עיר צרפתית איטלקית, או אמריקאנית?—הוא הוא מיוזעני ה"אומן" או ה"מתקן" הפשוט, שכרוב הריצותו עלתה בידו ליסד "בית-מסחר" "גדול" "כללי", ו"מרכזי" ו"ראשי" וכו' העולה לסך אלפים ורבבות, ויש לו מו"מ עם צרפת אנגליא ואטליא וכו', אף כי כשהוא לעצמו איננו יודע גם את מקומן הניאוגרפי...—ושמא תאמר שהנהיה ב"בית מסחר" זה ה"ראשי והכללי" וכו' למצער כמה מאות שקלים מכיסו הוא?—מִשְׁנָה אתך חביבי, מובטחני שאין לו כבי"מ זה אפילו פ"א מכיסו שחיה ריק ויִשְׁאָר ריק כל הימים... והקן-קימת שלו מצמצמת אך ורק כה ש לט הגדול והנהדר, עם ה"שעון הגדול" המצויר בו, כירה יקר הולך בין אחיו השעונים הקטנים...—זהו כל הוננו ורכושו! ולפעמים יעשה גם את השלט הזה ב ה ק פ ה... אך גלגל אחד מנסר ברקיע המסחר, ו כ ט ח ו ן או "הקפה" שמו. הגלגל הזה יסובב בהריצי-פיותיו את כל אופני המסחר בְּהֶאֱחָיו בְּשִׁינֵיהֶם, ובני עמא-פוזיא ופכו עמהם בלכתם וירקרו במעגל; ואם לפעמים תִּשְׁבֵּר שְׁנֵר־רועה אחת ותִּפְגֵּר מלכת הלאה... מה בכך,—הן כאלה וכאלה יקרה למכביר בעולם המסחר: ש מי טות פ שי טות ר ג ל ים ...

העלמות והכחשות... הב לעת הון זרים, וְשֶׁשֶׁט אחרים
בנכסים... וכו' וכו'—יתרעם הנלל, ויתנשאו האופנים, וידעש בסא
המסחר... ועולם במנהגו נוהג!—

אומרים אמור: פ"א סר חנוני קטן מעירה מצערה ל"בית מסחר-גדול"
כלל-וראשי" שכעיר המטרפולין, ויעיף את עינו על ארגוני הסהורות הרבים
הסדורים וערוכים על השלבים וכו' ויקמוט את מצחו וקצה הוטמו כמתפלא
ומשתאה.

מה תתפלא כה?—שאלחו אדון ביהמ"ס—

—חנוני מתפלא ועיושה חשבון כנפשי—ענהו החנוני האורה—ומה אני, שיש
לי סחורה בחנותי שכעירתי הקטנה, על סך מאתים שקלים, הנני חייב עליה
אלף, אתה שכבית מסחרך ישנה בוראי סחורה ע"ס מאה אלף.—
כמה איפוא אתה חייב עליה?...

העקיצה הזאת, שהיה בה לפנים רק קורטוב של אמת, נעשתה עתה
לאמת גמורה, ולכל פניות שאני פונה, בעיר ובכרך, במטרפולין ובערי—המרכז
וכו', הנני קורא אותה מה"אותיות הגדולות" המזהירות ב"גוניחן" השונים;
מעל השלטים הנחרות, מהמורעות והרקלמות, ומה"דגמאות" הסדורות וערובות
מבעד להחלונות השקופים...; הנני קורא ורואה אותה על כל שעל, -וצחוק
יעבור על שפתי, אף כי צחוק-מר ומכאיב לב ונפש!...

* * *

ובכל ארך הופי הוֹלֵנָה, מאסטרבן עד פמארא, ועד בכלל, נפגש פה ושם
רוסים רבים מתייהדים (Иудействующие) בן יקראו בתעודות מסעיהם ובכל פקידות
הממשלה על אודותם) דבר שֶׁהֶפְלִיאֵנִי מאד לראות כזאת במקומות כאלה (ביהוד
רבו אלה המתייהדים בכפרים ובערי השדה, שבתן אין אף נפש אחת מישראל)
הרחוקים ומובדלים לגמרי מתחום-המושב הקבוע, ואין להם שום מושג
מהיהודים והיהדות עד היום!—ומה שנפלא עוד ביותר, כי אותנו "היהודים
האמתים" ישנאו תכלית שנאה*). בהשכם אותנו לאפיקורסים ומפירי-דת.—
רבים אומרים שהם מצאצאי הכוזרים (כידוע היתה עיקר ממשלתם בהבל
ארץ זו שעל יד הולגה, —אֶמְלָה לפנים) שקבלו עליהם דת ישראל ואח"כ
נטמעו בין העמים, ואלו הן "הניצוצין קדישין" שנפלו ביניהם לפני אלף שנה,
ועתה שבות הנה למקורן— למקור ישראל!—מי יודע?...

הבל, הבל, שאין חכמינו וחוקרינו שמים לב לזה, כאשר בכלל יתיחסו

(*) בדבר הנגרים והמתייהדים הזלזל עיין מה שכתבתי בספרי "ממלכות אררע"
73—105, 113.

תמיד בשויון—נפש לכל הנוגע לישראל ועתיקותיו... ובאמת פה בר נרחב להקיר ולהתבונן פרקים מענינים מאד בתולדות ישראל והשפעת הקולטורה שלו בקצוי ארץ ואיים רחוקים.

ושלום לך מאת ידיך...

אסטרבן . . .

בעיר זו תפלישנה אירופא ואזיא. — ים וקדם נשקף ומערב ומזרח רבין; יתר מכל בני קדם יושבים בה הפרסים והבוכרים העורבים את מערבם בפרי ארצות המזרח; בגלומי שש ורקמה, צמר כבשים וצמר-גפן וכו', אחריהם יחשבו החיים המורקמנים, קלמיקים נשקפים וחינאים וכו' הנותנים בה את עזבונם בכל משך ימי הקיץ והסתו עד התבססה הנחר בקרה, ואחריהם קהל עמים רבים ולאומים שונים ומלאוה תשואות ויגדילו סחרה ואתננה; פה נראה את המושלמני רובין כל עצמות בפתח חנותו וחוזר את תפלות הקוראן ע"פ מספר מהרזות—הפנינים שבידו; ושם פועלים רוסים צוחלים ושמהים על היין הרב שהניחו אל פיהם...; פה עומד בוכרי עם בוכעו השעירה הגדולה עשרת טונים מראשו ה"תחוב" בה, ויבוא כמו"מ עם אינתיולגנט אירופאי נהדר בלבושו מנוחין ומפורכם; שם המורקמנים והחיים שרובם מצורעים נסבין אל שלהן אחד עם סוחרים אשכנזים וצרפתים; ופה הקלמיקים—צאצאי המונגולים—ישאו בחיקם את אליליהם אשר לא תאר ולא הדר להם כמו לעובדיהם המשתהווים לחם*).

— וכשם שהיא מעורבת בעמים ולאומים שונים, כן גם גדולה הערבוביא שבקהלת אחינו בתוכה, באופן שהמביט עליה בסקירה חודרת ימצא בה על נקלה את כל הפרצופין והגוננין שקנה לו עמנו במשך ימי גלותו הארוכה; פה תפגש יהודי גלגלי עם פאותיו הארוכות ובוכעו שהפרוץ מרוכה בו תמיד על העומד... יבוא בדברים עם יהודי מנוחין ומתקדם ששפמו עשויה כדת בולגני, ולוחץ את גבנון הוטמו לכל יבירוהו כי ממעי יתודה מוצאו...; ושם יהודי-ליטאי חניך הישיבות יבוא כמו"מ עם יהודי בוכרי המתמר בנפשו שהוא, רק הוא, הנהו היהודי האמתי—בן להעברים הקדמונים, באשר עקבות הקולטורה של "נהרדעא ופומבדיתא" עדיין נכרות בו היטב. ושניהם יהודי מתנאים על אחיהם הקיקוי החושבים אותו לבורה וטהור...; שם יהודי פרסי

* הפעם ראיתי עד כמה נדקו דברי הפילוסוף: "כל אדם מזייר לו את חלוקיו בללמו ובדמותו" ובאשר שהשבע הזה משחת מאים מראשו, מגועלים ומתועבים וכו' לכן יזיירו להם גם את אלהיהם כך, הוא שאמר איוב: ומבשרי אחזה אלוה וגו'...

נושא-סכל הולך ערום ויהק וכל גופו מכוסה כיוע, ועליו יביט בגאון שלות השקט יהודי ווארשאי—"איטשע מאיר" ... האומר בנפשו: "אני ואפסי עויד!" וגם את יהודי פרס יחשוב לליטוואק!! בשגם אינם ממשיכים את ה"צירה" ל"פתח" כמחר (*).

וכמו שאין הפרצופים שוים בה, כך הן דעות מנהליה וראשיה, גבאיה ופרנסיה וכו' שונות ומחולקות וממילא—אך פרעות ואין סדרים בכל מוסדי הציבור שלהם; אשתקד היה אצלם גבאי איש "סנדלר" טצאצאי אנה"צ הניקוליכיים שזכות אבותם מסעיתם (ב"זכות הישיבה" הכתוב מדבר) שבכה "גבאותו" חפץ לרצוע את כלם במרצע שכידו... עכשו נמנו וגמרו למנות גבאי אחר—מה"הפשים" (כלומר: מאלה שזכות ישובם לא באה בזכות הרצועות והמלקות שחובו אבותיהם אנה"צ) ש"עשירותו" הביאתו לנהוג את נשיאתו ברמה, וכזה הרעו עוד יותר...

ובכן רבה בה העזובה בכל מקצעות צרכי הצבור, אין בה ת"ת לבני העניים, ולא הדרים-מתוקנים לבני הבינונים והעשירים, כ"א איזה הדר עם מלמד משחית גו ולב הילדים; אין בה הכנסת אורחים ולא בקור חולים; לא הובבי ציון ולא ציונים ולא מתנגדי-ציון, ולא ... ולא ... ובטעם שאין להם כל מגע ומשא עם התנועה הלאומית שהקיפה עתה את כל ישראל ומפלגותיו, כמו לא ירגישו כלל במבאבי הכלל, אף כי לפי מצבם. בזכויותיהם בפה צריכין היו להרגיש ולחוש היטב ...

זאת היא תמונת העיר העתיקה רובלת העמים, שבאשמת בועריה—ריקניה ובריוניה, תרד פלאים מיום ליום ואין מקים אותה משפלותה! מזה הנני לנסוע במעלה ה"ל"נה, ודבר מה אראה אשמיעך.

ידידך.

צ'ריצין, שילחי דמייטא ... ידידי!

למורת רוחי וחפצי ואולי גם למורת רוחך אתה, נפגשתי עוד הפעם עם "שני-הניגודי שבין בני ליטא ואוקרינה או "ל"ן; עוד הפעם הראיתי לדעת מה רב ההבדל שבין אלה לאלה,—ופה, רק בפה, בחיותם נתיקים מארץ מולדתם ובמעט שאינם נגדרין כלל אחריה, נוכל לעמוד היטב על אופים ותכונתם של אחינו אלה ולתגדרם במצרים מסוימים.

ת א ה ז י, בשעתא דרוב אוכלסי ישראל די באתרא-הדין המה מאוקריינה; וגדולי הסוחרים, שכל סחר-הדגים (שהוא העקרי והראשי בפה) בידם הוא, כלם

(* ידוע הוא שיהודי וורשא יחשבו את כל היהודים שאינם מדברים כמוהם ל"ליטוואקים" וגם יהודי ול"ן ורוסיה הקטנה והדרומית וכו' יחשבו ל"ליטוואקים" השנואים להם מאד...

אוקריינים, ורק מעט מועיר כירי יהודים-ליטאים אשר סערו בסערות הזמן ונער יכתבם, ובכ"ז—מה רבה השפעת אלה האחרונים המעטים, על הראשונים הרבים—מהם!—האה, בני ליטא היקרים! לכל מקום שגלו גלתה שכינה עמהם, והמאור שבתורה מוחה ומרומם את נפשותיהם, ולכל פניות שהם פונים תהי תורתם אור לנתיבתם!—אם אמנם, האמת נתנה להאמר, ישנם גם כיניהם „שני ההפכים” שהם תמיד כרקב לבית ישראל, ה"ה: האדוקים, יתר מדי, והחפשים יתר על המדה... אולם כאלה בן אלה לבם ער ומלא אהבה לנכסי—הרוח של אָטננו, ואם אך תעריך עליהם אנלי—טל של תהיה, מיד יתעוררו לתהיה ומה עצמותיהם ישוקת בלשד—לאומיות, מושא"ב אצל אחינו האוקריינים, אשר לדאבון לבנו, מוכרחים אנהנו להודות כי אין בהם כלל אותן הנצוצות הלאומיות והשאיפות העממיות המתרגשות כעת במחנה ישראל. לי אומרים: החסידים בטבעם דמם הם ביותר, והם נוהים להתפעל ולהתלהב בבחינת: „אתערותא דלתתא”... והמתנגדים הם במצב הקפאון ועומדים על מקומם בלי שום התעוררות כחנטי מצרים...—שקר הרבר, לא מניה ולא מקצתיה. אנשים קצריראות ובל—שכל הוציאו את המשפט המעוקל הזה, ועד כמה נאמנו דברי אלה יוכיחו לנו המקרים והמאורעות האחרונות שנקרו ויאתיו בעמנו בזמננו זה.

כאשר החל רעיון הישוב (בצורתו הישנה) לפעם במהנה ולבצר לו מקום באומה, מי היו הראשונים שנתנו ידם לו והתעוררו להחזיקו ולתמכו ולסעדו? הלא הליטאים המתנגדים הקפואים... (*) וספריהחשבון שהועד האודיסאי מוציא מדי שנה בשנה, יוכיח זאת באותות כולטות ומוהירות; כיוצ"ב אתה מוצא, שתי ערים ישנן לנו הנחשבות כאמהות בישראל ברוססיא, ה"ה: וילנא וברדיטשוב: מה עשתה הראשונה ומה פעלה זו האחרונה? בעת אשר בעלי הון ואמידים נמצאים בזו האחרונה הרבה יתר מאשר בהראשונה, ולעניות מנוולת כמו בליטא, אין בה מקום כלל, ובכ"ז העמידה לנו הראשונה חברים רבים התופסים מקום נכבד בספריהחשבון, ואני הנני היודע ועד שישנם כאלה בוילנא החושכים ממש מלחמם ונותנים את פרוטתם האחרונה לטובת הרעיון! וברדיטשוב שלנו? גם היא נתון תתן, גם היא תפתח לפעמים את

(*) ידעתי כי רבים מקוראי דברי אלה יתעמו עלי על דברי אלה, והנני צוה להזכירם את הועידה הראשונה באודיסה בשנת תרמ"ח כשנחלש הועד מעטם הממשלה מי ומי היו הבאים? הרב ה' שמואל מליבור ז"ל, הנ"ל, וכל המשכילים כמו: אוסישקין, מוז"ה, ברזילי וכו', ומהאוקריינים בקושי גדול עלתה בידם למשוך אבתריהם שנים שלשה „תישים” שעה היום ליוניוס מספקת...

ידיה הקפוצות ותתן ותפוז—לעשות "תרנגל זהב" לבפרה למען רבי פלוני, לצדיק אלמוני, לנינים ונכדים, למתחסדים ומתקדשים וכל מיני מבלי עולם; ולפעמים גם לאקטיוורים ואקטריסטות וליתר מיני השרלטנים המתלבשים באצטלא ד"חזנות" ומשוררים... כי מדהאי איתא, הא נמי איתא...

עוד מופת אחד על אמתת דברי: לפני כמה שנים "כאשר שפך ה' את חמתו על ליטא העניה וערים רבות נשפטו באש ותמרות עשן, בקשו נא וראו בעתוננו: כמה נדבות שלחו ערי ליטא—"האודים המוצלים מאש", וכמה שלחו ערי אוקריינה וברדיטשוב שלחן? הלא כמוהן כאין...

דכירנא שלפני הג הפסה זה*) כאשר נסתלק הצדיק מראטמיסטריווקא מעולם התחתון, פשטו תכף גבאיו ואמרכליו בכל הסביבה ויגזו ויטרטו את השויות הנדהות... וב"י רב"ר. נתבעין לעגל ונותנין ולמשכן ונותנין" אך להעגל התפרקו את עדים... ובתור עד-ראיה יכול אני להעיד כי היו באלה, שלא היה עוד בידם ה' ספוקם להג המצות, ויוציאו את פרוטתם האחרונה (פשוטו כמשמעו) כדי לגדל ולנשא את כסא "אדמור"ם" שהתפוצץ אז לרסיסים... ולעמדת זה, אחרי ימים אהדים כאשר באה השמועה הנוראה משרפת בריסק ובנותיה, אשר רבבות עניים והלכאים נשארו תחת כפת הרקיע בלי מזון ומחיה, ערומים, דווים וסחופים, וכיו, לא התעורר אף אחד לאסוף נדבות לשלוח שמה, להחיות את הנשרפים האומללים החובקים אשפתות וסובלים חרפת רעב!— וכדבר הזה אנו רואים גם פה, במקומות הרחוקים, ובכל מקום אשר יבואו פליטי אהינו לגור או להשתקע.

הוא הדבר אשר דברתי: בני ליטא למקום שגלו גלתה שכינה עמם, והמאור שבתורה יעורדם ויחיה בהם אה רוח ישראל. ובני אוקריינה למקום שיבואו יביאו את "הסידותם" עמם, והיא מטמטמת את מהם ומנולתם ומורדת את רוחם למטה... ואת הדבר הזה הנני רואה בכל מקום בואי, למן היום אשר התעו אותי אלהים לגוד ולנוע בארצות רחוקות, ובלחישא אנלה לך הכיבי, שבכל מקום שאתה מוצא בעתוננו נדבות הנונות לטובת הכלל, מאיזה ערים שאינן לא ליטאות ולא אוקרייניות, כמו ערי רוססיא הפנימות וכדומה, תדע "שגולי ליטא" היושבים בהן, הם נדכו זאת. "הם" ולא אחרים... וגם פה, בעיר זו, אראה ואהזה זאת בהדיא.—כי הגה השרידים המעטים מכני ליטא הנמצאים בזה, הם רק הם יחושו מכאובי הגויה הכללית; הם העומדים תמיד על המצפה לבוא לרוחתה לישועתה, ותמיד הם הראשונים לכל דבר שבצדקה! כי הגה למשל יש פה מורשה הועד הפלשתיני וחברים נכבדים הנותנים את שקליהם

*) הדבר היה לפני עשרים שנה, בעונת השרפה הגדולה בצריסק ואינפיה.

ומניותיהם כלב ובנפש הפצה! ישנם פה ציונים עושים ומעשים; ישנם גם קוראי שיעורים ונאומי נאומים לפני ההמון בעניני הציונית, בעניני האומה ככלל וכו' וכו', ומי המה?—ליטאים וליטאים! למובת הנשרפים ויתר האסונות שהתחוללו בישראל בימים האחרונים נאסף גם כסף רב, גם טוון ובגדים וחפצים וכו' אך מי ומי היו המאספים? מוכן הדבר: בני ליטא, בני תורה ומוסר, שבמספרם המעט השפיעו גם על האוקרייניים חרכים והעצומים מהם במספר, והוציאו מהם גם "למשכן", אם לא בכחינת "התפרקו" לכה"פ בהשפעה מוסרית ובתביעות נמרצות...

ידידי, אוהב אני לקרות תמיד בעתונתנו את הנדבות הבאות במקום "ברטיסי ברכה", "במחיר תלנרמה", וכדומה, הנני קורא בין השיטין למשל: עלם אחד חשך יום יום מפרוטותיו שמקבל מהוריו על מגדנות * וכדומה, וישלחם לחבריו תלמידיו ביה"ס שבא"י; עלמה אחת התערבה עם רעותיה, וכסף "התערבותה" שזכתה היא שולחת ג"כ לבתי הספר שבארץ אבות!—מאין המה העלם והעלמה? אוקריינה תאמר: לא בי הם, ופדליין אף לא שמעה את שמעם, ולא מבעי בסרכיה, והאיטיש—מאיירעיים" שכוורשא...—בוא ידידי, בוא נא אחי לליטא העניה והשוממה, שבה תמצאם ושם תפגוש עוד תמונות מלבבות כאלה המרוממות את רוח ישראל ומנשאות אותו למעלה למעלה!

הנה כי כן בגליוני עתונתנו תתנוססנה ערי ליטא בנדבותיהן ונדריהן ומחירי ברבותיהן איש לאחיו, הקרובים והרחוקים, הזקנים והצעירים, הבנים והבנות, הצאצאים והצפיעות העשירים והבינונים, וגם העניים והאכזרנים כמעט אין נקי, כלם לוקחים חלק בבנין האומה ותקומת קביתה! ולבר מזה שהם מביאים תעלת המרית לעובדי הרי ישראל, הנה ימצאו בזה גם תעלת מוסרית להם כעצמם, בהתקשרם בזה בעבודות אהבה ביהד עם הדור הצעיר, לארץ אבותינו, ויתנו להם משא נפש וחזון (דבר החסר מאד לצעירינו באוקריינה וכו') על פי תכונה עברית וכו' וסכ"ס יקיים בהם דבר אלקינו ע"י משה עבדו: וטפכם אשר אמרתם לבן יהוה, המה ירשו את הארץ. ואולם, מה נהנה בשולמית האוקריינית? אך שמה ושאינה, לב נבוב ורוח נכאה... ראש נדהם ועינים מזורות שנאה ומשטמה לכל "דבר חדש" שלא באה עליו הסכמת "האדמו"ר"...

ואיה אפוא דמם החם ולבם הרגש והמתפעל?!—

האומנם, לפנים בשנות השלשים והארבעים למאת העברה, היתה למצער

(*) את דברי כתבתי בהמליץ (שנת תרס"ב, נשעה שהיו נדפסין בו נדבות כאלה למאות ולאלפים בכל יום, חבל שבעל מנהג יפה ולאומי כזה!

תכונה אחת טובה להם, כי היו כרוכים מאד אחרי רביהם ואדמוריהם בהיות דבריהם להם כדברי האורים מכלי להרהר אחריהם מאומה, והיה אם נצרכו גדולי האומה לפעול מה עליהם כדי שיצטרפו במעשיהם לטובת הכלל (*) ידעו כי מתחלה עליהם לפנות לה"רבי", ואם אך נתן הוא את הסבמתו, אז כל קרבן לא היה יקר בעיניהם, והדבר יצא לפעולות. אבל לאסוננו הגדול התקדמו עתה גם הסידיו אלה, "והתקדמות" הזאת הביאתם לצאת ידי שניהם. לרביהם ואדמוריהם ישמעו עתה כהמן את מהלמיתיו... וגם בקול הזמן לא ישמעו ולא יאזינו, ובכן נשארו קרה טבאן וקרה מכאן, ובתוך עין יבש אשר את שתי קצותיו אכלה האש ותוכו נזר...

הא לך חביבי את השקפתי על גולי אחינו שמהוין לתהום, שבאמור, הנקל מאד לעמוד בזה על אופיים הרבה יתר מכתחום מושבם, ואין בכלל אלא מה שבפרט...

והנני ידידך...

ס מ ר ה ק ו נ

שנים בנות הן, הרוחצות את פעמיהן כמי הולגה התיכונית, ואדמת הפלכים החם היא ארץ צפתה.

ישוב אחינו בני ישראל בהן לא מצער הוא, ובכל היותן קרובות אשה אל אחותה, רחוקות הגה ביהודיהן כרחוק מזרח ממערב. ובשעה שבו הראשונה הנקראות בשם "שמרון" (**) ילחמו בה עשיריה—בועריה רק בעבור ההנהגה הצבורית והנבואות וכדומה, וממילא כל עניניה הרוחניים—בשפל המצב בנהוג. הגה זו אחותה השניה קו נ-ה-ה-ה החיפך ממנה מן הקצה אל הקצה!—וכשם שעיר זו נודעת מאז לעיר משכן החבטה שבה תתנוסס אוניברסיטא מצוינת ונהדרה בכל, כן נודעים הם יהודיה לשם ולתהלה בכל הגליל הזה. ומזלה גרם, שגם הצעירים מאהב"י השומעים לקה בהאוניברסיטה שלה, רובם בכלם מצטיינים בשאיפותיהם הרוחניות לטובת עמם ומכורתם, והם פועלים פעולה ידועה על כל העדה העברית למעט בה את הרוח הלאומי המפעם עתה במהנה ישראל וכו'.

(*) ידועה האספה רבתי שהיתה בימי הקיסר ניקולי הראשון וכדומה לה, שנאזי ליטא והבמיה קראו אליהן גם את לדיקן אוקריינה, אז נזרו על עשרות חתנים וקטליהם וכו' ומכרם בכסף מלא להולאות דרכם, שכל אופן לא הפסידו... אם לא הלדיקים, למעט שמהם ונבאיהם שהיו נותנים גם על שיהם... כדי שיתתפו בהאספות, והדברים עתיקין...

(**) לדעת רבים נקראת "סמרא" ע"ש שמרון, כי העיר הזאת נתיסדה ע"י הכוזרים בעת קבלתם דת ישראל, והיו קורין לרובי עריהם ומוסדותיהם בשמות ערי ישראל.

הנה כי בן נוסדה ע"י הצעירים האלה גם אגודה ספרותית, עבריה; והציוניות מצאה בה מסלות כמעט לכל שדרות בני העדה והת"ח המתלמדים המקריבים לה מוכר עתותיהם ודמיהם; גם שקלים נקבצו ביניהם בסכום מסוים, וגם אקציות נמכרו ונמכרות במספר הגון, וכן יערכו להם בפעם בפעם, ערכים ספרותיים ונשפי השק לאומיים (כמו הג המכביים, ושמחת בית השואבה וכו') הכל כמו באיזה קהלה עברית מסודרת ומשוכללה שבערי התחום בליטא!

ובבית שבת תחכמוני דפת ישורר רוח-הומני (*) במלוא מוכן המלה, וזה לך האות, שבשנת הלמודים זו נתקבלו בו תלמידים עברים רבים הרבה יתר מהקצבה, וכ"ז בהשתדלותם הנמרצה של הפרופיסורים דפת לפני שר ההשכלה אשר עשתה פרי ונתמכל ממנו ע"ז רשיון טיוחה.

לא אחדל חביבי מלספר לך מקרה מלכב אחד, שגם הוא יעיד במדה ידוע על יחס הפרופיסורים האלה לעם ישראל; אחד הפרופ', נשא מדברותיו זה לא כבר לפני תלמידיו ע"ד אופני הלמודים וחזרת השיעורים בעל פה, וייעין להם: „בי בעת שננס את שיעוריהם יקראום בקול רם ויתאמצו לעשות בשעת מעשה תנועות חזקות ותכופות בכל (לשוננו ממש), יצורי גום" (ע"ד: כל עצמותי תאמרנה?...!) כי לדעתו תועיל זאת הרבה לאמין ולחזק את הזכרון. והלמודים יוחקו ויורשמו בתאי המוח ועצביו וישארו לארך ימים. ולחזק את דבריו אלה, הראה להם על היהודים, אשר יעשו תנועות תכופות וחזקות בשעת למודיהם ותפלותיהם. כשהרציאו לי את הדבר, עלתה בזכרוני העובדה עם ברוריה דביתהו דר' מאיר: „שְׁבַמְשָׁה בהאי תלמידא דהוי גרים בלחישא, ואמרה ליה: „לא כך אמר רבך" ערובה בכל ושמורה וגו'. אם ערובה תורה בכל רמ"ח אברים—ושמורה וכו'". לדעתי יש ויש איזה יחס בין דברי ברוריה אלה עם גאומי של הפרופ' הקוני, ואולי גם הוא יכול לאמר: מימי לא נצחני אדם חוץ מאשה עבריה אחת שקדמתני „בהוראה" זו לפני אלף ושמונה מאות שנה, אף כי לא בבית רם ונשא, ועל קתדרא מפוארה כזו שבהאנוניברסיטה הקזנית...

היה שלום....

ניזני נובגרד, שילחי דקיימא.

מספר אהב"י בעיר זו כאלף משפחות, וכמו בכל ערי רוססיא הפנימית רובם מאנשי ההיל הזקנים, שבכל היותם אנשים פשוטים, כאשר „נחטפו" בילדותם מהיק הוריהם, נשארו אמונים לדת מורשה, אשר רבות רבות שבלו

(*) הדברים האלה נדפסו ומונו בהנליץ לפני חמש עשרה שנה, בשעה שבאמת- שרר אז רוח הומני באוניברסיטה זו, והיתה בזה למופת לכל היהודים ברוססיא, הכל הכל! שעכשו „הושמרה" אף היא בהשתדלות השחורים...

בעדה בימי עבודתם בצבא ע"פ הסדר הישן כידוע, והעדה בכלל תשא עליה צביון אורתודקסי במלוא מובן המלה, ואף כי בימים האחרונים התישבו בה גם אנשי מקנה וקנין, אנשים נבכדים ממרומי המעלה בישראל ובכל הפצם הטוב של אלה האחרונים לפעול על הראשונים בנוגע לעניני העדה הרוחניים וכו', לא יוזזו אותם ממקומם אף במלוא השערה.

הנה כי כן כאשר נגשו אצילי העדה ה"חפשים" (כלומר: אלה שלא עבדו בצבא, ואינם מוצאצאי אנה"ה (הניקוליביים) ליסד להם ב"ס מתוקן לחורות את ילדי אלה אנה"ה הנדלים פרא ללא תורה וד"א, וללא תורה ואוטנטות וכו', התקוממו להם אנה"ה אלה בכל תקף ועז כמו אדוקינו לפני המשים שנה בתחום המושב, בעת נסיעת הד"ר ליליענטאל, וגם פה, ובזמן הזה קראו בכל עז: שקאלעס ניע זשעלייעס... (איננו הפצים בבתי ספר מתוקנים)! וכן הדבר נוהג בכל עניני הוצבור הצריכיין תיקון מרוב זקנה... וכמעט שאין תקוה לתקונים ושנוים לטובה בעדה זו באופן שאפשר יהיה לשנות כמעט קט את צורתה החמונית...

והימים ימי השוק הגדול, המיוחד באיכותו ובכמותו ברוססיא ומחוצה לה. סוחרים רבים ונבכדים יגהרו לכאן מכל אפסי רוססיא-האירופאית, מגלילות קוקו, ועבריים-הכספי, ואסיא התיכונה וכו', אך העיקר הסדר מן הספר, כי כידוע "סיביריה" היא רוח החיה באופני השוק הזה, והשתא לרגלי המקרים המעציבים בחינא והמלחמה עם ה"אגרוף הגדול", והזריזות היל המלואים בכל פלבי סיביריה, נתמעט מאד מסחר וקנין סוחריה, ואלה שהודרו לקנות סחורה, אין ביכולתם להובילה לסיביריה, לרגלי הפקודות הנמרצות: לבלי לקבל שום סחורה להובלה לסיביריה במסח"ב, הנצרכת עתה להעברת הצבא לארץ סינים, וממילא ירד סחר השוק בשנה זו עד הדיוטא התחתונה.

והחום בוער מאד בימים האחרונים עד 85% במעלות ריומיר, דבר שאין חזיונו נפרץ כלל בגלילות הצפון האלה; שדרות הטויל שבין טורי החנויות מלאים סוחרים, כלומר "מוכרים", כי באמור, כמעט שלא באו קונים... ואחב"י לוקחים, במובן, חלק בראש. משנה זו רבו הסוחרים היהודים הרבה יתר מכשנים עברו, כי לרגלי המשבר הנורא השורר, ב"התחום הקבוע" ישלול את נפשם בתקוה להבנות מימי השוק, ולדאבון לב תשאר גם תקותם זו מפה נפש...— וכן יתנוססו מעל השלמים והשמשיות—הסדורות, השמות: רונכלוים, גורדון, סולוביצני, פרסיין, גרינברג וכדומה, וכמעט שאין טור—הניות שלא יהיה רובו בידי אחב"י.—לפי בקאותי וזידיעותי אוכל להחליט כי בכלל יאחזו הרוסים לעשות מסחר וקנין עם היהודים הרבה יתר מאשר עם הסוחרים האשכנזים

והצרפתים למשל, המביאים עם סחורותיהם גם את אנטישמיותם לפת ומכיתים בשאט בנפש על אהב"י כמו לו באו לארצם "הם" לסחור אותה... — ממשלתנו הרוממה גם היא הכירה את נחיצות סוחריו ישראל בימי השוק הזה, ותקל להם הרבה את תנאי ה"רשיון" ובזכות הישיבה והמסחר כדי שלא להצר צעדיהם. אך כי בכלל לא תעשינה ידיהם תושיה הפעם, במסחר ידם, בסבת המשבר הנורא והאיום שגם בפה תראינה תוצאותיו היוצאות מהלחין זו הדחק שבהתחום... ונוספה לזה המלחמה עם המתנוששין וכו'.

מחזה נעים ומלבב מאד לראות בזה בהבית-המרכזי של השוק (*) איך אויז ואירופא נותנות יד אשה לאחותה ומחליפות ביניהן את מלאכות-מחשבתן ותוצאות פרי רוחן זו בזו, וביניהן כמוכנ יתערב גם ישראל סבא עם כל "פרצופיו" ודוקניו שקנה לו בארצות פזוריו: פה יהודי-וליני עם יהודי-הררי נפנשו, ושם אשכנזים "בני דת משה" עם חנוכי ישיבות ליטא וזמוט נשקן, וביניהם—ירקד ויסובב גם היהודי הבוכרי והפרסי וכו' ואחריהם—יהודים מערבות חיויא ואויז התיבונה וכו', ועוד פרצופים רבים ושונים המציגים לפנינו בברא-מלש את פלנות עמנו בכל ארצות גלותו. ובמשך ימי השוק יתירו להם גם להתפלל במנינים "לפי שעה" שעפ"ר יקבעו אותם בהאבסניות העבריות ואף כי הזמן קצר, רק למשך הדש וחצי, בכ"ז יובחרו, או יבחרו את עצמם, גם גבאים וגזברים וכו' ולפעמים יתחוללו גם הצאיר-מריבות (כי בטרם התלקחה המריבה יגמר השוק ועליהם להפרד איש מעל אחיו, וממילא—גם מהמריבות...: לשוב הביתה) הכל כארה גוברין יהודאין... .

ורחוב אחד יש על מגרש השוק, שבמעט כלו התקנה, ויציג לנו מחזה זעיר-אנפין מתחום-המושב הקבוע; שם כל האבסניות העבריות ו-מְנַעֲנֵהָן־ההנאות המוכרות ספרי רומ"ל, לולבים ואתרוגים (בימי השוק יתמו בסוף הקיץ בין כסא לעשור) קנוקנאות ונקניקין כשרות, הריצי חלב וגבינה ליטאית, וקמיעות ו"מזרחים", שן-הפיל, שיר-המעלות ליולדות וכדומה, וגם קול השופר ישמע באמצע הרחוב בשמנסין אותו ואת תקיעותיה, ולפעמים גם קול איזה "חוק" העומד על הבחינה לפני בוחריו למניניהם לש"י, וביהוד יש קופצים על סחורה זו מאחינו הרחוקים ברוססיה הפנימית ובערבות הקירגיזים, ובפרט בסיביריה.

וחנני ידיך...

(*) הבית הזה נבנה בשנת המערכה—הכללית בנינו, והוא מלא תאים ואתיקים, חניות וממגורות בהמכפלה הראשונה, ובשניה—מוקס מושב שר—הפלך ושר השופרים וכו' בית פקידות השוק והדואר והתלגרף וכו' ולהקת מנגנים מן ה"מוזכרים" תשמע בו הד'ומרתה בצוקי ובערב, והוא גם מרכז הטיוול ומקוה-הסוחרים לכל גויים וארצותיהם.

פערם...

בהאניה היוצאת מניוני דרך הולגה עד אשרות הקאמא להלאה מקו עשיתי דרכי בהוהמ"ם והפסקתי את נסיעתי בהצדקה סרפול פלך וויאטקה, שבה יגורו כעשרים משפחות מאהב"י, ועמכם שמחתי בשמחת-התורה ובשמ"ע, והיתה לי עבודה רבה לצאת ידי הובתי לשתי בתי כנסיות שיש להעדה הקטנה הזאת בעיר זו...

הגע בעצמך, עשרים משפחות יהודונים נדהים בקצוי רוססא האירופאית, בין שרידי הוואיטאקים המורדבאים והצופקים וכו' שעד היום יתהללו באלילים אלמים ביחד את הנוצרית שנמטעו ביניהם בעקיפין...; רחוקים ומובדלים כמעט כל החרף הארוך כאשר תתבסס הקאמא בקרה, מכל העולם הנאור ומטילא גם מהגויה העברית הכללית. במהומה לי, שצריכין היו לשבת—"שבת אחים גם יחד", ואחרי כל אלה נפלג "קבוץ יהודונים" זה לשתי מפלגות, וכנו להם שתי בתי כנסיות שבמובן א"א להם להתחזקם... ושני שוחטים ושני גבאים וכו'...! הנה! לקתה בכפלים!...

במוצאי החג התפטרתי מהם וממריבותיהם ואסע ישר לפערם, והנני עתה בעיר זו העומדת לרגלי הררי האורל, ותכונתה תכונת עיר סיבירית לכל פרטיה. ומה גדלה שמחת נפשי במצאי בה את שאהבה נפשי—עדת ישראל משובללה ומסודרה בכל עניניה הרוחניים, ואנשיה אנשים טובים וישרים, בעלי ססחר וקנין, ואנשי צורה—רובם כמובן הם מבני ליטא היקרים, שכאמור*) לקחו עמכם את תורתם בגלותם***) והמאור שבה מחיים ומשובב את נפשם הישראלית!—שני בתי כנסיות נאים להם כטבור העיר, גם ת"ת מתוקנה ובית הכנסת אורחים וכו' ובית-אולפנא לנערים גדולים אשר לא יבוש להתחרות גם עם הישיבות שכליטא. גם ציונים-גלגהים נמצאים בה, העושים ומעשים ומטלאים את תעודתם באמינות, אף יסדו להם אגודה ספרותית ומלמדים את בני החמון תורה ומוכר וד"א בכל שבת ובכל יום ראשון בשבוע בערב (בכלל נוכל-לומר: שאחינו אלה "שומרים שתי שבתות", "שלנו", ו"שלהם"... ולא יעשו את שבתם חול ככרוב ערי רוססא הפנימית וזהו גאותם ותהלתם!), בכלל התענגתי מאד לראות את אחינו אלה הרחוקים מאד ריחוק מקום מאחיהם שבתחום, והם נושאים עליהם באמונה את חתם תבנית היהדות המסורתית והמעשית, מתנאים ומתימרים ביהדותם, בדתם ובלאומתם

*) לשיל במוכתבי וזריצין.

**) כי רובם נגלו לכאן, או הם, או אבותיהם, לפני יובל שנים, כהיות הפלך הזה א' מקום מוקלט למוגורס-פנים המדינה. ומעט מוצר כיניהם "הפשים" שאלו לכאן על דעת עולם.

ובזה גם ימצאו הן וכבוד בעיני האזרחים הנוצרים המצימים עליהם לא בעל פליטי יהודה מהתחום... כ"א—בעל אנשים ישרים ותושבים מועילים. במשך העת שישבתי ביניהם הייתי כמעט בכל יום מהמאהרים לשבת בביהכנ"ס אחרי התפלה, והיינו מרכיבים כשיהות-רעים, כהדודים-עבריים, ופחגמיים-שנונים מהתלמוד וכדומה, הכל כמו בעיר ליטאית מלאה למדנים ומופלגים. פ"א חברתי ביניהם זקן אחד מתקן-שעונים שיש לו הנות-שעונים עם ביתר מלאכה, במרכז העיר, והוא היה מה"מאחרים" ביותר בביהכנ"ס, ולפי השכונת כמעט שאיננו עוסק במלאכתו... ואפנה אליו בשאלתי:

—הלא בעל-מלאכה אתה, כמדומני מתקן שעונים, והאיך זה תרשה לעצמך לשבת כמעט כל היום בבית הכנסת, ומלאכתך אימתי נעשית?

—הע, מענה ישנה—השיכני חזקן במאור פניו—אתם המתקדמים, למרות למדנותכם, הנכם נחשלים מעט באמונת חכמים, ואני מאמין בדברי חכמינו האומרים: בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, מלאכתם נעשית ע"י אחרים, ובכן אפוא בטוח אנוכי כ"א יביא לי להנותי איזה איש את שעונו לתקן, ואני באותה שעה עושה פה רצונו של מקום, בודאי ישאחו למתקן-שעונים אחר ששששששתי ויבלה יתקנהו... האין זאת מלואת ההבטחה מלאכתם נעשית ע"י אחרים!...

עקיצה יהודית אופיית וטפוסית כזו, כמדומני שיותר להתענג עליה גם תחת רגלי האורלים...—

ואולם, דא עקא, כי הרב החופ"ק שלהם רועה אותם במקל-הובלים ודוחף את הנחשלים שבתם בשתי ידיה, בקנאות נפרזה ואוילית שאין כמוה גם בהעירות הנבחרות ש"בהתחום"; בדרשותיו הוא ממטיר עליהם אש וגפירת וכצייר אמן יצייר לפניהם כל שבעה מדורי גיהנומים ומצרי שאול וכו', לדוגמא, בדרשתו ב"שבת תשובה" דהאישתא הרעים עליהם לאמר: אתם חייבי כריתות, טמאי נידה וכו', נשותיכם התוקעות לזר כפיהן וההולכות פרועות ראש... ואינו כשרות בכלל... ולמה אפוא חבאו עוד בית ה' לבקש התימח-טובה, בשעה שכבר עזבתם את צור ישראל וכו' מוטב שתלכו באשר תתהלכו וכו' ומדוע תקראו עיד אותי על משתה וסעודה, אשר נפשי נעלה בהם, ולא אחפץ כלל ליהנות מסעודות מהללי ברית... וכו' וכו'... זהו לשונו בקיצור.

חידעת חביבי מפני מה הוא קורא להם: חייבי כריתות וכדומה?—את זו דרש רבי דנן בעצמו; כי הנושא מטפחת—האף בצלחתו בשבת; העושה את שפטו ומגדל בלודית וכו'—חייבי כריתות הם לפי משפטו החריף!—לא אכחד, שישנם ביניהם כאלה, שכל תפוצת ישראל האידנא, הנהנין מעט קלות ראש

במנהגי הדת, ביהוד אלה המעטים מה, אינתיליגנציה" הנבונה, שאין להם כמעט שייכות עם העדה, אבל האנשים האלה הלא לא יבואו כלל לשמוע את מוסרו הטוב... ולמה זה ירעיש ככה בשבילם את העולם, ועל כל העדה, שרוב בניה הם שומרי אמוני יצא הקצף?!—לא רבי, שכחת את מקומך וזמנך...—הן "לא ברעש ה" הלא ידעת... כלך לך רבי מדרכך זו, והיא לא תצלה, ונהפוך הוא, עוד תרחיקם בזה מעל גבול ישראל, ותנתק את הנימין הדקים המקשרים אותם עוד לאביהם שבשמים.—אראה בנחמה אם לא שמעתי מצעיר אחד, נושא משרה הגונה במשרד המסלה האורלית, שאמר: "אם הרבי שלל ממני כל עתידותי הרוחניות והוציאני מכלל האומה, למה זה איפא אסכול ואשא עוד"?...—לא רבי, במעשיך אלה לא יכירך מקומך כלל בזה; ברה לך אל איזה, "לשכה שחורה" ושם תעשה לגנדרס־קוב"ה, ושם תמצא לפניך בר נרחב להתנפל על האפיקורסים, כלומר: הציונים בדבריו וכו'... אך לא פה, כי מי יודע את הקלקולים שתוכל להביא בפה כענותנותך ו"יראתך־בסלך"?...—

נפרדתי מעיר זו ואסע במסלה האורלית לעיר יקטרינבורג, עיר רבת המסחר ומלאה תשואות, בהיותה מרכז סחר האבנים הטובות הנמצאות בכליות הררי האורלים. המסחר הזה הוא כמעט רבו ככלו בידי אחב"י, הבקיאים היטב במלאכת לטישת־האבנים זו, שלדעת רבים: "חכמה היא ואינה מלאכה"; יש ביניהם גם, אנשי הבינים" בין בתי הרשת הלטישה ובין הסוחרים הגדולים שבמערב אירופא, ואמנותם רבה, במקצוע זה, על כל סביבם, ומאשר כי מספרם בזה מעט הוא, לערך שלשים בתי אבות, לכן לא החממהחתי בזה הרבה ועשיתי דרבי הלאה—ס י ב י ר ה.

אמסק, ר"ה בסלו תר"נ . . .

על אם הדרך, כראש הררי אוראל עומדים שני עמודי־אבן ועליהם טבלאות באותיות גדולות ומהירות כתובות מעבר מזה: "גבול אירופה", ומחצד השני הפונה קדימה: "גבול אזיא".—עברתי את הגבול הזה המרעיש את הלב במראהו השמם והפראי, אך אויר הארץ הנפני וקדמני בסכפ"י.

עתה נפלו כל השערותי ודמיונותי ע"ד סיביריה ואוירה; דמה דמיתי, כמו כלנו, כי סיביר תקדמני בגלדי קרה וכפור, בשלג וקיר גדול; בךבים וזאבים ויתר היתו יער ובני שחין... כפי שנתאר לנו כ"ז במקומותינו.—עתה קראיתי לדעת כי "לא כ"ב נורא הוא השד כמו שיתארוהו"; גם פה שמש זורחת וירח יקר הולך; גם פה שמים בהירים וטהורים והאוויר—מקור חיים לכל

הי; גם הלום ראיתי שדות נעבדות ובני אדם הולכים יחידי כלילה... אפס לבבי כמו רעד בקרבי ולא ידעתי מה... אילי זהו פעולת ההרגל אשר הרגלנו מנעורינו לשמוע שמועות מבהילות על אדות סיכור ויושביה? והאיומים שהיו פקידיו הרשות מאימים ב"שליחה לסיכור וכו'"—חבה, אסע הלאה ואראינה!

ככה עברתי את השטח הגדול הכל ארץ אַקְמוּלִי, ערך אלף קילומטר, הוטם ויחידי*) במרכבת—הברזל הריקה, ואך נוסע אחד מנוהג ומפורכם, שנבנון הוטמו מעיד עליו שהוא יהודי, יושב לו ממולי על יד החלון וכמעט שלא ישניה בי... ואולם מרוב שעמום ובדידות העזתי להתקרב אליו ולשורר בניהותא, במדבר קִשְׁקִיו, את ניגון "כל—גִּדְרִי", והנה... דפקתי על המיתר! "בְּרָזִי התערורוהתמודד לעמתי, ויִמְשִׁיךְ הלאה את ניגון ה"כל—גִּדְרִי" בְּאֶקְרִיךְ מִתְּאִים עם נגינתי אני...

—שלום עליכם ר' יהודי!—פנה אלי כמאור פנים—גם אני חפצתי לעוררך כדי שתתודע אלי, אך לא ידעתי ב"מה"?... ויישר כחך שאתה החילות.

—ובכן אנשים אחים אנהנו—חיבותיו אף אני—ומאין הוא יהודי?
—מרוססא האירופאית, סוכן נוסע מטעם פירמה ווארשאית, וזה לי הפעם הראשונה לנסוע סיבירה.

—גם אני נוסע בבאן בפעם הראשונה בימי חיי, ובכן הכה נסע יהדו חלאה ואל נפרד עוד איש מעל אחיו, כי ע"כ הננו רק שני יהודים בנראה בכל המסע הזה.

ככה חמשכנו את דרכנו הלאה, ונבוא ביום השלישי לעיר זו "אמסק" העומדת על שפת הנהר אירטיש במקום שבו נט בע יערמאק כובש סיביריה, —ומחמת שלא נגמר עוד הנשר על הנהר, הוכרחנו לעברו במוליחות קטנות נהוגות ע"י קירגוזים על פני הקרח הדק, שזה רק אתמול כסה את הנהר ובמקומות רבים, ביהוד באמצע הנהר, היה הנהר מתבקע מתחת להמוליחה והקירגוזים הסוחבים אותה היו צוללים ממש בהבקיעים, וכב"ז לא נטבע מהם איש. —ככה הרוצים הם ומפליאים לעשות בחלקם על הנהר במוליחותיהם! —

ובצעדי על אדמת סיביריה הנני מוסיף להתפלא הפלא ופלא כי אויר הארץ הזאת לא רק שאיננו רע וקשה כמו שדמייתי בתחלה, כ"א להפך, מתענג אנכי מאד עליו ושואף אותו בנעימות, ומה גדול הפלא שבימים האלה—ימי

*) נסיעתי זו הייתה בראשית הפתח המסלה הסיבירית הגדולה, ועוד היו נוסעים בה מעט מאד...

כסלו (*), לא יראה ולא ימצא עוד שלג וכפור במקום הזה וולתי הקרה הרק שעל הנהל!—השמש זורחת ושולחת קוי אורה כמו במקומות הנגב, שברוססאי, ואבק—דק פורה ינשא ברוח בין שדרות האלונים וטורי הכתים, וישים מהגק לנפש החלק.—האמת היא מה שאומרים בזה: כי המסלה-הסיבירית שנתה את טבע האקלים ותחממהו מעט?—האמנם שיש ביכולת איזה מסלול ודרך לשנות עלינו סדרי בראשית?—אך יהיה איך שיהיה אנכי לעמי הקדשתי את עתותי,—הבה, אלכה ואראה את שלום אחי בארץ נדחה...

צביון מיוחד ליהודי עיר זו, ולא על נקלה נוכל לתחות על קנקנם בראוי; בהשקפה ראשונה תתראה ותתיפה לפנינו בעיר יהודית שכליטא עם כל גוניה וצבעיה; יש בה שני בתי בנסיות, בית המרחץ (להכדיל) גם מקוה כשרה כדת, וגם „טובלים“ העולים מן הרחצה עם פאותיהם הארוכות בשעה שהן נוטפות מרחמקה... שלשה שוחטים וצרדיהם וריבותיהם וסחלקותיהם, ויתר תשמישי קדושה וכו' הכל כארה חק"קים ש"קקו בני ישראל בנולה... אך אם נחזור ונביט בעין חודרת לתוכה לא תוסיף עוד להקטין ככה לפנינו, ודבר ה„המרות“ הנפרצות בתוכה תוכיחה זאת... ואחרי כל אלה, לא חסרים. בה גם מין יהודונים העושים בפירוש את שבתם הול בפרסיה, ואוכלים את הסרטן בידים פשוטות ועורות (לאמר: לא במלונות היו...) כדת וכהלכה, והם הם המחפשים הפש מהופש אחרי כל מצות קלה שאדם דש בעקביו, למען הראות טלפי „התהירותם ואדיקותם“...

ובכן.—בערות והפקרות, טפשות והתחבמות, אדיקות והפשיות, משתמשות בה בערבוביא; הנני רואה לפני צל אנשים מתהלכים באשמים...; אנדרלמוסאי של ב"א ובע"ח מהולכי שתיים שונים; איש אוכל נבלות וטרפות לתיאבון מרדק להכין לו „תרנגל לבן“ דוקא לכפרה; בנו של האי חסידא רבה שזה לא כבר חסיר את דתו, הולך לכבות את הנרות של שבת אצל אביו...; החזן עושה „אל מלא רחמים“ לברמינן וצועק במר נפשו: „את נשמת הטאווארישט...; „למדן ספורסס“, כביכול, בפה, כועס על משנהו ואומר אליו בקול רם: „הנני עליך מסין קרה!“ (בלומר: כבעם גדול...) תם אני ולא אדע ידידי, מה זמי המה האנשים, האלה, ולא אוכל בשום אופן לעמוד על אופיה של קהלה ישראלית זו שכפה! הנני שומע אותם מתנאים ומתחללים בנאווה ובגדל לבב לאמר: „סיביראקים אנהנו! סיביראקים וסיביראקים! לכל פניות שאתה פונה, כל שיהיה שהנך משהוה עמהם, יצהירו ויבליטו לך את „סיביריותם“, והראם איך כל

(*) נאמת החפלאו אז כל יושבי סיביריה המערבית הצרפאים ורגילים נענע אקלימה, עשנה זו אחר ההרף לצד יותר משני חדשים מהרגיל.

אוי איניא את ידו על הזהו וקורא : "סיביראק אנכי!—אורח סיבירי!"—והמהדרין מן המהדרין מוסיפים עוד להשוב את יהושם כי "גם אבותם ואבות אבותיהם" היו סיביראקים...

חכה אסע הלאה מורחת, מורחת, ואתכונן עליהם יותר ויותר.

ידיך...

קאינסק, במוצש"ק נר שני לחנוכה תר"נ...

ידידי, מחמת ששקעה עלי החמה ובמעמ שנתקדש היום נאלצתי לרדת מהמרכבה ואשבות בעיר זו העומדת על אם הדרך בין אמסק ובין טאמסק.— חלתי להתפלל בביה"כ חבנוי לתלפיות במרכז העיר, ומלא מתפללים ומתפללות מפה אל פה, אך מה ראיתי בבואי לתיכו פנימה אל מקום ה'?! : גם הם יתפארו וישתכחו לפניך כי "סיביראקים" הם מלידה ומבטן...— לא חבוי, לא אהפזין לתאר לך תמונה ו"דוגמא" מה"סיביראק" שאני מתקשה בו, ע"פ האנשים האלה... כי מאד יקשה המשפט שאוציא עליהם ע"פ תמונה מטשטשת כזו...—לבי לא יתנני להאמין כי ככה המה כל ה"סיביראקים"... אדמה כי אך כיוצאת מן הכלל היא העיר הזאת...

הנני נוסע הלאה, מורחת,

מורחת!... ידיך...

קרסנויירסק ח' טבת תר"נ...

ידידי, במוצש"ק תכף אחר ההבדלה, כטרם עוד הספיקו אנשי קאינסק לתת לי מזכרת "שלום" ולקחת למו ברכת... (אדרתי השעירה שנגנבה בביהכנ"ס ובכרו עמל הושבה לי...) נשאתי את כל הפצי חכושים וארוזים במלתחותי ואסע במרכבת מסלת הברזל החדשה עד בואי לכאן ערב שבת עם חשבה.— מקאינסק, עד הגה לערך אלף ושלוש מאות קילומטר, ועגלות מסע— הקטור הולכות רק עד אמצע הדרך, עד הוף הנחר "אָב", כרשיון הממשלה ובגלוי (אפיציעל). ומכאן ואילך—ע"פ חכה יתירה שנודעת לי מתקונדוקטור (ר"ל: מתן כסתר...) הושיבוני במרכבת משא המובלת פועלים חמר ולבנים ובו (такасные) אותי ועוד ארבעה טיכניקים ומורד אחד. אנחנו בעצמנו בירדנו הלכנות נאלצנו לשאת עצים להבעיר את התנור של ברזל שבמרכבה למען יתם לנו ; מליצ'אר לא היה איתנו להכין לנו תה, ועל התהניות

אין עוד שום הכנה ואין איש בהן, ובכן עברה לנו העת—ששת ימים רצופים—רק בקריאת ספרים ובאכילת לחם נקודים המגרים את השינים ודוקר את המעים... אך סכ"ס באנו ביום השישי, הוא יום חולדת הקיסר ניקולי השני (6 דצמבר) לפה. הנני מציין את "היום", כי אלמלא הוא לא היינו נוסעים, ולא היינו באים עוד במססה"ב עד בה ליום הזה, ואך ב"שבולו" השתדלו פקודי המסלה החדשה הנכנית, אדרכליה ובוניה, סולליה ומודריה, קבלניה ופועליה וכו' כלם אצו חשו לגמור את המסלה ליום השישי בדצמבר, למען עשות זכרון ליומא־דגנוסיא* בחבור מסלולי סיביריה המערבית והמזרחית. ובסכת ה"מחירות" הזאת, לא הספיקה השעה בידם להניח את כפיסיה־העין (шпатель) על אדמה מוצקה כרבעי ויניחום על גלדי הקרח והכפור הפזורים, ובמקומות אחדים הניחום גם על הנהרות הקפואים ועל גלדי כפור של אנטי טיט ורפשי, אשר ע"כ התמוטטו בפעם בפעם המרובות ביהד את פסי־הברזל, ובמעט שהיינו בכל רע, ובפעם האחרונה גדלה הסכנה עוד יותר, כי לשמועה שנקרסנו־ירסק מכינים משתה וסעודה לכבוד ביאת מסע־הקיסר הראשון שמה ביומא־דגנוסיא השבים מנהל־המכונה (машинетъ) ויהי מן "הזריון מקדימין" ונתבסס על חשבון זה למפרע... ובמובן לא היה יכול לשום לב למלאכתו בראוי וכפיסיה־העין משו ממוקמום, ועמהם נטיו פסי המסלול הצדה, ומרכבתנו גם היא נמשכה אחריהם ותרקד על מוטות העין שהשתכרו תחת אופניה לשבבים ונזרקו בחזקה מהאופנים, והיא עלתה וירדה ותנוד ותנוע, ואנחנו טולטלנו בה מקיר האחד למשנהו ורוצצנו את גלגלותינו. אך בהמלת ד' עלינו מהרנו וקפצנו דרך הפתח ונפלנו לשוחה עמוקה מלאה שלג, ולא אירע לנו כל רע! — ואח"כ כאשר הוכחנו את הקונדוקטור על פחזותו ושכרותו, ירק ירק בפנינו ויקרא בשאט בנפש: לא לי לשעות לדברי הבל ושטות של איזה "ראססיער" (россйские), כן יכנו הסיבירינים את כל מי שלא נולד בסיביריה) הן סיביראק אני... ואתם? ...

עתה נבוכ אנכי וידידי, ולא אדע עוד עד מזה, הגם ביניהם—בין "הבריות שכל העולם פתיה לפניהם... גם ביניהם נוהג "יהוס אבות" ואזרחיות המקום? ?!—

בכלל נודעתי אח"כ כי גם "הם", לרבות אף את האברים, אין דעתם נוחה כלל מכנין המסלול־החדש, ולבם יחוש עתידות לא טובות למו ממנה, כמו היא באה לשבור להם מטח לחמם וטחיתם, כי עד בה היו הם המוכילים

(*) יוס חולדת הקיסר,

את סחר אוזא ואירופא, ומה גם את התה מארץ סינים אשר סיכוריה היא המעברה היחידה לכל ארצות אירופה. ועתה בהפתה המסלול-החדש הלא תובלנה בו כל הסחורות האלה ובמהיר מצער.

לא אחרל הכיבו מלספר לך מקרה-בודד זה שממנו תראה עד כמה שנאה-דעות זו מסמא בפה את העינים: אשה כפרית הביאה המאה השוקה למכור, ויקן אצלה אינג'ינר אחד מבוני-המסלול שלש ליטות במהיר שלשים פרוטות הליטרא, וישלם לה את מחירת-וילך לו על כמה רגעים להחנות הקרובה לקנות עוד אוזת דבר. בשונו לקחת את החמאה הושיטה לו הכפרית את כספו בחזרה באמתלא: כי באו קונים אחרים וחוספו לה על המהיר המש פרוטות על כל ליטרא ותמכור להם את כל החמאה. האינג'ינר קצף וכעסו עליה ויוכיחנה לאמר: "ואיה היושר שלכם שאתם הסיכוראים כיב תתפארו בו?" (*)

— "יושר הנך עוד מבקש אצלנו?— השיבתהו הכפרית בחימה גלויה ובבטחון בצדקתה— ואיה היושר שלכם, "ראססייער", שהנכם סוללים מסלולי ברזל בסיכוריה שלנו? הכזה "יושר" נבחרהו...?" ושנאת הסיכורקים זו להמסלול החדש, היא היא שהביאה גם את קונדוקטורנו להמיט עלינו רעה כמעט קט. אך גמולו הושב לו בראשו ע"י האינג'ינרים שנסעו אתי אשר הביאוהו בפלילים ויענש כפלים.

ובכואי לעיר זו שהיא תחלת סיכוריה המזרחית, הנני הש ומרגיש בנפשי כמו אוזת רוח חדשה מנשבת בה ומשוכבת את נפשי; פה פנשתי אנשים משכילים מאחבי אשר למצער אוכל לקחת עמם דברים, ולא יביטו בפני כמו התרנגל "בהבני-אדם"...; יש להם ביהכנ"ס יפה עד להלל, ויתר צרכי צבור שעדה עברית מתוקנה ומסדרת וקוקה להם; חרב שהוא גם השו"ב והרב מטעם, ירעה את צאן מרעיתו בנעם ומישרים, וישתדל בכל מאמצי כחו למטע בהם נטעי נעמנים ורגשי יהדות צרופה וטהורתו ואהבה וכו' לכל דבר טוב ומועיל בישראל; בכלל הנני רואה בזה כמו אוזת תמורה בהשערותי הראשונות ע"ד הסיכורקים, אף כי גם עתה עדיין לא באתי עד תכונתם בראוי. ומקרה אחד שקרני בביהכנ"ס שלהם בלבד את כל מחשבותי והשערותי החדשות... כי אחרי התפלה לקחנו דברים ושוהחנו בעניני דיומא: ע"ד ביאת המסע הראשון בהמסלול החדש וכו' והנה מקרן זווית אחת התנשא איש שכור ומכוסם ויהרף את המסלול ביהר את סולליו ומודריו וכו' ויקרא בועס אפו: "הכו, הכו, עוד מעט ויבאו אלינו, בהמסלול-החדש, כל

(*) ככלל יתפארו ויסתננו תמיד הסיכורקים שרק הם הם "בעלי יושר" (собієть).

יהודי מינסק ופינסק ושניפישאק ואיישישאק וכו' וילחבו את כל סביבותינו". כמובן, "מה שאצל הפקה במחשבה. — אצל השכור — למעשה נחשבה" ... וגם בזה ראיתי ונוכחתי לדעת, כי לא דעת עצמו, הפרטית של איזה "סיבירק מבוסס" היא, כ"א — הד קול כל הסיבירקים למיניהם ולגויהם עגלוניהם וחגלוניהם וכו' אשר יחושו עתידות לא טובות למו מהמסלול הזה, וכדבר הזה שמעתי פעמים רבות גם בין האינתי'לגנציה המקומית בכיכול... שעד היום יסעו בסוסיהם גם במקומות שהמסלול כבר נכון בכל ועושה דרכו פעמים בכל יום, והדבר מזכירנו את העובדה: שאנשי טווער רבבו על "סוסיהם" לפטרבורג, להודות להקיסר ניקולי הראשון בעד המסלול ששלל מפטרבורג למסקבה דרך טווער עירם...

עתה הגני מכין א"ע לנסוע הלאה, מורחה. — אירקוטסקה, ולמען הנצל מהקור הגדול השורר בזה עד 40% ריומור, יעצוני מכירי לקנות לי אדרת-שער-כפולה, כלומר: ששערותיה נראות מלנו ומלבר, והיא נעשית מעורות הצבי והיחמור ויתר החיות קלי-המרוץ (רענגנטהיר) הנמצאות לרוב במקומות האל. — אבל לו ראיתני ידידי בשאני הולך עטוף באדרתי זו כי עתה ברהת ממני להחכא בדמותך כי איזה דוב-שכול הולך כנגדך... — אך מקצת שבהה אומר בפניתי, כי אמנם מחממה היא מאד את הנף ואינה מניחה בשום אופן את הרוח והקור לחדור אל בשרי, ולא עוד שהיא נקנית בפה בזול גדול — לערך עשרה שקלים! והו פורון יד הטבע אשר תעניקנו על כל שעל לפי צרכי המקום והזמן, ותמלא לנו כל מחסורינו כאם רחמניה באופנים שונים. — עתה לא אמלא עוד פי שחוק כמו שהייתי נוהג בשעה שנפגשתי בדרך עם אורחות (обочаи) אכרים עטופים באדרותיהם אלו עם השערות למעלה, יודעים הם האכרים=התמימים סודות הטבע, בחושם הבריא, אולי הרבה יתר מאתנו המתקדמים...

קאנסק י"ג טבת תר"נ...

ידידי, דבר בואי הנה נודעה לאנשי העיר בשלשה ימים לפני ביאתי לכאן, כי אחדים ממכירי ומיודעי שרכשתי לי בקרסנווירסק הודיעום מביאתי מקודם, ונתקבלתי בזה בסבפי על תהנות הבו — דואר, המקום האחד המשמש בתור תחנה וכו' בערי סיביריה שאין בהן עוד מסלול — הברזל, ואחד מהשוכי העדה הביאני אליו הביתה, והייתי שבע רצון אצלו מאד אף נחתי ונפשתי מעמל הדרך ונגדוד העגלות. — הפגישה המלבבת הזאת, כשהיא לעצמה עשתה עלי רשם — נעים, כי מה נעמה היא המנוחה והמרננה לעובר אורה כמוני שלא

הסכנתי עוד לנווד ולנוע בעגלה ובמזליה (сага) בערכות ציה וצלמות כזו! ומה גם במצאי בה בשר כשר שזה כמה ימים לא בא אל פי, אשר ע"כ גמרתי אמר לנוה בעיר זו ימים אחדים, ובלבי דמיתי כי מנוחתי זו תנעם לי, וחנה קפין עלי רוגזו של איזה חזן-נווד שבה לעיר!—שמה תאמר: מה לי ולחזן? ואשיבך דבר:

עוד בנסעי בערי רוססיה-הפנימית, בהיותי בסמרא על ראש השנה, בשוכי מבית הכנסת אחר הצהרים, מצאתי בבית מלוני אנשים אחדים יושבים מוסבין אל שלחן אחד ואוכלים איש איש את ארוחתו, ביניהם הרגשתי איש צעיר לימים כבן עשרים וחמשה, נושא מצנפת לבנה עם בפתור מתנוצץ, וכל המסובים יתקוטטו ויריבו אתו, והוא מבה בידו על השלחן ונשבע בהיו כי "בעוד ימים אחדים ימיר את דתו ויחיה פרבוסלבי". פניתי לאחד המסובים ושאלתי: מה סיבו של עובר זה?—ויספר לי האיש לאמר: "חזן הוא שבה לכאן לפני שבועים ימים ויתפלל בביהכנ"ס הגדול, ויחפצו ראשי העדה לשכרו גם לימים-הנוראים, אך בהגלות להם אח"כ פהוותו ונבלותו, ובראותם אותו אוכל נבלות וטרפות בשוק ומהלל כל קדש בפרסיה, התעוררו אנשים אחדים ולא נתנוהו עוד לעבור לפני התיבה וזהו סבת התקצפו בעמו ובאלהיו"—הוא הוא החזן שבה לכאן והרעיש בה את הלבבות עד שגם האמהות והרקחות (הנוצרות) פערו פיהן כאל מלקוש לשמוע את מנגינותיו בביהכנ"ס.

נקל לך להבין הכיבי, כי אני לא יכולתי להביט על זה בקר רוח, ולראות בעיני כבלע את הקדש... ואנל את אזני אחדים מהם ע"ד תעבותיו וכו' אשר ראיתי ואשר שמעתי מפיו בסמרא, ומה תאמר הכיבי? הפעלו עליהם דברי מה? ולא, המה הביטו עלי כעל אדוק-קנאי חשוב כל מתמשכל (...?) ומתקדם כביכול, ואחדים מהם השדוני פשוט שיש לי איזה טינא בלב עליו, וירא אנכי אותו פן יזיקני במה... בזכרי את הכלל: "בשם שמצוה לומר וכו' כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע", נמנעתי מדבר עוד על אדותו משוב ועד רע. ואולם מה דמות אערך להחזן הזה? בלתי תפונה לא שכחת עוד את החזן-הנבל שתאר הסופר-הלאומי רפ"ס ב"התועה" שלו. ועתה קח לך את החזן הנבל מ"התועה" ועשית ממנו מרקחת עם עוד כמה מאות נבלים ריקים ופוחזים כמהו, או אז תצא לפניך איזה ברית בדמות החזן הנבל הנורא אשר פנשתי בפה!...

האומנם לא אקצוף על הסיבירים הבורים שכבה קרבוהו ויתנוהו לעבור לפני התיבה בשעה שהוא "גאון-נבלים"... כדאמר, הן גם באוקריינה שלנו לא ידקדקו בבה עם חזנים "נפשות-פורחות" העוברים מעיר לעיר ומכבדים את ה' מ"גרום" בשעה

שלכם מלא כל תועבה... ומרגלא בפומיהו תמיד: "שיר השירים אשר לשלמה"—
 בלי שם ומלכות, בלי יהוס אבות, ובאין ארץ מולדת, ובלי עיר-מלוכה וכו' כ"א
 "שלמה" סתם, ובכ"ז הואיל ו"שיר" ישיר, ובכ"ן—"ישקני!"... ואולם: "דברי
 קהלת", אף כי יודיע ומבליט את האוטוריטט שלו, שהיה מקהיל קהלות ודורש,
 ואף כי יש לו יהוס אבות גדול ורם—"בן דוד"—ונם מקום מולדת וקרית-מלך—
 רב—"אשר היה מלך בירושלים" הנקל לך: "בן-דוד", "מלך", וב"ירושלים"—
 ואחר כל אלה, מה דיבר ומה אמר: "הכל הבלים אמר קהלת..."—
 אבל לו ראית את ההתפארות וההשתבחות שהיה לב הסיבירקים גם בו
 והצעירים, או יותר נכון הרוקים=הזקנים והריקנים, התהללו והתנאו והשתכחו
 בעיר אתו: (*) Нашъ товарищъ хорошій парень! אז שאלתיני
 ובצדק: מה הוא עמק המושג של הפתגמים האלה? ולכן אבארם לך ברהבה;
 הסיבירק כשיתן הסכמתו-על איזה-איש שהוא "ישר הולך", "איש אמונים",
 "איש נכבד" וכדומה יהיה מי שיהיה, ויוציא עליו עוד את המימרא: (хорошій
 парень) אז נכון הוא לפשוט ממש גלומיה דעל כתפיה ולתתה לו; ואם
 יתפעל ויתרגש ויוסיף עוד את המלות: (нашъ товарищъ) אז הקרב
 יקריב את נפשו בעד הטוברשט הזה, וכל קרבן לא יכבד ממנו להביא על
 מזבח אהבתו זו...; המימרות והפתגמים "האלה הן הנה כל השכלתו והתקדמותו
 של הסיבירק, ובה "מימרות" האלה נכללו כונות גדולות וביאורים עמוקים, לאמר:
 אוכל כל תועבה כמונו; מהלל כל קודש כמונו; רהוק מכל רעיון ומשא נפש
 כמונו וכו' וכו', זהו הכאור הנכון והטספיק של הפתגמים האלה....—

ובכה התהללו והשתכחו עם ה"חזן" הטאווארישט" שלהם, עד כי בבקר
 לא עבות אחד ברה פתאם את העיר ולא נודעה עד היום סבת בריחתו. בלתי
 ספק הניה אהריו איזה "סימן" בלילה ההוא... ובקרב ימים יודע, אמנם
 האנשים הזקנים והמתונים שביניהם. הכירו עתה מעט את תעבותיו ונקיטו
 בפניהם ומתחרטים... אך הצעירים=הרוקים "הכריו", עד היום יעריצוהו
 וינשאוהו למעלה ובשמו יתהללו.

עוד שמנה מאות ושבעים וחמשה קילומטר לפני לעבור בעגלה ובמוליחה
 עד בואי אירקוטסקניה,—הה, איככה אוכל לכבוש דרך ארוכה וקשה כזו
 ובארץ—גורה ושוממה כמוה?—הבה אנסה! ואלהי עמי, הנודד בגוים יהיה
 בעזרי!

ידיך...

(*) לאמר: הצרני, איךך יקר וכו'.

אירקוסק בחדש שבט תר"נ . . .

ידידי בשולי מכתבי האהרון התאוננתי לפניך ע"ד דאנתי הגדולה: איכבה אוכל לכבוש דרך וכו'!—האמנם התאוננתי לפניך, ולבי נבא לי ולא ידע מה. מה אומר ואדבר? טלטול הדרך, נדנוד המרכבות, רקידות המוליחות בין בקיעי השלג והכפור (במקום שיש שלג, כמו באפיקים ובגאיות, כי במקומות רבים על דרכי לא היה שלג כלל מעצמת הקור העז והאיום) פראות העגלונים והרכבים, ואי-יושר אדוני הבי-דאר וכו' כל אלה הרמוני הממוני וידבאוני עד דכדוכה של נפש, וכמעט שלא אחוש אבר שלם בגופי! עתה הראיתי לדעת מה רב בת ההרגל עד שאמרו: "הרגל נעשה טבע" אמת ויציב. הסיבירים האמתים דפה, המה ישחקו לחקור הגדול השורר בזה, ולנסוע בסוסים דרך ארובה כזו המפרכסת את חנוף ומשממת את הרוח, והו אדיר כל הפצו ומשאת נפשו של הסיבירק. וב"כ הרגלו כנסיעת-סוסים כאלה, עד כי באזני שמעתי מפי סיבירים בסיביריה המערבית (שבה כבר הולך המסלול ישר לאירופא) שהיו צריכים לנסוע לרוססיה האירופאית, התאוננו לפני כי קשה עליהם מאד הנסיעה ברכבי הברזל בהמסלולים, יען כי המרכבה והסוסים והקור הגדול שהם שואפים לאפס, המה משוש דרכם ותענוג רוחני היותר גדול אצלם; ואני ככל ילידי רוססיה הדרומית, שלא הסכנתי באלה, נשאתי בדי עמל ותלאה על דרכי זה, אך עתה כאשר נפשתי מעט מתלאותי, ההילותי לבקר את אחי בעיר זו המרובה באוכלסי ישראל שכס אחד על כל ערי סיביריה המערבית והמזרחית, "נקבקקת" שלי הולכת ישרה ונכונה;

ראשית כל אוכל להתנאות לפניך כי סב"ס עלתה בידי לעמוד היטב על פתרון השם הנורא, "סיבירק" שנתקשיתי בו זה כמה . . . והעיר הזאת היא שעמדה לי לדעת כ"ז. ולמען "תת לך מושג נאמן", מבריה משונה" זו הנני לתארה לפניך בצלמה ובדמותה ובצביונה;

"הסיבירק" האמתי יחוש כובע שעירה מעור רגלי—שועלים לראשו, עשויה ע"פ גזרה מיוחדת: שני כנפים יוצאים משתי קצותיה בתבנית אזני—הזיר ובשעת הקור הגדול יורידם למטה מהסנטר וירכוס אותם בעניבות ולולאות מיוחדות; אדרתו העליונה צריכה להיות כפולה בשערותיה מלגו ומלבר, וכשהוא יושב בביתו—מלבושו העליון מעיל ירוק עם צוארון ארוך וקוף ושוליו יורדים למטה משולי אפודתו ומכסים את המכנסים עד הכרכים; על אצבעותיו ישא טבעות זהב גדולות ועבות ורחבות בלי תאר והדר ובלי שום טעם ויופי; ומבעד להכובע וצוארון המעיל והאדרת המְקַפֶּלֶת,

ינוצצו עינים סגלגלות וטרטוטות ומצה קצר וקה; סגמר דק וחד וחוטם מעוקם ועמלקל; ידיים גסות ועסקניות, ורגלים רחבות ועבות; נטיח-טבעית לצחוק הקלפים ולרכוב על סוסים בהתערבות והתהרות (скачки); —אין לך תענוג יותר גדול להסיבירק מהרכיבה על סוס אביר עם חזה רחב וצוואר זקוף ורגלים קטנות ודקות, ומה גם כשהוא מטייל במרכבתו בשוקים וברחובות או המנהג לרתום שלשה סוסים, אחד בתוך בין מוטות המרכבה מתחת לקשת-העץ (дуга) הנטויה על צווארה, והוא ה"עיקר" (коронной) משני עברי הכוס ה"עיקר" רתומים עוד שני סוסים אשר עליהם החובה לנטות את רעמותיהם בכפוף ראשיהם לצדדיהם, וכפל רסנם צריך להיות משפל מעט לארץ למען תתעקם ותכפף היטב רעמת צווארם, והלילה להם להסוסים ה"מצדדים" האלה לשנות מהמנהג הקבוע הזה שקבעו גדולי רכבי הסיבירקים הראשונים—בעלי טוב טעם ודעת במקצוע זה, כי אז יוכו בלי חמלה ואהריתם—להכרית; השוט צריך להיות מקל עב וקצר, עמיו עור וזושולב ברצועות מקולעות עם מסרק ברזל בראשו; מושבות הרסן—ג"ב מקלעות כהותים אדומים ממשי ושש משה, וקצותיהן מונחות על מקום מיוחד במרכבה;—לפזר כסף כלי שום השבון ותעלה, זוהי המדה היותר משובחת אצלו, וכשהוא הולך להתיאטרון ישבור לו דוקא המקום היותר משובח והיותר יקר במהיר; המוליאר самобар לא ירד מעל השלחן כל היום לרכות הלילות, ומשתה הנה נוחגת לפני האכילה, באמצעותה ולאחריה.—נפלא הדבר מאד, במקומות האלה אשר הנהגה הוא בזול גדול, וכי יקחו פה למשתה את הפסלת המביאה את האיש האידיאלי לידי הקאה וגעל נפש. הנהגה הזו נעשה בסינים פשוט מחפורים והשארית תערובות" כל המינים, מדובק ומועק ע"י לחיצה מוכנית בדמות לבנים, ואני מצאתי בו גם שקצים ורמשים...— ביחוד ידקדקו הסיבירקים איש עם אהיו בדבר ה"ראיונות והבקורים" (וויויטין) ומאד יתחשבו איש את רעהו: ראיון בעד ראיון, ובקור תחת בקור, וכן כשמדברים איש את אהיו מדקדקים ונוחרין מאד לבטא את שמו ושם אביו ע"פ המנהג הרוסי—איוואן אנדרעווייך, ניקופור וולאדימיראווייך, סטעפאן ניקונורווייך וכו', וכל השכלתם והתקדמותם הצטמצמה אך בזה—להפוך את השם העברי לברוי אף כי להתחפכות זו יש כ"כ שייכות כמו למכה טריה עם בעל-זבוב אלהי עקרון למשל... ועל שאלתי אותם למשל: מדוע תהפכו את היום לפעטקין ואברהם לפעאדאר ואת דבורה למאטיאניא?—השיבוני והבינוני לדעת ע"פ צירופי אותיות להשתלשלות המבטאים ממש כמו הגומטראות והנומריקן של חסידינו מלפנים, והא"ת ב"ש", עם הכולל, כ"מספר קטן" וכו'.

עד שלגעל נפש היה לי לשמוע את דברי בערותם וסכלותם במקצוע זה, *
וכאשר ספרתי להם כי ה"אריסטוקרטים" והאינטליגנטים שבנגב רוסיא למשל
נוהגין לקרות זא"ז דרך כבוד רק בכנויהם (фамилия) הייתי בעיניהם
כמתעתע וכאיזה בטלן. ובאמת נוכחתי לדעת אצלם כי כאשר תכנה את
הסיבירק בכנויו, אף אם תקדים לזה גם את תאר הכבוד "אדון" (господинъ)
יקצוף עליך ורגז ובעם, ואבדת כל חנך בעיניו ברגע אחד.

מצב החנוך אצלם ברע מאד מאין כמחו בכל תפוצות ישראל; עיקר
למודם הוא—ה"מפטיר", את ילדיהם לא ילמדו קרוא וכתוב עברית, או
למצער—להתפלל ברכת"השהר וכדומה, ואף כי להבין במקרא ובתולדות ישראל,
ואך את ה"מפטיר" ידעו כלם למגדול ועד קטן; המפטיר ימלא את ראשם ולבם
ויעסיק את מוחם משחר טל ילדותם עד זקנה ושיבה; בזכות המפטיר יבואו
להתפלל, או יותר נכון: לשמוע אל התפלה... בשבת ויו"ט; בזכות המפטיר
רבה גם ההכנסה להספקת ביהכנ"ס וליתר צרכי צבור; בזכות המפטיר ידע
הסיבירק שיש איזה "תורה" שקודמת עוד ל"המפטיר"... ואת המפטיר הזה
ישוררו אמנם בנעימה ובפסקי־הטעמים אף כי באמת חמה אך יהגו בגרונם
את המלים (ה"עברי") שבדברי נביאינו הקדושים כעוף הפֶּפֶּנְאי בלי שום הבנה
ויריעה ב"א במבונה אבטמטית...; וכה "נשקעו" בהמפטיר הממלא כל חושיהם
ואבריהם, עד כי באזני שמעתי מפי סיביראקים קוראים חד את אחד: "בואו ונשמע
את דרשת ה"מפטיר" (כלומר: מוגיד...) היום אחר הצהרים", וקרא זה אל זה
ואמר: האמת הדבר שהיום ידרוש בביהכנ"ס איזה "מפטיר מרוססיא"? — —
ובכה אינם יודעים מאומה בשפת עבר אפילו להתפלל, וגם את חזרונן האשכנזי
שלנו, שכבר קנה לו זכות אורה בין יותר מששה מיליון יהודים אינם מכינים עד
מה. ושפת רוססיא שמדברים בה כלם, גם בה יש הכדל רב לשפת רוססיא
המדוברת ברוססיא האירופאית, כן במבטאיה, וכן בהברותיה, מושגיה וניכיה
ובו'.

ובתאותם הגדולה לחקות את אחרים, ערכו עתה בבית תפלתם
מקהלת־משוררים (קאהר). אך לוא בא לבאן יהודי מנגב או מערב רוססיא
האירופאית וראה את המקהלה הזאת ופרצופי המנצחים בזמרה, כי עתה דמה
בנפשו כי אל בית מרוזה (להבדיל) הובילוהו רגליו... אף כי הבית בנוי לתלפיות

(*) אחד "הידענים" שבהם הציגני לדעת ע"פ התורה כי "אברהם" יהפך דוקא "לפעדאר".
שלאמר וישנם אברהם כדוקר וגו' ומתרגמין כהעברי טייטש הקדום: "אברהם האט זיך
געפערט ע"ד ע...; ודערה נקראת "תמר דעורה", ומתרגמין שם: "דעורה'ס טייטל" "וטיטל"
לא רחוקה כהערה "מטאטיטל", וד"ל.

כטוב טעם ודעת לפי הנזרה והכנייה האחרונה, אך המקלה תשחית את הוד יפעתו והדרת קדשו בזמרתה הנשחתת... ודי לנו השינוי הקטן הזה לתת לנו מושג מזמרתם: בעת אשר במקומותינו למשל ישנו מנהל אחד (דיריושאח) לכל מקהלה, והוא מורה בידיו ומנהל את החברות (טאקט) וכו', הנה כפה עומדים כל המשוררים כמו "להקת צוענים" וכל או"א פורש בידיו ומולל ברגליו, ומתנועע בכל אבריו החיצונים... ועתה הלא תוכל להבין עד כמה יש כבה מקהלה בוו לפעול על הלב ולעורר את הרגש?...!

הארכתני מעט ידירי במכתבי זה, ועתה אניה את עטי מיד, כי כבר השמיע השקון את השעה השביעית בערב, ובפח תחי' זאת בבחינת "מאחרי בנשף", וכבר כלתה רגל מן השוק מפחד בלילות; אך נגכים ושורדי לילה יסובבו בעת בשומים וברחובות ואין כל פחד נגד עיניהם כי כשם שאין משטר וסדר נכון בכל חיי הסיבירקים שהם אך "העתקות וזיופים" מתמקלקלים שבהם... כן גם אין משטר ואין שומר ואין שומר ברחוב בנהוג בחקרים הגדולות, והמתחלך עתה יחירי בלילה—דמו בראשו.—הנני הולך לנחה.

קמתי היום ממשכבי ומצאתי את הצי מכתבי שערכתני לך אתמול מונה עוד על השלחן, וכנהרגלי מאז קראתיו בעת משתה התה שאז הרעיונות "זכים וצלולים", ומצאתי בו מקומות אחרים בלתי מוארים צרכם, והנני מוצא א"ע מחויב לתת לך בזה מלואים אחרים להצי מכתבי הנוכחי

דע הכיבי, כי להחזקת "מקהלה" זו שמוצאין עליה בשלשת אלפים שקלים בכל שנה, הנה המקור האחד ל"הוצאה" זו הוא "המכס" שהטילו בעצמם על כל פוד בשר בשר שישים קא"פ: ואם תשאלני: ומה בכך? הן גם בתחום המושב הקבוע יגבו מכס מבשר בשר, ועוד הרבה יותר?—לאט לי הכיבי, ואבינך לדעת מה גדול העשק והמרוצה שהם עושים בזה לדלת-העם;—ע"פ חוקי הממשלה אסור כפה, כמו בכל מקום שמהוין לתחום המושב, להטיל איזה מכס על בשר, והסיבירקים האלה ביהוד עשירים ובעלי החון המתרפקים על המקלה ומננינותיה, המה כלם אוכלי בשר טרפה וכו', ולעתים רחוקות מאד כמו על חג הפסח, ישחט לו העשיר איזה ברבור-ראבוס שמשקלו 30 לטראות, ומשלם אז 15 קונ"ד מכס... ומי המה אלה האוכלים בשר בשר כפה?—העניים והאבינוים, הגולים והנודדים שזה לא כבר הובאו הנה לרצוח את עונם, ועובדים עבודת פרך בבתי החרשת שבפה, ואהדים משרידי אנשי החיל חזקים שלא התנאלו בפת בנם, וכן בלי-חקודש—השוחרים (לאפקין מהרב המוטעם שלא טעם עוד ה"ו טעם "בשר בשר" מימיו, ורב—דתי אין לחם) והשמש חזקן וההון-אחור (כלומר משנה להחון הראשי) ושנים שלשה גרים שבתניקים. ועתה הנקל לך הכיבי

להבין כי לאלה המדוכאים והאכזרנים לא תנעמה ככה מנגינות המקהלה, ואולי גם לא תחסר להם במאומה... כאשר הרגלו במקומות מושבותיהם באירופא לשמוע שירת שכורים ואברים פשוטים המטיבים נגן הרבה יתר מהחזנים ומקהלותיהם שכפה, ועליהם, השיות הנדרות האלה שזה עתה שבו ממעמקי האדמה, ממברה הזבול, אנטי-המלה, מוחפריות חזק וחכסך והנהושת, מנבכי הארץ, משאול התחתית וכו' לאור באור החיים—עליהם לשלם את המובס בעד העצמות היבשות להחזקת המקהלה המנעמת את חיי הסיבירקים „פטריוטי המפטר", ובאזניהם הם תשרוט זמרת שרטת...—זהו שוד וחטם לעין חשמש שהסיבירקים הישרנים עושים בתמימותם ובצדקתם כביכול, והנם עוד מתנאים ומתפארים ב„ישרונות סיבירקיותם“...

לא אוכל להתאפק ולתאר לך, הביבי, תכן קצר של אספה אחת בעלית ביהבנ"ס פה ע"ד המקהלה וצרכיה;

היושב-ראש (אחד הרר"ם שזה עתה גמר את הקלמורד, ותבטלנות המודרנית נכרת עוד על הוות פניו) צלצל בפעמון שכירו ויפתח את האספה בדברים כאלה: אדוני! הידעתם על מה נאספתם הנה?—יהודים. אחדים מאוכלי בשר בשר באו לפני בקובלנא, כי ע"פ תורתם אסור להם לקנות בשר מהקצב העושה שבתו חול, ומחללו בפרהסיא לעיניהם המעריצים ומקדישים מאד את היום הזה (כמו שאין לו חלק ונהלה ביהודים ותורתם...) אשר ע"ב הגישו לפני בקשתם לצוות על הקצב הזה שיסגור את אטליוז ביום השבת.

סגן היו"ר (רוזדוקן) שלא טעם טעם יחדות מימיו... אשר אף כי חוטמו גבנוני והרומפית, כב"ז קשה מאד להכיר בו הישמי איש ישראל...: כשאני לעצמי לא אוכפת לי מאומה, ואחת היא לי אם כל היהודים, ויהודי-רוססיא (ה„אירופאית" במשמע) בתוכם, יאכלו גם הם בשר טרפה כמונו, ולא לנו להודקדק להם ולדברים ישנים וטפלים כאלה...; עלינו כעל כל העומדים בראש העדה, אך ורק להשגיח כי לא יחסר המכס כדי שנוכל להחזיק צרכי הצבור בראוי וכו'.

הגזבר (סיבירק מלידה ומבטן, עשיר חדש שזה עתה „יצא מתחת המחת") אך לב טוב לו ואינו שונא ככה את אחיו אוכלי-בשר-בשר...: אבל המשבלה הזאת הלא תחת ידינו היא, עלינו אפוא החובה לפקח על כל עניני העדה בחק ובאמון-דרוה. ואם אמנם כשאנו לעצמנו הננו אוכלים בשר טרפה, ואולם עלינו לבלי לשכוח, כי היהודים האלה ה„פאנאטניקים" הם חמה הנותנים לנו כל החכמה והחזקת המקהלה הנחוצה לנו מאד וכו', אשר ע"כ לא נוכל בשום אופן להתעלם מהם ומבקשותיהם ומה גם כי לפי דבריהם הדין נותן כך,

ועלינו אפוא לצוות על הקצב שיסגור את אטליוז כיום השבת, בלי שום דחיה ותירוץ.

—היש לך איזה רשות מוסרי—נשמע קול זקן אחר משתעל על יד התנור, בקול צרוד ומחול בפחד ותוגה—להשתמש בכסף הנגבה אך מבשר בשר בשעה שאתם אוכלים ט...? ואיה ה"יושר" הפשוט שלכם סובורקים ישרים ו...!! קול צלצל הפעמון שבידי הראש חלך וגדל וברעש, וע"פ פקודה נמרצה ממנו מחר שומרהסך (קאזאק נבזה וחסון כאלון) להשליך את הזקן מעל המדרגות, והאספה נמשכה הלאה.

סגן היושב ראש: ואיה אפוא תקה פרסקוביה רומנובנא בשר כיום השבת? הלא גם בשר טרפה ימכר באטליוז זה ומה?—אבל... ירק נירק על הפנטיקים והבליהם...—אנכי יש לי הצעה נכבדה באמת להציע ב"שיבתנו" זו ואתם אדוני שמעוני ושימו לב לה;—כחפצי שהוא כודאי גם הפצבם אתם, להגדיל ולחאדיר את המקהלה שלנו הנני מציע כזה לספה גם משוררות מהמין היפה להמקהלה שלנו, וכבר לקחתי דברים ע"ז עם אחדים מידידי הנוצרים, ויכטיחוני אף הם לשלוח את בנותיהם לומר בבית תפלתנו!

היו"ר: הפעם אורך ידירי חסנן על הצעתך זו הנכבדה, והאמת אניד לך כי גם אני בחלה נפשי לשמוע יום יום טענותיהם ותואנותיהם של הגולים והפנטיקים ה"טרהנים" ביותר, על דברים פחותים וקלי ערך כאלה שהנפש היפה תקיץ בהם...; אלה מתאוננים על הבשר הכשר שאינו כדקדוקו, ואלה על הקצב ואטליוז, ואחדים התאוננו לפני לפני ימים אחדים על איזה "מקוה" שאינה בדת...—למה היא ה"מקוה"? ויכל היות ששם בליטא ופולין ה"פנטיקיות" ישנן עוד מנהגים כאלה, אך עליהם שלא לשבח את מקומם וזמנם; ידעו נא כי היים אנחנו בקין הטאה התשע עשרה (*) וכי בסיביריה אנחנו שבת אין מקום כלל להבליים כאלה...—אשר ע"כ כלה ונהרצה מאתנו שלא לשים לב כלל לדרישותיהם ובקשותיהם. וע"ד הצעתך אדוני חסנן, הנני אומר לך בפה מלא כי מאד מאד מצאה חן בעיני, וכבר השבתי אף אני להציע בזאת באחת מאספותינו, וגם אותי הכטיחו נוצרים אחדים לתת את בנותיהם להספה להמקהלה שלנו, ועתה בחינני כזה את "הסבתנו" להצעה זו הנני נומר את הישיבה, ואתם שלום.

קול צלצל הפעמון שביד היו"ר הובירני את מקומי וכי עת ללכת הביתה, ואבוא לחדרי ואשב אל השלחן ואכתוב לך את הדברים האלה, למען תבין

(*) הל נא יספה הקורא כי דברי אלה נכתבו בשנת תרנ"ד סה"ל 1894 למספרם קן

ותשכיל את רוח האנשים האלה, וכמה עסוקים פה נפרנסים העדה וקברניטיה ה"מוררנים" בביכול...

ידידך...

אירקוטסק בחדש "שמרבין בשמחה, תרנ'...

ידידי, כיום אתמול אחרי שקיעת החמה היה בפה רעש גדול בעולם היהודי—רעש והמולה שלא היו עוד כמוהם פה למן היום הוסדה העדה ע"י שבי"פשע ה"קדמונים" ועד היום הזה, ומה היא סבת הרעש הזה?—החזן שכתבתי לך על אודותיו מקאנסק, כא גם הנה!—

והעיר הומיה, והחמון רועש סואן וסוער, זה אל זה קורא ואמר: חזן גדול בא לעיר! והלה משיבהו: גדול שבגדולים!—הללו אומרים: משורר מהקונסרבטוריה הווינית, והללו—מהקונסרבטוריה הברלינית, הפריזית, הרומאית הלונדונית וכו', וכו', לא היתה קונסרבטוריה מפורסמת בעולם שלא כבדו בה את ה"תכשיט" הזה... ולמורת רוחי הואיל חזן דגן להתאכסן בבית המלון שאני מתאכסן בו, ועלי היה לראות פעמים רבות את נבלותיו ותעבותיו—

בוא וראה הכיבי, עד כמה צדקן דברי בן-סירא באמרו: כל עוף למינו ישכון ובן אדם לדומה לו!—צחק מכאיב לכ היה לי, בפגשי בפעם בפעם במסדרון בית מלוני, את חבריו ואחוזות מרעיו שהתועדו אליו ונתקשרו אתו מעדנות תכף בבאו; מי שלא ראה "התודעות" זו לא ראה עוד ערב רב ואספסוף כמוהם אשר על מצח כל או"א מהם חרותים תעבותיו ומדותיו המגוננות: בנים משחיתים, בנים לא-אמונים, העוישים במפשיהם חרפה וכלימה על עם מחצבתם וכו'*) ואת הנבלים האלה התרועע חזן דגן ויחדו הרבו הרע והשחית... ועיני אהינו התמימים (הם הגולים והמגורשים ה"חדשים" שלא התאזרחו עוד ב"סיבירקיותם") רואות וכלות ממש ואין לאל ידם להפריעם:—במקטרתו אשר בפיו בא במרכבה מרקדה ביום השבת להתפלל בביהכ"ס, וכל מה שהעוה יושר את דרכו, יותר ויותר מצא חן בעיני ה"סיבירקים העקריים ויתהללו בו בדרבם ועוד הפעם צללו אוני לשמוע הפתגמים שלהם הנעימים: (*ваше товарищ! хоромий парень!*) לכל פניות שאני פונה, לכל מקום שאני הולך, אשמע אך: חזן חזן וחזן! ובכה התמכרו אליו ול"חזוניותו" עד כי גם בעת ישיבתם ומסיבתם אל ה"שלחן הירוק" לצחוק בקלפים, גם אז היתה מלה זו "חזן" שגורה פיהם, ובו כל מעיניהם, ומה גם כשזכה מי מהם

(*) אלה הם שגנלו הנה בעבור מדותיהם המשתנות בעיני זמה ותכל... לאפוקי מהגולים הקוליעים שהם עקר יסרים ובעלי מדות טובות וכו'.

במשחקו ונצח את כל המסובים בקלפיו, כי אז התמודד והתעורר ויך באגרופו על השלחן (בדרך הסיבירקים בנצחין הקלפים) ויקרא: „הנני... הנני... הנני...—הון!“ (לאמר: „מלך“ שנצח את את החגמונים והמלכות שבתקלפים)—אך עתה היתה מכותם שלימה ונתקיימה בהם דברי הו"ל: „פיזור לרשעים טוב להם וטוב לעולם“ וכו',—להתמלאות דברי הו"ל אלה קיימי זה כמה, ות"ל כי הפעם נתמלאה תקימי, וזה הדבר;

למען העניק היטב את ה„הון הטאווארישט“ קודם צאתו את העיר, ולהראות לו אות „הבה יתירה“, יצאו אתמול השמשים דהופים ומכהלים בדבר הגבאים להודיע לכל הסיבירקים כי „היום בערב יתפלל הון דגן תפלת ערבית!“—עברה השמועה בעיר ויבואו ויאתו כל הסיבירקים וסיבירקויותיהם, וגם מאחינו הגולים היו כאלה אשר נתנו בעבות את כנדיהם וכסותותיהם ויוציאו שנים שלשה רובלים לשלם בעד הכניסה לביהכנ"ס לשמוע אל הרנה ואל התפלה של התכשיט (כי מה לא יתן איש ישראל, מדלת העם, בעד מגנינות איזה הון?—) וגם נוצרים רבים ממרומי עם הארץ נאספו ובאו לשמוע ולהתענג על מגנינותיו, שמכירהם האינתליגנטים היחודים הללוהו מאד לפניהם והחמון חרב הזה עמדו צפופים ודחוקים וממש „תלואים באויר“, וכלם פערו פיהם כאל מלקוש, פניהם מפנים לפתח הבית בתוחלת ממושכה, וכצפיתם צפו כלם לכיאת ה ה ה ה—והנה הה, מתלאה! ההון בא שכיר ומכוסם ופניו פני לחבים, ויתחיל להתקוטט בפתח הבית כביאה עם הגבאי „טאווארישט“, וישמעו דברים הריפים ונוסחאות שינות של „ברכת האם“ משולשת... ובפול שמנה... עד כי ירקן איש בפני רעהו הלופות, ולבסוף התנברה „האניות“ הסיבירקיות ויאהזו את ה„הון הטאווארישט“ במפרקתו וישליכוהו החוצה...

כהמן בן המדתא בעת נדחק אל ביתו אבל וחפוי ראש, כטפה זו שהמלאך נושא בחזרה בעת גזרו עליה: „טפש יהיה“...; כה, אגרוף הגדול! הוזלם כי לו ממלכות כל הארץ, והקיץ והנה מעוף צוקה... השאת והשבר... בן היו כלם באותו מעמד, וכן נדהפו אל ביתם—אבלים וחפויי ראש!

וזה הרעש שהיה אתמול פה, ועליך הביבי לדעת כי לא במהרה ישקע הרעש הזה, והסיבירקים וזכר יזכרהו לארך ימים, כי כגדל פשטיתם ובערותם בן גדולה היא אצלם „אניותם“ וקנאתם לכבודם, ומה גם—לתענוגיהם והמודותיהם שנגלו מהם... ולו ראית הביבי איך כמה בעת ינקטו כפניהם לאמרו הלנו ה ה ה ה ה ה ה ה ה ה—האיותנו „אזרחי-סיביר“ ירמו ויונו ככה?—ומי הוא הרמאי הזה?—סכ"ס „יהודי רוסי“, נבזה והדל אישים?...

ובכן יצא עתה הקצף על כל אחינו הגולים והחפשים (воины) שזה

לא כבר באו הנה מתחום=המושב וכשם „יהודי=רוססיא“ יכוננו עוד.—וכל סיבירק גם ומגושם ישלה אחריהם אצבע ויקרא מנהמת לבו: ראו נא מה אלה „יהודי רוססיא“ עושים לנו?—כי ככל הצטיינותם בהקותם את הנוים, יחקו גם בזה ויעשו כמקולקלים שבהם לעשות „כל ישראל ערבין זכ“ו, ורק את עצמם יוציאו מן הכלל... אף כי בתחלה, בראשית בואי לכאן היה „טאווארישט“ יקר להם ועבשו משקלקל—נחיה ל„יהודי רוס“... ואנחנו הייכים בשמירתנו...—הא לך קורטוב של „יושר“ שהסיבירקים מתפארים ומתנאים בו סלה.

ידידך...

ווערדנאי=דינסק, בעבר הבאיקאל, בחדש אדר תרנ"ג...

ידידי, אלו לפי חרשם האי=געים כלל, שעשו עלי הסיבירקים אשר ראיתי עד אירקוטסק ועד ככלל, צריך הייתי לשוב על עקב, ושלא לאחוז דרכי הלאה, ואולם השבליים=הבורדות שמצאתי על דרכי עד הנה, הכטיחוני נאמנה כי אחינו תושבי עבר=הבאיקאל (забайкальской обл.) ישנו שינוי גמור את רושמי נפשי בדבר הסיבירקים, וכלם הללו אותם לפני מאד, אשר ע"כ גמרתי אמר לנסוע שמה, והמקרה עמד לימיני כי בעת הזאת הוא היריד הגדול בעיר זו, וכל תושבי הגלילות האלה ינהרו אליה, והנקל לי אפוא עתה להתודע אליהם בהתודעם כמעט כלם למרכז אחד זה, ואוכל לתהות עי קנקנם.

שלוש תחנות בידואר בנות עשרים עשרים קילומתר, מאירקוטסק עד שפת הבאיקאל, ואעברם בערב שבת עד קודם בין השמשות ואשבות את שבתי בהתנהג האחרונה; כלילה הלכתי לשוח על החוף ואשמע קולות אדירים ואיומים כקול רעש כלי תותח; כקול רעש דינאמיט מפוצץ הרים ומשבר סלעים; כקול איתני הארץ בהפיצם עברות אפס כמעבה האדמה כבלעם את תיקום שעליות. והקולות האיומים והנוראים האלה—הם חמה בקיעת גלדי הקרה הנורא המכסים את הים תקטן הזה, ולמען שתבין היטב מהות הקולות והפחדים האלה, הנני לתאר לך בקצרה תכונות המקום הזה;

הבאיקאל הוא ים=קטן ועמוק מאד, ארבו מאה ושמנים קילומתר ורחבו ששים; בימי הקיץ תהלכנה בו אניות הקיטור, ובחורף ושימחו הקור העז והנורא למוצק, והקרה ינטה עליו בעובי שלש עד ארבע אמות, ויעברו עליו במזליחות כשיש שלג, ועפ"ר—במרכבות כאשר אין שלג; וחריפות מימיו תעוים ושואן גליו וזכיו הרעשים והנועשים בלי הרף ירתיהותו מצולה כסיר=נפוח ויעשו פוצים ובקיעות בהקרה הנורא והעב הזה! הבקיעות והפוצים האלה תעשינה פתאם, ובין רגע יתאחו ויתלכדו כבתחלה; וברוב דחקם ולחצם את תקרה בעת

התלכדם, יתפרצו הררי קרה גבהים ותלולים הנוצצים לנגה הירה כענקים אדירי-אימה ומפיצים אימה וזועה על כל רואיהם; אם יקרה איש או בהמה והיה במקום הזה בשעת ההתפרצות ובקיעת הקרה—אהריתם להכרית, כי יורדו חיים תהומה ותבס עליהם צלמות; עפ"ר תהי הבקיעה צרה וארוכה, ומאשר כי תבץ לבקיעה—התלכדות והתאהדות הקרה, ע"כ נראה עליו סוסים ושורים, גם דבים וזאבי ערבות, שועלים, צבאים, דישונים ויהמורים וכו' עומדים נקפאים כצלמי בלהות, ורגליהם או רק פרסותיהם, שקועות ודחוקות בהבמעים האלה;— מהזה נוראה ואימה מרערת גו ולב לראות כ"ז! וככ"ז—האדם החלש, הרך והענוג בהתולדה, ישים נפשו בכפו ויעבור במקום „רבין חמות" הזה עם כל משלחת מלאכיו הרעים, ועוד ישים מקטרתו בפיו, ועם נגללי העשן היוצאים מנחיריו יחשב דרכו לעתיד, ואת השכר הצפון לו בחיק נסיעה זו...

נקל לך חביבי להבין כי המחזה הזה לא עשה עלי רשם נעים ביותר, — ובכ"ז שמתי אף אני—כאהר האדם—נפשי בכפי, וממחרתו, כ"יום המנוחה" הזקתי ואמצתי את לבי, ותבץ אהרי ההבדלה עברתי את הים הזה—ת"ל בשלום!—ואולם מה פחד ורחב לבבי בעברי בין הררי הקרה הנורא, בין שדרות סוסים והיות קפואות מקור שצללו ברגליהן בתוך בקיעי הקרה; ומרנע לרנע ישמע מרהוק-הר—אדיר ואיום מהתפרצות הבקיעות, והתנשאות הררי הקרה מגדל הלחץ ממעל לשכבות הקרה העליון, ונגה וזהר להם, והודיאימה מברקת מקרני הירה הבהים,—הה! ילאה עמי לתאר לך כמו את המחזה הנאדרי הזה, ואת רנשות נפשי אשר התרוצצו אז בקרבי! וכאשר הצנתי את כפות רגלי על החוף השני, כמעט שלא האמנתי בנפשי אם על האדמה עומדות רגלי... ולבי נע בקרבי כגור הקנה במים!—נחתי ונפשתי כל הצי-הלילה השני עד הבקר בהתחנה הסמוכה להחוף, ובבקר השכם בהחליפי כח, וסערות לבי שקטו צויתי לרתום לי סוסים לנסוע הלאה, וממחרת ביום השני באתי לעיר זו.

עתה הנני סובב הולך לראות בשוקים וברחובות, ועיני מלאות את כל חבר הגדול שבו יתאסף השוק הגדול והסהורה הרבה הצבורה בו המרים המרים לפני כל בית מסחר תחת כפת הרקיע; הנני רואה ומשתומם על הפרצופים הרבים והמפוסים המשונים הסובבים ומתנועעים במעגל החיים זה, בהם: מונגולים, מנדז'ורים, בני-סינים, יפונים בוריאטים, מונגולים וכו' ויתר עמי אסיא הרחוקה לשונותיהם ונימוסיהם, כלם אצים רצים ודוחקים איש את אחיו,— ובתוך „מבול העמים" הזה, בין הערבוביא והאנדרלמוסיה הזאת, הנני מכיר גם חוטמים אחרים נכבדים וכפופים המעידים כי ממעי יהודה מוצאם...—הבה, אלכה ואראה את אחי אלה;—

סספר היתודים בעיר זו לא רב הוא לערך מאה משפחות, אך עתה ביום השוק הגדול נאספו ובאו אליה כמעט כל היהודים הנחתים בגלילות הבייקל והאמור וכו' והם עורבים בה את מערבם ביד רחבה, ונותנים בעזבונם תה, גלומי משי, וכו', תוצאות ארץ סינים ויפוניה, תבואות השדה צאן ובקר וסוסים וכו' וכו' — בכלל הנני רואה ומרגיש כזה איזה הבדל בין אחינו אלה ובין אלה שפגשתי עד כה בסיביריה, ואולם, עד כמה יהיה גדול ומוגדר ההבדל הזה? טרם אדע עוד, כי לא הספיקה לי עוד העת להתודע אליהם היטב, וגם הם טרודים כעת מאוד לרגלי סחרם ואתננם, אך הכרת פניהם תענה כם רושמים טובים ונעימים בנוגע לשמירת היהדות וגאון לאומית; בבית מלוני, שבו התאכסנו יהודים רבים מתושבי הכפרים ראיתי מהם הנחנות ישרות ונטיה נמרצת לכל קדשי האומה; תנה זה כפרי אחד שב בערב מן השוק והראה לי את הקמחא=דפסהא (*) שקנה; השני—את הצוקר לפסה; והשלישי יתפאר כי אנה האלהים לידו יין מאי לארבע כוסות אף כי כדמים יקרים מאד מרוב ריחוק המקום ותוצאות המשלוח בעגלות ובמוליות (**). אחרים טועמים את חקוניאק מארץ ישראל ומתנאים בו בידעם כי בחג הפסח הבא יתענגו וישתו יין איי שעובר והוכן בידי ב"י, תחת היין צמוקים ששותים בכלל בפה; והנה זה באו גם מאחרי בנשף, שהלכו להזור אחרי דברים שבקדושה, זה יראה לנו את הטלית החדשה שקנה ושואל על התכלת אם היא משופרי דשופרי; וזה יבקש את השו"ב—המלמד שלו (***) שבא עמו מכפרו, שיקלע לו את הציציות ע"פ נוסח דרבנן, ויקנה לו בעד זה יין איי לארבע כוסות; אלה ישאו בידיהם תומשים, סידורים, הנדות, ספרי רום"ל וכו' וזה מתפאר כי הקרה ה' לידו תנ"ך עם פי' מלבים ז"ל אף כי איננו יודע בו מאומה, „אך כשיזכני ה'—יאמר במעל בפיו ובהגיון=לבב—ילמדו בו בני לכשיגדלו“! זה ידאג שלא מצא עוד מלמד וטורה לכניו, וזה יתאונן על מלמדו מהזמן העבר שעשה את מלאבתו רמיה...;

(*) כך הוא המנהג אלס להכין לרכי הפסה עוד מקודם הפורים וישנם יהודים כאלה מליסא וכו' המציאים רק את הסחורות האלה על השוק הזה—קמחא, דפסהא, יין, צוקר, וכו', ומתפרנסים מזה בצבוק, כי ישלמו להם במועט כספם כעם שתמיצי קדושה אלה.

(**) אל נא ישכה הקורא כי כ"ז נאמר לפני הסלל המסלול הסיבירי הגדול, שאז היו מעבירין סחורות לכאן בסוסים דרך רכבות פרסאות.

(***) השוק הזה הוא כ"כ מאחד ומרכז אותם, עד כי כפרים רבים מתרוקנים ממם מתושביהם היהודים שיוצאים השוקה עם כל צ"ב, ודרך אנב לוקחים עמם את המלמד שלהם, שעפ"ר הוא גם השו"ב הכפרי שלו, שגנים יהודים, ולפעמים רק אחד מחזיק על השבוע כמזכ"ל ציור גדול, וכלכד שיהיה לו כשר כשר ומלמד לכניו;

ומתוך כל האורחים המשותחים חד את אחד יפנו אחרים גם אלי, וישאלוני על בנו של פלוני ופלוני מזכורם מפה, הלומד עתה בחשיבה שבואלאזין? ואלה על כיוצא בו הלומד בשיבת מיר וכו'*) בקצרה: רב, רב, החבדל שבין אלה ובין אחיהם שראיתי ופגשתי על ראשית דרכי בסביביות. למצער הנני רואה אותם מחכים את המצוות ומתימרים בכבוד ישראל, ומשאת נפשם ואדיר כל חפצם—לדעת את שלום אחיהם שב, תחום המושב הקבוע; ממעמדם, ומצבם החמריים והמוסריים וכו'; ורבים באים להתודע אלי ושואלים בשלום, גאון פלוני? ו, רב אלמוני? הנודעים לשם ככל תפצות ישראל, — שונים, שונים מאד דרכיהם ותחלובותיהם, — שונים! ואולי גם ההפך מן הראשונים מן הקצה אל הקצה; — בכלל הנני חש ומרגיש בנפשי כמו ב"תוך עמי" אנכי יושב, מה שלא הרגשתי כלל כבואי בין אחינו שבסביבית עד כה...—הבה, אראה, אחפשה ואבקרה, ואראה היאמן חוץ לבי זה?—הישיבו המראות וההחזיונות של נפשות בני עמנו מפה, את נפשי הנחללה אשר פצעה ויפוצצה מהוות אחיהם שעד הנה?—כיום השבת, חבא אבקרם בביהכנ"ס הגדול, ששם—לפי דברת רבים—יתאספו כל אחינו אלה הבאים לערוב מערכם, אי נקי; ואז על נקלה תעלה ידי להתחקות היטב על שרשם ולהעתיק לי מהם תמונות נאמנות ומדויקות בדבר מוסריותם וכו' אשר ע"כ תחכה נא לי ידידי עד גמרי את הבקרת הזאת, כי לבי כמו יחוש לי מראש להשמיעך חדשות ונצרות מהי אחינו הרחוקים כה ממרכזי היהדות שבתחום, ובכ"ז—כאשר אחזה לי—הנם נאגדים ומקושרים היטב לנו בעבותות של אחבה ב ר ו ה התורה והדת.

ידידך...

וועררנני אודינסק, בחדש אדר, תר"נ.

ידידי, בערב השבת קודם שקיעת החמה יצאתי מחדר טעוני וחלכתי דרך השוקים והרחובות, ובעת טהלתי לביהכנ"ס לקבל את השבת, סככתי מעט בין החניות והמטגורות וכו' וראיתי רבות מהן נסגרות וממעל כתוב הדר על השלטים שטות עבריים וכניהם.—באתי לביהכנ"ס הבנוי בטוב טעם ודעת, גרות רבות הפיצו אור יקרות, והגזרה והכניה שלו תעוררנה באמת חרדת קדש ורגשות נשגבות בלב כל חבא שערי הפתוחים, כמו בכוון, לרוחה; על התקרה ועל המשקוף מצוירים פטורי ציצים ופרחים, תמרים ואשכולות ענבים, מהוטבים בידי הרוצים, וארון הקדש מצויר ומצועץ בכל הקישוטים והצעצועים שאפשר

*) רבים מפה ישלחו את בניהם ללמוד בהסיונות סבליטא, וביחוד להחלמ, מלאכת הסו"ב" המשתלמת במקומות האלה בכסף מלא.

בידי אדם בעל טוב טעם ודעת להעריכם; על רצפת הבית פרושים מרובים ויריעות יקרות חטובי אטון סינים ויפוניה; ומנורת נחשת־קלל ממורטה ונוצצת תלויה על שרשרת ברונזה יפה באמצע התקרה העגולה כמו כיפה—לענג נעלה היה לי לראות את הבית הזה שאין דוגמתו בכל ערי סיביריה המערבית וחמורחית!—קהל המתפללים היה כליל השבת מעט, כי היום קצר מאד כפה (בשעה 2 אחה"צ שקעה החמה) ורכים לא הספיקו לבוא אחרי הפטרס מעמקיהם, אך בבוא ממחרת לתפלת שחרית, היה הבית מלא מתפללים ומתפללות מפה אל פה.—

תמונה נשגבה משמחת לב ומרוממת נפש כל אוהב עמו, היה לי לראות את המחזה הנאדרי הזה: אנשים סוהרים בעלי מעשה ממקומות רחוקים, אשר ראשם ורובם שקועים במסחרם ואתננם הרב והעצום, השליכו כל עסקיהם אחרי גום ביום השבת ויבואו להתפלל ברגש לפני אלהי ישראל אשר בנו לו מקדש־מעט* בקצה־המזרח—בעבר הכייקל!—יהודים מגוהצים ומפורכסים בתכלית המדה האחרונה, אשר אין קצה לאצדותיהם ומרכולתיהם; אנשים מעולם־המעשה במלוא המוכן, והם ימלאו את בית ה' בעת הזאת—ביום השוק הגדול ה"נועש ורותח" בעת, אשר כל הידים העסקניות וכל ברכים תלכנה ותמהנה לרוץ לקנות ולמכור!—ביחוד לקחה את לבבי המראה הנפלא הזה; על הבימה עומד איש גבוה וחסון שמכנה גוו איתן וחזק; פניו מפיקים הן מיוחד וענות רצון, ועל חזהו תתנוסס שרשרת זהב משבצת באבנים יקרות, ועל צווארו אות־כבוד גדול של זהב שקבל מהממשלה בעד הריצתו במסחר וצדקת פזרונו—ואיש כזה יעבור לפני התיבה בעיר נכריה לו (כי הוא מתושבי העיר ציטא הרחוקה מזה חמש מאות קילומטר) להתפלל בתור ש"ן!—ולו קול נעים קול כבי מרעיד ומרעיש, הדופק בחזקה עד מיתרי הלב הישראלי שהנהו זקן ורגיל בשירי "נהי ותונה"; הקול הנעים המושך אותו בחזקת היד, ומקרבחו לאביו שבשמים ולאמתו בארץ!—חדל אונים אנכי, הביבתי לתאר לך כמו את הרשם האדיר שעשה עלי המחזה הזה, ולא רק עלי, כי גם—על כל באי הבית הזה להתפלל.

בשעת קריאת התורה התחילו הקרואים לנרב את נדבותיהם להחזקת הבית, אשר כל הכנסותיו הנה רק מנרכות האורחים הכאים לכאן מדי שנה בשנה ליומי דשוקא, ותעלינה הנרכות לערך אלף שקלים, וכסך הזה כמעט בכל שבת במשך ימי ה"יריד".

(* אליין את המלים "אשר בנו" כי באמת השתתפו בנגינו כמעט כל יהודי עבר הכייקל ולא רק תושבי העיר.

אחרי תפלת המוסף וקדושת כתר, לא קם איש ממקומו (בנהוג אצל הסיבירקים הקודמים וכו') אשר המעטים הבאים להתפלל נסים ובורחים תכף אחרי הקדושה השניה, ויש מקדימים—עוד תכף אחרי ה"מפטיר שלהם...") וישבו על מקומותיהם בנחת וברגש, ובעניית אמן כסיום כל ברכה, עד אשר נמר החזן הנזכר את תפלתו ב"הורה" ועד אשר גמר זמרת ה"אנעים זמירות" ו"אדון עולם" בניגון נעים ממשך את הלב שכמעט כלם נגנזהו אחר והשתקעו בו בהשפכות נפש. אז נגשו אליו מכיריו ומכבדיו שם—כל קהל המתפללים*) ויכיעו לו את תודתם וברכתם מקרב ולב עמוק; אף הוא פנה אליהם במעל בפיו, ובעינים זולות דמעות ניל ורגשות מתרוצצות, ויאמר: "עלינו להודות לצור ישענו שהחיינו והגיענו לזמן הזה שהוא כמו "מועד והג" לנו להתאסף בסקום הזה מימים ימימה להתפלל, ולהודות בשמחות איש את פני רעהו; ובחסד עליון אשר בצלו נחסה ונתלונן אכטח שנזכה כה להתראות גם בשנת הבאה!"—הוא פרש מהם בפנים צוהלים שהביעו את שמחתו הפנימית, והם פורשים הימנו ושמחים ולכם טוב עליהם מהפגישת הנחירה הזאת שהם הימים ומרגשים אותה בהתראותם עם אהוב נפשם.

אך, פה עמוד הביבי—נפסקה החבל ונפל הדלי. התוכל לשער לך אם שמין משבחון לבנו ודאבון נפשנו בצאתנו מכות ה' מורגשים ב"נשמה יתירה" וב"תוספת הרוח" שכל או"א ממש מושפע עוד מהרוח ממרום שהוערה עליו בהכרת אהיו בני עמו בבית אלהים, והנה אחרי זאת יתראה לפניו מהזה מעציב מיתר אהיו בני אמונתו—המה הסיבירקים המערביים ובני אירקוטסק—עומדים במרכז העיר ומחללים את השבת בפרהסיה, נושאים ונותנים, שוקלים ומוכרים וכו' ומקטרתיהם בפיהם, ואחדים מהם עוד ילעגו לנו—שבי בית ה'—ואהרינו יניען ראש ויפטירו בשפתיהם... דומה הייתי באותה שעה כאותו צדיק שמרוב "דבוקות" ו"עליות נשמה" היה זקוק באמצע להתנשם באיזה נבול פח וכו' כדי שלא תשאר שם "נשמתו" מרוב דבוקות... (**)

ביום הראשון חבשתי וארזתי את הפצי והכינותי א"ע לנסוע הלאה. חמש מאות קילומטר מפה עד בירת החבל הזה היא העיר "ציטא", וכימים האלה כאשר שכיחין עו"ד רבים בסבת השוק"הגדול, תעלה לי נסיעתי זו בדמים מרובים מאד, אולי פי שלש וארבע מאשר בעת אחרת. אבל מה אעשה ועלי לנסוע הלאה, כי ע"כ נודד אנכי ומנוחה רבה אסורה לי...

ידידך...

(*) הנני מוזהר מ"ע מחויב להעיר כי כל תושבי סיביריה הקווערביית והמזרחית כמעט כלם ידעו איש את אחיו, ובזדק יאמר בפה כי "סיביריה היא—פנים אחד".

(**) עיין בספר "ליקוטי שושנים" ע"ד המאורע עם ה"דיק מסכרן".

סְטֶרְטִינְסְק סוף אדר תר"נ...

ידידי, דרך ציטא עברתי ואצל החן־העשיר התארחתי. הימים האחרים שישבתי בצל קורתו היו בעיני כרגעים אחדים מרוב רגשי האהבה והחיבה יתירה שהראה לי וב"ב. וכן נפרדתי ממנו ואסע דרך גרצינסק, שבה בליתי כמה ימים, והנני כעת בסטרטינסק.

המושב (posadъ) החדש הזה, צעיר הוא לימים, ועתידות טובות נשקפות לו כי פה יהיה מרכז כל המסלולים שבסיביריה ומנדוריא ואשדות האמור. גם אניות קיטור גדולות תתלכנה מפה על נהר "סילקא" המוליך את מימיו להאמור הגדול, ומשם יש להאוקינוס השקט דרך ולדיוסטוק וכו'.

בגרצינסק התודעתי ג"כ לאיש נכבד ובעל בעמיו איש מלומד ומוקיר רבנן באמת ובתמים שקשה למצוא דגמתו גם בתחום המושב הקבוע, ויותר שהוא טרוד מאד בעסקיו ומסחריו הגדולים והעצומים, שבדרך שלשים וחמשת משפחות עבריות מתפרנסות בכבוד ממנו; ויותר שיש לו פוזר הנפש וטרדות גדולות ורבות בהיות לו תמיד מו"מ עם שרים ורזונים לרגלי קבלניות וכו' הנה הוא קובע לו שעות בכל יום לעיין בספרים ומתענין בכל לכו בספרותו ומשאלות לאומיותנו וכו' ומסור ונתון לצרכי העדה בפרט וצרכי האומה בכלל, בכל לבבו ונפשו.—בחבל הארץ הזאת כמדומני הוא אחד ואין שני לו במקצוע זה!*) והיהודים המעטים היושבים פה סטרטינסק, בערך מאה משפחות, רובם ככולם בני שנות בינה ועצה ואף זקן אחד לא מצאתי ביניהם, מחמת שזה לא כבר החל הישוב בזה, ובאו כמובן בראשונה—צעירים ואנשי "שנות בינה"; כמעט כלם בעלי מסחר וקנין ובעלי הון כביר, אנשים משכילים ונאורים המתמירים בכבוד עמם ולאומיותם וכו'; ולב מתנה נתן להם אלהים להיות ער לכל מרום ונשגב ולכל קדוש ויקר באומה; גם מורשה מאושר מטעם הועד הפלשתיני בחרו להם לאסוף את נדבותיהם ותרומותיהם לטובת אחינו העובדים על חרי ישראל, וה"מורשה" הזה בחיות בר נרחב לפניו לעבוד, וקרקע מסונגלה לזה, לא יחשוך טבל עמל נפשו להרבות את מספר החברים וסך הנדבות והתרומות; ובחיות ידיו רב לו בשפת עבר ובכל ענפי ספרותנו העתיקה והחדשה, ודרוש לפנייהם בשבת ומועד, ומעוררם לאהבה את ארץ קדשנו וסגולות אומתנו וכו' ודבריו יעשו פרי ישוה למו; וכן ישלחו את נדבותיהם הקצובות מדי שנה בשנה להישיבות שבליטא וכו', ובמים האלה עשו גם

*) אחשוב לי לחוב מוסרי להציג בזה זכרון להאדם הגדול הזה, שזה עתה מודעתי ממתחו, שמו היה ר' פישל ר"ף ע"ה. עמו ונגוע היה האיש, אף כי עסיר מאד כמעשים טובים, תהי מנוחתו כבוד!—

גשפי חשק שהכניסו סכומים הגונים, לתמוך בידי הצעירים המקשיבים לכה בהאוניברסיטה הסיבירית שבטומסק, ומעט גם לתלמידי ההדרים שמטעם, "מפיצי ההשכלה" וכו' וכו'.

גם ע"ד היחש שביניהם ובין התושבים הנוצרים נפלאתי מאד לראות איך הם חיים עמם באהבה ואהות שאין דוגמתן בזמנ"ו—זמן האנטישמיות והאי-סבלנות; עוד זאת ראיתי אצלם, כשהם מתבקשים על איזה סעודה אצל ידידיהם שאינם בני ברית, יכינו למענם מאכלים כשרים כדגים וביצים וכדומה, גם כפות ומזלגות וסכינים כשרים ישאלו אצל ה"מתבקשים" בעצמם כדי ש"ל"ו יפקקו ב"בשרותם", ואירע כמה פעמים שיהודי-אוכל-טרפות בהדיא, נאלץ לאכול אצל מיודעיו הנוצרים—דוקא כשרות...—בכלל נראה וכולט היטב "הצטיינות" אחינו אלה יושבי הכל ארץ זו שמעבר הביקל עד אשדות האמור, ואין להם שום ערך והשוואה לאחיהם ה"סיבירקים" שראיתי עד הנה. והמושב הזה סטריטנסק הוא קין ונכול להחבל הזה, ומכאן ואילך מתחילות "צפרים הדשים" והזמירות הדרשות"... וספרו לי שגם בגלילות האמור והאוססורי והפי האקינס השקט, נמצאים יהודים רבים כמו בהערים בלגו בישיטנסק, גיקולובסק, הברובסק, ולדיוסטק וכו', אך עד כאן הורשיתי, או יותר נכון: "יכולתי" לנסוע, ומכאן ואילך עקמו עלי את הדרך... ונאלצתי לשוב על עקבי עם תעורה-זאבית... (воплыдей бияетъ) וכמעט שלא שלחוני עם אסיריה-חמלך על הטא שהטאתי לפני שלשים שנה*) שנולדתי יהודי... ואין לי רשות ל"חיות" במקומות האל.—

ובבואי עתה עד קין נסיעתי בארצות הקדם הרחוקות, אמרתי לתת לך בזה השקפה כללית על אחינו אלה האובדים והנדהים, ביוחד בצפון אויב ומזרח. ובהרתי בבון את "סיביריה", אף כי בקרתי מקומות רבים באויב התיכונה והרחוקה, כי כמדומני הנני כמעט הראשון בין סופרי ישראל שננסע למקומות האל ומרהיב עוז בנפשו לדבר ע"ד אחינו אלה הסיבירים:

המוראים והפתחים שגרמה המלה "סיביר" בפי יהודי רוססיה האירופאית, עד כי כל התקופים ובעלי-האגדה בקהילותיהם חיו מפחדים במלה זו את כל המהרהרים אחריהם לאמר: "הנני לשלחך לסיביריה!"... וכוה השקיעו בחבל לשון כל הקמים והמערערים עליהם כנודע; הציורים האיומים והנוראים האלה שרטו שרטת כלב אלה שנתתך נזר דינם להשלה סיביריה, ותכף אחרי פסק דינם נתקו רבים מהם עול הדת והאנושיות והרתוק האחרון שאסרם עוד לעמם

(*) כשנסעתי בפעם הראשונה לסיביריה לפני תשע עשרה שנה (כשנת 1894), הייתי

ויהיו ל"אנשי-הפקר" אשר רק לבלע ולהשחית כל מזימותיהם,—ברעיונות ובמחשבות כאלה הלכו אסירים באזיקים כל הדרך הרב מהתם להבא לפעמים שנתים או שלש וארבע שנים, ויתגוללו בכל בתי האסורים עם יתר האסירים לגויהם וכו' שהרוב מהם היו שופכי—דם ומרצחים וכו' אשר קאה אותם החברה מנוה ותשלחם לארץ גזרה.—דעת לנכון נקל כי טבני בליעל ופליטי אדם כאלה, לא למד היתודי הגולה את אהבת-הבריות וזהות-המדות... וכן נשרשה בלבו איבה ומשטמה למין-האדם בכלל, ולבני משפחתו ולעמו ישראל בפרט, וכן הגה לבו תמיד רק שנאה ואיבת עולם לכל איש חפשי, ומה גם לישראל עמו, שבהם נוהג תמיד הכלל: כל ישראל ערכין זב"ז...

—ובמה אפוא נבדלו אחיהם של אלו היושבים בעבר-הבייקל מזרחה, ששמן כה מרומם כפיך?—

אמנם בהשקפה ראשונה תצדק מאד בשאלתך זו, ואולם כתר נא לי זעיר ואראך, ותבין ותדע כי לא איזה פניה-צדדית או משא-פנים יש בדבר, כ"א את אשר חזיתי אספרה והאמת יורה דרכו;

באמת אמרו: כל סבה יש לה מסבב, וכל תולדה יש לה אב. הא למדת בי: כל אב מוליד בדומה לו ואין בהעין הגדול והרחב עם שרעפותיו ודליותיו אלא מה שבהגרעין וההרצץ שמהם הוא צין ופורה, הק עולם הוא ולא יעבר אורחותיו:—וכדבר הזה אָנו רואים גם בנידן דידן; שלשה אנשים גדולים שלחה הנה ההשגחה לפני חמשים שנה, לשדר את העמקים... לזרוע נטעי נעמנים... ולהיות למחיה-מוסרית לפני כל אחיהם שבעבר-הבייקל, ה"ה: השו"ב ישראל רי"ף, ומרעהו החזן מרדכי משה שלזינגר, וגיסו השו"ב יוסף פמוס; הנו תרי צנתרי דדחבא האחרונים (שלזינגר וגיסו פמוס) יוצאי ירך גאונים וגדולים בישראל, שארי הרב נתן פרידלנדר (בעל המחבר ספרי: "יוסף חן", בוס ישועות" ועוד) כשעלו לגדרום לא נשפטו כמובן בעד איזה גולה ורציחה וכדומה, כ"א בעד דבר שבעלילה יסודו..., ושני האנשים האלה שהיו אז עוד צעירים לימים, כשנשלחו הנה לפני יובל שנים, נשאו על כתפותיהם גם הומשים וסידורים, ספרי עין יעקב השן-משפט וכו'; בעת רגליהם לנחושתיים הוגשו, בעת הלכו עיפם ויגעם, נדברו אך ורק בדברי תורה ולא פסקו פומייהו מגורסא, אף כי צלצל הכבלים ונערת אנשי החיל המובילים אותם, ושיחות בטלות ודברים גסים והריפים של יתר האסירים היו מפריעים אותם כפעם בפעם ממשנתם; ככה הלכו שנתים ימים בדרך הנוראה והשוממה הזאת, וצרור תורתם על ש כ מ עד כואם לבאן!—ובכואם,—כאשר אך החליפו כח מתלאות דרכם, לא נהו ולא שקטו בראותם את העזובה הרבה שכמהנה ישראל בזה, ואת הלכת-השדה השוממה והריקה מכל נטע... ויתחילו לשדר עמקיה, חשו פני תלמיה; חפרו

הרשו ועדרו, באתים, בדרכונות ובמזמרות; בן ובכן עלתה בידם להפיץ את הזרע בין תלמי המהרשה... ולהאציל מרוחם על כל אחיהם „נבוכי—הלב“ שבחבל הארץ הזה, ויהיו לאנשים אחרים לגמרי אחרים!—

ועד כמה היו „טלאבי אלהים“ אלה מסורים בכל לבבם ונפשם רק למעט נטעי נעמנים בין אחיהם ולשובב את לבם לאביהם שבשמים, דים לנו עובדות אחדות שספרו לי אנשים מן הצד על אודותם;—השׁוֹב יוסף פמוס הנזכר, כשהשתקע בפה ורכש לו חן כביר, השליך תכף את מלאכתו, מלאכת הקדש אחרי גוו, ולא אבה ליהנות עוד מדברים שבקדושה, ובכ״ז, כששמע שיש איזה ברית מילה באחד הכפרים שבחסיבה, וידיו אבי הבן לא השיגה להביא מוחל מן העיר מחמת ריחוק המקום (כי בפה מרחק של חמש מאות קלומטר ויותר, יתחשב לה„סביבה“), היה הוא נוסע אליו על הוצאותיו וטל את הילד!—ובעת היותו עוד שׁוֹב עני, כששמע שבאחד הכפרים אוכל איש יהודי בשר טרפת, היה הולך אליו רגלי ומדבר אל לבו ומשדלו ומפייסו בדברים, ומושבחו בעבודות אהבה למוסרות הדת והמצוות המעשיות ומקרבו לאביו שבשמים ולאומתו בארץ, והיה שוחט לו בחנם את בהמתו ותרנגולתו וכו' ושב שמה וטוב לב הביתה!*)—וגיסו מרדכי משה שלעזינגר היה חן, בראשית בואו הגה, והיה עובר מעיר לעיר ומכפר לכפר, ולפעמים חדר גם לנכבי יערות-עדה, לה„טאיינא“, למקומות מכרי—הבסך והזחב, והיה קורא בשם ה' ואהבת התורה והמצוות וכו' אהבת העם וקרשי האומה וכו'; ובשנתעשר, הרכה לפזר לצדקה ולחסד ולכל דבר טוב ומועיל שבקדוהו כפרט, וכישראל ובאדם בכלל;—אין קצה לצדקותיו ולחסדיו אשר עשה בחייו עם כל אחיו בני עמו ביהוד—במקומות האל! ובהיותם גם לומדי תורה מופלגים, למדו את תורתם ברבים ולא השכו מיכל עמל נפשם, וכל קרבן לא היה יקר בעיניהם להקריב על מזבה אהבתם את אחיהם בני אמונתם, בעבודתם ובהשתדלותם הגדולה למעט כהם אהבת התורה והמצוות וכו' כאמור;—והאת עשו וימלאו בשני הזמנים ה„קיצונים“ שעברו עליהם בפה,—בהיותם עניים מרודים גולים וסורים בראשית בואם,—ובהיותם אח״כ לבעלי-חן כבירים ומפורסמים לעשירים עצומים.—המה קיימו באמת את התורה מעוני ומעושר במלא מוכן המלות!—פרי השתדלותיהם ופעולותיהם של אוהבי ה' אלה לא נשארה מעל, ותוצאותיה נראות עתה בתמונה מבקרת ומזהירה בכל הגליל הזה, ואולי גם מחוץ לגבולו! ובניהם הכאים אחרים, אשר ירשו את הזנט ורכושם החמרי ביחד את מדותיהם הטובות והמוסריות וכו', הכנים תיקרים האלה לא הפסיקו את דרבם באמצע, בדרך רוב מתעשרינו... והנם

(*) היו מקרים שהיה שוחט כמה בהמות להכפרי להקין לו נשר על כמה חדשים, ויהי שוכר מעלים, על חשבונם הוא, למלוח את הכשר כדי שיתקיים לזמן רב.—

משתדלים גם עתה לצאת בעקבות אבותיהם הישרים המתלוננים בצל שדי, וממשיכים את דרכם הלאה; בני השו"ב פמוס ובני חברו השו"ב רי"ף הנוכרים, הנם כעת ראשי עדותיהם במקומות מושבותיהם בהערים: ציטא נרצינסק, וסטרמינסק וכו'—עשירים מופלגים, מלומדי דת—מורשה ומשכילים על דבר אמת וכו', וזה האחרון, בנו של החזן שלזינגר,—הוא הוא מיודענו החזן—העשיר שכתבתי לך מסגנו במכתבי הקודמים מאודא—העליונה;—לא יאומן כי יסופר שיותר ממאת אלפים רובלים רשומים בפנקסו חובות על אנשים שונים שעזרם בשעת דחקם, או נתן להם סחורה בהקפה למען יוכלו להכנות ולהתפרנס בבכור, ולא נהנה מעודו אפילו פ"א של נשך ותרבות, והסכום הרב והעצום הזה כבר התיאש מרצונו ויעביר עליו הקולטום... ומעודו ועד היום הזה לא הושיט עוד קובלנא ושטר חוב על שום איש!—היאמנו דברים כאלה כי נספרם באזני מלוינו בעלי הכרם, "בעלי יראתן" כביכול...?—התמצא זאת חן בעיניהם?—הנני רואה את חוטמיהם ומצחותיהם מתכוצים ונקמטים... אך אמת ויציב הדבר, ועוד לא ספרתי לך אף שמץ מרוב צדקותיו, טוב לבבו, ופתיחת ידו לכל הפושט יד וכו' וכו' כי יראתי פן תתנני למפליג... ואתחוי בדאי.

מדבריו אלה נמצאת למד חביבי מעצמך, את הסיבות האמתיות אשר רוממו ויעודדו את רוח ישראל ב מ ק ו מ ו ת האל, והסיבות הבזויות שהשפילוהו והשהיתוהו באלה המקומות שראיתי עד הנה—עד ים הביקל, ואל תדמה בנפשך כי רק ליפות את מליצתי ספרתי לך כ"ז—עד בשחק נאמן עלי כי ככל אשר ספרתי ותארת לי במכתבי הקודמים, היא אך כמר מדלי לעמת התמונות והמחזות שראיתי בארצות האל, אך לא כל המדובר והנראה לעינים יכולים אנו להעלות על הגייר... ויש אשר נעצור דברים בחבנו אף כי יהיו לנו כעצמים בבטן המלאה... אך יש לראות לפעמים גם מפני הסת האווים...—וטלטול דרכי וגודי וגועי, יטרידוני ויגזלו ממנו מבהר עתותי; תקותי תעודדני כי במהרה בקרוב אוסיפה שנית לכתוב ולתאר לך תמונות וצלצים מהיי אחינו אלה בארץ גזרה זו ועד אז היה שלום.—

צור ישראל יגן עלינו, ויאמן עלינו המבטא שבתפלתנו להג הבע"ל: מועדים לשמחה וגו'—והביאנו לציון עירך וגו', ולא יוסף עוד ישראל להחלק ולהתפוצץ לרסיסים... והיה עין יהודה ועין יוסף לאחד!

ידיך...

ציטא בעבר—הבייקל חוהמ"פ ג' למטמונים, תרנ"ו...

ידידי! בשימך עין על מעטפת מכתבי זה, תדע תכף כי הנותי את

החג בעיר זו בחרה נפשי, ובבית מיועדנו ה"הון העשיר" ערכתי את הסדרים בשתי הלילות. —הדל אונים אנכי ועמי דלת כח לתאר לך כמו, את המהוה הנשגב אשר התענגה עליו נפשי בבית האיש הזה באלה הלילות! אך למען תת לך מושג-קל וציור כל שהוא מהמהוה הזה, הסתפק נא ידירי בדברי אלה המעטים שארשום לך בזה;

אתה ידידי*) ידעתני מנוער, ארחי ורבעי הסכנת וכל דרכי וקורותי לא נעלמו מנגד עיניך, וידעת אפוא עד כמה קשתה עלי עריכת הסדרים בבית איש זה, ובארץ רחוקה, ורחוק ממשפחתי ומאהובי נפשי! —זה לי השנה התשיעית שאני נודד גלמוד ברחבי תבל, ובכ"ז השתדלתי תמיד לבוא לביתי על החג הקדוש והנערץ הזה, ואולם עתה כאשר נדחתי לארץ גזרה ורחוקה כזו אשר עשרת אלפים פרסאות מפסיקות ביני ובין מקום מגורי משפחתי, לא היה לי עוד שום תקוה לחוג את החג בחוג משפחתי ואהובי נפשי, ובכן, משנכנס אדר—החדש שמרבין בשמחה, חולל בי רוח עצבתי, וכל יום ויום היה לי כמחיש לי איזה יגון קודר בנפשי; דמה דמיתי לי על משכבי בלילות: איבכה אוכל לחוג את החג הקדוש הזה בבית איש זר בלי בני משפחתי ואני לא הסכנתי בזה מעודי? ועוד יותר כבדה עלי יד העצבת בשומי אל לבי את גורל משפחתי ואת דמעותיהן אשר תשפכנה עיניהן בשתי הלילות האלה בהסיבן בלעדי! —נורא, נורא מאד הרעיון הזה ומי יכולנו... וכן הייתי טובן ומוזמן לבלות את החג הקדוש ביגון ובעצב בדאגה ובשממון... —וראה זה פלא, כי ברגע בואי מביהכנ"ס בערב, ותופיע לנגד עיני התמונה היהודיה רבת הקסם וההן, שהצטיירה אז בבית מיועדנו ההון-העשיר, השתי בנפשי כמו מלאך בא וסטירני מתחת לחוטימי ושכחתי הכל! — — — — — שכחתי עמל ותלאתה, עזבתי יגון ואנחה וכו' ובמקומם באו לי רגשי ענג ונחת, רגשות נשגבות ונעלות... וינשאוני למעלה! —

שער נא בנפשך, בארץ רחוקה כזו בארץ גזרה, מקום תצילינה אונינו לשמוע את לשון ההברות: משי—פיי—יא, משיאיי—וויי—פאן, יאן טוון—צמשיין, וואיי—באיי—וויין יאן—יון—וין וכו' וכו'; מקום פריצי חיות ובני שהן; מקום הדבים כבני בקר וְהַלְטוֹן, והתולדה עזה וקשה מאד, אין פרחים ואין דשא עשב; אין אלנות טלכות ואין ציץ השדה כמו בארצנו בחג האביב, כ"א פה ושם ישורר הקור בעים רוחו ושלג ישלג בצלמון, וערבות הול תשתרענה

*) השארתי כזיון את המכתב כמתכנתו כפי שערכתיו אז לאחר מירדירי היותר קרובים לנפשי, כי במכתב זה תשתקף היטב יגון נפש הנודד העברי הקשור למשפחתו, ביחוד בימי ההג קהדרה הזה, כשאנינו הונג אותו קצין משפחתו, —

על כל הכבר ותבלענה תקף את השלג המתערב בחולתן*); בארץ ציה ושממה כוז כי תבוא פתאם לבית איש יהודי, איש מאחריך בני עמך, וראיתו יושב ב"מלך" במסכו עטוף בקיטלו חלבן כצמר צהר, ולמינו רעיה עדינת אשה עבריה, נאמנה, ש"שמש ציון נוצצת מעיניה", ובניהם ובנותיהם בשתילי זיתים מסביב להשלחן המלא ברכת ה', ועל המפה הנקיה והזכה בשלג, תתנוסס חביונה—ופיפה שנעשתה בחמוגה שבא"י**). ועל ידה בקבוקים וכוסות מלאים יין ארצנו הקדושה—עמל אחינו העובדים על הרי ישראל; ועל שלשת המצות פרושה מטפת-ירושלמית מצוירת ומצועצעת בכל ערי ישראל וגבוליהן והרריהן ומעירותיהן וכו'.—האב מתחיל לספר ב"יציאת מצרים" בקול ערב ונעים, וב"ב ששל פי תולדתם חננו גם הם בקולות ערבים ונעימים, משוררים ועוזרים בזמירתם את אביהם ה"מזמר-משביל"; והקולות יתערבו ויתמזגו, והרמוניה נפלאה ונעימה תשמע בכל פנות הלשכה המוארה באור יקרות ממנורות זהב ובסף,—ואל השלחן הזה באו גם שרים רמי המעלה, ומבני מרום עם הארץ, וכפתוריהם ופגזיהם יתנוצצו מול קוי אור המנורה הנהדרת התלויה בתקרת הבית ממעל להשלחן. וארון הבית היהודי מתאמין ומתנאה ביהדותו, וכאיש יהודי נאמן לאלהיו הוא מוסיף אמין ולובש נאה ו"גאון-ישראל" בכל פניותיו ונטייתיו, ומעריך ומסדר את הסדר "בכל משפטו והקטנו", ומבאר ומבין להשרים על כל שאלה שישאלוהו בעניני הדת והמנהגים וכו'—בתו הענוגה תלמידת הגמנויה, התננכה בלאט ותננוב את ה"אפיקומן" מתחת ל"בר-הסיבה" של אביה, אשר לא הרגיש בה עד שהצטרך אלא קודם ברכת המזון.—ויהי שחוק נעים... ותוכחה-אהבה-גלויה מהאב להבת בעד "נגבתה", אך היא לא השיבה את "הגולה" עד שהבטיחה לקנות לת עדיד-זחב מצויר ב"ירושלם עיר הקדש" מעבר מזה, וה"עשרת הדברות"***) מעבר מזה.—

ככה סדרנו את הסדר בחדות ובהתרוממות הנפש, וכמו מכה נסתר ונעלם התרוצצו בקרבי המון רגשות נעלות ונשגבות אשר נשאנו למעלה למעלה... והייתי—אך שמח!

ממחרת חיום בבקר השכם הלכנו לביהבנ"ס לחתפלל הבית הזה אף כי

*) כמעט בכל חבל ארץ עבר הבייקל יכלע החול הרב את השלג תקף אחרי נפלו, לכן א"א לנסוע שם במזליות אפס"י שהקור חזק מאוד.

**) אז היתה עוד המזגיה בענטורא שבא"י על מכונה.

***) מין תכשיט של זהב הנהוג אצל "היוגים והחובדים" שבמקומות האלו: "ירושלם עיר

הקדש" מכן "והר סיני" עס עשרת הדברות מכן.—

לא בנוי הוא בנאות, כי נבנה לפני ארבעים שנה בעת קהל היהודים היו עוד מעטים בפה, והגזרה והכביה פג טעמה כימינו אלה, כב"ז הדרת-קדושה הופפת עליו בסקורה הראשונה בשנבוא שעריו, ולעינינו יופיעו מאות ראשים מעוטפים בטליתותיהם, עומדים ומתפללים ברגש והניגד-לבב, התמונה הזאת תציג לפנינו את ווילנא וכיוצא בה, בתמונת זעיר אנפין;—קודם הוצאת התורה ימכרו את העליות כי מהפדיון של "מכירה פומבית" זו יקחו להוצאת הבית ויתר צרכי העדה, ומחר ה"עליות" ביוקר-גדול אצלם מאשר אצלנו במקומותינו, אך לא על ה"מפטיר" בלבד כמו באירקוטסק למשל, כי הכל יערך אצלם ביוקר.—ואולם דבר אחד לא יכולתי למצוא לו פתרונים, והוא המנהג הנפרץ אצלם מאד, כי בעת עליית איש לתורה יתחיל לסדר לפני הקורא את כל בני משפחתו רעיו ומכיריו, ואת כל מי שירצה, והלה מחויב ל"עשות מי שברך" לכל אורא. ושני טעמים מספיקים ישנם בדבר לבטל את המנהג של "שמות זה: חדא, כי תמשך עת רבה לברך את כל קרובי ומכירי ה"עולה" ולפעמים תמשך עד חצי שעה. ולו גם נניח כי רק שבעה קרואים יעלו (דבר שאינו כלל אצלם) ולכל קרוא יאצילו רק חמש עשרה רגעים, על המי שברך"ים" שלו, גם אז יעברו מאה וחמשה רגעים יתירים, שהם שעה ושלושה רבעים!—דבר הקשה מאד להצבור לעמוד בו, וכעב"ז יצאו אז רבים להחצר וישיחו ויתעסקו בדברים בטלים.—והטעם השני: כי הקורא מתבלבל תמיד מהמון שמות ה"מקבר"ים אשר ילוו לה"מי שברך" של העולה, עד כי פ"א שמעתיו מתחיל לאמר: מי שברך" אבותינו וכו' הוא יברך את ר'... ואחיו ר'... ואחיו ר'... וגיסו ר'...—וְאֵשְׁתָּם!... אך אשריכם בני ציטא ואגפיה, כי לא נוכל למצוא בכס חסרונות יותר גדולים מאלה!—

אחר ארוחת הצהרים מתחלת אצלם הראיון (ווייטע) ובדרך הזה הם מדקדקים מאד וְתִשָּׁב איש עם רעהו—ראיון בעד ראיון, ובקור תחת בקור, וזהו מדה טובה אצלם העולה על כל מדותיהם ומנהגיהם התרומיות כי המה חיים כאמת באהבה ובאהבה לאומית ומשפחתית במלוא מובן המלות; אין ביניהם לא קנאה ולא שנאה, אין איבה ואין תחרות וכו' וכלם כאיש אחד חברים בידידות ובאחדות גמורה מאין כמוה בכל תפצות ישראל, וכבוא התגל מחויב כל איש ישראל תושבי המקום לבקר איש את רעהו ביחד את כ"ב וכו', ואלה תולדות ה"ראיון" וה"בדיו" ומערבותיו;

על יד הקיר המצויר ומכזיר לכבוד תהג, עומד שלחן ארוך ורחב מאד, ערוך בכל הממתקים והמגדנות שהמציאו הזוללים היותר מאוחרים... : דכדבניות, לחמניות (של מצה בתושה) שמשמניות; ריקים ועגולים, מיני מאפה ומעשה מחבת וכל מיני מרחשת; ועל קערות שמוחות—קנקנאות וכרכשאות ממלאות

וכו', מסביב לחלת=לחם גדולה העשויה ממצה טחונה כמו הפתקא שלהם... ;
על ידה ברבור צלוי על ראשו ועל כרעיו, ובינתיים ביצים מנללות וצבועות
בצבע אדמדם=ירקרק וכו', הכל בכדי להקות את הבריות... ואמנם, האמת
נתנה להאמר, בדבר הזה המה שונים מאד, —כיוצא בו עתה מוצא כמה גדולה
אצלם תאות החקוי במקצוע זה, אשר גם אנשים האמונים על ברכי הדת
והאדיקות הקיצונים, ובכ"ז אינם חוששין כלל לדרכי האמורי... וגם אצלם
ראוים כזאת, —וזהי רעה חולה המלפפת אותם בכל הארצות האל, וגם אלה
בה שנו, ובה נבלעו...

וכי יקר מוקרך לבוא לבית סיכירק בימים האלה ולא תסעוד אצלו לכה,
ולא תטעם מאומה מן המטעמים אשר הכין, או אכדת ידידי, אכדת, וכל חנך
וכבודך והאויטיריט שלך, שמצאת בעיניו עד כה, ספו תמו ואינם! — ואף
אם מאה פעמים ואחת תצטדק לפניו: כי הנך שבע, או כי קיבתך נתקלקלה
וכדומה, לא תועיל לך מאומה, ועליך לאכול אצלו אז, ולחוססך לאכול וכו'
ומה גם לשמות תה. —לדבר הזה לא ישא פניך בעד כל הון, ואם תמאן ותסרב,
ינמיאוך בע"ב, ולא תועיל כל הצצרה ומיאון מצדך.

ואנכי אשר בסיבת חולשת=קיבתי הנני זקוק לשמירה מעולה: לאכול
בעת קבועה, ולשמות בשעה קצובה וכדומה, בכ"ז לא הועיל לי מאומה, כי
אין להסיכירק שום מושג מזה. — ואולם מנקודת=הראות שלי, עלינו להתקנאות
בהם קנאה גמורה על אהבתם זא"ו, ועל האהבה והשלום האמתי השוררים
ביניהם. מי יתן ואפגוש כזאת בהרבה ערים וכרכים שבתחום המושב הקבוע
(תפלת שוא!...) כי אז מאשר היה אלקנו בארץ!

היה שלום ידידי, והבה נא לי עדי אכתוב: לך עוד הפעם מהי אחינו אלה
שבפה, כי עוד לי לאחינו אלה מלים...

ידיך...

צימא, בירת זיו, תר"נ...

ידידי, ביום ד' דחומ"פ העבר נתקבלו בזה העתונים העבריים, הבאים
הנה בארבעים יום אחרי יצירתם, עם הידיעה המעציבה ע"ד מות גאון ישראל
מרן ר' יצחק אלהן ז"ל; —ברעם בגלגל ההרידה השמועה את כל אחינו שבפה,
וכלם נאנחים ונאנקים לאמר: הנה אל שמועה כי באה; נטלה עמרת ראשנו;

(* אם יש אמת בהמסורה כי „כל ארץ יש לה יהודים“, הנה נראה כזאת גם כפה, כי
הגוירים וילידי המקום כפה מודעים לרעצתנים גדולים, וגם גם בימי הפסקה שלהם, שזו יתירו
הרצותיהם... ואוכלים ואוכלים עד ההור האחרון שבהרצותיהם, ונקראת כלשונם:
(белкодыбная дирка) וגם אחינו כמוהם מרצים לאכול מאד כהן הזה.

למרומים הועל גאון עזנו ומחמד עינינו!—רבים קראו את בנדיהם מבלי דעת כי אסור לקרוע ביו"ט, ויזילו דמעות כנחל על מות רבנו זה שהיה כעין מרכז היהדות ואבן-החן למשך אליו לבות כל מפלגות עמנו הקרובים והרחוקים! ומהיום הזה פסקו ה"ראיונות" והבקורים, ובטלו המשתאות—הגים ינקופו!— ביום אחרון של פסח בשעת "הזכרת נשמות" בקשוני כל המתפללים לעשות אזכרה לנשמת רבנו, עליתי על הבמה ואשא מדברותי בתור אזכרה (כי הלא אסור להספיד ביו"ט) ואתאר לפניהם בקוצר מלים את האבדה הגדולה אשר אברה לנו, שעליה נאמר: ו"אחיכם כל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה' וגו'". . . .—מיד געה כל העדה בכביה נוראה ואיומה, —אפונה מאד אם גם במקומותינו ב"התחום" התעצבה ובכתה ככה את רבה איזה עדה... ; ואף אמנם כפי שאקרא עתה בעתונתנו, הִרְבָּה העם ככל ערי ישראל לבכות את רבו, אך יותר מ"דמעות" לא הזילו ולא נִתְרו למענו... בדמעות לא קמצו, בדמעות לווחו לבית עולמו, ובדמעות כנראה הסתפקו וינוחמו!... ואולם כפה צרפו מחשבה למעשה ודמעה לפעולה, ותכף במוצאי החג נאספו כל ראשי העדה לביהכנ"ס (את זו דרשתי לפניהם עוד בעת ה"אזכרה" כי: כל או"א אשר זכרון רבנו יקר לו, יחשוב בלבו בשעת תפלת ה"אל מלא רחמים" בעדו: כמה ינדב בעד הזכרת נשמתו של רבנו? ויביא את נדבתו בלילה תכף במוצאי החג לביהכנ"ס) ויקם עורך דין אחד, ויפתח את האספה בנאם מהם ומרעיש את הלככות לזכר מורנו ורבנו שהוא, הנואם, היה לפנים אחד מתלמידיו, ותכף השמיעו על השקלים ויניחו גליון גדול על השלחן, ויקרב ראשונה החזן— העשיר שלנו וירשום את נדבתו שלש מאות רובלים, אחריו החרו החזיקו יתר הנאספים ובמשך חצי שעה נאסף סך אלף וחמש מאות רובלים מוזמנים, הלא היא כתובה בהעתוננים העברים דהאי שתא!*)

ואתמול בלילה היתה האספה השניה להתייען: מה לעשות עם הכסף הנאסף, ואיזהו הזכרון היותר נאות ומתאים לזכר הגאון המנוח?—הצעות מהצעות שונות צצו והוצעו על השלחן העגול, שהיה מוסב מהאנשים היותר חשובים כרואי העדה. ואני בתור "אורה ונר" עמדתי לי מגנדי ואני לשמוע מועצותיהם וכו'.—לא אוכל לכתד האמת, כי כל ההרצאות וחלופות-דברים שעברו ושנדברו ביניהם במשך האספה לא לקחו כלל את לבבי, וגם הלום ראיתי עד כמה גדולה אצלם תאות החקיו והווייפנות הנכרית... ואתה שמע נא הצעות אהדות שעלו במחשבה להבראות;—לדעתי—אמר אחד מהנאספים שנתנה לו רשות הדבור מכתהלה—עלינו לעשות מהכסף הזה מצבה של שיש

(*) המליץ תרג"ו 77, יז וואסמאל כהגליון שלאחר הפסקה.

חרותה באותיות זהב שם הנאון ושבתיו וכו' ולהציבה אצלנו על יד הארון בביהכנ"ס ;

—ואני—מלא אחריו השני—אציע לחרות את האותיות רק בשפת רוססיא המובנה לכלנו, וראו גם אחינו הנוצרים את יפיה והדרה וכו'.

—ובאמצע המצבה—ענה השלישי—נציג את תמונתו של הנאון כמו להבדיל על מצבתו של ההגמון מ...—ועוד הצעות כאלה שאינם כלל לרוח ישראל, וממקור אחד יצאו... עד שנועו אחד להציע כי יוסיפו מחלקה אחת ע"ש הנאון בבית אסופי-חיון...—אז התעורר תלמידו העו"ד הנזכר ויאמר : אחי, על מה אנחנו נאספים בפה עתה?—הלא לעשות אזכרה לגאוננו שנפל היום בישראל, והנה אני רואה אתכם דנים ומתוככים על דברים כאלה אשר נזה להם שלא ישמעו כלל בבית ה'... ולבד מזה "שאין עושין נפשות לצדיקים", הנה מה יתן ומה יוסיף לנו הזכרון הזה שהנכם אומרים להציב מצבת אבן... (*)—מאבן דומס, אף כי הוא תפוש זהב וכסף, לא יוטב מעמדנו כלל, וגם נשמת גאוננו, כמדומני, שלא נהנתה מעודה מצעצועים אלמים כאלה...—עלינו, כבואנו לדון בדבר הזה, אך ורק למלאות אחרי רצון רבנו הנאון המנוח ומשאת נפשו עלי חלד—להרבות ולהפיץ תורה בישראל עמו, ולהחזיק בידי לומדי תורה ומריצה וכו', וככל לכבו ונפשו היה נכון תמיד באמת להבית א"ע עליה ולהפקיר בעדה את חייו! אי לזאת אחי, עלינו לצאת בעקבותיו ולמלאות את אדיר כל הפצו בהיותו בחיים חייתו—להפיץ ולהרבות, להגדיל ולהאדיר תורה!—ואם אמנם, לא נשלה את נפשנו כי נוכל להעמיד "תלמידים חכמים" ולמדנים" כארץ גורח זו, "שאוירה" כנראה איננו מסוגל כלל לזה... אך למצער נתקן נא את בדקי הת"ת שלנו ונעמידנה על הגובה הראוי ועל יסודות חזקים ונאמנים, כי הלא בימים האחרונים רבו בני העניים האמללים השבים מעבודת-הפרך שבגלילותינו, ואין לאל ידם להורות את בניהם תורה ודת-אל, ועלינו אפוא להזהר בבני העניים אלה שאחריותם המוסרית מוטלת עלינו...—הנה הבית שבחצר בית תפלתנו אשר כנתה ערבתנו לשם "תלמוד תורה", הבית הזה אמנם מתאים לתעודתו מנקודת הראות של ההיגיונית, אבל מה רבה העווכה בו?—אין סדר ואין משטר, אין מורה אמן, ואין שום שיטה פדגוגית שוררת בו, ואלה בני העניים המעטים השומעים לקח בו, יגדלו ללא תורה וללא אמונה וד"א וכו', אשר ע"כ עצתי—להגדיל ולהאדיר בכסף הזה חנאסף, את הת"ת שלנו, להרחיב את פעולותיה, להרבות מקורי ההכנסה וליסד גם מחלקה לאומנים ולבע"מ וכו'.

(*) ההצעה בדבר המלכה של שם ביהכנים כמעט שמואלה הן בעיני הרוב...

וכו', או אז נמלא באמת את מאווי לב הנאון זכרוננו לברכה, וגם לנו תהיה שם ושארית כי הטבנו, ואולי אף „הנדלנו“ לעשות!”

הדברים האלה שיצאו מלב הוגה דעות, מאיש נאור באמת, לא שכו ריקם. ויעשו את פעולתם לטובה על כל הנאספים ויודו לו מקרב ולב עמוק על הצעתו זו המהוכחה, ונמנו וגמרו לעשותה ולהוציאה לפעולות.

אח"כ הציע היו"ר לקצוב עוד זמן אחד לאספה רבה כזו, למען נסות את התלמידים שבהת"ת, ולסלאות את החסרונות והמנרעות שנמצאו בה עד כה. וימחרו כל הנאספים ויחליטו להתאסף ממהרת בבקרה, וגם אותי בקשו לקחת חלק בין „הבוחנים“.

ממהרת היום בשעה הנועדה נאספנו כלנו לאולם הת"ת. היו"ר פתח את האספה בדברים קצרים ויערוך את השאלות האלה: (א) באיזה אופן להשתדל להשיג את רשיון הרשות על בית הספר? (ב) על איזה מדרגה לכוננה?— (ג) תכן הלמודים שילמדו בו, ואיך להכין את הפרוגרמה? (ד) והעיקר: איזה נקח לנו מורה אחד או שנים שיחיה להם הרשות לגור בזה?... ראשית כל בקשוני לכהן לעיניהם את התלמידים שלומדים בהת"ת עד כה בתור ב"ס פרטי כביכול... והנה —

מחלה אחת מתהלכת עתה בעולמנו, ושאלת ההנך"ך שמה, דכירנא כד הוינא טליא והורי בקשו למנות עלי מורה-משכיל, הפשו ובדקו עד שבא אליהם איש ליטאי בעל מדות תרומיות, שכל השכלתו הצטמצמה בלמדו את תלמידיו תנ"ך באר היטב ודקדוק השפה לכל פרמיה וכו', אבל הוא ל מ ד ו י ל מ ד בלי שום התחכמות והתחקות ובלי שום מדה...; הוא הערה לנו את המקור הראשון—התנ"ך, אותו למדנו וכו השכלנו וכוהו נדלנו, ותורת מורנו נתקיימה כירינו. עתה קמו ויפרו וישרצו ספרי-הנך ו„מטודות“ המערבבים את הלמודים ביחד את מה התלמידים הרך והרופס ומביאים אנדרלמוסאי לעולם;—שער נא בנפשך, בפה, במקומות האל ובעיר זו, אשר רק בחטלת ה' עליה נשמרה עוד בצביונה היהודי... והנה זה בא אליה מורה-מזוין ב„מטודות“ וב„מיטחות“... ובכל מקום בואו, בהכרת נאורים ואורתודקסים, ימלא פיו תחלת המטודות וישפוך בו ולעג על הלמודים הקדמונים וכו', וככה אחותהו כולטס המטודות עד כי בעת שבהנתי את תלמידיו, על כל שאלה ושאלה ששאלתיו, למשל:

— מדוע לא יוכלו עוד התלמידים את קרוא עברית כראוי?

— המטודה לא תרשה זאת—היתה תשובתו—

— ומדוע לא ידעו אף לענות אמן-חטופה על הברכות?

— המטודות לא תרשינה זאת—הוסיף בתשובתו—

— ומפני מה ידיהם של תלמידך מרסקות ופניהם צרופות ונצרבות?
 — המטודות, המטודות—היתה תשובתו על כל שאלה. ודא עקא, כי מורים אחרים עברים אין בפה, ולהשיגם ממקום אחר אי אפשר כאשר אין להם „רשות הישיבה“ בזה, כמו כל ה„גמולים החפשים“ שלא הובאו הנה בכבלי ברזל... ומה יהיה באמת סוף כל אסיפותיהם ומטרת גשמי נדבותיהם? מרם אדע, וגם הם לא ידעו מאין יבוא עזרם. אם לא שישולה הנה איזה פדגוג הנון בעד פשעו, — דבר שא־א לקוות, כאשר רחוקים הם מעולם המעשה ואינם בני מוֹמ, ולכן בין „ענושים“ לא יתחשבו. — אך תקוה אחת נשמרה להם—לפי דברי מתלוצץ אחד שהיה באותו מעמד—שיפשע איזה מורה עברי ב„מטודותיו“ כנגד הפוליטיקה הפנימית... וימצא בזה כר נרחב לתקן את עותתו „בלי מטודות“...

יהיה איך שיהיה, שלשת אלפים רובלים*) מבין ותקלין צבורים ומונחים בקופסא, וסוף כל סוף יגיעו למטרתם, לע"ע ערכו בקשה לשר—חפנים לבקש ממנו את הרשיון, ותקוה נשקפת להם להשיגו בנקל, כי בימים האלה אשר ימי הגדחתרת ממשמשים ובאים, אזי שערי רחמים נפתחים, ונכנסים בכל דבר לפנינו משורת הדין...

עוד זאת עשיתי בפה, בראותי כי העיר קרקע בתולה המוכשרה לקבל ולקלוט היטב הזרעים שנפיץ עליה, אספתי לביהבג"ם את כל צעירי העיר במעט, וגם אהדות מהמין היפה באו לקול קריאתי, ודרשתי לפנינו ועוררתים ליסד אגודת־ספרותית וכו', והצעתי זו קמה ונחיתה. ותחת אשר עד כה היתה כל משאת נפשם להתחרות במרוץ־הסוסים בשעותיהם הפנויות (ורבות הן אצלם מאד) הנה עתה ינעם מאד לראות את הצעירים והצעירות מתאספים להלשכה הגדולה שעל יד הת"ת, וגושאים ונותנים בעניני היהדות ומשאלות האומה, ויתר משאלות הזמן וכו' והאמצעים להשיג ספרים ועתונים וכו' על נקלה ישיגו, כי בפה אין כסף נחשב למאומה, ומה גם בדבר כללי וטוב כזה. — אני נתתי להם כמה ספרים משלי בתור „התחלה“, והם מהרו ושלחו כסף להרבה בתי־מקד וכו' ולבתי מערכות העתונים והירחונים וכו' שבארץ ושבה"ל, ותקוה נשקפת ש„בית עקד“ זה יהיה גם לאות ולמופת ליתר ערי סיביריה שְׁבִתְאֵתָן לחקות... אולי יחקו במקצוע זה גם את ציטא...

ידיך... --

*) כי עד גמרי את מכתבי נתגדל הסך עם שלשת אלפים רובלים. (ראה "המליץ

בשובי חזרה מדרבני

אודא העליונה בירת זיו תר"נ...

ידידי. בנסעי לכאן בימי החרף, בעת הקור יגבר חולים ושהו בנות השיר; בעת שעל הנוסע לשבת יחיל ודומם בירכתי המרכבה, עמוק באדרתו השעירה בת דו-פרצופין (שערות מוכן ומיכן) ובשמיכות עבות וגדולות ונפוחות, ולהסתיר גם את קצה חוטמו, אשר פה לא תועיל לו "נשמת חיים" שבאפו ויוכל להקפאות אף הוא...—אז לא שמתי לבי לדרוש ולחקור על דרכי אחרי שום דבר, אדיר כל חפצי היה אז אך ורק לבלוע ולגמא את הדרך שכן תחנה לתחנה (בתחנות הבידואר הכתוב מדבר), ובהגיעי אליה, מיד קפצתי מהמרכבה ואצו להכין לי את המוליד—האמצעי האחד שבפה להחם את הגוף הנקפא ולעורר את העצבים הנרדמים מרוב שעמום, כי לא כמקומותינו אָנו המקומות האל. נהירנא, כשנסעתי בערבות קוקו וארמניה, הנה לכל מקום אשר תפנה את מבטך, תתעייף עיניך—והנה המון דברים מפליאים לוקחים את לבך: בפה הליפות התולדה, מהזות הטבע נהדרים ונפלאים; שדות נעבדות בידים הרועות, גנות ופרדסים, יערות וברמים, נאות דשא, אחים ציצים ופרחים, תבואות שמש ומגד ירחים וכו' וכו' אשר יש ויש בכח דברים כאלה לקחת שבי את הלב וכל מהשבותיו להשכיחו עמל ותלאה, ולא להנם הזוהירנו הז'ל: "הטהלך בדרך ושונה ומפסיק וכו' מה נאה ניר זה וכו'" כי אמנם נקל הוא לשבוה חבל בדרכים כאלה, העשירים וברוכים ביכול אדמתם, ולפעמים גם לשבוה את... "צרותיך יהודי", ולהלכך בפח... "והרי זה מתחייב בנפשו". מה שאין בן פה בסיביריה, בעברך את הדרך הרב הגדול והנורא הזה שאין דוגמתו כתבל—בערך ש מ נ ת אל פ ים פ ר ס א ו ת! ובכל הדרך הגדול הזה אין אף דבר אחד אשר יפליאך מעט וירנן את לבך;—אסור בירכתי המרכבה או המוליחה, עליך לשבת או לשכוב על צדך כגל עצמות, והאדרת בשערותיה הכפולות תבסך מכה רגל ועד ראש; נשמת אפך כי תוציא וירד לך שלג בחזרה; רור פיך כי יצא על שפמך או על זקנך יהיה—לנציב קרה; עיניך כי תלוש להביט על סביבותיך לא תֵאָחַז מבטך בשום דבר המענג ומרנן את הלב, ולפניך ישתרע מדבר גדול ונורא, או ערבה שטוחה שוממה וצחיחה, ויערות עד מאילני סרק וקוצים וברקנים וכו', ואם תוסיף ללוש את מבטך ולהביט הלאה, יבוא הקור הגדול וידקור את עיניך כבמדקרות הרב... ולהוסיף על שממת רווח והרדת נפשך, תשמענה אוניך פה ושם חד-קול הצבאים והיהמורים, וחיתו שדה ויער אחרים, ולבבך יפחד לגול שקיקת דבים, יללת זאבים, אנקת הדישון ונאקת התאו והזמר

וכו' ופעיות נחשים ועקרבִים וכו' הנמצאים לרוב ביערות=עד אלה. ואם תפגוש איזה נוסע ותשמע את צלצל פעמוני סוסיו, ושמוה לבכך כנגדו כמו את אחיך ראתה עיניך...—ובכן על ההלך הנוסע בערבות סיכורה לשבת דומם והשקט בעגלתו ורק לחשוב מחשבות—אם הוא בעל מחשבות... ובעבו"ז יכולתי אפוא לפנות לבי "לדברים צדדים" בנסעי הנה בימות החרף; ואולם עתה בשוכי מדרכי, בימי האביב, אף כי ימי=האביב אלה הנם במדרגות רבות נמוכים, קרים ואפלים מימי הסתו אצלנו בארצות הנגב, בב"ז הקור נחלש הרבה, והטבע גם פה משתוקק להתיפות ולהתלבלב מעט... והנקל היה לי עתה להתעכב מעט בדרכי ואוסף לדרוש ולחקור היטב אחרי אחינו יושבי הכפרים שלא הספקתי לבקרם עוד בנסעי להתם, וזאת חיותי אספרה:

כי "קשה ובכד מאד להיות יהודי במקומות האל" שמעתי את אחינו אלה מתאוננים עד בראשית דרכי הנה, והפתגם הזה שגור תמיד על פיהם. אך אנכי לא יכולתי עוד לתאר לי כ"ז במחשבותי, עד שכאתי אליהם וראיתי ונוכחתי לדעת כי אמנם צדקו מאד "בפתגמם" זה, ויש להם על מה להתאונן;— חשוב נא חביבי, כאלפים יהודים נפוצים בזה ע"פ הערבה הגדולה הזאת המחבבת פאתי קדם וים חקרה עם הוציר=הצפוני!— ובאמרי: "נפוצים", לא צִמְצַמְתי עוד היטב את כונתי בנכון, ובאמת המה אך גרגרים אחדים נפוצים וא כוֹרִים במדבר הגדול והנורא הזה!—יהודי אחד או שנים גרים בכפר של חמש מאות או אלק משפחות הענימים! ואם יאבה להשמר ולאכול בשר כשר למשל, עליו להביא מן העיר הקרובה מקום מושבו, אשר ה"קורבה" הזאת תכיל לפעמים כבדת ארץ של חמשה או שמונה מאות פרסאות, ובעבו"ז מוכרחים המה להכין להם בשר כשר בתחלת ימי החרף—למשך שמונה חדשים ויותר; והבשר יֵאָצֵר ויִּחָסֵן בין גלדי קרח ורגבי שלג וכפור, אך סב"ס יתקלקל ויאבד טעמו. —הא תינה בימות החרף, אבל מה יעשו בימי הקיץ?—או לא יבוא טעם בשר לתוך פיהם, ועליהם להתענות או תענית גדול של ארבעה חדשים!—וגם לימות החרף על היהודי להכין לו בזה פרים רבים, כי משקל פר בן בקר היותר גדול שכפה לא יעלה על חמשה. ששה כבר (פוד) מטש כמו עגל אצלנו בדרום; מהבשר יעשו בפה גם לביבות גם פשטידאות ואף את הכריה (לאקשען, מאקאראנעס) יכינו מבשר. אבל מאושרים המה אלה היושבים בהכפרים שעל דרך המלך, ובפרט אלה שיש בהם תחנונות בירדואר, כי אליהם יתאספו יהודים רבים מהסביבה, ויכינו להם באחד הכפרים כעין "מרכז"—בית תפלה קטן, ולהבדיל מרחין ומקוה וכו' גם שו"ב וקחו להם, והוא היא הנקרא כלשונם; "שוהט=הדרך" (טראקטאווע=שוהט), חשו"ב הזה אם אך

ישיג רשיון הישיבה כזה, אז אשרהו וטוב לו, אם לא לעוה"ב, —למצער בעולם הזה! ... אך הרשות המקומית החלה עתה לדקדק מאד בזכויותיהם, ורבים מחשובי"ם (האלה גורשו*) והדבר הזה הכרית מאכל-בשר מפיות מאות יהודים. האומנם שר הפלך החדש יעין אותם לשלוח מכניהם של אלו, שיש להם זכות הישיבה פה, לוויילנא או לכרדיטשוב (לשונו ממש) להתלמד להיות שוכי"ם, והם מתרו וימלאו אחרי עצתו—וישלחו. אבל מסופקני מאד אם יצלה בן סיבירקי אמתי המורגל מנעוריו רק לרצוב על סוסים-דוחרים, ומחו אינו מורגל כלל באיזה מלאכת מחשבת, ומה גם לאומנות שכוז הדורשת, "חתיגעות המח" וידיעות עמוקות בתלמוד וביוורה-דעה וכדומה. ובכן תעלה להם אפוא היהדות באמת בדמים מרובים ויקרים מאד. ואני בעיני ראיתי איך איש יהודי-כפרי ביקש אלו את השו"ב מוטט. למול את בנו וישלם בעד הנסיעה (прогоны) להכא ולהתם—מאה רובלים!—ושו"ב-הדרך הנזכר, גם הוא בשיוסע לאיזה כפרי לשחוט לו את בחמתו וכדומה, מלבד דמי משכרתו הקצובים לו מאת כל בני הסביבה מדי חדש בחדשו הנה על כל אחד לשלם עוד בעד הנסיעה ולהעניקהו וכו', וידעתי נאמנה כי אלמלי חורשה להם מצד הרשות, כי עתה הוילו זהב ובסף להביא גם מלמדים ומורים עברים לבניהם, אך דבר זה הוא לע"ע מן "הנמנעות" בטבע רוססאי... ובכן יתקיים בהם חלילה פהגם אחד הכפריים האלה אשר נאנה לפני בשברון מתנים ויחנה נכאים לאמר: "כי אני אמות יחודי, כזה הנני מאמין באמונה שלימה;—כי נכדי יחיו גוים גמורים"—בזאת אינני מסופק אף רגע... השאלה האחת היא, מה יהיה עם "בני"? ... הו! מר להם מר מאד מהחלשת היהדות ובבית גחלתה לאט לאט בתוכם... אם לא שיתגבר כה "חיי-העולם" שנמטע בתוכנו, וירומם וינשאם מעל לכל המכשולים ואבני הנגף העומדים למכשול ליהדותם,—ואמנם לבם, כאמור, נוהה אחרי כל קדוש ויקר באומה ואחרי תורתנו ודתנו וכו', באופן שאין "להחשגחה העליונה" עבודה רבה להמשיך את יהדותם...—

בכלל נוחה דעתי מאד מאחינו "הכפריים" האלה, אשר יציגו לפנינו "דשות דיוקנם" של "מוכסינו" האוקריינים לפני דור אחד; כמוהם בימים עברו, וכאלה החיים היום, תמימים הם וישרים, לא מלומדים, אך אדוקים בדת מורשה ובמצוות המעשיות וכו' אף כי תעלה להם זאת בדמים (תרתי משמע באמת...)

(*) ראיתי המלאת שו"ב מגורש כזה ששכ לתמוס=המוסב וישתדל שהקהל ומועצות העיר יעשו עליו הסכמה לגרשהו את העיר ולהוציאה מן הקהל (нежелаяиощеъ пригоборъ) וכוה הוכשרה ישיבתו כסיביריה... ושכ למקומו.—

יקרים מאד כאמור; כמוהם, וכאלה תוכל לפניך ביניהם כפרי תמים עולה לתורה ומכרך עליה "בורא מיני מזונות", וכשמשתיקין אותו יצטרך: כי כך הורגל בכפרו באכלו תפוחי־אדמה בכל יום, לברך עליהם "מזונות"...; או יסובבך בשאלות פעוטות דתיות מעין: היאך עושין ערוב־תבשילין מזרועת כרבור אבוס, או היאך פוקקין פקק של גמי מבקבוק שבר בשבת וכו'.—ביחוד יצטיינו מאד במצות הכנסת־אורחים; ואיש לרעהו ישלח רין מיוחד להודיעהו כי בא איזה אורה אליו, ומה גם אורה מאחיהם בן־כרית; ובהתאספם מהסביבה מכינים אז ארוחה־כבודה ואוכלים ושותים, ומשתעשעים באחיהם האורה מאין כמוהם בכל תפצות ישראל שבקרתי במשך ימי נסיעותי הרבות; בבית כל יהודי כפרי נקבעו קופות של צדקה בעד עניי העיר הקדושה ויתר ערי א"י, בעד הישיבות שבליטא וזומט וכו'. ואמנם רב טוב עשו להם המשולחים דוואלאזין, "מיר" ומעלו וכו' המבקרים אותם כפעם כפעם, ורשומם נכר באופן בולט מאד, כי הם שתלו בקרבם האהבה לאחיהם שבה־תחום הקבוע, אהבה לתורה ולתעודת האומה וכו', והם רק הם הזכירים: כי "יהודים" הם כמוכן הסבלנות ויסורי הגלות.... וכי עליהם לחוש ולהרגיש תמיד במכאובי הגויה הכללית המתמוגגת ומתנוללת שם... שם בה־תחום הצר והמעיק...;—ביחוד לקחה את לבבי שני המהזות האלה שהופיעו לנגד עיני בחיותי אצלם: כפרי אחר היה צריך להתפלל במנין ביום ה"אֶהרצייט" שלו, ואני נקריתי אליו כיומים לפני היום ההוא, ויפצר כי מאד, ויקחני אתו ונסע יהדיו דרך המש תחנונות ב־דואר (ערך 125 פרסאות רוסיות) לאחיו היושב שם, ומשם שלחו שליחים ורצים לכפרי הסביבה ויבחיילום אליהם, ויבאו שמונה יהודים מהכפרים הרחוקים ויתפללו במנין בהק, וה"אחים" עשו משתה וסעודה ויאכלו וישתו ויטיבו את לבם. ולפי דבריהם האיש אשר לא ימהר לבוא לקול קריאה כזו (ביאהר־צייט וכדומה) בלי סבה נכונה, יבדל מעדתם ואין לו עיד שום מגע ומשא עמהם!—וגם חתונה אחת ראיתי אצלם, ואליה נאכפו וכאו כל מכירי ורעי ה"מעתיר" שבהכפרים הקרובים והרחוקים, וחיו ביניהם כאלה שנשעו בעגלות דרך המש מאות פרסאות! והדבר הזה יחשב אצלם כעין "גמול ושלום" בחיות כל או־א בטזה כי בכוא ה"תור" אצלו לעשות איזה משתה ושמחה, ימהרו גם הם ויחישו לבוא לקול קריאתו. וכן יבחרו להם איזה כפר העומד בתוך לחיות להם ל"מרכו" אשר אליו יתאספו להתפלל בימים הנוראים וכדומה.—בכלל יחיו ביניהם באהבה ואחות, שלום ורעות, וכמעט שאין איבה ואין שנאה וקנאה ביניהם, ואין להם שום מושג והבנה מהקטנות והמריכות ושנאת חנם וכו' השוררות, לדאבוננו, בין יהודינו אנו שבהתחום... וזהי תהלתם, ועליה נאותם!

ובמכרי־הזהב (золот. прииски) שבמקומות האלה החזיקו גם רבים מאחינו ועושים חיל במקצוע זה על צד היותר טוב, והרשות המקומית שבעת רצון אף היא ממסחרם זה המתנהג במישרים והיא תבוא על שכרה ביד רחבה... בכלל יתפרנסו פה אחינו ברוחה וחיים חיי עשר וכבוד בהמובן היותר רחב של המלות האלו, כי לא ירד עוד ערך שום מסחר וקנין כפה בסבת ההתהוות הארורה האוכלת את שאר עמנו „שבת־היום המושב“ הארור, — וככ־? — האמת נתנה להאמר — ישנם גם פה אנשים אצים להעשיר... אך כבר שקלו למטרפסייהו כהאי עלמה ויצא שחרם בהפסדם, כאשר נודעתי זאת מחמקרה רבי־הערך הלוח שקרה לפני שנתים ימים, ואשר כדאי הוא להביא־הו בזה:

בגבול ארץ סינים מעבר האמור נמצא לפני כמה שנים מכרה־זהב גדול ורב למאד, אשר אין קצה לגרגרי הזהב הטמונים בו במעבה האדמה, ומאשר כי להסינים עצמם — ע"פ אמונת הבל שלהם — אסור לחפור זהב ולגלות „סודות האדמה“ בת־זוג־„השמים“... נאספו ובאו למקום הזה אנשים רבים מכל קצוי ארץ ואיים רחוקים, בהם היו — אמריקנים, יפונים, רוסים, קארעאיים, אנגלים, אשכנזים וכו' וגם מונגלים וחינאים (כמובן אלה „שנת־פקר“) רבים, וגם רבים מאחב־י „תחבו“ את חוטמיהם בתוך מכול העמים והלאומים ויהפרו את הזהב באין מפריע, ובהיות „המכרה“ הזה מעבר לגבול ממשלת רוססיה ורחוק מאד גם מחוטת חִינָא (בערך אלפים פרסאות), לא היה עליהם שום שוטר ומושל, ויבחרו להם בעצמם שופטים ושוטרים מקרבם, ואומדים אמור כי השופט הראשי שלהם שהיה בעין „מלך“, היה איש יהודי אשכנזי. אך הדבר הזה לא הוכרר עדיין; — בידי השופט הזה היה חכה גם לשפוט משפטי־מות ושאר אנשי הנוף, והוא הנחיג בין האספסופים רבי־הגוונים הזה, משטרים נכונים וישרים בחכמה רבה אשר התפלאו עליהם כל מיני דבר. — ככה חפרו את הזהב „החפקר“ כמה שנים, ויקראו למקום הזה „קאליפארני־זשוולטינאני“, ורבים מאחב־י תושבי עבר־הבייקל וגלילות האמור והאוסטרי הספיקו להם מזון וציידה שהיו שם בחשיבות יותר גדולה עוד מזוהב... וחיו מקרים כאלה אשר בעד קערת מרק אחת, נתנו גרגיר־זהב, ובעד עשרה ליטראות טבק פשוט למשל, — ליטרא זהב! האמנם לא יאומן כי יסופר דבר כזה, אך היה היתה כזאת והעדים עודם חיים וקיימים! — ויהי בהשמע דבר הזהב הנחפר „לממלכות השמים“ אחרי חמש שנות עבודה... שלחה אליהם פקיד אחד עם נוצת טווס גדולה תהוכה בכוכו (*), בראש גרוד קטן של חילים להזהירם „בטוב“

(*) לחות על משרתו הגבוהה.

שילכו להם ויעזבו את המכרה לבלי גלות, סוד האדמה" . . . ואולם החופרים במספרם הרב—שחיו, לפי המסופר, לערך ששנת אלפים איש—גרשו את הפקיד ומרמו את נוצתו . . . ואנשי הילו נפזרו לכל רוח, ואחדים מהחילים נספחו גם הם על החופרים . . . וככה הוסיפו לחפור את החוב באין מפריע; עברו ששה חדשים מיום ה"אזהרה הראשונה" ויבוא עוד הפעם הפקיד הזה בלי נוצה . . . אך בלויית גרוד חיל גדול מחיל מנדזוריא שהוא המובחר בחיל הינאי, ומבלי שום אזהרה והתראה התחילו להכות ולקצות במחנה החופרים בקני—במבוס שכידם ויגרשום במשך שעות אחדות. כפי הנראה—הצחירו לי המספרים שהם—עדי־ראיה—היו אנשי החיל אלה מצווים מהממשלה העליונה שבפעקין, שלא להרוג את האירופאים ורק להכותם מכות מרדות ב"במבוקיהם" שכידם, וירעצו וירוצצו את גלגליותיהם וגיוותיהם, עד כי אחדים מתו מעצמת מכאוביהם, ורבים הם עד היום שבורי־יד ושבורי־רגל, מכים ופצועים רצוצים ובתותים ופצועים לאין מרפא, וכן שבו לבתיהם בערום ובחסר—בל! ומאת אלה ההינאים או המונגולים שהיו בין החופרים התיוו את ראשיהם בלי שום טו"מ, כהכירם אותם ע"פ צמותיהם (אף כי רבים מהם השכילו להסתיר את הצמת מתחת לכובעיהם האירופיות . . .) והוטמיהם השרועות. אה"כ ההריבו את כל האחלים והבנינים וימשיכו תעלות מים להמכרות ויטבעום לנצח.

שה לי אחד ה"בורחים" האלה, בהראותו לי את פעציו וחבורותיו מרוב המכות אשר הלז בו אז, כי כ"ז לא איכפת ליה מאומה עתה, ואולם בזכרו את המאורע־הנמהר איך הוא רץ בכל מאמצי כחו מורדף על צוארו מהחיילים הצורמים אותו בבמבקותיהם, ובשעת מעשה נתזו ונזרקו לפניו, ובין רגליו, ראשי הינאים כרותים . . . וכמה פעמים התנפנו רגליו בהם כמו כאבני נגף. . . בזכרו כ"ז—עד היום ירעשו כל עצביו ומורשי לבבו, וכל קרביו יתהללו . . . נורא, נורא ואיום מאד היה המחזה . . .

אלה תולדות ה"תאווה לזחב" אשר גם רבים מאחינו אלה נכונו נצרבו בה, וה"הצרב" הזאת נכרת בהם עד היום! . . .

וגם סהר עורות הסכל והאזקים (бука) השועל—הצפוני והמרדד וכו' גפרין מאד במקומות האל, ואהב"י כמוכן יקחו חלק גדול בראש, ורואים ברכת במסחרם, וראה זה פלא: במקומות האלה שהחיות הנזכרות מצויות לרוב, ומכאן יעשו מסחר בעורותיהן לכל הארצות לרבות גם אמריקא, וככ"ז חנן נמכרות בפה ביוקר הרבה מאשר ברוסיא האירופאית: מה מאד השתוממתי בבואי לחנות ויבקשו ממני בעד אדרת שער של שועלים סך מאתים רובלים, בעד אדרת אשר אצלנו ברוסיא האירופאית נוכל לקנותה תמיד בעד ערך מאה או מאה ועשרים רובלים—; וזהו סוד ההתחרות הבזויה שאצלנו, כאשר פתר לי זאת התנוני

בעצמו, כי עליו להרויח באדרת שועל וכדומה מאה וחמשים אחוזים, ואם לא—יפסיד! השמעת הכיבי?—הה, לו נתנה רשות לאחינו להתישב בזה, כי עתה מצאנו לפניהם בר נרחב להאדיר ולהרחיב את המסחר, ולא פשטו כבה המוכרים=הסוחרים שכפה את העור מעל הקונה (*).

הנה, כי כן נרגש פה מאד חסרון מלאכות רבות שככל אופן הנן הכרחיות בהיי האדם, כמו: היטים סנדלרים, מתקני שעונים, צורפים, נגרים וכו' וכו', גם בציטא שהיא עיר הפלך בחבל הזה, ושרים רבים ואצילים ויתר בני מרום עם הארץ ימצאון בה למכירה, בשיצטרכו להכין להם בנד=מודרני, עליהם לשלוח ע"י הדואר למסקבה או לבת"פ—לאירקוטסק. ומחיר המלאכה בעד כנד עליון הניל אצל היט (לא מהמדרגה הראשונה) היא לא פחות משלשים רובל, ולפעמים ארבעים וגם המשים!

ומנעלים וסנדלים שבכל מקום נוכל לקנותם בעד המשה ששה רובלים הנם בפה מעשרים עד שלשים רובל! וב"כ חורגל הסיבירק העקרי לשלם פי חמש ושש בעד כל דבר, עד כי למשל אם תוריד לו מעט מן המחיר יאמר רע, רע, ואוול לו... כי אין לו שום מושג וידיעה, מהתחרות או "העמדה על המיקה", בלך ושוב" והבטת לאחור" מצד הקונה והמוכר יחדו... כנהוג אצלנו, ובכל הנות שתבוא, גדולה או קטנה, יופיע לנגד עיניך שלט גדול ממעל להספון מוחרר באותיות זהב גדולות "mezha zapoco", וגם אותם התחילו להנהיג משעה שרבו בבאן "בני רוסיא" האירופאית לרגלי ההכנות לבנין מסלת הברזל הגדולה, הרגילים להתעקש מעט להמקחים הגדולים והנהוגים... ועד עתה היה הסיבירק יושב לו בהנות ומתנמנם, וקצה הוטמו המחוקקה היתה בולטת מתחת לכובעו השעירה המכסה אותו על ראשו ופדהתו וצדעיו... ובשבא אליו איזה קונה השמויעה חוד נחרו מנחיריו

(*) וכדי שתבין היטב הכיבי הקרא מזהות הרוחים שבה, אתה"ם לפיך בקצרה: מודעת היא שהיה בפה היה צוול גדול, כי אין עליה שום מס (כי עד הנייקל, מנבול סוים יתשכ פארטא=פראנקל) וככ"ז שלמתי שלטה רובלים בעד ליטרא תה שבמקומותינו—אחרי ההולאות והרוחים וכו' וכל הידים הממשמשות בה עד הגיעה לפי השוה, ואחרי מס=הסנדל, והולאות הסוכנים והרקלמות וכו' מחירה הדיא רק שני רובל!—ובשאלתי ותקרי ע"ז הכיבתי כי ירווחו פסוע על כל ליטרא פי ששה ושבע או שמונה משויה, כי פה מחירה בקניה סיטונית—היי הרובל הליטרא ולא יותר.—וכן גלומי=משי (סי—א—ליא) אם תקנה בסכום גדול מחירה שלשים או שלושים וחסמה פרוטות האמה, אבל גם נא לבוא לחנות סיבירקי לקניה אמות אחדות תשלם סי חמש וששה, וכן הם כל המסחרים שבה.

כמק"ן מתרדמתו, והיה קוצב לו את המחיר והקונה-היה מוכרה. עוד לטפל בעצמו בהסתורה—לקפלה להבשה ולארוה וכו', אך עתה ההפך גם עליהם מעט מבלחות הזמן...—

ואתה אל תדמה ה"ו כי דללו מעינות הפרנסה בפה והמשתכר משתכר אל צרור נקוב, כמובן אצלנו מהמלות האלו, ולא הביבי, אלף פעמים לא! הסיבירק הריח את ריח "המסלה הגדולה" ולבו יחוש עתידות לא טובות לו, כלומר: כי תנועה רבה ועבודה גדולה, הריצות, מרץ ועזמה תצטרבה האידנא לכל ססחר וקנין,—דבר שלא חסכין בו מעודו... ולא יוכל עוד אצוא להתנמנם בחנותו ולהתאונן כי "שמונים אחוזים למאה" רוחים—מעטים הם מאד למענו ולמען סיבירקיותו... וזהו הסוד הגדול שהם מביטים ככה בשאט נפש על "המסלה הגדולה" העתידת להבנות ומקללים את סולליה וממדריה וקבלניה יהדו!...

הארבתי מעט הביבי בדבריו, בתאותי הגדולה ליהנות מעט מעולם המסחר...: אם לא "בפועל" למצער— בדבור ובמחשבה... כי מאות השנים שרוחקנו "מטל השמים" ו"ממשמני הארץ" ושבענו בוז ונדוד בגוים שמונו לעם-הסוחרים וכלנו, בעשירינו ועניינו, "פנינו" והמונינו, מלומדינו ופשוטינו, סופרינו וקוראינו וכו' סוחרינו וקבלנינו, כמילי דארעא וכמילי דשמיא, עושים אנו "מסחר וקנין"... ועד שהמאור שבלאומיותנו לא יפשט את העקמומיות שבלב ושפשטת חיינו בכלל, שנחיה כמתוקנים שבהם, ונחיה כמאז מקדם— עת אור אלהים עלינו הופיע— עם הכס ונכון עד העת הזאת נחיה ככה... ואתה אל תקצוף עלי כי בן דרכי תמיד לשים עין על כל דבר אף כי אינו נכנס בחוג השקפותי והמטרה הראשית שהצנתי לי במסעותי אלה. ואתה חבה נא לי כי עוד לי לאחי אלה מלים.

ידיך...

קורבא (תחנת בידואר) בעבר הבייקל בירת זיו תר"נ...

ידידי, הלא תסלה לי אם הפעם נטיתי מעט הצדה, וימים אהדים בקרתי אהלי עם נבר;—בעשרה ימים נסעתי בערכה הגדולה המשתרעת מנבול ארין סינים וסובבת רכסי הררי ובלונגיה עד גלילות ים הקרה הצפוני, ובכל החבל הזה נטושים ע"פ השדה שבטי הכוריאטים והטונגוזים וכו', ומוכרה הייתי גם ללון אצלם כמה פעמים, ודרך אנב התבוננתי למו היטב.

השבטים האלה נטושים ע"פ השדה במקומות הנמוכים ולמו יאהלים (юрты) עשויים מבדי-עין וכלונסאות דקים מכוסים בגלומי בד ובעורות אילים וצבאים, ואחיהם אלה מלאים משפה ודומן, פחי ומאוס וכל זוחמה כמו בעליהם

עצמם שאינם לובשים כתנת כל ימיהם, ומכת מצרים השלישית קנתה אצלם שביתה תמידית... עד כי אחזני געל נפש בכואי בפעם הראשונה לאהל בוריאטי. וזה תבנית האהל מכפנים:

באחת מפינות האהל עומד ארגז גבוה ועליו מסדרים צלמי בודדה מהוקקם ועוד אלילים רבים עשויים אבן או נחשת קלל: לפני הצלמים ישימו בקערות עין מכל מאכל אשר יאכל, דגן המים וכסמת, מאפה תנוה, מעשה מחבת, נופת צופים וכו' וכו'. ואסור לבוריאטי לטעום את ארוחתו במרס יקריב ממנה את המניה הראשונה לצלמי אלהיו; פעם אחת נתתי לבוריאטי פרוסת לחם לבן וימחר ויניהנה לפני אליליו על הארגז, ובמה שלא הפצירתי בו לאכלה, לא אבה בעד כל הון, אז ננשתי אל הארגז ואפרוס מהפרוסה החיבה קטנה ואתניה על ידה, וישא אלי את עיניו השקועות בחוריהן כמו מתחנן על נפשו וישאלני במר נפשו: ואם האלהים יקצפו עלי בעבור זה?—הביטה נא וראה איך האלילים חורקים עלי בשיניהם על גולי מהם את מאכלם וגם אותך לא ינקו."

בהניהם יקראו כלשונם "לאמים", ויש בין הלאמים האלה גם רופאים מומחים ע"פ ספרי רפואות הסינים ועמי מיכט ומונגוליה. וגם אחב"י שואלין לפעמים בעצת הרופאים האלה; וראה נא פלא גדול כי מצאתי בשפתם גם מלים אחדות הדומות לעבריות בחברתן ובהוראתן, כמו: *axaxad*—*axay* או *axyu*—אה, קרוב ורוד; *deriex*—בגד עשוי בנפים המרחפים ומנפנפים ברוח כמו גם ודגל; *hazia*—אחות, קרובה (אולי מזה: "אימא לי איזי" פירש"י: "קרוב" בבא בתרא פ"ג) *nakur*—מכור, יריד ורע; *xaymma*—לחם ישן, פת קיבר וכו' ורבים מאחינו היושבים ביניהם הבטיחוני שישנן בשפתם הרבה מלות עבריות שהוראתן והחברתן אחת, אולי מחמת ששפתם היא ג"כ בת סוסקרוט—אט הלשונות והשפות המורחזות?—

ובני הסינים נמצאים לרוב במקומות האלה, והולכים ומטיילים בשוקים וברחובות במכנסיהם הרחבות והמפולשות ובמנעליהם הכפופות וקצרות, ובצמתייהם הארובות עד פעמי רגליהם והם אוכלים שקין כל תועבה ורמש האדמה וכו'; צחוק מעורר געל נפש היה לנו באכסניא אחת בפה, שבא אלינו הינאי למכור את סהורתו (עפ"ר הגם רובלים, פערלרס) ובצאתו ראתה האכסנאית כי התולה האחובה לה איננה. כעבור שתי שעות בא בעל האכסניא ותספר לו את המאורע וימחר האיש וידליק אחריו וישיגהו בביתו יושב עם אחוזת מרעיו. הינאים ובוריאטים, ואוכלים את החתול צליה באש!

שנאתם את העניים גדולה מאד פ"א ראה הינאי עשיר (סוחר גדול

נודע שיש לו יד ושם גם ברוסיה האירופאית בסחרו ואתננו) בנתני נדבה לעני, ויבעם עלי וישאלני בשצף קצף: מה אתם בני אירופה עושים? העלינו להם ולרחם על איש אשר האלהים הפין דבאו? ואם האלהים ישנאו אותנו—אנו עאכור'כ?!... אנכי דרשתי וחקרתי מפי הינאים רבים סוחרים ואנשי מעשה, וכלם הבטיחוני אל נכון שיש בארצם יהודים רבים ונקראים בפי אורחי הארץ: „לאן—מעם—הא—עג“, לאמר: „בעלי הכובעים הירוקים“, ואין שום הבדל ופדות ושום סימן חיזוני בינם ובין שאר עמי סינים, ונכרים רק בזאת שהם „מנקרין את הבשר“ ומסירים את גיד הנשה מירך הבתמה“ (כך אמרו לי כמעט כלם).—וכן ספרו לי גם יהודים אחדים בסטרמינסק והשו"ב שלחם, כי בהיותם בבלגבישצ'ינסק עברו פ"א בטור האטליוז לבקר הטבחים היהודים ולבחנם האך הם מנקרין את הכשר (כי למטרה זו בקשו אותם לכוא שמה בני בלגבישצ'ינסק משום מעשה שחיה עם קצב אחד) ויעבור לפניהם הינאי אחד ויאמר אליהם: „גם אצלנו בסינים נמצאו שומים כאלה המנקרין את הכשר ומסירים מכנו כל הלב וגידים“.

הבוריאטים והסינים יש להם השתוות רבה במבנה גוֹם הרך והחלש; בעיניהם הסגלגלות והטרוטות ושקועות בחוריהן, ובלהייהם הצנומות ואפם השרוע והרחב, ע"פ מנהגם להרהיב את חוטם הילד בבהונות ידיהם, וכלם אדוקים הם מאד במנהגיהם והרגליהם בדתם ואיליהם. אך למן העת אשר עמדו להם מסיתים נוצרים מטעם ממשלת רוסיה קבלו עליהם אמנם רבים את חדת הנוצרים, אבל היא מעורבת בעבודות רבות מעבודת איליהם וגם בדת בודדה (*). ואלה תולדות הבוריאטים בקצרה: לפי החקירות האחרונות שנאספו בידי החוקרים שנשלחו הנה מטעם ממשלת רוסיה לחקור היטב את מכוונותיהם ומוציאיהם, נודע רק זאת, שהם חוטר מגזע המונגולים, ויהי בקין המאה השבע עשרה, בעת עמי טיבעט ובהניהם הגדולים (дагай ламы) התפשטו במהירות נפלאה לצפון אסיה, קבלו מהם גם הבוריאטים דת בודדה, וברבות הימים שתו עליה נוספות וישנו את פניה לדת אלילית בוויה ומשחתה מאד; מספרם לא נודע אל נכון עד היום, כי בהיותם נדים ונעים בערכות חבייקל, קשה מאד לאסוף מספרים מדויקים מהם ומהמונם, אך משערים אותם בערך חמש מאות אלף נפש;—הלאמים (בהניהם) יבוכדו אצלם בהכבוד היותר גדול ונעלה, ומיהסים להם גם רוח=אלהים; כל משפחה תשתדל להעמיד למצער „לאמא“ אחד מבניה, ולזה יקדיש כל אב את אחד מבניו וישלחהו לכית מקדשם „דאצאן“ (בלשונם) לחיות נזיר אלהים משך כמה שנים שבתקופה

(*) ראה להלן איך דת בודדה אלס נשתנה לאלילית בוויה.

זו—לפי אמונתם—יתגלגלו בו רוחות אבות משפחה זו המתים... והאב ושאר אחיו מספיקים לו את מזונותיו וכל צרכיו; וכן נמצאים בהדצן שלהם „לאמים נזירים“ צעירים כאלה במספר רב בתור תלמידים מקשיבים. ועיקר למודם—לשֵׁנָה ולחזור את תפלתם הידוע: *омъ мане* את התפלה הקצרה הזאת בת *пане хемъ* ארבעה מלים ישנו וישלשו כמה טאות פעמים כפי המקובל אצלם, וכדי שלא ינקשו בשנונם ולא יטעו ח"ו במספר חזרת=התפלה יאחו כל או"א הריוז פנינים שמספרם ידוע לה, ובשהוא מתחיל להתפלל יחרוז בבקו ידו את הפנינים עד הקשר המשונה שבאמצע המחזות, וחזור חלילה עד גמירה; והכתן הגדול מאחיו (*хамбо-лама*) יושב תמיד בלי-נוע על מקומו ורגליו משולבות אחורנית, ומרנן את תפלתו הנודעה ג"כ בעזר המחזות אך ישנן אצלו שעות קבועות בכל יום שבהן הוא מקבל את החולים וכל הדורשים לעצתו; ועל יד הכפר הזה „קורבא“, בקרתי את הדצן שלהם שהוא העקרי והמרכזי אצלם, והוא מלא טפת אל פה המון אלילים ואלילות שָׁדָה ושדתינן, צלמי בלחות ושעירי תפתה ביהר עם איקונין של ציירי טיבט ומונגוליה המנועלים והמתועבים... והלאָמא שהלך אתי להראותם לי (ע"פ רשיון מיוחד מההמבא—לאָמא), השתחוה ויקוד לפני כל פסל ואיקונין ויבטא בשפתיו מלים אחדות בעין „בקשת מחילה“ על הללו את הקדש להראותם לזר... וזה דבר החשתהויה הפראית הזאת מאבנטו הגדול והרחב יוצאין שני ראשים מפולשים ובכל פעם שיחפזין לחשתהוות יאחו בשתי קצות האבנט וישימן אל שפתיו הרוחשות, ואח"כ יעבירם על מצחו ועל גבות עיניו ולהיוו וסנטרו, ותשארגנה תלויות בבהונות ידיו והוא יקוד וישתחוה אפים ארצה ובקומו יחבק ויגפף את הפסל או האיקונין; אם יש לו פנאי יעשה זאת במתינות, ואם הדבר נחוץ—יחיש מעשהו עד שנראתה לעין בעין אחיות עינים חרוצה.—עד עתה לא הניחו לזר לבוא לבית תפלתם וטה גם בחדשם (כי רק חדש אחד בשנה יחוגו כל מועדיהם וחגיגתם וכו'), והוא נקרא בלשונם *тайлы ганы* לאמר: הירה=הלבן) אשר אז יסובבו בדרכים, בנתיבות ובמסילות, באפיקים ובגאות ועל כל חר ונבע ומשיאין מעואות והוגנים. ואולם למן העת שנסע במקומות האל יורשה=העצר הרוסי (הקוסר דהשתא) בשובו מיפניה, נפתחו בפקודתו כל השערים שלהם... וכל חרוצה לבוא ולבקד את בתי תפלותיהם וכדומה יתנוחו באין מעצור;—בין המון האלילים יתנוססו שנים הכי נכבדים אצלם, ונקראו בלשונם—*доросей* דאראשנייא לאמר: בעם וחרון; „יאמסארא (*ямсара*)—חסד ורצון. הראשון עשוי בתבנית איש יושב על רגליו, ידו האחת אוחזת חרב נטויה ממועל לראשו; מוכנת להכות את

כל הקרב אליו פניו מלאים חרון־אף, וכעס, ויו קצף על שפתיו המגאלות והעבות; שניו חדות ומרושות וכולמות ההוצה כשני זאב ערבות; עיניו יפצו עברה וזעם, וידו השניה קמוצה באגרוף רשע—הבן למלחמה—והאליל השני יציג לפניו דמות בודדה מהוקקס: פניו מלאים הן ונועם, וצחוק נעים מרחף על עפעפיו ולחיו ורקותיו וצדעיו, ויפעת העלומים תתראה מכל יצורי גוו הדומה לתינוק המתרפק בחיק הורתו; ראשו גדול כערך גופו, וגם יושב הוא על בן העשוי לזה, כרגלים נטויות אחורנית, וראשו נוטה מעט לצד כתפו הימני וכולט ומבזיק מאד.—זהו הפסל האחד שראיתי אצלם עשוי, במדה ידועה, בטוב טעם ודעת (אמרו לי: שזהו אצלם מתנת איזה נסיך מונגולי מעשי ידי חרש—חכם—הודי) ויתרם—מגואלים ומכוערים, נמכרים ומשחתי המראה, בלי שום כשרון—ציורי וכלי שום טעם... המעוררים געל נפש בלב הרואה אותם ראשונה.—גם בפה ראיתי עד כמה נאמנו דברי הפילוסוף האומר: שכל אדם בפרט, ואומה בכלל, יציירו להם את אלהיהם כדמותם וכצלמם" (*). ובהיות השבט הזה רע המראה וכל אנשיו מגואלים ומלובלים בכל דבר מאוס, מכוערים ומזוהמים וכו' במלוא מובן המלות, לכן יציירו להם גם את אלהיהם בתבניות כאלה...

בן־לויתי, יהודי מחבר קורבא, משבני אחריו להאגף הימני של ה'ך צן לראות את ה"לאמים—הנוזרים" באכלם ארוחת הצחרים. והי כאשר אך דרכו רגלי על המפתן, ויעל באפי ריח מעופש, ריח צחנה ובאשה, וערפל עב וחשך יחבק בזרעותיו את כל פינות הלשכה המלאה אשפה ודמן על כל גדותיה, ומתוך הערפל והחושך נראו לעיני המון ברואים־שפלים יושבים על הארץ, או יותר נכון על האשפה, כגלי עצמות. ושמיכות עבות בלויות ומטלאות משלכות עליהם ומכסות את כל גווניהם הרועדות מקור ומבעד להשמיכות האלה, יתראו לפנינו פנים משהתים ומגואלים, ועינים נמקות בחוריהן, וכל אחד "הברואים המשונים והבזוים" האלה יאחו קערה קטנה של עין בידו האחת, וידו השניה זקופה למעלה וחבוהן קמוצה על המגודל, —"אלה המה הלאמים הנזכרים"—אמר לי בן לויתי. ואפן כה וכה ואראה, והנה מן הקערות האלה ילק כל או"א בלשונו ככלב אף כי התבשיל הם מאד והקטור עוד עולה ממנו בשאון ומעלה קצף ע"פ הרוטב. וכבה ולקקנה בלשונו הארוכה***) עד גמירא;—

(*) ראה למעלה בדברי ע"ד חיי הקלמיקים.

(**) מעודי לא ראיתי אצל בן־אדם "לשון ארוכה" כזו כמו אצל הלאמים האלה, ויכול היות שאריכות לשונם זו באה להם מעבודתם והשתמשם בה בהללס להטיעה עד כדי לקיחת שולי הקערה וכדומה. וזה ע"פ החק העצמי; כל אשר שמשמשן בו ביותר, יתפתח וישתלם ביותר;—

ובין שדרות גלי-העצמות אלה יסובו המלצרים ואגני-כרזל בידיהם מלאות תבשיל-...-הם, וימלאו מהן את הקערות הנלקקות... והלאמים-הנזירים יחטפו וילעסו כהפזון את נתחי הבשר הניתן על פיהם; מכף ומזלג לא ידעו מאומה וכידים פשוטות ג"כ לא יאכלו, כ"א— כלשונם "הלוקקת ובשפתיהם המוצצות"; לחם אפוי לא יבוא אל פיהם, וכן גם יתר הכוריאטים הפשוטים לא יאכלו לחם אפוי, אך ישנם כעת ביניהם רבים העוברים ע"י, והם האפיקורסים או המתעתתים להתנצר; ואיש בוריאטי כי ימצא בדרך נבלת חיה או בהמה, ובשר בשדה טרפה, עליו החובה להודיע תכף ליתר אחלי הבוריאטים הסמוכין והם יהדרו וימחרו לקול קריאתו—לאכול את הנבלה וזה אצלם כעין "נס" או "אות מן השמים", ויהוגו את היום ההוא בשמחה ובריקודין ובסילודין קודם האכילה; את כל שקין ורמש האדמה, נחשים ועקרבים, תולעים וזוחלי עפר, יקדישו ויאמינו כי רוח-אלהין קדישין בהם, ואסור לשום איש לנגוע בהם לרעה לעיניהם, כי יש סכנות נפשות בדבר; על כל הר וגבעה בדרכים הצדדיים (כי בדרך-המלך לא יתנוס האידנא לעשות כזאת) במסלות ובנתיבות מונחים גזרי עצים, שָׁכְכִים וכפיתים ואבני חצין מֵאֲחֻזִּים בהכילי וזרדין ובנעורת פשתים, מקושרים כעניבות מיוחדות בגלומי בד שש ורקמה וכו' וזהו עבודתם—לגודא דהר"—כשימות להם מת אסור להם, ע"פ אמונתם, לקברו באדמה, אך ישימוהו בארון עין פתוח וישליכוהו ע"פ השדה או ביער הקרוב, והיה כאשר יאכל המת ע"י איזה חיה ויהוגו את היום ההוא בתופים ובמחולות, בידעם כי עתה תתענג נפש המת ב"גן העדן" בהיות גזה לברות לפריון היות—שלפי אמונתם—שלחה ההיה ההיא מאת האלהים כדי להביאהו להי עד... ואולם עתה פקרה עליהם הרשות המקומית לקבור את מתיהם גם הם, וככ"ז יעשו את מעשיהם בהחבא ואין מוחה בידם, כי נעלמים ונסתרים המה תמיד במעשיהם מעיני זולתם, בהיותם כאמור היו פראים במדבר וביערות=עד וכו' וכו' וקשה מאד גם לעין-צופיה כמו של הרשות, להתהקות היטב על דרכיהם ומעלליהם וצפונותיהם...

שה לי אינניגר אחר מסוללי המסילה הסיבירית הגדולה, כי בעשותו את מלאכתו בעמקי היערות, מציא מאות גזיות מתים מונחין בארונות ומושלכות בעמקים וכו' וכדי עמל עלתה בידו לטהר את המקום מהפגרים האלה, אך עוד יותר גרועים מהם ופרועים לשמצה הם אהיהם הבוריאטים השִׁמְנִים (шаманская баня) כנבלותם הם, ובמעשיהם המכוערים תקוין הנפש היפה לא רק לראותם, כי גם לשמוע או לדבר אף שמין מהם. עפ"ר משתמשים הם באשה אחת לכמה אנשים (זהו ע"פ דתם ואמונתם) ואת חבנים יהלוקו

ויתיחשו ע"פ סדר תולדותם לאבותיהם: חבן הבכור לגדול-האחים מהבעלים, (כי עפ"ר יקהו כמה אחים אשה אחת) והשני—למשנהו, וכן הלאה.—עיקר עבודתם את האללים הוא ה"קרבן", וזה דבר הקרבן הזה: לוקחין איל וקן בריא ושלם ותוחבין שפוד של עין-קשה דרך אחוריו עד פיו, וברגע הראות קצה השפוד יוצא מפורש מפי האיל האמלל, יברכו איש את אחיו בקול רם וברגש לאמר: כי הקרבן עלה יפה... ויתגודדו בהרבות וברמחים ויהונו ויגעו וישתוללו ויתחוללו; אח"כ יציגו את השפוד והאיל שעליו על יד כל שער וחצר בוריאטי-שְׁמַנִּי ראשו למעלה ואחוריו למטה. וכן תלוים אילים כאלה גם בצדי הדרכים ועל כל שפיים ואיש בוריאטי כי יעבור עליו, ירד מהר מעל סוסו וישתחוה לפני האיל בחרדת-קדש ושפתיו נעות בחביעו את תפלתו, ואח"כ יוציא מצלחתו התיכית-בד ונעורת פשתן (המוכנות תמיד למטרה זו בכיסו של כל בוריאטי) ויקשרם לאחת משערות האיל, ובה תמה עבודתו. אז יסוג לאחור לאט לאט ופניו כלפי האיל עד שיעבור ממנו כמלוא-עיניו. —ואילים תלואים כאלה ראיתי הרבה מאד במקומות האל, ובלם מסובכים בהתיכות — בד ונעורת—פשתים כאלה ואחד מהם אמר לי, כי בעת שיוסובכו כל שערות האיל-הקרבן בהתיכות בד וכו' אי נקי, או אז יורידוהו ויאכלוהו, וידעו כי רצו האללים את מעשיהם.

כמפלגה וכמשפחה אחת מהבוריאטים האלה יחשבו גם הטונגוזים והארנטשונים, אשר אף כי לבאורה קבלו עליהם כבר את הדת הנוצרית ובכ"ז עד היום יתחללו באלילים אלמים ובכל עבודות נמכות ונאלחות; בכפרים ובערים לא יגורו כ"א ביער ובחורשה וחיים רק על צידם; ובשיצוד איזה היה יתרגנה, ובמקום הזה יקנה לו את "שביתתו" עד שיכלה בשר ההיה, ואז ינוע הלאה עדי יצוד עוד איזה היה ויגה גם אצל נבלתה כמשפט הראשון; גפלא הדבר לראות את תריצותם וגבורת ימינם בדבר ציד הדכים: טונגוז צעיר לימים בן שש עשרה או שבע עשרה שנה ילך בעצמו להלחם עם הדוב חיות גדול וגורא, ובמהירות וזריזות גפלאה יבִתֵּק בסכיניו הקצר את כמון הדוב בשעה שהוא כמעט נהגך בין זרועותיו וישפוך לארץ את בני מעיו. ואז יתאספו מהר כל הטונגוזים "השכנים" לקול קריאתו אותם, ויכבו ויספרו לו בקול ליל נורא ואיום לאמר! "זקננו! זקננו!" כי לפי מסורתם המה מצאצאי הדוב... ובכ"ז — יאכלו את בשרו בכל אות נפשם.

ובשילך הטונגוז בדרכו בימי הקיץ יקה עמו סירת—דונה קטנה מעין-נבוב וישימנה על כתפו, וכבואו לשפת איזה נהר או שלולית-מים ישהה בה ויערכנהו; בימות ההרף הנמשכים בזה עד תשעה ירחים, ישתדל כל טונגוז

להכין כמה שאפשר שוחות עמוקות מולאות בבשר חיות שונות, וכשיעבור רעהו במקום הזה ידע כי נכון למענו מאכל וירד לאהת השיחים ויאכל בשר כמה שירצה. וגם כזה הננו רואים עד כמה שומרת הטבע את תפקידה, ותאכף גם על פראי אדם כאלה, אשר נגאי הוא למין־האנושי להשבע בין חברת האדם, למלאות את מחסוריהם איש לאחיו, להכין לו שאר ומוון וכו', ולולא זאת, כבר ספו תמו ונאכדו במדבריות הגדולים והנוראים האלה שאין כמעט דוגמתם על כל כדור הארץ.

ובנכבי יערות־עד אלה נמצאים עוד שכמי הטשוקטשוקים, ג"כ ממשפחות הבוריאטים והטונגוזים לכל משפטיהם וחקותיהם, ומצטיינים במנהגיהם להרוג את זקניהם שאין בהם כח עוד לעבוד. והמנהג כ"כ נקדש בעיניהם עד כי הזקנים בעצמם כבואם בימים, ובהרגישם שאין בהם כח עוד לעבוד יבקשו ולפעמים ידרשו בחוקה, מאת בניהם להרגם. וכשיגיע היום הנוער לזה, ילבשו הזקנים (עפ"ר יועדו הריגת כמה זקנים־הלשים ביום אחד) לבנים, ורחצו במים את בשרם, ומתעתדים להמות. אז יגש הבן ויכרע על ברכיו לפני אביו ויתחנן ויבקש לפניו לעזוב את מהשבתו זו וכו' וישבע שבועי שבועות שאיננו למשא עליו, וכי יש ויש בידו לכלכל את שיבתו בכבוד וכו' אך האב כאחת—להתהג. אז יניף הבן את הגרון הנכונה לפניו על ראש האב, ובתנופה אחת ירוצץ את גלגלתו ולא ישנה לו, אז יקרכו השכנים והקרובים הצעירים, ויקרבו את מתתו בבשיל וכילפות, וישימו את הגויה בהארון המוכן לזה בידי האב בעצמו, ויקברוהו בכבוד, וישחטו צבי או איל על קברו לקרבן, ויאכלו וישתו.—
הלאותך מעט חביבי כנשאי משאי על גוי ועל אדם יחד... אך הכה נא לי, עוד אשובה לבקר את אחינו, שלהם הקדשתי את כל, כי עוד לי רבות לדבר על אודותם, ואתה היה שלום.

ידיך...

אודה־העליונה בח' סיון תר"נ...

ידי, לא כל הנוצץ זהב הוא" אמרי אינשי מקדמת דנא, ומלאך השכחה בא ויסטור אותי מתחת להוטמי להשכיחני כ"ז לפני ארבעה ירחים... אשר ע"כ בושתי ונכלמתי מאד כי גאלצתי עתה לחזכר.—אבל... ראיתי מעשה ונזכרתי הלכה.

כלי תפונה תזכור עוד את מכתבי ששלחתי לך מעיר זו בחרף דהאי שתא שבו הרביתי להלל את העיר הזאת וערכתי לך אחת לאחת את מעלותיה ויתרונותיה וכל תשכחותיה.—אבל חביבי, בוש תכסה פני ונכלמתי מאד כי

שגיתי אז ברואה, ופחו ונמחר הייתי אז במשפטי זה. כי בצאתי מעמק העכוּר— מאירקוטסק ואנפיה, ובבואי הנה כהו עיני פתאם מהאור הגדול אשר הופיע לנגד עיני, והדר התמונות המבחיקות המפיצות אור וזוהר וכו' כמה שנוגע לרוח ישראל וכו', ואני בחפזי שכחתי כי כל התמונות היפות האלה לא "שלה" הנה—ערים אחדות תשתתפנה ותתייחסנה בהן, ואך כאורחים על יום-השוק באו אליה, ובנסעם מפה - יסעו אתם גם האור והיפעה...—ועתה בשווי לבאן אחרי ארבעה חדשים ראיתי ונוכחתי לדעת כי שנתה את פניה, או יותר נכון—גלתה את פניה האמתים...; הנני מבכה עתה באגרופי על הוי ומתהרט הרטה גמורה על דברי הראשונים, והריני מבקש סליחה ומחילה מבני העירות האחרות שגולתי מהודם ושויותיו עליה אז... ואהשיב לתקן עותתי בבקרי אותה בעת כ"מכטים והשקפות" אחרות, לגמרי אחרות...—האומנם חביבי, גם עתה ינוצצו בה כמה "אורות מאפל", וגם בעת תשלח איזה קוי אורה בדים וחלושים, אך מרם אדע עוד אם קרני אורה הם שלפני הנץ חמה, או דמדומי-חמה הקודמים לביאת האפל...—הח, תולעה אחת רומשת ורוחשת בעיר זו, ובמסוס נוסם תאכל את כל בשרה ולשדה!—

ידידי, אם בקרבנו ב"תחום המושב הקבוע" ירקדו עגלי-זהב וירפשו כרגליהם כל יפעה ויופי... הנה פה ירקד תיש-זקן מכוסה עור של זהב, והיא היא התולעת הזמבזה שהזכרתי לך למעלה... אך למען שתבין היטב את הניג, עלי לשנן לך פרק אחד בחלכות "גולים ומגורשים" לבאן, ואתה שמע נא כי זוהי תמונה מהמדת במקומות האל וצריך לדעתה תמיד...

מקדמת דנה נוהגין פה כשיבוא איזה "גולה חדש" לבאן וימצא לו רעים ומכירים, לא ישאלהו שום איש על פשעיו וחסאיו שבעבורם שולה הנה, יודעים הם זאת כל הסיבירקים למיניהם. ולפיכך לא ידברו בדברים כאלה משוב ועד רע...—ואדרבה, הצוף עליהם האיש אשר יספר את חסאיו ומכביטים עליו בשאט נפש, ואני אשר כל דרכיהם הסכנתיו ולא נעלמו ממני כל תנועותיהם ונטייתיהם וקומפלימנטיהם, נמנעתי אף אני מלשאול איזה "עגוש וגולה" על פרטי חסאיו, ומה גם כי אין לי כל רשות מוסרי לזה בחיותי סב"ס "יהודי חפשי"... (כלומר: שלא הובא לבאן אסור באזיקים...) ואם היה איזה איש מספר לי בעצמו ומפריש את חסאיו, הייתי נותן יד על פיו והשתקתיו, כי, כאמור, ננאי הוא הדבר מאד בכל המקומות האל. אחרי כל הדברים האלה, תוכל אפוא לשער לך את עגמת נפשי בהפגשי בזה עם "תיש-זקן" אשר למרות הפצי ורצוני עצרני בביתו ויספר לי באריכות את כל תעבותיו שהעירו בי געל-נפש וידקרני כבמדקרות הרב בכל הדרי בטני...—

ובי תימא: "מאי אויבת לך זאת? הן כאלה וכאלה נמצאים בכל אומה ולשון, ומאי בעית להשמיענו"? אמנם צדקת לפי החשקפה הראשונה, אבל עליך לדעת כי "אינה דומה שמויעה לראיה", ולו באת הנה וראית בעיניך את הנבל הזה, כי עתה ספקת כף אל ירך גם אתה, וענית ואמרת: מוטב שאהיה סומא באותה שעה, ואל אסתכל בפני אדם רשע שכמותו!—ואלמלי היה הנבל הזה בריה בפני עצמו—עול ופושע פרטי, כי עתה ההרשתי גם אני ולא התעוררתי ככה על חנף במהו, אבל לבשתנו ולמוגנת לבנו, הנה הנבל הזה פעולתו רבה על כל סביביו, כי "עור של זהב" ישא עליו, ומשתמש גם ב"למדנות נפרזה"... וב"למדנותו" זו יש ויש לאל ידו למשוך אכזרים בכהו, להשחית את נפשם ורוחם, ולהורידם אתו למשוואות נצה...—ולמען ות לך מושג כל שהוא מתעבותיו, אביא לך בזה ספורים אחדים מ"פעולותיו הגדולות" אשר פעל ועשה בימי חייו, ואשר ב"עצמו ובכבודו" התפאר בהן לפני;

"שלוש פעמים—אמר אלי בהחליקו את זקנו הגדולה והעבה—שרפתי בית על יושביו... אך את השרפה האחרונה אזכור עוד היטב כסבת הצחוק הגדול שהיה לי בשעת מעשה, כאשר קפץ אדון הבית לבוש בכתנתו ויתחולל כמשוגע, וירקע וירקד ברגליו מבלי מצוא מנוס לו, וגדמה נדמה בעיני, בשד משחת העושה מעשה להמ... ואני עם "אהוזת מרעי" שעשינו "בדוא מאורי האש" תרנו את הבית עוד בתחלת הלילה, ובעת השריפה באנו באש ובמים בתור "מצילים מן הדליקה"... אף אמנם נצלנו את הבית... וגרויה בעד "סרתנתו" זו יותר מעשרים אלף שקלים!"—

"פעם אחת—הוסיף לספר לי—באתי בתור עני-גודד לבית מוכסן עשיר ואתחנן לפניו כי יתנני להתפלל תפלת השחר בביתו, המוכסן קבלני בסבפי ואתעטף בטליתי כצדיק תמים, ואתיצב לפני הארנו (קאמאדע) ואתפלל באימה וביראה ובסילודין, ו"עטיפתי" זו היא שעמדה לי לפתוח בהשאי את המנעולים בהמפתחות הרבות שהיו תלוים תמיד מתחת לאבנטיו... ואנגוב את כל כלי הכסף והזהב ותכשיטי אשתו ובנותיו וכו'... ולי נגלו כל תעלומות—הוסיף להתפאר לפני בגאה וגאון, ויעבור את ידיו על מצחו ועל רקותיו.—וכאשר בקשני אה"כ המוכסן לסעוד אתו, הסרהבתי בו באמרי: שתום אצום את תעניתי כדרכי תמיד בכל יום "שני וחמישי"... וממילא נתפטרתי הימנו מהרה.—גם דם רב שפך, רצה גול וחמם ונאף ואנס וכו' וגם את דתו המיר כמה פעמים, ויתחפש לכמה פרצופים, עד שהעיו לסמוע גם בתור "בהן-ראשי" ויסוכב בערים ובכפרים ויונה וירמה את הכהנים הקטנים ועם-הארץ וכו' וכו'...—נורא, נורא מאד ידידי לשמוע את תעבותיו של "התיש הזקן" הזה!—טפוס שפל

ונכזה כזה לא פגשתי מעודי, ולא אדע אם אפגוש עוד כיוצא בו בין בני האדם. ועתה נעשה הבליעל הזה ל"בעל תשובה" ולא רק על פשעיו הוא, כי גם את אחרים יכריח לעשות תשובה על עבירות שלא עשו מעודם... והוא שהנהיג כזה גם את המנהג להפיש אחרי עבירות להצדיק את הרבים—ומה הנה העבירות שימצא "צדיק" כזה עתה בעדתו?—שומו שמים—מלמד דרדקי אחד נשא שעון בצלחתו כיום השבת! ועל העני המדוכה הזה, שהוא גם הבעל תפלה בביהכנ"ס דפה, ומוזה, ומוזה, הוא מתפרנס בדוחק גדול, על האמלל ונכה—רוח הזה נתבה חמתו של התיש-חזקן וירעיש עליו את כל העיר עד כי עלתה בידו להעבירו ממשמרתו ולשבור לו מטה להמו!...—אי לך נבל בליעל, כל התועבות שבעולם עשית; הברת פניך, קמטי מצחך החצוף; להייד הסנלגלות והשמנות, וזקנך הגדולה והעבה כמטאטא—חשמד", כלם יעידון יגידון על זדון לבך ורשעך וכו' ואתה תקה עליך המשלחת לקנא קנאת ה' צבאות... עליך ועל כיוצא בך הנה דוד במר נפשו: ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי וגו'... אם ראית נגב ותרין עמו וגו';—עשרים שנה עבד עבודת פרך במכרה-החרים שבסביבות נרציונסק, וישנה את שמו כמה פעמים בברחו בפעם בפעם מעבודת פרך, ולבסוף ימיו השתקע בעיר זו עם הון רב ועצום, ואין לו בן או בת, לא גואל וקרוב וכו' כ"א אותם האמללים שנפלו בעצומיו והוא נושך אותם נשך בסף ומרבית ואת עצמותיהם יגרם...—אין קצה לפעולתיו והשפעותיו הרעות שבעיר זו וגם מחוצה לה, ותוצאותיהן נכזות בכל דבר שבכלל, אראה בנחמה אם לא ראיתי בעצמי כמה אחדים שלכאורה הם נדיבי לב, ובכ"ז יקפצו עתה את ידיהם מאחיזם האכזר ודנים "קל וחומר" בעצמם: ומה התיש הגדול הנכור והנורא שלנו, לא יפשיט לעולם את מלפיו ולא יתן לצדקה מאומה... אָנָּה, שאף לקרסוליו לא נבוא כעשר ובהן—עאכוכ!—ועוד מעשים ועובדות מגונות ממנו המשיפיעות לרעה מאד במקומות האלה, כי מה למשל נשארה עוד מדה נכונה להסיבירק אם גם ידו תהי קפוצה ולבו יתקשה לאבן?—הלא אז נסע יתרו בו לגמרי ויסתאבבו...—וכראותי את ההבדל הרב שבין עיר זו לציטא אחותה, ערכת ליזו האחרונה את המכתב הזה כדי לחזק את ידי מנהיגיה וקברניטית הישרים בלכותם, לכל יפלו גם הם בנופלים תחת ידו הנטויה עתה עליהם במדה ידועה אחרי אשר החל להריק בה צינורי השפעתו ב"הלואות" וג' במילות חסדים" כביכול...—ואלה דברי המכתב:

בשם ה' השוכן בציון והבוחר בירושלים, סיון תר"נ...

אל הדר כ' האלופים הנכבדים, שועים ונדיבים וכו' ראשי עדת ישראל די בעיר ציטא—שלום.

אדוני! אם כראות אנוש נראה את הארץ שתחת כפות רגליו; אם בעיני בשר נחזה את השמש, המאור הגדול או נדמה בנפשנו כי אך לעצמם נבראו, ודבר אין להם עם מה שמהוצה להם. ואם נעמיק שאלה: מה למעלה מן השמש והלאה מכדור ארצנו? תהי תשובתנו כסימן השאלה "?!— ואולם אם בעיני רוח נביט אליהם, או נראה ונוכחה לדעת כי כמוהם כאין וכאפס וכי אך כמר מדלי המה לעמת השמשות הכבירות שאין חקר והכדורים הכבירים העוטרים אותם בנתיב-החלב (מילך-שטראססע), אז נבין ונשכיל כי לא אך בשביל עצמם נבראו, כ"א האחד בשביל משנהו, והשני כעבור השלישי וכו' וכו' ואך מאשר יתאחדו יחדו ויסובבו ויניעו חד את אחד כחריצי-פיותיהם, במהירות אופניהם ומסלולי-גלגליהם, —אך מזה תצא כלילת-יופי הברואה הנפלאה וההרמוניה הנשגבה אשר יצר ה' בחכמה ובתבונה עד אין חקר!

— את זה לעמת זה עשה האלהים, את העולם הגדול לעמת העולם הקטן. אם בעיני בשר נראה את האדם —העולם קטן— שבשפת בעלי אספות; אם מנקודת-הראות של אנכיות (עגאזים) נביט עליו, או נדמה כי אך למען עצמו נברא כל א"א, ואין לו לאדם בעולמו אלא ארבע אמות של אהבה-עצמית, והחוג הקטן שהוא סובב חולך בו...; ואולם אם בעיני רוח ומהשקפה-מאירה נביט עליו, אז נבוא לידי השתכלות ברורה כי האדם הזה עם כל שאונו והמונו הוא אך כנגריר חול ביהוסו אל "העולמות הקטנים" העוטרים אותו מסביב והסובבים אתו בחוג מעגלו התמידי; אז נבין ונשכיל כי כלום לא נברא האדם אלא להיות לצותא— לעזר ולהועיל איש לרעהו, איש איש כפי כחו ואונו מאשר חננו ה'; העשיר יקום על נדיבות למען יתנו תהלתו, וה"נהנים" יעבדוהו וימלאו משאלותיו הוא החמרים; איש—הרוח יקריב את מבחר עתותיו להורות וללמד את אחיו כדי להדריכם בדרכי ישרים וכו' והם— יכלכלוהו ויפרנסוהו, ומלאכתו נעשית ע"י אחרים; הזקנים ימשיכו את מסורת-אבותיהם וילמדום את בניהם, כדי שבניהם יעמרו בכבוד את אבותיהם ולא יביישו בילדותם את זקנתם... ככה יתאחדו ויתלכדו הפרטים החלקיים ככל האטמים שכל יש ונמצא, יתאחדו וידובקו וימשכו איש את אחיו, ואך מה"התאחדות" הזאת והושטת יד איש לרעהו, יבוא האדם לידי מטרתו האמתית שְׂכִינָה בו ההשגחה העליונה כהבראותו, ואדם כזה יש בו באמת מדעת ויצרו לחבין סוד הבריאה וההרמוניה הנשגבה השוררת בכל פרטיה וחלקיה! ואולם, הירעו בני האדם תכלית בריאתם זו?—ואם ידעוה: האם גם כן יקיימוה?—לדאבון לבנו מוכרחים אנהנו להודות כי עדיין רחוקה היא האנושיות מהגיוני-מוסר באלה... ולאו כל אדם זוכה לידע "סוד בריאתו" ו"קשר

התאחדותו" עם כל בני האדם וזלתו... ואך זעיר שם נמצאים "שבילים בודדות" המתכונים עם דעת קונס.... ומאלה האחרונים הנכם גם אתם אדוני הממלאים את חובתם להכלל כמו להפרט—באמונה!

בין אלה כבבי נגה הנוצצים על שמי כל עדה בישראל, בעסקם בצרבי צבור באמונה, יתנוסס גם שמכם אדוני לתפארה, ואף כי קטנה היא עדתכם בכמותה ואיכותה עדיין, בכ"ז יראה עליה פעלכם והדרכם, ואין בכלל אלא מה שכפרט;—הַגֵּד הַגֵּד לי פעל פעלתם בעדתכם עוד קודם ביאתי אליכם: יסדתם מוסדים נאמנים לתורה ולתעורה, לצדקה ולחסד וכו' כראוי וביאה לניני אברהם שעד דור אחרון נישא עלינו חתם מטבעתו: הַקְנֵה היהודיה ("זקן וזקנה מיכן", מדר"ר על הפסוק: ואגדלה שמך וגו') והילדות האנושיות (בחור ובתולה מיכן—שם). במהלך השתלמותה והתפתחותה; תמיד עיניכם פקוחות על אחיכם האכזרין ולא תתנו למוט רגלו; ועל כלם המוסד הנחרת, הוא בית־אולפנא שלכם אשר כוננו ידיכם לפאר־עמוד ולמנומנט־חי לזכרון גאון ישראל ר' יצחק אלחנן ז"ל; הגדלתם לעשות אדוני הנכבדים! בלי שפת הנף אומר לכם, כי: עדה נאורה כעדתכם, במפעלים ומוסדים טובים, בצדקות פורונה וכו' במשטר נכון וכו' כאשר ראיתי אצלכם, לא פגשתי, ולא אדע אם אפגוש עוד כיוצא בישראל!—ובאשרי אחי, כי גם אני זכיתי להשתתף במדה ידועה, בהמוסד האחרון שפזרתם עליו שלשת אלפים שקלים לחכין ולחספיק מוזן רוחני ומוסרי לבני העניים שמהם תצא תורה.—בצדק תוכלו להתנאות אחי נגדה נא לכל אחינו שכניכם תושבי סיביריה, העומדים על מדרגה שפלה מאד נגדיכם במקצוע זה...—האף אין זאת אחי? האם אפריז על המדה, הלא?—כן, כן אחי חיקרים, לכו בבחכם זה; וזרעו לצדקה ותקצרו לפי חסד! הוסיפו נא תת כחכם לעבודת הקדש והיה מעשה הצדקה שלום.—ודעו נא כי מלבד שמכם אשר קניתם לכם לתפארה כעין "זר נצחון" על כל אחיכם סביבותיכם... הנה עיד תקבלו בזה "אות הצמיניות" מאת ההשגחה העליונה שאינה מקפחה שבר כל בריה היודעת סוד בריאתה...

ומרוב רגשי הכבוד שלבי ירחש לכם, ומרוב הושי בי את התעלת הגדולה שתצא לבניכם ולבנותכם מהאידעא הרמה אשר הטפתי לפניהם בדבר יסוד, "אגודה־ספרותית", מוצא אני א"ע מהויכ להעירכם אדוני, כי תואילו גם אתם ה"אבות" לשום לב להצעתי ותהנו לה ידיים לצאת לפעולות; הן לא נבחד ממני כי נמצאו ביניכם אחרים ממורדי האור המוצאים שמין מינות בהצעתי זו (כן היה, והרבה קלקלו בדבר...) אך הן כאלה וכאלה ראינו עטלפים וינשופים הרבה המורדים באור יומם ותחת שואה יתגלגלו... ובכ"ז—השמש יופיע בחדרן

וישלח קוי אור וגם למורדים בו... ואני אשר מרבית שנותי תגבלנה עוד בגבול ימי השחרות, אני הנני היודע ועד כמה דם ימי הנעורים הם ורותת... ועד כמה עלינו לפלס נתיב לו באורה מישור לבל יתפרץ בארחות עקלקלות...— או אז יש תקוה כי בנינו יהיו מגדלים, מהוטבים תבנית היכל וכו'; בנינו יהיו בנינו אנו, בני עם אלהי ישראל, ולא בני עס-נכר המתמכרים לכל עבודה נבריה ולכל אליל-חדש בעולם...; אתם האבות, עליכם להספיק גם מוזן רוחני ומוסרי לבניכם אלה, ורק בצואריכם הקולר תלוי אם הלילה מרוב שעמום ובטלה (*) יעבטו ארחותם וילוו על אחרים... כאשר עיניכם רואות זאת מעשים כמעט בכל יום...—הרגיעו נא את רוחם ויסדו להם את המוסד הזה שכל בו תלויים עתידותיהם המוסריים, ובצדק תוכלו או להתגאות ולאמר; אשרי ילדותנו שלא ביישה את זמנתנו!!—

ובחתומת מכתבי הנני לבקש מכם על עוד "עולם קטן" פרטי התועה עתה ביניכם ואין לאל ידו להתוות לו דרכו עלי החד, אם לא ימצאון כאלה אשר יושיטו לו יד לסובכתו ולהניעהו בין גלגלי ה"עולמות הקטנים"...—שם ה"עולם קטן" זה הוא העלם היתום אשר חננו ה' בכשרון בכיר לחיות צור-אמן**) אך קצרה ידו להושיע את עצמו. — אחלי אדוני! אל נא יאמר כי ביניכם, בין נדיבי לב כמוכם, ירד לטמיון כשרון בכיר בזה שהעלם הזה מצטיין בו מאד,—אל נא תעברו על מ"ע שבתורה: לא תעמוד על דם וגו'***).— כי אדוני! הואילו נא גם בזה להראות לכל, כי לא להנם תחשבו לטבעת נכבדה וחוליא-עיקרית בשלשלת הבריא... ותדעו ותבינו סוד הבריא וכוונת יוצרת!— בתקותי החזקה כי דברי לא ישובו ריקם מלפניכם הנני להודות לכם למפרע על שזכותי להיות הזכאי שמגלגלין זכות על ידו — — —

(*) אין לך מוקס שבו יכלה האדם שעות פנויות רבות, כמו במקומות האל שאין להם שום מושג מ"שאון ההיים" וטרדות הפרנסה... וממילא מוזן כי מרוב שעמום ובעלה יתמכרו בני הנעורים לכל... ובה התנברה עליהם השפעת המגורסים הפוליטיים ביחד את תורת קרל מארקס רבם וכדומה... שאינו כלל למחותיהם... ורק יסחיתו אותם בנו ולב...—

(**) הדבר היה לפני שבע עשרה שנה, עכשו מודעתי כי בהשתלוחי אז, נשלח לס"ט פ"ב ונכנס לבי"ם לציור, והוא עכשו אחד מגדולי הציירים, אף כי התכחש לעמו...

(***) לפי המובן מאזרה זו היא "לאז הניתק לעשה" לכן השתמשתי בה בחר "מלית

עשה".—

קאבאנסק, אסרו חג של שבועות תר"נ...

ידידי, הפעם אוכל להתפאר לפניך כי עמדתי היטב על אפיו של ישוב אחינו בהבל הארץ הזאת;—בעבר הבייקל, בהכפרים—קֶבֶנְסְק ופֶטְרוֹבְסְק;—זכור, ישבו אבותיהם של אלו, ומהזדווגות "שני הכפרים" האלה נולדו כל הערים והכפרים שבחבל הזה, הם המה אבִי צִימָא ואבִי אודה ונרצינסק וסטרמינסק וכו' וכו'.—בעברי במקומות האל בחרף הזה בקרתי גם אותם, כי ע"כ יעבור עליהם דרך המלך ואין לנמות ממנה, אך הייתי נחפו לבוא על היריד שבאודה, לכן בקרתים בקרת שטחית ועראית, ועתה בשובי בחזרה ממסעותי הנני "פורע את הקפותי" ומבקר גם אותם ביתר רציניות ושימת לב. את "הג הבכורים" חגותי בכפר זה, אך אל תדמה כי נפשי חשה איזה "עונג של אביב" וריח של דשאים ואילנות מלבכות, וכדומה, כמו בארץ מולדתנו הדרומית.—ולא!—בשני הימים של חג ירדו פה שלג וכפור כרוכים מן השמים, כמו באו לקחת "ברכת הפרידה" למשך ימי הקיץ הממשששין ובאין וכיום הזה, ברנע כתבי לך מכתבי זה—באסרו־חג של שבועות, הנני מתענה תחת ידי קור גדול וחזק שאין דגמתו אצלנו אפילו בשבת! תכתב זאת לזכרון אתך, וידעו גם יתר אחי ורעי שבארץ מולדתי ה"דרומית", כי בשעה שהם מתענגים על חמדת־האביב, על דשאים ופרחים, ועל מעטה ירוקה שעטפת את כל השרות,—הריני מכוסה בשלג וכפור וקר־כפתים בעת הלכי מביהב־ג' אחרי תפלת "ומפני הטאיונו" ... וגלדי קרה דָק ומחספס יחסום את הדרך... וכל עצמותי תרעדנה!...

—דבר חדש למדתי בזה, וכדאי והגון הוא להעלותו לזכרון לפניך, דע אחי כי המנהג הארור להפריז גדוניה להתן וכלה, אין לו מקום כלל פה, ועתה היתה מכובתי, כאשר נתבקשתי לסעודת־אירוסין אצל איש אמיד המטופל ברבע מיליון שקלים, ושאלתי לתומי: "כמה יפריז גדוניה לבתו?" ויצחקו עלי כמו שהוצאתי מפי איזה טפשות ואולֶת...—אשרי האנשים האלה אשר בטלו את המנהג הרע הזה, השם שְׁמוֹת כנאות יעקב! ולא ישא עוד איש אשה לשם ממון, כנהוג אצלנו ב־"תחומנו", אשר בנות ישראל, "בנות ציון המצוינות", שיש ויש לאל ידן להמתיק ולהנעים חיי נבר, ולמסוך לו נטפי ענג ועדן בכוס־חיוו, תאבדנה בְּעֵינֵי בסיבת "מחסור הכסף" העומד לשמן על דרכן...—משא־כ פה, אין זכר לנרן ואין דורש דמים (תרתי משמע...) ואין "עומר על המקח" כמו על איזה פרח הולכת... ואיש כי יקח לו אשה אך את מעלותיה ויתרונותיה יבקש, וממילא גם לא ידרוש ל"יהום אבותיה" וכו', ובעבורו ישנם

פה רבים עניים ואביזנים שהשתדלו עם עשירים גדולים, ונהוה דרגא עם בר אורין ובר אבוקה—עשיר ורש נפגשו, ונגיד ואביון נשקף, והיה שלום ושלוח כהילם והיי משפחה מאושרים באחלם—אשריהם ואשרי הלךם!!—

ובהיותי קרוא אצלם בפעם בפעם על משתה ומשתה, התונה וברית מילה וכדומה, תכנתי היטב את רוחם, וידעתי עד כמה טובע אצלם המנהג וההרגל לשנות את שמותיהם; פעם אחת נקראתי על סעודת אירוסין ויבקשוני לכתוב את ההתנאים, ואפנה להמחותנים בשאלתי על שם ההתן והכלה, וישיבני: אנאסטאסיא יעווראקימאווניא ואנדרעי פראקאפאווניא. שניתי ושלשתי את שאלתי למען דעת איך לבתכם ב"בת ישראל", והיה קשה להם הדבר מאד, ויפנו אל השמש חזקן שהוא אצלם בעין "שומר שבר" על דברים כאלה... ואצלו ערובים ושמורים שמותיהם העברים מיום לידתם עד מותם, שגם אז אלמלא הוא, לא ידעו לקרוא בשמותם עלי אדמות... ובכ"ז גם אחרי שהוכרם השמש חזקן, לא יכלו לדברו בן ויגמגמו בלשונם כמו הצין יגרם שיניחם... והוכרתי להרבין אוני להשמש בעצמו: "הנה בת ר' אפרים, ומאיר ב"ר תנחום" היתה תשובתו לי, מה להנה ולאנאסטאסיא ומאיר לאנדרעי?—שאלה היא, ותתי לשאלה.—נפלא הדבר ששני השם בה נפרץ בזה, עד שגם כלי הקדש—הרבנים, השו"בים, השמשים, והמלמדים וכל "תשמישי קדושה", גם הם יחליפו את שמותיהם העברים באיוואנים ופרוקופים...—ובהיות כי רבים שבהו לגמרי את שמם העברי כאמור, הנחיתנו פה מנהג טוב וכשר שלא לקרות לתורה בשם "כ"א ע"י פתקאות (כמו בבתי הכנסיות חברלים שבדרום, כביכול...) הנחלקות בין הקרואים בידי השמש, ועליהן כתוב: כהן, לוי, שלישי, רביעי וכו'. ואחור כל אלה לא ינקו מעונשו, כי בעת המי-שברך יקרה כמה פעמים שבושה תבסה את פני העולה, ואגלי זעה נופצים ממצהו המתעמל ועובר עבודה רבה להוציאו בשמו העברי שנתעלם ממנו באותה שעה... אל אלקים ד', מתי יקום גם בהם ברכת אבינו התם: ויקרא בהם שמי ושם אבותי?...

אף כי אין אנכי לדרכי, וגדלו אצלי מאד הנענועים לארצי ולמולדתי, בכ"ז נאלץ אנכי להיות אסור בזה כמו בכבלי ברזל, כי כל הדרכים נתקלקלו מהפשרת הקרה והמסת השלג, וים הביוקל עדיין עומד במדרו, ומכוסה בשמיכתו העבה מגלדי קרה וכפור, והבקיעים והפרצים רבו בו מאד ואין עו"ש עתה עליו, אשר ע"כ עלי לחבות פה עד כי ימס הקרח בלה והים יטהר לגמרי, ואז אעברנהו באניה.

ובהפרדי עתה מחבל הארץ הזאת אשר לקחה את לבבי שבי באנשיה

וב"יהודיה", ביהודיותיה וציוניה וכו' ויחוסם להיהדות ולכל קרשי האומה ונכסיה הרוחניים וכו', אמרתי לספר לך מקרה אחד שקרני בכאן בעת הזאת; כל הנוסע בעגלות הבידואר במקומות האל יבקש לו בן זוגו (попутщакъ), כי מלבד הפחד לנסוע בדרך במדבריות האלה, הנה גם יקמין בזה הרבה בהוצאותיו, כי התשלום, בעד שני-סוסים למשל, אחד הוא לנסוע אחד ולשנים. ובכן נאלצתי אף אני כמה פעמים לבקש לי בן-זוג לנסיעה, דבר שגם לפעמים אכזר זמן וענמת-נפש; פ"א אנה לידי לנסוע בחברת יהודי שזה עתה המיר את דתו... ובכל הדרך הרב התכוון כמה פעמים לבוא אתי בדברים ע"א ה"אמונות והדעות", אך אנכי הייתי כמסתיר פנים ממנו ולא אביתי לענותה, ורק אם מרוצת דבריו נסכו על עיניו אחרים לא נמנעתי מלשוחח אתו ונשתעה יחדיו כל הדרך. ויהי כראותו כי רק ב"דברי הדת" הנני משתמט ממנו, אמר להרעימי בזה, שבכל תחנה ותחנה נגש אל ה"שלחן שלפני האיקונין" והשתחוה בחרדת קדש מעושה ומוזיפה להתמונות הקדושות, ובראותו כי גם מוזת לא אתרגש ואינני פונה אליו כלל, התחיל לירות אלי חצי מהתלותיו וישאלני:

—ומה בעיניך אמונת דת נצרת?

—טובה וישרה מאד—עניתו—אך לאיש שומר אמונים באמת ובתמים, ואינני לוקחה ל"חסות"... או להשיג איזה מטרה חמרית על ידה... כחין מקשת מהצו דברי אלה את לבבו ה"נתון ומסודר להנוצרות" בשביל פניות המריות... אך כרגע הבלגי על כעסו ויפנה אלי בשאלה:

—ומאין ידעת כי אני, למשל, התנצרת בשביל איזה "חסות" ומטרות המריות?

נקטנין, כי לא היה עוד בתבל המומר היהודי שהשקה נפשו בהנוצרות מחמת דביקות ואמונה... עניתו—וזהו היסטוריא ישנה ועובדה מאומתת שאין להרהר אהריה...

במובן התחיל להשיבני בהרפות ובנדופים את צור מהצנחתו ובכסוים הדים ושפלים כאלה שגם שונאי ישראל ה"יותר מצוינים" לא ירשו להם כך.—ונפלא הדבר לראות כי "מומר להכעים" כמוהו יאהב בכל נפשו ומאדו את בני משפחתו ה"ישנה", ועד היום אין לו שום מנע ומשא עם אחיו ה"חדשים", כ"א עם היהודים שונאי נפשו, אֶתֶם יתרועעו, אֶתֶם ילך למייל, ואהם יבלה את כל עתותיו, כאשר נודעתי כ"ז בכואי עמו למקום מושבו. סיבת הדבר פשוטה מאד, כי כל כעסו והותו על אמונת-מולדתו אינן אלא לשבך ולשבץ מעט את רוחיחנם (געוויסענס—ביססע) שלו אשר כמסוס נוסס תאבל בקרבנו... כאשר

נודעתי כ"ז אח"כ במרוצת הדברים.—ויהי אחרי אשר הוציא את כל רוחו וישפוך לענ כמים על עמו ומכורתו ועל תורתם ודתם, אף כי ישלו ידיעה רבה בכל הנוגע להיהדות כמו טוננוז=פרא בתפילין דרבנו תם... התנער פתאם מטקום מושבו במרבכתנו, ויתמודד ויוורר ויתחיל להלל ולשבח את הקראים ואמונתם, וישפוך כל חמתו על: „אלישע הנביא שדחף את הקראים (Sic!) מקהל ישראל וכסבת חטריבה הזאת הביאו הקראים את נבוכדנצר מלך רומא (?) ירושלימה ויחריבוה. ומהם—מה"קראים הנרדפים" נולד המשיח וצמחה הישועה לכל העולם...—ואחרי כל אלה זלגו עיניו דמעות=שליש וישוך את שפתיו בבעשו...—ואני בראותי זאת, וכידעי כי ה"דמעות" סימן יפה הן ללב שלא נשחת כלום... החילותי להרעיף עליו את דברי והוכחתיו בשבט פי על שקוציו אשר השליך עד עתה על עם מוצצתו; — „אי לך אמלל—אמרתי אליו בהתעוררי—נפשי ירעה לך בראותי את המלחמה הפנימית שבבתי נפשך; נסחת מארין מולדתך ומעפר אחר לא תצמח; דלחת ברגליך מקור מוצצתך ומי—מעין חדש לא ישיבו את נפשך...; הנך קרה מבאן וקרה מבאן, ועד נצה לא תשיג לא קיר זו ולא קיר זו... אמלל אתה בארין ולעד לעולם יקד בך יקיר אש מ"שני החפכים" המתרוצצים כעת בחבך... אתה בעצמך הכלת את נפשך... אות ומופת היא כי מאז מעולם עפלה לא ישרה נפשך בך, ואחריתך עדי אובד...! הודעתוך את המקרה הזה ואת הטפוס החדש המרקד בו... אך אל תדמה כי חדש טמש ו"יחיד" במינו הוא; לדאבון לבנו נמצאים פה כאלה רבים מאד, וכמעט שאין משפחה עכריה בארצות האל, שלא העמידה את אחד מבניה, וביחוד מ"בנותיה" „למולך" זה... ומאין נפתחה הרעה הזאת?—הוא הוא ההרגל הרב אשר הרגלו הסיבירקים מנעוריהם לחביט בקר—הזה ובשיון=נפש על עושי—אלה...—נחירנא במקומותינו*) כאשר המיר איש את דתו התרחקו ממנו ראשית=כל כל אחיו ורעיו וידידיו ומכיריו העברים, וגם הנוצרים הישרים בלבבותם הביטו עליו בשאט=בנפש בידעם נאמנה כי איש כזה משהתו בו ובן=לא=אמן הוא גם פה גם שם...—ובפה ראיתי ההיפך מזה, איש יהודי המיר דתו, למחר יבאו כל מכיריו ואחיו היהודים לברכהו ביום הולדתו החדשה...; בבית גביר ובעל בעמיו, איש יהודי נאמן לאלהיו ולעמו, הייתי על סעודת פורים, ובחברתנו היו גם שתי נשים בנות=זמה, האחת כנדה באלוף נעוריה היהודי ותלך אחרי מענכה הובש=הצבא, שלפי ראות עיני עליו „לאכול תבן כבקר בעגבו על „מבוערת" כמותה... והיא המירה את דתה כיחד את אחותה זו המתעתדת להנשא לכוזר אחר. והן לקחו חלק בסעודת הפורים שגרמה לנו

(*) לדאבון לבנו התחילו גם במקומותינו כה"תחוס" להתיחס לזה בשיון=נפש, וההמרות הרבות כדי להכנס להאוויר=טעמות וכדומה תעדינה על עומן... ונהמתנו האתה כי התחילו ללדור גם אותה כגדרים וסינים... ולא כ"כ בקל יתקבלו המומרים עלי עורמה...

„יהודיה“, אשר אף בהיותה בחצר מלך אדיר וכביר לא התגברה לצור מחצבתה! ובשאלי את פי בעה"ב על המחזה הזה, ולמה ביקש אותן לבוא על סעודת מצוה זו? היתה ה"אמתלא" שלו כי: בעלה הראשון (שכנדה בו...) של המומרית, היה קרוב אליו ושאר-בשרו...!! — טעם מספיק... — פ"א באתי לבית אחד ממכירי בעיר ס. ואמצא את כנותיו הבכורות והצעירות ורעותיהן כעשרים עלמות, יושבות על יד איש חיל יהודי המתעתד להמיר את דתו, לא עפ"י ידיעה פנימית או איזה השפעה מוסרית, כ"א מתקנתו להשיג איזה פתיל-צמוד... או רביד... והוא מתייען עמהן בכבוד ראש ובמתנות: „כאיזה דת יבחר, בהאמונה השלמה, או בהלוטרינית?... — הרגל נעשה טבע, זהו כלל גדול ומאומת, ומרוב הרגלם זה שהכניס והכנות הרגלו מנעוריהם לראות את אבותיהם מכבדים את המומרים ואינם מתרחקים כלל מהם, כאמור, והוקל אפוא עתה בעיניהם לעשות את ה"צער" הזה, או כמו שהם קוראים לזה „מעבר“... בידעם כי הכא קראו לחם „אח, ואחות, שאר, ודוד“, והתם קראו להם כן... — ואחינו הסיבירים לא ידעו ולא יבינו ולא ירגישו זאת, איך הם בעצמם מקריבים את נפשות בניהם למולך... גם לא יחושו כי מזה מכבצת שנאה גדולה ועצומה גם מצד הנוצרים העקריים, — אראה בנחמה, אם לא ראיתי בעצמי נוצרים אחדים מהספירות העליונות שכפה שהיה לי שיח ושיג עמהם, ויאמרו לי מפורש „כי עיקר שנאתם את היהודים שכניהם היא בעבור קלות דעתם והפקרותם להמיר על נקלה את דתם ולבגוד בברית עמם ואלהיהם בלי שום מוסר כליות ומכשול לב, — דבר המביא לפקפק בכלל בישרת לבם ואמון-רוחם של כל היהודים וכו'... — והנה עובדה באירקוטסק בחיט יהודי שנגזר עליו להשלח לתחום המושב הקבוצ, וילך וימיר את דתו, וממחרת היום בא אל שר הפלך בבקשה נמרצה להעביר את רוע הנורה כאשר כבר „טהר את נפשו“ — אמנם כן — ענהו שר הפלך — אעפ"י שהמרת את דתך ואמונתך, ואולם את „יהדותך“ לא תבחד לעולם, וריח-השום עדיין גורף חימנך... ובכן, עד עשרים וארבע שעות לא תִשָּׂאֵר ממך פרסה במקום הזה, הנוצרי-שוא" תוכל להיות גם בכרדיטשוב וכו'. — הדבר יצא מדי השר ופני המומר — חפז... עד שִׁימֵם הקרה הנטוי עוד על הבייקל, עלי לשבת פה ולחכות, וברגע בוא האניה הראשונה חנה, אחיזו דרכי אירקוטסקאה ומשם אשמיעך את דברי. — היה שלום, ידידך. —

אירקוטסק 17 מאי 1876.

סוף כל סוף הם השמש וגמטם הקרה מעל הבייקל, וגמטם גם אסורי ממני...

ואעבור את הים הקטן באנית הקיטור עד החוף השני מול בית פקידות=המבם שבגבול אירקוטסק. פה הוא גבול הפש המסחר (פורטו—פרנקא) לסחר הארצות, כי בכל חבל ארץ הביקל וגלילות האמור והאוססורי לא ירמו שום מבם מסחרות חוץ הבאות לכאן מארצות הודו סינים ויפוגיה וכו'. אנכי אשר עוד בהיותי בסטרמינסק קניתי לי הפצים אחדים מעשי ידי היפונים ובני הסינים, יגורתי מאד פן יאסרום עלי להעבירם את הגבול, וההפצים יקרי הערך מאד;—ביחוד לקחו את לבבי פתוחי=העין ופסילי האבן שקניתי מידי היפונים,—אין לך עם בתבל אשר ישכיל בן ידיו לעשות בהרשת עין ואבן וכו' כמו העם הזה! וגם הסינים ישכילו ויצליחו בהרשת המעשה ובכל מלאכת מחשבת בעין ובאבן וכו' אף כי אין משתמשין אצלם בכחות הטבע כמו הקיטור האלקטרון וכדומה, כי עמל אנוש ועבודת האדם לא תחשכנה אצלם למואמה, ובעד נהמא=דבסופא, בעד לחם יבש ונקור בלי שום תבשיל וכו' ימכר החינאי הוא ואשתו וב"ב לעבוד עבודת=פרך ממש כל היום לרכות הלילות,—ואדונייהם המנדיינים שבעים אמנם רצון מהם ומעבודתם, אך חמתם על המעט=לעת שאין בו יותר מכ"ד שעות...—עיקר תוצאות ארץ סינים במקומות האל: גלומי בר ומשי הידועים בשם סיו—ציו—צ'אי, פֶאן—זא וכו' וגם מהן קניתי מעט מעט להביא דורונות ומתנות לב"ב ולמכירה, ובתמלת הפקיד עלי אשר הכיר כי שלא ל"שם סחורה" אוכל אתי את החפצים האלה, פטרני משלם בעדם מבם, ואעבור עמהם בשלום והנני עתה באירקוטסק.

והדגלים מנפנפים ברוח, והעם חוגגים ושמחים מרגלים ומרקדים וכו'; החצות והשוקים מקושטים ומפוארים בכל פאר והדר, ומקהלות מנגנים משמיעות זמרותיהן בכל מגרש ורחוב ובכל פנה ועבר; והאורים והלפידים לילה ביום יאירו בכל בית והצר ובכל הדר וחלון,—כי הג' היום לארץ רוססיא!—יום הכתרת!—יום בו משה בשמן משחת קדש הצר הרוסי, שהרכה תקוות טובות חזו בנ. וחכה יתירה נודעת לו מבני סיביריה שהוא היה הראשון להשביעם היום ורצון בנסיעתו בזהבשובו מיפוגיה בהיותו עוד יורש עצר (בשנת 1892) ויתודע לעבדיו הנאמנים היושבים בקצוי ארצו, ורושמי מסעותיו נזכרות עד היום, כי בכל עיר ופרך וגם בכפרים רבים, נבנו אז שערי=נצחון והנם עומדים עד היום מקושטים ומצועצים בדגליהם וקשתותיהם להעיד כי "מלך ובן מלך" עבר בתוכם! וזכרים המה זאת בני סיביריה ויהונו את הג' הכותרת בכל פאר והדר, ובכל רחובות, בכל פנה ועבר תשמענה אזנינו קול מצהלות העם ברעו וכו' וכו'.

גם אהב"י תושבי העיר נקהלו לבית תפלתם לחג את החג, וכל איש

יהודי חש וחרניש אז עתידות טובות... אבל!—זמותי כל יעבור פי...—
 וחדשות מלבבות לא יתילדו בזה, הכל במקדם; אך זאת נודעתי מפי
 מכירי אשר בפה, כי כהג הפסה העבר קם הנדיב מר יצחק פיינברג (*) בעת
 „הזכרת נשמות” וירם תרומה גדולה וחגונה לזכרון נשמת הגאון ר' יצחק
 אלהנן ז"ל, וירעמו עליו כל הנבאים והאמרבליים לאמר: „למה לנו להרעיש
 בכה את העולם בשביל איזה גאון ורבי מליטא שמת?—אם חפין ה' פיינברג
 לנדב לשמו, ישלח את נדבתו שמה, ואל יטרידנו ואל יבלבל את סדר תפלותינו
 (sic!) בדברים כאלה שאין להם שייכות „לנו הסיבירקים”... ועוד לעשות לו
 אל—מלא—רחמים פומכי בזה”... האמינה לי אחי כי דברים כהויתם השמעתיך
 ולא הפרזתי על חמדה מאומה, ולמנינה לבי ראיתי אף אני אהדים מ„ראשי
 העדה” במשכס את כתפותיהם ויעקמו בחוטמיהם ולא מצא כלל הן בעיניהם
 מה שספרתי להם ע"ד נדבת עדת ציטא לזכר הגאון המנוח „מליטא” וכו'.

וירעת היום כי זה האיש פיינברג לא התנדב חלילה בעבור איזה
 „התפארות” והתנשאות, כי ידוע הוא הנדיב חמורום הזה בצדקות פורנו גם
 טהוין ל„עולם הסיבירי” וכבר יצאו מונימון שלו בעת גסעו לחונן עפר ארץ
 אבותינו לפני המש שנים, וינדב ויפזר ויתן לכל המוסדים והמפעלים שבירושלם
 ויתר ערי ישראל וכו' ה"ח כתובים במכתב"ע לישראל ובפנקסי המוסדים
 שבארץ. וגם לחועד האודיסאי נתן ונותן ביד רחבה, אולי הרבה יתר מכל
 עשירינו אשר בכל התחום... ובהיותי אצלו ראיתיו כמה פעמים „עונה לקוראיו”
 בכל עת וזמן; כל ספר אשר יודפס, כל עתון עברי, מאספים, ירחונים
 ושבעונים וכו' שבארץ ושכחו"ל, הוא מקבלם ומשלם ביד רחבה ומשאילם
 תמיד לאחרים, וגם עתה היתה עיקר כונתו בנדבתו הגדולה בעת „הזכרת
 נשמות” למען עורר את הסיבירקים—אולי!...

—אולי!... אבל לא עלתה בידו, כי בכנון דא לא תרמה אותם... וזאת
 היתה הנסבה אשר רעמו וירגנו עליו בכה הנבאים והמנהלים שלא ינעם להם
 בכה דבר כזה...—ואגב אנלה לך בלחישא, כי האיש המצוין הזה, האוהב עמו
 באמת ובתמים, אל תרמה חלילה כי אירקוטסק הרתה וילדה אותו—לא!—
 גם הוא מילדי עבר-הבייקל הוא, ושיבתו בעיר זו מוצער היא, וגם יתר
 השרידים המעטים בפה הנאמנים עוד בכרית אלהיהם ואומתם, גם הם מילדי
 העברים שבעבר-הבייקל הטה, אשר באו חנה לרגלי מסחרם, ודמיונם בזה

(*) הוא שנהג ומספד את ביה"ס לבנות שניפו, וכדאי הוא להציג לו יד וספ'—

כאמת בענבים במדבר...—והדבר הזה. כי "אהינו שבֵּעֵבֶר=הכּוּיִקֵּל" הָנֶם "יהודים
אמתים"—יודו גם סיבירקי אירקוטסק, אך שונה הוא הנוסח והניגון, יש דורשים
לגנאי... ויש דורשים לשבח, ולבם יהמה בקרבם על שאין דוגמתם גם ביניהם...—
קצרה נפשי בעמלי כנסיעותי בעגלות הבי=דואר ונדנודיהם וריסוק
אברי שסכלתי עד הנה, הבת, אבקשה לי דרך אחרת לשוב בה לארצי ולמולדתי,
וכפי הנראה אמצאנו... — — — היה שלום...

ידידך...

יעניסיסק בחדש שממעטין בשמחה, תר"ג...

ידידי, "ינעתי ומצאתי תאמין" זהו כלל גדול בעולם העשיה, ואת הכלל
הזה שויתי אף אני לנגדי תמיד, ובכן ינעתי ועמלתי הפשתי ובקשתי וסבס
עלתה בידי לכבוש לי דרך נוחה לשוב לארצי ואף כי הדרך הזה גול ממני
זמן רב, יותר מירח ימים, בכ"ז הנני שבע רצון ממנו כי עלתה בידי להנצל
מעקת המרכבות והרכבים והעגלונים, ופישוט=העור שבכל תחנות בי=דואר...
ואשום דרכי במים ואסע אָט, שָׁפִי, בלי נוע ונדנוד, ובלי ריסוק אברים...—עד
בואי הנה לנבול סיביריה המערבית, וזה דבר הנסיעה המלכבת הזאת;
מאירקוטסק שבה יאצרו ויחסנו כל ארגזי הַתֵּה המובאים מארץ סינים
בנושך ימות החרף, ישלחום עתה ע"פ המים—על נהר ה"אֶנגְרָא" הטלחך עפר חבל
אירקוטסק ומבצר=הבוריאטים דרך הטאציגא הנדולה וכו' ושופך את מיסיו
להנהר הגדול "יעניסי" וסובב הולך עד קרסנויורסק, וכוה מרויחים הסוחרים—
רמי=העגלונים וכו' שהיה עליהם להוציא בעד שטח של יותר מאלף פרסאות
ביבשה, ואף כי במים יתארך הדרך ליותר מאלפים פרסאות, אך במה נחשבה
הוצאת המשלוח ע"פ המים לעומת ההובלה ביבשה? הלא פמות כאין.

ואנשי הכינים ישנם באירקוטסק הבונים דוברות (בארלינע *паяки*)
ורפסדות במשך ימי החרף, וכשימם הקרה ישלחו על ידם אדוני הַתֵּה את עובדם
להביאו בדוברותיהם עד קרסנויורסק; על כל דוברת יטענו אלף וחמש מאות
תיבות=תה שהם בערך עשרת אלפים פוד; ורב-ההובל ימנו עליה אברי-
פשיט בידים גסות ומרסקות, אך יודע את מלאבתו כראוי ובקי היטב בכל
המקומות המסכנים, ועל ידו יצבאו המשה עשר איש מן הנבוכים (*бродяги*)
בארץ בתור מלחים, ובדוברת כזה אחרי התפשרי עם אדונת, עשיתי לי אֶתִּיק—
מיוחד, ואָכִין לי שאר ומוזון, ולהם וקלי וצלי וכו' גם דיו וקנתקום ועטים ונייר—
למוזון—רוחני, ועשיתי לי שלחן קטן בקרן—זוית וספסל עגלגל סביבה ומטה=
מוצעת וכו' וכן נסעתי עד הנה—

ארכה לי העת כמשך הנסיעה הגדולה הזאת החולכת אִטית כמורד—
 המים וכמעט שלא ניכר תנועת הדוכרה, והעסקתי את מוחי עבודה רבה
 וכבדה לסדר ולערוך את כתבי—זכרונותי ורשימותי אשר טפחתי ורביתי במשך
 ימי נסיעותי הרבות, ועבודה אחרת—להחליף כת, להלין עצמותי, לטייל ולשוה
 וכו' זאת לא מצאתי על ספון־אנית, זולתי אשר התיצבתי לפעמים על
 הפועלים־המלחים, בעת נוחם מעבודתם כאשר נעה הדוכרה כמורד הזורם לאטה,
 ואשמע את אשר המה משהחיים הד את אחד,—ונקל לך להבין כי דברי חכמה
 ומוסר לא שמעתי מזהם... רק זאת, שכל אחד התפאר על חברו שהוא לא
 שולח הנה בעד איזה עוון־קל, כ"א—בעד גולה ורציחה וכדומה...—כירב
 מאד מספר בני—בלי—שם אלה במקומות האל, ותוצאותיהם—ממכרה
 ההרים, ששם עבדו עבודת פרך, וע"פ זריותם והרצתם נמלטו ויברחו
 והנם גבוכים בארץ...—וככה המה נדים ונעים בכל רחבי סיביריה ואין איש
 מאסף אותם הביתה מיראת הרשות שלא תאשימם ב"הברחת אסורים", ומיראתם
 "אותם בעצמם" שלא יגלו... אך ראיתי אברים רבים מתושבי הכפרים שנשעתי
 בהם, מניחים למענם על יד ביתם, כתונת בלה, מכנסים טלואים, ולחם ונתחי בשר
 וכו' וכשיעבור עליהם ה"גודד" הזה יקחם וילך לו, ואל הבית פנימה לא יבוא, וכצאתו
 את הכפר יעשה לו אָה־מבוערת ויבשל ויצלה את מאכלו ויאכל; כשיתפש
 בכף השוטרים יאמר ששכח או לא ידע את "מולדתו וכנויו", ואחת דתו להלקות
 חמשים, ולהכתב בכתב הגודדים והגבוכים (бродяги) וישנם כאלה אשר
 שנו וישלשו ויתפשו בכף וילקו—ואין בכך כלום...*) אלה היו בני—לזיתי
 במסעי זה ע"פ המים—כשליש הדרך עברנו בשלום ואיש מהם לא הפריע
 את המנוחה עד בואנו לכפר ברַטְסְקִי—אסטרנ והמים הלכו הלך וחסור, ונאלצנו
 לחכות עד גאות המים, אז הלכו "מלחינו" אלה לבקר, במובן את בתי המרזה,

(*) לחוק עשה לי "גודד" אחד (החרוץ שבכלס) נתארו לי במליתו הלחה את מיני הגודדים
 האלה למפלגותיהם וכו': יש כאלה—אמר אלי—הקראים (спиртоносцы) שנושאים יין—שרף
 בחיקם למכור ליושבי המדבריות והיערות; ישנם (табаконосцы)—הנושאים טבק—פשוט למכור
 לאלה; יש הקראים ע"ש סופס: (затоги) לאמר: כי בעת התפסס ככף על גבול סיביריה
 ואירופה, יאמר שחפץ ללכת לאירופה לקנות לו חטים לחקן את כתנתו המקורעת...; ויש גם
 (завьюнком'ы) לאמר: במלא אמתלא לבריתתו: כי חפץ להביא מאירופה חבלי—זרדן לחבוע,
 כהן את גופו בצית המרחץ... ועוד כאלה למעביר שם—הרגלו בהם ובשמותיהם אלו עד כי גם
 הרשות תקראם ככה בשמותיהם... וככה יכתבו בספרי פקודותיה, בה"תשודות האציות" (родче
 паспорта) שניתנו על ידיהם ל"אות—קין"...

וישובו אלינו ביום החמישי מכים ופצועים, הלומי ראש ורצוצי מצה ורקות... ערומים ויחפים פשוט בפשיטות כיום הולדם, כי נתנו כל אשר להם—בין!... ועליך לדעת, כי אין אף יהודי אחד בכפר הזה ובכל הסביבה, שאפשר היה להאשים שהם קנו את הפציהם ויונם... וכל מהזיקי בתי—המרוח שכפה הנם „בריות טהורות“ ותמימות—אכרים פשוטים רוסים קדושים וטהורים מלידה ומבטן... והם הם, אשר הוגו וירמו את אחיהם אלה „הנורדים האומללים“ וימיצו את דמם ולשרם...—אך לא זאת היא מגמת.

כאשר נאו המים עשינו דרכנו הלאה,—והנה המון זכוכים ויתושים, דבורים ויבחושים, וכל מיני שרין העוף סבבונו וינשכונו ויפצעונו, ויחדרו גם לפנים—לאתיק־מושבי ולא השאירו מתים בבשרי, כי „מכת מדינה“ היא במקום הזה, וביחוד מין זכב הנקרא „מוסקה“ אשר יחדור לפני ולפנים מבעד להכתנות וישוך באין רחמים... אנבי אמנם דמיתי כי „כנמול“ שאין לו „זכות־יישבה“ בזה, לא יחשבוני אף הם לאנוש... אך הם קבלוני בסכפא, ובדבר הזה היתה לי שווי—הזכיות גמורה...

והמון צפרים מושונים מצפצפים ומהנים על ראשינו, ומהחפים המכוסים ביערות־עד נשמע זאבים מיללים ויאנפו, ונחשים יפעו, ושועלים יכעכוּ וכו' וממעל לנו הזכוכים והיתושים והצרעות וכו' זעות טשות ומזוממות ומנקרות את מחיננו, ובקצה—אפיהן ובקרני—המשוש שלהן תקרטמנה ותברסמנה את פנינו, ולא תועיל כלל הפי—תחרא מעשה משור (сютин) והמסנות של תחרים ששמנו על פנינו, ודמיוננו כשדי שהת... והן תשכנה ותקרטמנה!...—היום ארוך מאד בהיותינו קרובים לציר—הצפוני, בשעה העשתי עשרה ההמה שוקעת בקרן מערבית־צפונית, ובאותה שעה ינוצצו קרניה מעבר המזרה בעלותה!—הנגנו הולכים וקרבים לים—הקרה, אשר בימי ילדותי שמעתי עליו ככה הרבה ספורי בדים ואגדות נפלאות בשם „מעשיות מים—הקרוש“... ובה־המדמה ישוה לעיני פנישתי את פני הנוסע „גנסין“ אשר כפי הידיעות, המטשטשות שנתקבלו מאיזה „כבב“ בעתוני סיביריה*) הנהו שכ עתה בהזרה והציר—הצפוני נתפש כלו כידו...—ולפתע פתאם הושם מחנק לנפשי ואינני

(*) על הקורא לדעת כי דברי אלה נכתבו קודם ביאת נאסען, שזו ההלו העתומים בסיביריה להודיע ע"א דברים שאין להם שחר—ואמנם היתה ידיעה מעט־עט ע"י הטונגוויס והאסטיאקיס וכיוצא בהם, ובכל הדרך נוסעתי דברו ממנו, ואך בעבור שנה זאת הידיעה הנכונה ממנו בעלמו ע"י הסוחר קושרוב מיניסיסק, ואח"כ שב הוא ואנשיו בראייה „פראס“ שלו הידועה.

יכול לנשום ולשאוף רוח כראוי, —ערפל גדול עב והשוך יחכך בזרעותיו את כל הככה, השכה השמש בערפיות, והתשך כסה בכנפיו השחורות את כל הארץ, —הח אלי, אם השכו הארבות בשמים ומנעת ממנו אור יומם, מאין באה והחניקה ותאטור עלינו מכלי שאוף רוח!?

אך מצאתי את החידה, ומקור הערפל מאין מוצאו, —הוא הוא הקיטור והעשן הנדול שנתהיו משריפות יערות—עד (тайга) וגם השריפות האלה תעשינה בידי הנודדים בני—כלי—שם אלה שזכרתי לך, כי בהם נראה את כל התמונות שיצייר לנו אויב במליצתו העזה והמרעשת: העורקים צוה אמש שואה ומשואה; הקטפים מלוח עלי—שיה ושרשי—רתמים וגו' מן גוֹיִגְרִי שוֹ וגו' בערוין נחלים לשכון; חורי עפר וכפים; בין שיחים ינחקו תחת חרול יספחו; בני נבל גם בני כלי שם נבאו מן הארץ וגו' (אויב ל', ג—ט), כי הנודדים האלה כברהם מעבודת=פרך יתחבאו ביערות—עד אלה, וקטפים מלוח, עלי שיה וכו', בצל=הכר (лукъ) וענבניות פראיות, הגדלות במקומות האלה, וזאת יבשלו למאכלם, וכמובן אינם נזהרים ככה לכבות את הבערה שהבעירו, ויצאה האש ומצאה קוצים וברקנים ותתפשט לכל רוח, ויערות גדולים ורחבים בני עשירות פרסאות, יהיו לברות להאש הזאת! ונוסף עליהם האדים העולם מן הביצות הגדולות, בנות הטונדרות הידועות, ויתאכבו גאות וזעשן עם האדים שאינם נותנים להן להעלות אל על... וזהו העשן הנורא שנעשה אח"כ לערפל עב ומחניק ויתשיך עלינו את השמש בשמים!

ומרוב המהב (פייכטיקייט) וליחות האויר השורר בזה, אחזני שיעול=הזק כהוי ויפצצני וידכאני עד דכדוכה של נפש; הלב וחמאת לא יכולתי לחשיג לחקל מעט את שיעולי, ובכן התענית תחת ידו עד בואי הנה. ואף כי נפונתי ונדכאתי מאד בנסיעתי זו, בכ"ז לא אתחרט עליה, כי סוף סוף נעמה עלי יותר מהנסיעה בעגלה וכמוליחה ומה גם כי עלתה בידי לבקר ולתור הרבה שרידי קדמוניות שמלפני ההיסטוריא ומתקופת—האבן, —על יד הכפר פדון בהפו הימני של "האנגרא" במקום שישתפך להטונגוזקה העליונה, תמצאנה מערות ומהילות גדולות, ובהן מצאתי כלים מבלים שונים עשויים מאבן; גם קרדומות, ורמחים וכידונים ויתר מיני כלי מלחמה פזורים למכביר על רצפות המערות, שכפי הוחבת חוקרים רבים, שנסעו הנה למטרה זו, היה חי בזה "האדם הקדמוני" בתקופת־האבן. —רגשות נעלות וחרדה מסתרת התעוררו בקרבו כבואי לבקר את המערות האלו! —אבני גרניט שחורות וכתמים נוצצים עליהן מקרות את תקרות המערות, ובתליהן מהצבים ג"כ בתור אבני גרניט וחלמישצור, —ופה, במקום הזה אשר רגלי עומדות עתה

עליו, פה חי האדם הקדמוני, ופה בלה טפחות ימיו!—האמנם?!—האמין בדברי החוקרים האלה?!—ואולי איזה אבר פשוט עשה לו כתבונות כפיו קרדמות והנחות מאבן ויניחם פה?!... — ומה דמות אערך, להאדם הזה?!— האם גם הוא שם „פדות והבדל“ בין גזע לגזע בכני— האדם שבמותו, או בין דת לדת ובין שפה לשפה?!... הגם הוא ייחס לו „צלם אלהים“, ומאת רעהו—„שאינו מתפלל במהו“, שלל ב"ז ויחשבתו ללא—אדם שמותר להשתמש בדמו?!... האף אמנם?!—

כיום תמים עשינו בהמערות האלה, ונפשי לא שבעה ולא פסקה מהתענג על מהות אלה; האברים ששכרתי ללותני חפרו וברקו בחורין ובסדקין, ובכל פעם אשר מצאו איזה דבר חרימו קול גדול ויקראו: „אדון! מציאה, מציאה!“ ומה מאד השתוממתי אח"כ בעבור יותר מרכע שעה, כשנמצאתי כבר בין האברים, והחד עונה לעמתנו וחוזר ומצינן את הדברים האלה בדיוק כמו זה עתה יצאו מפי האברים!—וכן עלתה בידי לאסוף כלים מכלים שונים, ועל יד אחת המערות מצאתי גם עצמות שנהב—קדמוני (mamonty) מפוזרות על שמת גדול, ואחד האברים גזר בפצירה פים חתיכה קטנה משן שנהב— הענקי הזה, ויהי משקלה שלשים ושמנה ליטרות! ואקחיה אתי להביאה לביתי. ובהעצמות האלה יעשו האברים עסקים גדולים וימכרום בכסף מלא לסוחריו אנגליא ושוועדען הכאים למטרה זו הנה.

ובעת שמו דוברותינו על הנחר סבבנו פעמים רבות האברים תושבי החפים, ויביאו לנו בסירותיהם לחם ודגים וביצים ובו ונמטע כל האברים האלה רחוקים מאד מתרבות—אנושיות, והנם כפראים נמש בכל דמוותם וצלמם; אין בהם חיי—משפחה מתוקנים, והפריצות תעבור כל חק ביניהם, עד כי גם רגש הבושה האלמנטרית כמעט שאין להם, ומה גם בנוגע לעניני אישות....—וכ"ז באתה להם בסבת היותם רחוקים מאד מאדם העיר, וכמעט שאין להם שום התקשרות עם איזה בוך ועיר מסחרית ומקולטרת, ונשארו כמצבם השפל עד היום; ואף בפי האברים ה"רוסים" נשחתה השפה הרוסית, והתערבת במכמאים טונגוזים ואסטיאקים וכו' עד כי קשה מאד להכירנה.—פניהם דקים וצנומים וטבנה גום חלש ורפה, כי בשר והמאה אין להם!*) חלחם שלהם היא חצי חי וחצי מבושל—ממש כעיסה. ונפלא הדבר

(*) ככלל אין להם בקר, ולכן וכו' כי המרעה לא תחזים לזה, ולזה שום להם פירות יוכלו רק לשמם כהחלב, וגם היא כמו מים מהולים בסיד ונתר... וכן אין להם שום פירות הנזקם ופרי האדמה ורק תרנגולות אפשר לקבל אצלם וגם זה בקושי גדול.

מאד, במקומות האל אשר העצים בהנם, ובכל מקום שירצו יובלו לברות להם עצים מה"מייגה" באין מפריע, והלהם איננו אפוי כלל! וגם בהערים המקולטות כמו אירקוטסק קרסניירסק וכו' גם בהן אינם יכולים לאפות להם כהלכתו, והרבה משפיע זאת על כריאתם... אולי הקמה והדגן דפה גורם? אולי?

ובימים האלה תדאג ממשלת רוסיא גם להטבת המקומות האלה והרמת השכלתם וכו', ותשלה לבאן טכניקים ואינג'נירים ופקידים רודים במלאכה, ומפוצצים בבה הדינמיט את הסלעים והכּפּים (порозы) שבנחרות אלו העוצרים בעד מעבר האניות הראשונות מהעולם-הנאור, ותבשרנה בשריקותיהן את דבר ביאת הקולטורה-האירופאית למקומות האפלות האלה! ואחד מספני אנגליא המצוינים, מצא לו נתיבה במים עזים ויעשה דרכו הנה ישר מלונדון דרך ים קרה, ויסוב את חררי הקרה הנוראים והאיומים, וכו' המקומות המסכנים ויגיע לטורוהנסק ויניסיוסק וכו' ויש תקוה כי במהרה בקרוב כשיטתו את הנחרות יניסי טוננוקה—העליונה והתחתונה, והאנגרא וכדומה, מאבני הנגף וצורי מבשול, יגיעו האניות גם לאירקוטסק ולים-הבייקל ואז ישונה הרבה לטוב מצב אלה האכרים האובדים והגדחים, השוכנים למעצבה משני עברי, הנחרות האלה, וגם המסחר יגוב פה וירום קרנו בכבוד, ולרגליו ינהרו הנה אנשים סוחרים מעולם המעשה ותמלא הארץ דעה והשכל... בקצרה, הפתגם הנשגב: "יהי אור" קרוב הוא להמלא, עוד מעט—ומטרומי חררי סיביריא ויערותיה וכו' הד=קול יענה: ויהי אור!

והחר גדול והזק מאד, "בהמיגה" הלזו אשר לא שמעתי עוד דגמתו מעודי: מחבאה קלה, משפשוף עין בעין, ממחיאת כפים קלה, מהקשת אצבע באצבע, ממלילה רגילה ברגלים וכדומה, — ישמע החד כמו יורד ומקונן על שפיים בין סבכי היער, ולפתע פתאם יפסק וישמע עוד הפעם, ויאָלם ויהזור וישמע הוד קולו כמה פעמים. וזאת לדעת כי לא תכף ישמע החד אחרי החבאה או הקריאה, ויש אשר תעברנה גם דקות אחדות ולפעמים, — רגעים, בטרם נשמע קולו, ואנחנו עשינו לנו כעין צהוק ושעשועים לשמוע את החד הנפלא הזה; פעם עשינו הכאות גדולות על ספון דוברותינו, או הללנו בחלילים, ופעם דפקנו על הקרשים ועל החביות הגדולות שהיו אתנו (*).

(*) החביות האלה נחרקו מהכשר-מלוח וכרוב-כבוס שהוביל אדוני הדונרות לפסס בהם את הנודדים-המשלחים, ואני ראיתי כמה פעמים תולעה ויתר שרצים רומסים בהם, ולא אשגחי ע"ז, ואולם אחד מהנודדים-המשלחים התפרץ... ואחריו חררו ההויקו כלם, ובאזתה שעה היינו בסכנה גדולה, אלמלא נודעתי מקודם מה"מורד" הלזו כי קוא איש נאור ומלומד

ואני יריתי פ"א באקדחי ויעברו רגעים אהדים בטרם יצא החד לענות אותנו דבר, ואולם כאשר אך השמיע את קולו כמעט שנחרשנו (*), ועוד תצילנה אזני לשמוע רעש גדול אדיר וחזק, כמו בא לשבר ארזים ולפרק הרים, לשוהת גבעות עולם ולפוצץ סלעי מגור!

ובחטיינא הזאת תרמשנה כל חיתו יער, גם איל צבי ויחמור, ויתר מיני חיות קלות-המרוץ (רעננטהירע), ואנשי המקום יצודו אותן ויאכלו את בשרן ומעורותיהן יבינו להם אדרות יקרות להמם את בשרם, והיתה להם גז צמרן לטוות ולעשות מרבדים יקרות ונהדרות בשלל צבעיהם, לשמיכות ולסדינים וכו' ולמכסה עתיק. —ביחוד נפרין בזה ציד הצבאים האיזיוכרים, אשר בני סינים וטיבט ישקלו זהב (פשוטו כמשמעו) מחיר קרניהם—אם הן רטובות ומלאות דם; וישנם כאלה המפטמים ואובסין במכוון את הצבאים האלה (ביחוד הנקבות, כי קרניהן תשקלנה במחיר יותר יוקר, וישנן סימני זכרות ונקבות בחן גם לאחר שיכרתו מהראש) למען קצין את קרניהם מידי שנה בשנה בחדש האביב;—נורא מאד לראות את המחזה האכזרי הזה, וגם לב האמין בגבורים ימם בקרבו בראותו איך עוקדין את הצביה האמללה הזאת, וכעשרה טוננוזים יביאו וישבו על גבה ועל מפרקתה וגלגלתה, ואחד מגרד בפצירה-פס או מנסר במשור את הקרנים עד שרשיהן, וקולותיה עולות ובוקעות רקיע, ויש אשר ימותו תחת אסורים!—והיש מהר ברגע הסרת הקרנים יהפכו בשרשיהן למעלה כשפופרת הפוכה כדי שלא יזוב הדם מהן, כי הדם הוא העיקר שבה, "קרנים", ואומרים אמור: שרופאי סינים וטיבט משתמשין ב"דם הקרנים" האלו לרפואות בדוקות, ומחיר שתי קרנים כאלה עולה לפעמים עד חמש מאות

שגמר גם אויברסיטה נאירופה, וגם פלאים והשתקע כשערי עמאה אלה... ואני פעלתי עליו להשקט את המהומה. —

(*) בחפצי להתחקות היטב על שרטי ההד הזה, נסיתי למנות גם מהלמותיו ודפיקותיו: עד ארבעים פעמים נשנתה כל דפיקה כשהיינו בין רוכסי הרים גבוהים השונים בגדלם ובגבהם; עד ששים פעמים — כשירינו מאקדחים וקנה—רובה; ורבים מהתנו לא שמשוהו באופן אחד; להאחד גדמה לו למשל כי מולאו מתחת לארץ ממולות הגהר, ולהשני גדמה כהוא ממשל לו כמו קול ממרום; לזה בא מולפניו ולזה מאחריו; לזה משמאל ולזה מימין ולאלה מכל עברים וכו', גם זאת בחנתי וראיתי, כי בלילה למשל היה קולו חזק על אחת שבע מאשר ביום, והיו לנו מקומות כאלה שבים לא שמענוה כלל (אולי מפני גלגל המים שנוסר ברקיע...) ובלילה היה כמו רעם כלי—תותח, ובהפגשי אה"כ עם התכניקים והאנג'רים, התאוננו לפני כי עוד מעט ותחרטה אזניהם מההד הנורא הזה הנוקב את תפי-אזניהם אחרי כל פלגה של דיגמית וקו'.

שקל!—ועל פצע שרשיהן בראש הצביה ימרחו חכך זפת ושמן-קיק, ובכה תשבב הצביה האמללה עיפה בלי-אונים בשני ירחים עד שיגדלו ויצמחו מעט קרניה, ואז תשוב לאט לאט לאיתנה ותקום ותחיה—למען עשות עוד הפעם קרנים יפות ונהדרות כדי לקצצן בשנה הבאה! וגם מאחב"י ישנם רבים העוסקים במסחר האבזרי הזה, ושכחו לגמרי כי הם "רחמנים בני רחמנים" ולא לנפש ישראלית היא אכזריות הצח כזה לו גם על היה... ובשהייתי בכרבי הים забайкальский обл. וראיתי גם שם אהדים מאחינו עושים כזאת, יסרתים באמרי פי ואערך לפניהם את גדל האיסור של "צער בעלי חיים" וכו' ויבצאו להם תירוץ טספיק—לפי דעתם--כי הם בעצמם אינם עושים זאת כדירהם הם, כ"א—ע"י "עממין", והדבר דומה אצלם כמו "מכירת החמין" לגוי, ובדומה... ובכ"ז לא אמרתי נואש, ואשיה לפניהם כמה פעמים חמור העבירה, וכי אין להשוותה עם "מכירת חמין" וכי שם אין "שפירות דמים" וצעבע"ה, ומה גם בשעה שיש ויש לאל ידם להתפרנס בכבוד ממשכרים אחרים וכו' ובמדומי שלא ישובו לכסלה עוד.

ועל הדרך הרב הזה שמאירקוטסק ועד הנה, לא נמצאו יהודים, כ"א בהכפרים המרכזיים ועיר שם ועיר שם, והרבה הרבה סבלתי מזה שלא יכולתי להשיג מאכל-בשר.—עתה הראיתי לדעת מה גדול בה ההכרח, עד כי יכביד אכפו עלינו לעשות מעשים כלתי ידועים לנו כלל, וגם אותי אנם ויכריח לעשות במלאכות כאלה שלא חלמתי לי מעודי; פעמים רבות הדלקתי את האש על האה, אף כי אצבעותי נצרבו ונכוו מזה...; את המוליאר הקימותי בעצמי ובכבודי והרתחתיו כסיר, אף הייתי משפשף היטב את חיורה והקלחת והאלפס והקררות של נחשת וכו' שלקחתי אתי—שטף ומרק, ביחד את חכך והמזלג והסכין וכו', ולפעמים נצרמו ונרסקו אצבעותי עד שפך דם מאי-ידיעה...; גם חפץ עשיתי לי כדִּיג אמן זקן ורגיל, וכפעם בפעם הייתי פורשה בנהר, ומה גדלה שמחתי כאשר העליתיה ורג נבכר" נאחו בה!—ולעמית זה הנחלתי לי—עפ"ר—החלית-שווה וכליון עינים כיום תמים בפרשי את מצודתני וה"דגים החצופים" לא חפצו להכניעות לי ובשום אופן לא הסכימו להאָחו בה...; ככה הייתי יושב לי בקצה הדוכרה וידי אחות בחבה, ומבט עיני היה נמוי על ראש האגמון הצף ע"פ המים—האה, האה!—התעוררתי בעליצות נפשי—האגמון יתנועע, יתגדרה, אות הוא כי החבה אחות דג גדול ונהדר, הבה, ארימה, אתפוש את הדג, אנתההו אבתרהו ואבשלוחו... אבל—הנה מתלאת... החבה הועלה, וצב גדול וכבד נאחו בה ברגליו... ומרוב כבוד וגטל משאו נתק החוט—ויקפץ לו המימה...

זאת היא פִּרְשֶׁת נסיעתי זו ה"קלה" עד כואי אל המקום הזה. וגם עתה עוד לא הונה לי, ולא טעמתי עוד טעם כשר, בסבת ימי אבלנו על הרבן ארצנו ומקדשנו, או יותר נכון: "על הרבן עמנו"... ועלי לחכות עוד עד...—חבה, חבה יהודי, חבה וקה תמיד כי "יעברו הימים האלה", יעברו ימי הבכא והפנים הנועמים"... יעברו ימי ה"מועד"*) אשר קרא עלינו לשבור בחורינו... ואז—תשוב עוד הפעם לחבות ולקוות...

עד אחר המועד "תשעה באב" לא אכתב לך מאומה, ואף אתה הכיבי חבה וקה...—חבה וקה, עד בוא אליך דברי שנית. והנני ידידך...

יניסיסק י"ג מנ"א תר"נ...

ידידי! ביום השבת העבר—ערב תשעה באב—בהיות עוד החמה בראשי האילנות ישבנו על הארץ לקונן את הקינות. ומה מאד זר ומזר היתה זאת בעיני—וליד ארץ־הנגב, לראות אנשים תמימים וישרים עושים את שבתם חול והולצין את מנעליהם מבעוד יום ויושבים על הארץ כאבלים, בשעה שלפי השערתי, ישבו עוד אהינו בדרום רוסיא למשל ואוכלים את ה"סעודה המפסקת" ושותין אולי גם יין המותר בערב תשעה באב דהאי שתא שחל בשבת... כי היום גדול וארוך מאד בימים אלו, בערך עשרים ושתיים שעות, וכמעט שאין לילה, ורק יגמו צללי ערב במקום הזה, ובשעה שהחמה לכאורה שוקעת במערב טיד היא זורחת במזרח, כמו בכל הארצות הקרובות לחציר הצפוני, כידוע, ובכן כאשר השמיעו פעמיני "כתי תפלותיהם" צלצולי הלילה כנחוג פה, ידענו גם אנחנו כי אתא לילה!

"אתא לילה!"—הוא הלילה המיועד מאז לישראל לכבות כתנים על אבדן ארצו ומקדשו, על הרבן עמו ואמתו, ועל ירידת כבוד האומה מיום ליום...!—הה, מה תשתוהה, עלי נפשי ולבי בקרבי יגור, ינוע ויתר ממקומו... אה כי עמוק עמוק בחבי אחוש וארגוש כעין "תנחומים נעימים" מהולים בכוס יגונים... כראותי אותי, סב"ס, יושב בתוך עמי, בין אחי אשר אף כי קאה אותם ארץ מולדתם וישולחו הנה בעד פשעם, וכב"ז עמד טעמם במ וריחם לא נמר!—שם בפנה יושב לו זקן בראש קרה ושופך לבו במים ביהר את שתי עיניו שִׁפְּחו מרוב בכי, ומסדר לו לעצמו את ה"איכות" שלא הספיק לגמרם עם הקהל—

(*) ע"פ מאמרו: איכרא ע' באב נקרא מועד וכי'

הה, מה נרעשו עצבי וגדלה הדרת נפשי בשמעי את קולו ההולך ורועד ונעצר להגיע בנרדנו מרוב מחין ולחין לבבו אשר זכר את ה"עבר" שלו כהגיעו אל המלות: אני הנכר ראה עני בשבט עברתו וגו' במחשכים הושיבני וגו'...— הכביד נחשתי וגו'...— זקן אמלל! האמנם נסית במסה, עברת באש ובמים עד בואך הנה... הכבידו נחשתך, הושיבוך במחשכים... מה מר מאד היו ימי הלונך לכאן... כצדק תהנה נכאים בבואך אל הפסוקים האלו...— אבל טוב לך כי ענית אז, ועתה עומדת במרחב רגלך, גמסו עתה אסורך והיתך באור תראה, כי אמנם לכל פנות שאתה פונה תוכל למצוא בזה את פרנסך בכבוד, בכבוד וברחבה, והארץ רחבת ידים לפניך, בִּכְהָ כָבוֹ לאחריך ה"חפשים" כביכול, שנשארו במקומותיהם—בהבקעה הגדולה המלאה עצמות יבשות— ונהרות מני עוני ומחסור; היושבים צפופים ורחוקים כקולית האספתינן בחביותיהן... הוא ה"תהום" הארור!—עליהם תוכל יותר לקונן בדברי המקונן לאמר: בִּנְהָ עלי ויקף ראש ותלאה; במחשכים הושיבני כמתי עולם; גדר בעדי ולא אצא... גדר דרכי בנזות נתיבתי עות... דרכי סורר ויפשהני... וגו'; סחי ומאוס תשימנו בקרב העמים; פצו עלי פיהם כל אויבינו וגוי שבתם וקיתתם הכיטה—אני מנגינתם... וגו'; בִּכְהָ כָבוֹ זקן בחביטך בחקינה הלזו שבה משתקפת כְּבִרְאִי מַלְמֶשׁ מַצֵּב אחיך בארצך אשר "גדרה בעדס" ותפשה את דרכיהם... ותשימם סחי ומאוס גם בעיני יתר העמים הנאורים החפצים לחמליין בעדס... ותושיבם במחשכים—בהתחום—כמתי עולם... כדי שיתמוזזו וימועכו איש בידי אחיו מרוב לחין ומחין ורחקות...—הה! לו הרשו לבוא הנה גם הם, לארץ רחבת ידים זו, כי אז, אולי לא בבו כמוך אמלל—זקן תתוח על הראשונות... כי אז לא, אכלו כבה את בשרם ולא ידעו הרפת רעב... כי אז!..... אך אבלונה על יגוני. כי מדי דברי במצבנו זה, זכור אזכור... ומעי יחמו כהלילים!!—

גמרנו את הקינות ונלך שְׁפִי כאבלים וכמונדים; בחצות העיר השלך חם, וכל התושבים ה"עיקריים" נמו את שנתם,—"השכת הלילה" שהיא כמו "מוציא־בקר" בארצנו, מעורבת עם דמדומי־חמה הנראות בפאתי קדם, פרשה את כנפיה על כל האופק, וקול יללת הכלבים הרבים מאד במקומות האל, יפריעו את שנת הסיבירקים האוהבים מנוחה... וילוח אליהם הד קול הצבאים ואילות השדה שבהטיגא הקרובה, ורעש מפל־המים שבנחר יניסי המשמיע קול אדיר וחזק בסביבות העיר, יתנו אותותם אותות היום ותנועה, שלא נתעה בשוא נפשנו שבארץ צלמות, בין רפאים שוכני קבר עומדות רגלינו (*) וכן באתי

(*) למען העת אשר התעו אותי אלהים והניי נודד צערים וככרכים, לא ראיתי עוד עיר

לבותי ואשב על הרצפה המבוסה כמרבדים כהים ושהורים, ויתאספו אלי אנשים אחרים ויבקשוני לגמור לחם פרק מ„ענינא דיומא“, גם הביאו אתם את המדרש—רבה ממגלת—איכה ואדרוש ואלמוד בו לפניהם עד תפלת השחר.

בשעה חרביעית קמנו ועלינו לביהכ"נ אשר היה כבר מלא מפה אל פה, התפללנו וישכנו עוד הפעם על הארץ ונערך את הקינות כחק ובהלכה, ובהגיענו להקינה „אלי ציון ועריה“ הרגשתי איזה תנועה בין היושבים בהשרות האחרונות העוצרים בעד איזה „מתפרין“ אלי... נשאתי עיני והנה איש זקן מהחילים הניקולויבים נגש אלי כשהוא מוקף מכל העם הסוחב אותו לאחור, וישאלני:

— רבי וטורי (כן יכנו החיילים הזקנים האלה את כל איש היודע להתפלל בלי גמנוס...) למה זה נכבה ככה על חרבן ביהמ"ק בעת אשר לדעתך, לו גם לא נהרב, היה מתמוטט ונחרב מאליו מרוב יושנו?...
— כנים דברייך, זקן—עניתני בצחוק מהול בתונה—אבל עליך לדעת כי לא רק על חרבן המקדש, על שריפת עצים ואכנים, אנו בוכים, כ"א—על חרבן האומה, על פוורינו וגלותנו ועל...

— לא רבי, גם ע"ז אין לנו לכבות ולקונן—ענני הזקן במשבו בכתפיו שהיו עמוסים מההמון המטפלים בו, ומטפסים עליו...—הריני משער לי בנפשי: מה היה מצב עמנו בעת הזאת אלמלי ישבו גם עתה צפופים ודחוקים בא"י כאחינו שבה"תחוס" בזמח"ז... חח, נפשי עלי תאכל בקראי לפעמים את המכתבים שמדיצים אלי בני משפחתי מארץ ליטא הענית, הו! אך דלות ועניות, עמל ותלאה, צר ומצוק, העקת וגזרות וגדירים, שבר האדם לא נהיה, והמשתכר משתכר אל צרור נקוב וכו' וסובלים חרפת רעב, ערומים ויחפים, קרועים ובלואים וכו';—ב"ה צורי וגואלי—קרא הזקן במועל כפיו—אשר הביאני עד הלום, והגני לי לעצמי בעל—הבית—מבודד, בעל נחלאות ונכסים, ומוצא את מחיתי ופרנסתי בכבוד, ואינני מרגיש בזה שום לחץ והעקה ודחיקה... ובאמת אומר לך, כי אך למותר הוא לנו המשיח „שלכם"... ילך לו ליהודי ליטא ופולין וכו' ואנחנו נשאר פה בסיביריה.

— אבל אדוני—השיבותי בניחותא—האם לא תדאג מעולם על צרות האומה ותלאותיה, על עניה ומרודה, ועל ירידתה מטת ממה מיום ליום ואין

כזו אשר למרות רחובותיה הנגזרות, ובתיה וארמנותיה היפים וכו' היא שוממה וריקה מכל תנועה ובאין החיים ואף כי ה„ריקות“ הזאת תמלא קן לה בכל ערי סיביריה, אך פה עלתה למעלה ראש, ובעכו"ז, כמובן, נחרבו בה מאד מספר הנזכות והגזלות—ואין בלום!

לה מעמד ובטחון בחיים?!—נניח כי לך ולכיוצ"ב טוב מאד בפה, אבל—כשם, בה"תחום", רע ומר מאד.....—

--האנכי אבכה על אחי אלה--התעורר וישך את אצבעתי מרוב כעס--
האזורים והרצחנים אשר חטפוני מזרעות אמי האלמנה כהייתי ילד בן שמנה
שנים וימסרני לעבוכ"צ? (*) האם עלי לדאג לשלום הרשעים ה"חמפנים" או
נבדיהם" תמיוחסים שבזמ"ה?—ילכו להם לכל מקום שילכו,--לעזאזל, להרי
חשך, לשאל ואבדון, ואף לארץ ישראל... ואנחנו נשאר פה, וגם אני פה אשב
כי איותיה...—

המעשה הזה כשהוא לעצמו הוא הד=קול, הטאת אכותינו" לפני דור
אחד! ואני אשר פנישות באלה היו לי רבות במקומות מסעותי, לכן לא הדלתי
ממך גם את המאורע הזה. ולדעתי איני צריך לחוסף עליי איזה "פירוש"
ו"ביאור", כי הוא יעיד על עצמו: עד כמה העיוני שחתנו והטאנו "אז", (*)
עד שנהפכנו לאזורים כתנים... ובעצמנו השלכנו את ילדינו--ה"יארה"...
תכתב זאת לדור אחרון!—

כאשר גמרנו את הקינות וחזקן "חסתם מקשן" נסתף ע"י החמון להפטר
ממנו, הלכנו כל הקהל לבקר את שדה=הקברים, אך לא מצאתי בו שום דבר
חדש, זולתי אשר המתים ינחו להם בשלום על משכבותם, ואין מהיריד אותם
מרכצם לבקר את זכות ישיבותיהם ומשכבותיהם.... קמון וגדול שם הוא, וגם
אישי=יהודי חפשי. הוא לשכוב בקברו כאין מפריע...—

וכשלוש מאות צעדים מהחומה המקפת את שדה הקברים, מתחלת הביצה
הגדולה (тыща) שנשארה לנו ל"עדה" מימות המבול, או לדבר בשפת
בעלי אספות: מהמפכה הגיאולוגית האחרונה שהתחוללה בכדור ארצנו. —
והיא מתחלת מפה וחולכת ונסבה את כל ארצות היקומים והאסמיואקים, עד
אשרות נהר יניסיי והאפ במקום השתפכם לים הקרה--שטה של אלפים
פרסאות ויותר!—ומה נפלא הדבר לראות אדמה מכוסה ברשאים ועפאים,
אדמה--ככל שטה פני אדמתנו, ואולם אוי לו להאיש אשר יחין להציג כף
רגלו עליה, כי לאט לאט תטבענה בה רגליו, ואחריהן--כל גופו, וירד שאול
חיים!—וכן הטבעו בבזין ההוא רגלי היות רבות קלות"המרון (רעננטהירע)

(*) כימי הקונטנטיס כשלט האדם באדם.

(***) כידוע התיור אז "גדולי ישראל" למסור לזנא את הילדים כדי שלא יצטרכו הגדולים
לעבוד עבד'ז ולהתגלל ח"ו בפת בנס והלול שבת וכו' מה שמותר לילדים בהיותם בתור: "תינוק
שנשכה לבין העכוס" וכדי ציון וקלף.

שהעיוז לאחוז דרכן דרך הבצה... וקרניהן המפוצלות והתלולות, עם ענפיהן ושריגיהן תראינה עוד מעל פני הבכאים המכסים את הכר הזה! וככה תנוענה שמה מולעפות רעב, ונבלתן טבועה ותחובה בבוי, עד כוא החרף העז ויקשה בקרת את הבצה, ואז יתאספו הנה הטוננוזים והאסטיאקים והיאקוטים ויאכלו את בשרן לתאווה, ואת העורות יפשטו, ואת הקרנים יקצצו, ויסחרו אתן לארץ רבה.

שבנו מבית הקברות אחר הצהרים ואוסף לבקר את העיר, אך לא מצאתי בה שום דבר הראוי לשום לב אליו. שמה העיר יכול כבדת ארץ גדולה אשר היו יכולים להתכנס בה יותר ממאתים אלף תושבים, וע"פ הספירה האחרונה אין בה יותר משלשת אלפים תושבים עם ארבעים בתי תפלה לנוצרים בנוים לתלפיות ונותנים לוית חן והדר על כל העיר. הסבה לרובי בתי התפלה בעיר קטנה כזו, היא רובי מכריז-הזהב שבסביבותיה, וכל אחד מאדוני המכרות יבנה לו בית תפלה לעצמו וישתדל לפארהו וליפותו, אף ישבור לו כהן על חשבונו, ולפעמים ישכור גם-מתפללים ומתפללות... מפה אסע באנית הקיטור לקרסנוירסק וזמשם אשמיעך את דברי. היה שלום. ידידך...

קרסנוירסק ה"ך באב תר"נ...

ידידי, אם תפלא בעיניך מדוע כה נמשכה עת נסיעתי מיעניסיסק לכאן, בעיני לא תפלא מאומה, כי ע"כ בסיביריה אני... אשר אף כי המרחק איננו גדול כ"כ, בערך ארבע מאות פרסאות, שאצלנו אפשר לעברם ביום אחד, אבל מה רבו התלאות שסבלנו בנסיעתנו זו לארכה לנו יותר מעשרה ימים! — ילא עטי לתאר לך כמו ואך עובדות אחדות שקרוני אהשוב לא למותר להשמיעך;

ביום י"ג אב אחרי גמרי לך את מכתבי האחרון, ירדתי באנית הקיטור שלפי סדר מהלכה צריכין היינו להיות בפה ממחרת היום, אך הא לחוד והא לחוד, ופני סיביריה אינן הוששין כלל לסדר ההליכה אף כי הוא מאושר מאת שר הרכים והמסילות כחק; ובסבת שכרותו של רב-החובל יחד עם הטלחים והפועלים אשר שתו לרויה ויתחוללו וישתוללו לכבוד "שני החגים" ביום אחד „פטר ופול"... אחרה האניה את מהלכה כארבעה ימים—רק עד הצי הדרך, ובהגיענו לטורי הכפים והסלעים (пороги) שכמקום הזה צריכין שמירה מעולה וחזירות יתירה לעברם בשלום, נלכדה אניתנו בין הכפים ותשכב קרומה על

שן-סלע כבר ולא יכלה למוש ממקומה שלשה ימים.—באניתנו היינו שלשה עשרה יהודים וש״ב=נודד אחד ונתפלל כמנין, והש״ב שחט לנו תרנגולות אחדות שקנינו מאת האכרים הסוככים אותנו בסירותיהם כל הדרך, ונבינם ונבשלם לכבוד השבת בהסירות של נחשת שלי שנשארו אתי מה, דוכרה", ונערך את השבת כדת.

ובאמרי "ש״ב נודד" יודע אני כי תתקשה מעט בהבנת דברי אלה, לכן אחשוב לנחזין לבארם לך כראוי.

בלי תפונה לא שכחת עוד את אשר כתבתי לך כמה פעמים במכתבי הראשונים איך יסבלו אחינו הכפרים שבסיביריה מכלתי יכלת להשיג תמיד בשר כשר. ובכן יבאו לבאן מדי שנה בשנה שובי"ם=מלאכותים אשר קאה אותם ארץ ליטא וכדומה, והם סוככים הולכים בכפרים וביערים להכין בשר כשר לאחינו הנהגתים שם, ושכרם, כמובן, נכון לפניהם ביד רחבה. ואולם מה דמות אערך לך "להשו"ב=הנודד" הלזה?—שער נא בנפשך, איש אשר פלטה אותו ההברה מִנָּה, איש אשר ע"פ "מולו הרע" נולד בין היהודים... וע"פ מזגו ותכונתו היה צריך להולד בין פראי אדם ובני שחין... ואיש כזה ילבש שחורים ויתעטף שחורים, וילך לו למקום הזה, שכל הבא מהתם להבא ונושא אצמלא דרבנן "רבי וחכים" יתקרי... ומה מאד תדאב נפש כל איש יהודי בראותו את הש״ב=הנודד הזה אחרי צברו את הכסף, ישליך תבך את "אדרת היראה" ממנו ויגלה קלונו ברכים...

הנה כי כן בלינו גם אנחנו את העת עם ש״ב נודד כזה, ומה גדול כעשי וחזתי בראותי אה"ב את ש"בנו דנן עומד על יד בית=מבשלת שבהאניה 'המבשלת בעצמה ובכבודה תשפות לו את הסיר,—סיר מלא מרק פגולים מבשר החזיר... והוא אוכל ומלקק בכל אות נפשו!... ולעינינו, בלומר: לצדנו—ישלח אצבע... וידבר און... ובטרם עוד הספקתי לגשת אליו ולאמר לו מה, קדמני הוא בלהג שנון: "אל תתמה על החפין, הן רגילים אנחנו שם, כהתחום", למפור לגוי את התרנגולות שיטרפו ע"פ הרב וכו, ובפה ימכור לנו הגוי את תרנגולותיו שנכשרו ע"פ הכומר"...

—ומי הכשיר לך את החזיר הנוטף כעת מפין, נָּבֵל?—שאלתיו אף אני בלהג.

—אני אוכל מ"צד החזיר" שהיא כשרה...—השיבני בעזות מצה. ומארחי היהודים הביטו ע"ז בשוין נפש כמו על דבר רגיל שאינו מפליא כלל. —סב"ם, אחרי רוב עמל ותלאה ויגיעת בשרים, ואחרי אשר רב=החובל גיעור והתרונן מיינו, נעתקה האניה ממקומה ונסע. הלאה.—והנה עוד הפעם

ערפל עב וענן כבד מלא קטור=מחניק כסה את פני השמים ויהי חשך ועלטה עד כי לא ראינו איש את אחיו, —הוא הוא הערפל שנתהוה גם פה משרפות יערות הטייגה, כמו שתארתי לך במכתבי הקודמים. ונוסף עליהם בזה האד העולה תמיד מהבצה (טוגדרא) הגדולה המשתרעת משני עברי הנחל, ונאלצנו עוד הפעם להתעכב בזה שלשת ימים ולהשתמש באור האבוקות ומדורת האש שהשאנו כדי שלא נגשש בעורים כאפלה—בצהרים!...

אך השם קין לחשך הוציא אף אותנו מאפלה לאורה עב הענן הלך חלוך וכלה, והשמש נראתה בשמים בעצם טהרה וזוהר; ורוח צה שפיים גרש את יתר העננים ברקיע, וגם מלב רב-החובל שלנו נגרשו ונפזרו לאט לאט אדי חיון הרב שהגיה לתוך פיו... ויתמודד ויתעודר, ויפקוד את צבא מלחיו עושי דבריו—האנניה נתקה ממקומה, ותשמיע לנו את שריקותיה המשתוות עם מנגינות חזני סיביריה... ונסע ונבוא אתמול לבאן.

ועתה הנני בקרסנוירסק בשני ימים, ודמה דמיתי למצוא לי בזה מנוחה ומרגעה מתלאות דרכי, והנה קפין עלי רוגזו של אחד "הנכבדים" פה וידרכני מנוחה, ואתה הסבת ושמע.

עוד בנסעי לבאן בשנה העברה, התודע אלי אחד הגולים (מוצאו מהדרום)—איש פלוני ובחן הוא, אשר בהיותו בארצנו במקומותינו לא הרחיק עז בנפשו אף לגשת אלי... וזה כשתים עשרה שנה אשר הובא לבאן אסור באזיקים לרצות את עונו בעבודת פרך... וע"פ מקרים שונים, וע"פ הסגולה המיוהדת לאויר סיביריה המטהר במהרה טמאים ומגביה שפלים ותדלי אנשים... נתעלה גם האיש הזה, והוא עתה אחד ה"גבירים והתקיפים" שכפה—נקל לך הכיבי להבין כי ה"בחן" הזה בחפצו להראות לי את כבוד עשרו וגדולתו, לא נה ולא שקט בחודעו את דבר נסיעתי בחזרה לביתי, ויהי עומד על החף ויצפה לי עד בואי לבאן, וימהר ויקפין לתאי שבחאניה ויאסוף את חפצי ומלתחתי ויביאני צל קורתו—כשאני לעצמי הנאני הדבר, בראותי איש בזה אשר לפני נגלו כל תעלומותיו וכל תעבותיו מכיתו... ועתה ימהר ויתיצב לפני בתור "איש המעלה" ובתפארת אדם" כביכול... אבל שער נא בנפשך את המהוני אח"כ בחודעי כי "רעיתי הנכרת" אשר הציגה לפני בחק ויתחלל ויתפאר בה, איננה אשתו בדת משה וישראל, כ"א פילגשו... והיא אשה גרושה מבעלה הראשון ותשלח הנה בעד רוב פשעיה ותועבותיה, וה"בחן" דגן הבנים את ה"גרושה" לתוך ביתו, ויתלד לו גם בנים ובנות... ובאשר הריח "בחננו" וחבירי בי שאינני שבע רצון ממנו כאשר דמה מכתחלה, ובכן אפוא לא אהללו עוד במסרי ממנו "פרוסת שלום" במקומותינו... התחיל להכעיסני חמוריים ויגרום לי

הרבה צער ועגמת נפש, אף הפין למסרני בשאין לי „זכות הישיבה“... ונאנסתי לברוח מביתו.

הפעם ראיתי כמה גדולים דברי חכמים אשר הורינו: „לעולם אל ישנה אדם מאושפיו“, ורוח־הנוהם יציקני מאד, אמנם אתה־הר, —ואולם האם: בתר דעבדין—מתמלכין?...

מכאן אזרחת לכל נוסע שלא ישנה את אושפיו, ומלבד מה שנשאתי ענש ועלבון מוסרי כזה, עוד חזה נקם בי אושפיואי הראשון שהתאכסנתי אצלו בהרף בנסעי תנה, ויועיל להותי ולמבוכתי... —

עתה הנני משתדל כי ינתן לי הרשיון לנסוע במסח"ב החדשה, אשר לא תקבל עוד נוסעים בדרך אופציונלי, כ"א זעיר שם זעיר שם וע"פ חבה יתירה... ולי הלא יש הרשות ע"ז באשר הייתי הראשון לנסוע בה בהרף (עיין לעיל במכתבי הראשון מקרסנווירק) ולבשר את ביאתה... ובאשר תועיל לי „טענתי זו“ ואשיג הרשיון, אסע ישר לביתי בלי הפסק עוד. ושלוש לך מאת ידידך...

שפלה. עיר מושבתי שילהי דקיימני תרנ...

ידידי, בחדר עליון באתי בשלום למחוז חפצי. ומברך אני את צורי וגואלי אשר נחני בדרך הרב והנורא הזה ויביאני שלם, — רצוני: „שלם בגופי“ — כי הנני ב"ה בריא אולם; „שלם בממוני“ — כי לא הפסדתי מאומה...; „שלם בתורת“ — כי בכל אופן לא נתוספה עליה מאומה ב„סיביריה“...; כמובן נתקבלתי בזרועות חובקות מב"ב ומידידי ורעי אשר חבו לבואי זה כבר וכו' ובמאמרי; „הביאני וג'הני“, תדע נא, כי רק בדרך הייתי מעט שבע רצון ומלא רגשות עז ונעם בהעלותי על זכרונ; „עוד מעט, עוד כברות ארץ, והנני קרוב לביתי!“ — הן יי בה ברעיון כזה להשכיח עמל ותלאה ולהרקייע לשחקים על תעופת הדמיון... אך „אולת“ קטנה אחת נקשרה בי מסיביריה ותדריכני מנוחה כל הדרך וגם עתה לא אוכל להמיש ציורי ממנה, וזה הדבר;

הד"ר ליוודיג אויגוסט פֶרנקל בשוכו ממצרים הביא אִתּוֹ כושי קטן (ראה בספרו מ„מצרים“) ואני בשוכי מקצה המזרה, מסיביריה, הבאתי אתי סיבירק קטן. — ומה אומר ואדבר? — האמינה לי כי משנה קלון שבעתי עתה וכסלי מלאו נקלה על עשותי האולת הזאת... — ראשית כל עליך לדעת כי לא „מקטלי קניא באגמא הוא, כ"א בנו של הרב־מטעם, אשר הרבנית תאמר בפרושו: כי הוא גם „רב־דתי“, גם... וגם... ומדמה שהוא מושל בנבורתו בעולם הסיבירי...

ואת בנו זה לקחתי עלי, כי תוריו הפצירו בו מאד, ובמוכן שמירתו עלי...—
עיקר כוונתם היתה ללמדו בפה בה"תחום, את מלאכת השחיטה המעשרת את
בעליה בסיבירה כנודע, כי מרגלא בפומיהו דהסיבירקים ליעין את כל מי שלא
יצלה לכל מלאכה, לאמר: לך והיה לשו"ב! וגם רבנו דנן בראותו את הבן
זקנים" שלו כי לא יצלה לכל דבר, נמלך עליו לבו לשלחו להתזום להעשות
לשו"ב. —ומה דאבה עלי נפשי בראותי את הבן זקנים זה אשר אביו יקריב
עליו אוני ותונן, והוא בעיר-פרא ירקד בשוקים וברחובות, ובני החברה-הלכנה
מיך הרגישו בו... ורצים אחריו, כנהוג בקק"ני"ו, והוא בתנועותיו המוזרות
ובתלוצכותיו הנבריות ימשוך עליו עין הרואים; ולמרות כל זאת שהוא מעורב
בה עם חבריו הללו—ילדי-החברה-הלכנה, יירא מאד לישב בחברת יהודים...
ואף להתפלל בביהמנים היה ירא ללכת ש"לא לראות יהודים רבים בפעם אחת
ובמקום אחד" (כן היה מצטדק לפני...). האמנם אנכי עשיתי את שלי, שכרתי
לו מלמד הגון, ואכביד עליו אכפי שילך בכל יום לבית הספר, ובכל פעם ששב
מביה"ס היו פניו צרומים ומצחו נפצעה מגשם האכנים שהמטירו עליו ולד=
החברה-הלכנה בכל עת שראוהו הולך בחוץ; וכל כמה שהשתדלתי להרחיקו
ולהבדילו מהברה"ו, לא עלתה בידו. ואם הייתי מנרש את החברה, היה
הוא בעצמו הולך אליהם, וכל כמה שהמטירו עליו אכנים והכוהו ופצעוהו
ויעפרו עליו בעפר וכיו"ד היה הוא יותר ויותר מתדבק בהם וארה לחברה אתם.—
ומהמת שגולד בסיבירה המאכנת את הלכנות ומאכזרת את הנשמות,
היו גם לו—נוסף על מעלותיו--תכונות רעות ואכזריות, והיה הפכפך ונלוז דרך
בכל פניותיו ונטייתיו.—פעם אחת חטף התול גדול ברחוב ויביאה לבית
המבשלת תלויה בידו, האחות במפרקתה ומחנקת, וישליכנה לתוך התנור הכוער
באש. אשתי אשר עמדה ועסקה אז על יד התנור לשפות את הסיר, מהרה
למנוע אותו מעשות כזאת, אך הוא התיצב בחוקה לפני פי התנור ולא הניח
לשום איש להציל את ההתול מתוך הלהבת.—מדוע עשית כזאת?—שאלתיו
בבואי לביתי,— „אין דבר, רק צחוק שעשועים, כנהוג אצלנו במקומותינו,
עשיתי לי—ענני בקר-רוח ויפן וילך לו; הפעם נדחק אל ביתי כצבי מדה
שנחתו בו חצי המורים, וירקד ויתחולל ויתנפל מלוא קומתו ארצה ויזהל
ויתפתל ויתגלגל תחת המטה, אנכי ואחות מרעי אשר ישבו אז בביתי, השתוממנו
על המראה, ונוציאנו מתחת המטה בחזקת חיד, כשהוא רועד כלו ומלא רתת
וחלהלה, ואשאלו: מה זאת? ומה כל החרדה הזאת?—ויקחני וימשכני אל החלון
ויראני: „האם לא תראה אדוני את החיות הנוראות והאיומות העומדות מול ביתך"?
—השיבני בקצרה-רוח ובחרדת-גוש, בהראותו לי על השורים הגדולים בעלי קרנים

גבוהות ורחבות שעמדו על יד ביתי. כי אמנם השורים שבסיביריה קטנים מאד בקומתם ובגדלם, ולעומת שורי הנגב הזה רק כעגלים בני חצי שנה. ועוד עושה הוא מעשה כסילות כמוש כפרא אדם, ויכול לטפס על כלונסאות ארוכות ועל ארובות הרהיים וכדומה וכו'. ועליך לדעת כי להסיבירק=קטן הזה כבר מלאו עשרים שנה, ויש לו גם תעודת=כנרות מאחת הגמנויות הסיביריות (Sic) שלמד בה ע"ע ועוד, הצטיין בלמודיו... (כך כתוב בהדיא בהתעודה...) ובראותי כי לא אוכל שאת "מרחו ומשאו והנכו" שהטילו עלי, מהרתי ואודיע כ"ז לאביו ע"י התלגרף ש"פטרני ממנו", ואחרי חליפות דברים ותלגרמות לעשרות, עלתה בידי להעבירחו—ברשות אביו כמוכן—לאחת הישיבות שבליטא, שישם ישנם גם קרובים לאביו, והגני מברך עתה שבע בכל יום: ברוך שפטרני...—

הא לך הביבי טפוס אמתי מההנוך הרע אשר מהנכים בו אחינו שבסיביריה את בניהם, ועוד תשוב תתפלא כי אם אנלזה לך בלחישא את הסבה שהניעה את אביו הרב—ממעם להוציא עליו בסף רב ללמדו בה"תהוס", כי אדיר כל חפצו בזה, לעשותו לרב=כפול באחת מערי סיביריה בחיות לו זכות הישיבה ש"הורתו ולירתו" היתה בסיביריה. וזהו הסוד שהתחיל מ"מלאכת השחיטה", כי זהו הכה היותר ואדיר וחזק לבוא על ידו לכסא הרבנות וכו' בסיביריה!—

ומה הביבי? הן תצחק תלעג לדברי, ולא תוכל לצייר בזאת בנפשך, כי הדיוט ובסיל אדם—כמהו יהיה אה"כ לשו"ב ולרב=כפול ואולי גם ל"גאון"? (כמו שהותם א"ע אביו...) אבל לו היית גם אתה בסיביריה, כי אז ראית בעיניך "הדיוטים" וריקנים רבים כמהו, שאינם שווים נהמא דכרסם, והם יעמדו בראש העדה בתור שובים ורבנים, ומוצי"ם וממיי"ם... והכל בזכות הישיבה...—הוי זכות הישיבה! זכות הישיבה! אפונה... ויגורתי מאד כ"א כה תמשך עוד, גזכה לראות כמהרה גם "מומרים" שובים ורבנים—בשיש להם "זכות הישיבה"...

ידיך...

טובולסק בחדש אדר תר"נ...

ידידי, תרי עמד ירחי שתא עשיתי בסיביריה; בקרתי את כל עריה וברכיה, פליכה וחבליה, כפריה וחנותיה, יאוריה ואגמיה וכו' והנה שמע נא והשתומם—את העיר הראשית והעתיקה שבבל ערי סיביריה, את העיר טובולסק, לא עלתה בידי לבקר!—סבת הדבר פשוטה, כי לפני שלש וארבע שנים, היה הדרך לסיביריה אך ורק דרך ס. ואני אשר עשיתי את דרכי הנה במסלת הברזל הגדולה ובמקום שלא חונחו עוד פסי הברזל עברתי במרכבות הברזל—דואה בדרך—המלך—הגדולה (велико-сибирский тракт) לכן נשארה לי העיר

הזאת מן הצד, ולא אסתניע מלתא לחיות בה ולבקר. זאת היא פעולת ה"מסלול", אשר קרב רחוקים בזרוע ה"ברזל" שלו וריחק קרובים בזרוע. כי מקומות רבים אשר היו עד כה נשכחים מני רגל ולא עבר בהם איש, נהיו עתה לתל-תלפיות, ולערים מלאות תשואות ורבות המדבלת; וערים רבות "ראשיות ומרכזיות" שהיו סבור המסחר ואבני-החן שבסיביריה, שאז עתה שממה ורבה כהן העזובה...—הנה כי כן תהנה עתה נבאים גם העיר טבלסק אשר בסבת ה"מסלול" החדש נרחפה אל הצד וירדה עשר מעלות אהורנית; ותחת אשר עד עתה היתה היא ה"מרכז" לכל סחר סיביריה ועזבונה, וכל הנוסע מהתם להבא לא היה יכול בשום אופן לפסוע עליה, הנה עתה נשארה כודדה במועדיה, הרחק משאון תבל וסחר הארץ, וכל סחרה ואתננה, מערבה ועזבונה ספו תמו ואינם!

כן, כן חביבי, נשקעה העיר הזאת, צללה ונטבעה וקולה לא נשמע עוד בין החיים, לולא חסדי אהבי המעטים שנשתקעו בה, ואשר בראוי וביאה לרב"ר חסו וירחמו עליה וינשאותה, ויעלו את שמה בין החיים במרוכותיהם וקטטותיהם במפלגותיהם ומהלוקותיהם, שאין דוגמתן גם בערי התחום-הקבוע... והיא שעמדה לי לבוא גם לעיר-נדהה זו ע"פ בקשת אחרים מראשי העדה, והגני עתה בה זה חמשה ימים, ומבקרה;

והעיר טבלסק עתיקה לימים מכל ערי סיביריה המערבית והמזרחית; היא היתה הראשונה אשר מצא ירמק מימופייין—גבור סיביריה, על דרכו; ובה מגדלים וצריחים עתיקים אשר בלו מזקן, ושרידי מצבות עתיקות מפוזרות בחר ובשפלה ועל גדות נהר האירמיש והטבול הסוככים אותה משלש רוחותיה כעין דלתא. והאגדה תקדים את ימי הוסדה לימים הקדמונים—לימי הנביאים והחזוים שלנו;—הנה כי כן קראתי בעתון אנגלי אחד המבאר את נבואת יחזקאל על גוג בהמצאה מיוחדת כזו: הגני א ל י ד גוג [נשיא ראש — "זו רוסיא" — משך — "זו מסקבה" (*) — ותבל — "זו טבלסק" — ושבבתיך וגו'] — כי באמת רוססיה שוכבת היא עתה בהפוליטיקה העולמית שלה...; "והעוליתך מירכתי צפון וגו' — כי הלא רוססיה ו"סיביר" שלה הן מירכתי צפון של כדור הארץ וכו' (יחזקאל ל"ט). אם קבלה היא נקבלה" (*) ויש לבעל דין במובן לחלוק עליה... אך לא זאת היא מגמת, אנכי לאחי הקדשתי עתותי, ובכן

(*) זכורתי כי מלפני כחמשה"ף בהדפי אנדות בלו על הפסוק: אוי לי כי נדתי מסך

וגו'—זו מדינה הנקראת מסקבה.—

(**) עיין מו"ס סכתבתי ע"ד "גוג ומגוג" בכלל, בספרי "ממלכות ארצ" 97.

אשמינך דברים אחרים על אדוותם ;

כמו בכל ערי סיביריה שבקרת עד כה כן גם צביון מיוחד לעיר זו ובפרט לאחינו הדרים בה. המה יתחלקו בעקרים לשתי מפלגות : לגולים (אלה שהובאו הנה בכבלי ברזל זה לא כבר) ולסיבירקים-עקריים (שנולדו ונתגדלו בזה) וההבדל ביניהם רב מאד כרחוק למשל עיר התחום-הקבוע מעיר סיביריה. ואך למותר אהשוב להזכיר ולשנות לפניך כ"ז, כי כבר דברתי מזה באריכות במכתבי הקודמים. ואולם את זאת מצאתי לנחוץ להעירך, כי בשעת שביתת ערי סיביריה נמצאו גם גולים אחרים מבני "קדמא ואזלא", ואיך שיהיה הלא פעולתם רבה על יתר אחיהם הסיבירקים-העקריים, הנה בעיר זו נשתקעו ביחוד אלה הגולים אשר קאה אותם ארץ מולדתם. בהדיא בעבור פשייתם כי התגברו... אלה אשר בארצם ובמקומם היו חדלי אנשים, שלא זכו מעולם להתערב בעניני הכלל והערה אשר ע"כ כבואם לבאן ויכפרו בעד עוונותיהם... יהפצו להשתרר גם השתרר ולהוות את דעתם בקהל—והקהל-העקרי מי הוא?—ג"כ בניהם ויוצאי חלציהם של כיוצא בהם, שנשלחו הנה לפני דור אחד או שנים, ואולם אלה האחרונים שהורתם ולידתם היתה בקדושה... לא יתנו את הראשונים להוות דעם בקהל, ומוזה תצמחנה מריבות וקטמות ודלטוריות מאין כמוהם בכל ערי סיביריה שעברתי ושבקרת עד פה, ולהגדיל את פירוד-הלבבות נמצאת עוד מפלגה אחת—שרידי החיילים מהסדר הישן, החושבים, א"ע לאזרחים גמורים שכל סיביריה לא נבראה אלא בשבילם... והם מנבזה יראו ויביטו על יתר אחיהם כמו שכאו להסיג נבולם... והכל—כשביל הכבוד-המרוסס להשתרר על הצבור ולחיות דעת...—הוי, הדעה! הדעה!...*) ולמען תת לך מושג נאמן מכלבול הלשונות שכפה אציגה לפניך תמונות אחדות מחיי אחינו אלה, ובתן תראה כבראי-מלש את דרכי חייהם החמריים והמוסריים ;

אחד מהחיילים-החוקנים התעורר פתאם בעת קריאת המגילה בפורים בשעת המהלומות שהמטירו על המן... ויהם את החון באמצע הקריאה בכעס ובקצף גדול ויקרא : איך לא תבושו יהודים ארורים (проклятые жидаи) ובלשון זה ישתמשו תמיד) להכות ולכות ככה את השר המן?—איך שיהיה, הלא הוא היה מינסטר גדול, ועליכם אפוא תרבות ודרך ארץ—יהודים!

*) ה"ל לך ניזור כל שהיא : לפני כמה שנים התחילה מתלוות ע"ד נוסח התפלה : אם נוסח ספרד, פולין או אשכנז? והדבר בא עד שר הפלך שהוליד פסק דין להחרים *консервировать* את כל ה"סדורים" שצביהכ"ס, והרוב המכריע שנטו-אחזיתיהם הוא ישרא, וכן היה, והלכה כשר הפלך.

בערבי יומ־דגנוסויא לא נתן הרב־מטעם (שהיה שמה לפני כמה שנים) להניח תפלין... והנבאי הסיבירק העקרי—גזר על „תחנון” בו ביום...; בשבת שלפני אידיתקן, קמו אחדים מה„גולים” ויחפצו להראות את „למדנותם”, ולא הניחו לומר אב־הרחמים, ע”פ הטעם: שה„תקופה” חלה בשבוע הבא... וכו' וכו' היא כאמור אך ורק לחוות את ה„דעה בקהל”, ובעבו”ז ימצא לו כמובן כל אוֹיֵא עוזרים ומגינים על „דעתו” וגם מתנגדים לה, ומה המריבות וכו'; ואם תרצה הֵא לך עוד תמונות מלבבות מהם:

בן—הבס מצאצאי ההיילים הנזכרים החריד למשל את אביו המתנמם מעט בשעת התפלה ביוהכ”פ, ויקרא בקול רם: קומה אבא איזה נגנִיל הולך וקר־ב... (встань отецъ какои то негидъ идетъ) לאמר: הגיעה עת תפלת נעילה...

וקודם נמר תפלת נעילה זו, תוכל לראות בחצר ביהבנ”ס מרכבות מרקדות רתומות לסוסים אבירים נהונים בידי כניהם ה„מומרים” של אלו המתפללים, שמחכים לגמר התפלה כדי לקחת את אבותיהם הביתה...; ואצל סיבירק־אדוקי כביכול יבוא בנו המומֵר לכבות את הנרות של שבת כדי לקיים כבוד אב...—ומעשים אי־נעימים כאלה חמה אצלם „מעשים בכל יום”, ומה דמות תוכל לערוך לך מערה „מאוספת” כזו?—לא חביבי, לא עדה היא כ”א—עדר! עדר צאן ובקר שור כשב או עז, איל צבי ויהמור ותאו וזמר וכו'—כל הבהמות והחיות המהורות שחברו להן יהדיו בעמק טבלסק, איש לא יבין את שפת רעהו, ולא יהוש בדאגת הכלל, כ”א—בצד ובכתף יהדפו וינגח... וגם ברנליהן תרמסנה...

ואתמול נתבקשתי על חתונת אחד הבע”ב החשובים דפה, והקריאה הזאת הביאתני לידי הרהורים ומחשבות שונות,—האמנם ראיתי מעשה ונזכרתי הלכה.

חביבי, עוד במכתבי הקודמים הזכרתי לך בלאחר יד את מנהגי אחינו הסיבירקים בעת משתיהם והתנוותיהם, ופה אנה המקרה לידי לתארם לך כמו שהם, ואתה הסבת ושמע;

תבך אחר החופה כאשר אך יבואו את החתן והכלה לבית־המחול מתחילות המחולות והריקודין. והמחולות שלהם כה מוזרים ופראים עד כי יעוררו אי—נעימות, ותאחו קורדייקוס את האיש האירופאי לראותם... התנועות תהיינה בסופה ובסערה ובלי סדר ומשמר; הזוגות לא יתאחדו ולא יתלבדו כראוי, כ”א „ביוצא דופן”... וגם את ידיהם לא יחברו ולא ישליכו כחק, ואולם איך שיחיה—אלו ואלו בסלוד מסלדים ובריבוד מרקדין; ולא ראיתי עוד אצלם

שום עבודה ושירות על ההתנוה שלא תקחנה העלמות חלק בהן ודוקא באמצעות אחד הבחורים, כי לא סגיא בלאו הכי... ובהיות הנקבות רבות מאד על הזכרים במקומות האל, תסובבנה גבר צעיר אחד עד מאה ויותר בתולות...; ובכלל תעשינה המחולות ברעם וברעש, בסופה ובסערה, פעם מרקדן ופעם מקפצין; פעם מתחממין ומוזיעין, ופעם הולכין להתקרר מעט—ובשאיני לעצמי, הוששני מ"התקררות" זו הרבה יתר מהריקודין והסילודין...—וכפעם בפעם מפסיקים באמצע המחולות ומשוררים יחדו המרקדים והמרקדות, שירי אברים גסים ושפלים השורטים שרמת וצורמים את האזן...

ובאחת מפינות הבית עומד שלהן=מיוחד ערוך בכל מיני מטעמים וזני=מרקחים מסביב ל"לחמניה" גדולה של דבש מעשה מחבת, ועליה ציורים וצבעונים מאבקת גפת=צופים קנמן=דבשם וברבם וכו' חבל כדי לחקות את חבריות... כמה שנ"א: העורבים לנד שלהן... (ישעיה ס"ה, ו"א) וה"שלהן=מול" (כך יקרא אצלם) זה יעמוד כמה ערוך בכל כמה ימים...—ומה אומללים כמה אלה שאינם לוקחים חלק במחולות... עליהם לשבת יחיל ודומם בירכתי הלשכה ולחביט על העלמות התופפות אף כי אין לבם הולך כלל אחריהן... וכפעם בפעם לקבל גם איזה בעיטה ורחיפה ברגל מהמרקדן שצד להם העונה...; כמה ישבו להם בורדים כמועדיהם גוהקים ופוחקים ומלקקים את זעת אפיחם, עד אשר תקוין נפש המרקדים והמרקדות במחולותיהם, ואז יטושו אל השלחנות הערוכים בכל מאכל ומשתה לסעוד את לבם, כשהם עומדים על רגליהם, כי לישב ולהסב אינם נוהגין... והמאכלים עפ"ר יבואו או בקרבם כאבני חצין לדקור קיבה וקרב... אשר כבר תבעו את תפקידן, ולא אשגחו בהן... אך כך הוא המנהג ואין להרהר אחריו...

ואנכי אשר קשתה עלי ישיבה זו התודעתי אל ה"רב=מטעם" ואמשבחו אחרי בחוקת היר ממיסבות השלהן=הורין שהוא בעין ירושת אבות לרבנינו ה"מוטעמים"... ונאסור מלהמה בשלום בצחוק השח=מט, וביני לבינו נחניתי מאד משיחותיו המתובלות בפתגמים עבריים ושנונים, כי הוא איש צעיר לימים ומלומד=הגון ואוהב עמו ושפתו—דבר החסר עפ"ר לרבנינו אלה... ואשה זקנה אחת מכנות ה"צאינה וראינה" נגשה אלינו ותחל ליסרני באמרי פיה:

—איך כוש לא תבושו והכלם לא תדעו אתה חרב ואורחנו ה"יהודי=חפשי", לצחוק בצחוק כזה הנאסר עלינו מפי התורה הקדושה?—
—ואיה כתוב זאת בתורה?—שאלתיה בתמהון—
—הלא מקרא מפורש הוא בה"ק=הישר" ושנוי גם ב"מנורת המאור"

כי: "המצחק בקוביא אין לו חלק לעולם הבא".

—ואין ידעת זקנה, כי "קוביא" זו, על צחוק השח=מט נאמרה?

אנכי יודעת זאת מה"עברי טייטש" הקדוש, האומר בפירוש כי: קוביא היא "ווערפיל".

—ומה הוא אפוא "ווערפיל"?—הוספתי לשאלה מעין השאלה—

—הבאמת תדמה כי יראה אני אותך ואת תורתך?—התעוררה והתרגזה

מאד—אנכי אך את השי"ת ואת תורתו הנני יראה, ולא יפול אפוא לבי עלי אם אתה בדרך כל "יהודונינו החפשים" (כפה התהיל יחוס=סיבירה...) תשיאני לדברים אחרים שאין להם כל יחס וקשר להענין שלפנינו...—השיבה הזקנה בבעס ובקצף גדול בהשמיעה את שריקות חוטמה המלא אבקת=טבק.

חפצתי לענות אותה באולתה, אך הרב ויתר ה"חפשים" שישבו אתנו במסבתנו רמזו לי לשבת מריב, ואח"כ תארו לי את האשה הזאת ועלילותיה, כעין תמונה נאמנה מהרבניית הבריסקאית די בירושלים... גם היא נהנתה לפנים את כל אנשי העדה ה"הוטמוהם"...; על פיה ישבו רבנים לבטא ועל פיה נדונו לפעמים בריסק אברים (פשוטו במשמעו...); היא העלילה עלילות ברשע על החזנים ועל השו"ב"ם ועל כל תשמיש קדושה, ובכה "תורתה" זו ששאבה ממקור ה"צאינה וראינה" ו"מנורת המאור" וה"קבוזישר" ובדומה, דחפתם בורע אף קרבתם בורע... כי משפחה גדולה לה כפה בעלי=זרוע ובעלי השפעה, בהיותם כלם ילידי סיביריה ויחוסם מגיע עד ירמק טימופייצין... כביכול...— צחוק איננעים צחקתי בקרבי כאשר ספרו לי על אדותיה איך העבירה פעם אחת את השו"ב החדש מכהונתו, בעבור שאלה אחת ששאלה אותו והוא לא ידע להשיב בהלכה, שמה תאמר שהשאלה הזאת יש לה איזה יחס ושייכות למלאכתו?—לא הכיבו, אך שמע נא והשתומם; היא נגשה אליו בביהכנ"ס בפני קהל עם ועדה ותמחה בקצה מטפחתה את חוטמה השרוע, ותשאלהו בגאון: "אמור נא השו"ב, איזה טלית=קטן פטור מציצית?"—מובן הדבר שהשו"ב שלא היה כ"כ למדן ובקן, לא ידע מה להשיב, ותרעיש עליו את כל העדה, ושריקות=חוטמה נשנו ונשלשו ויפעעעו ויפעעו וירעישו עיר ומתים...; הסיבירקים קרוביה, ויתר אנשי ט, דמו בתמימותם כי זהו הסרון גדול לשו"ב, והוא— האמלל נצב לדין לפני האספה=דרבתי שנתאספה למטרה זו והיא היתה חיושכת ראש, ונמנו וגמרו להעביר ממשמרתו את השו"ב ה"בור" הזה שאינו יודע דין והלכה, והיא גלתה את הדין לפני כל הקהל הקדוש הזה, "בי=טלית=קטן של עור פטור מציצית!"—

—הפלא ופלא קראו כל הנאספים, ויבתיירוה כלם כפה אחד לחיותה

ה"מלומדת" שביניהם שאין להרהר אחרי למדנותה כלום... לעמדת זה נחה נפשי מאד מאיש אחד אשר כערער בערכה ימצא פה, יהודי מגורש-מליטא, שהשכיל לרכו סביבו חבר צעירים נלבבים וישפיע עליהם שיתענינו בכל משאלות האומה וכו' וחמה עושים נפשות לציון באופן מאד נעלה. עוד הפעם תראיתי לדעת עד כמה צדקתי במשפטי שהרצתי כמה פעמים בנוגע לנידן דידן;—הגע בעצמך חביבי, אנשים ריקים ופשוטים, נעורים מכל אידעא ומחשבה-לאומית; סיבירקים גסים וארציים אשר כל יהדותם הצטמצמה אך ורק בה"מפטיר" ות"מ—שבך", וכו'. ואנשים באלה יתנו ידם לציון—לרעיון הנשגב והנעלה אשר גם רבים מ"יהודינו" אנו אינם מחזיקים בו כן, והם נותנים והוזרים ונותנים, ומנדכים את נדבותיהם ונדריהם לשם הרעיון החודר עמוק עמוק בין כל שדרותיהם ומפלגותיהם, עד כי גם ה"זקנה עם חוטמה" שאין דעתה נוחה מזה כלל... לא תעז עוד להפריע בעדם. ומי הביאם לזה?—מי זה הפיה רוח היום הזה בהעצמות היבשות האלה? הוא, רק הוא! האיש הנעלה הזה אשר לא יחשוך מכל עמל נפשו, והוא מעיר ומעורר, עושה ומעשה, מקיין ומעודר, והוא גם המשמיע על השמלים וקובצם ביחד את הצעירים המעטים העוורים על ידו, ומעת לעת יקרא לפניהם גם מאמרים מעל עמודי העתונים והשבועונים וכו' העברים, ומישך את לבותיהן לאביהם שבשמים ולעמו בארץ! הוא הדבר אשר דברתי ואשר אדבר: הכל הולך אחר הראש... ובכל דבר אנו צריכין רק לעושים ומעשים!!—

* * *

— מה שלום כריאות בקריך? (малъ дяксы ма) אשמע את אחד הקירגניזים הסיבירים שואל את חברו בהפגשו עמו ברחוב. ובכן אעזבה עלי שיחי ואפנה מעט אל הבקרים—אלו אומות-העולם היושבים במקומות האל. ואחשוב כי גם לך ידידי אולי ינעם מעט לשמוע דברים אחרים גם מתהלכותיהם ואורחות הייהם הם;

מפה עד אמסק ועד בכלל, נמושים אחלי הקירגניזים,—עם אוהב לרעות עדרי צאן ובקר, ולגוד ולגוע עמם ממקום למקום (נאמאדען), דרכי הייהם דומים להי אחיהם הטטרים והקירגניזים שבאויא התיכונה, כמוהם וכמוהם יאמינו בקדושת האי-שלם ומדכים בנשים וכו' וכו', אך עם אחד ישנו פה השוכן לפאת צפון, ה"ה: ה"אסטיאקים", ואודותם אחשוב שלא למותר יהיה לך לשמוע דברים אחרים מהם ומתהלכותיהם;

עיקר ישיבתם היא קרוב לים-הקרח על יד ה"קערה הגדולה" (тааь) שם ישבנו בחורי עפר וכימות התרף יבאו רבים מהם למבלסק לערוב את

מערבם; עיקר מסחרם הוא ציד־הדגים, וישנם רבים ביניהם אשר ישכילו בן ידם לעשות אנמי־שבר על שפת הים, ומכלכלים בהם דגים עד ימי הציד הבא בערך שמנה הדרשים. אף כי המלאכה הזאת תדרוש הריצות־כפים ומה הושב־מהשכות, דבר הקשה מאד להפראים האלה, אך מה שהטבע תדרוש מכרואיה תכריחם לזה בחזקת חיד ואין נסתר ממנה...; וכן יסחרו גם בעורות צבאים ויחמורים (zooeca) ויתר עורות חיות קלות המרוין (רעננטהור) הנמצאות פה לרוב; אדמתם לא תצלה לכל זריעה, כי בערך עשרה חדשים בשנה היא מכוסה בקרה וכפור, ומפה טבלסק יבואו אליהם הסוחרים הרוסים קמה וזרעונים ומחלקין ביניהן בעשותם עמם חוזה לקבל מהם דגים או עורות וכו' בימי הציד הבאים (ע"ד "הילופין", כי ממטבעות לא סבירי להו עדיין). וזה דבר המסחר הזה:

האסטיאק יתן שמר־חוב להסוחר־הרוסי על הסך קמה למשל שלקה ממנו, ש"מחויב הוא לשלם בעד זה בסכום בזה וכו' דגים ועורות צבאים" וכדומה והשטר הזה כתוב וחתום על התיבת־קרש לבנה־צפופית, בשריטות סבינו החגורה תמיד על ירכו; השריטות הנן קוים פשוטים חרותים עמוק בעובי הקרש—קו אחד לכבר, קו אחד לכבר; והסוחר ה"ישר" הלזה יוסיג עליהם בהמשך הזמן "קוים ושרטוטים" באות נפשו, והאסטיאק האמלל שלם ישלם במיטב דגתו ועורותיו ככל אשר ידרשו ממנו... אך אל נא תחשוב כי גם ידי "יעקב" הלילה כמעל הזה, —לא ולא!... סוחרים־רוסים טהורים ובשרים שיש לחם "זכות הישיבה" בכל מקום, יונגם וירמום וימוצו את דמם באות נפשם ויד ישראל עדיין לא היתה באמצע... כי לא יתנוה בשום אופן להתערב בהמסחר הבשר הזה...—הנה כי בן יונג וירמו אותם גם באמצעות היו"ש, כי במוחם ככל הפראים, יאהבו מאד את המיסקה החריף הזה ומוסרים את נפשם עליו. והיה אם אך יריה האסטיאק (חוש הריה שלו חזק וחד מאד) שיש אתך מעט יי"ש במלתחתך (בלשונם *бенка* או *бенчик*) לא יעזבך ולא ירפך ולא יוזו ידו מידך, ולפעמים לא יאכל ולא יטעם מאומה ולא יתן שנת לעיניו עדי גמרו את כל המיסקה—עם קבעתה ומשקעה... והסוחרים הערומים כמובן מושתמשים אמנם במיסקה זו לתיעלתם ומוצצים בזה את דמם ואת לשד היתם...; וישנם עוד יותר חרוצים מהם במלאכת־אונאה זו, ונוחנים להאסטיאק רק "ריח של יי"ש" בעד מיטב דגתם ועורותיהם, וכה יעשו: משמיחין עלי טבק־פשוט (*мажорка*) תחת הכית של יי"ש חזק, והטבק הזה כאשר יריה ויקלוט היטב אל קרבו את ריח־היי"ש, ישרוהו אח"כ בצלוחות של מים פושרין בתערובות ייש של 8% לא יותר, וחמים ההם מתחזקים בטעמם ומשכרים מאד את

האסטיאקים עד אבוד בינתם לגמרי... ואז—אפשר לעשות אתם עסקים טובים... אמנם כהיום הנם עוד ב"מעמד הילדות".—ישרים ותמימים באופן היותר נעלה, כי לא התקדמו עוד במדרגות הקולטורה... ולפיכך רבה אמונתם מאד בכל דבר; אם יבטיח להם האסטיאק דבר מה, תוכל להיות בטוח כי ימלא את הבטחתו ולא ישקר, כי ממש שאין להם מושג כלל מדבר שקר וזכר ותרמית וכו'; להשבע ולחת איזה אות-אמונים על דבריו—לא ידע ולא יבין עד מה, וחוקרי לשונם חדלה והצנזורה יאמרו; שאין שום מכאא ושם ללשון "שבועה" בשפתם; רבים מהסוחרים הנוסעים במקומותיהם מפה, ספרו לי: כ"א יקרה לפעמים איזה אבידה לאחד מהסוחרים החם בהיותם אצלם, מיד יתאספו כל האסטיאקים וישלחו שלוחים להודיע ע"ד האבידה לכל אחיהם הקרובים והרחוקים, והיה אם ימצאות—שוב ישובו אותה תבא, ולפעמים יביאות גם למקום מגורי בעל האבידה בפה אם נסע ויצא מהם, ולא יקח שום שכר-הכאה ממך, וחלילה לך להציע איזה שכר-מרחח להמכצאי לך את אבידתך, כי אז חללת את כבודו ונכון לירד אתך לחיך... ואולם אם תכברו ביי"ש, או ב"תולדתו", ישתה עד לשכרה, ואז תוכל לעשות אתו עוד הפעם עסקים ע"פ שטריחובו על חתיכת קרש... אך דא עקא, כי כל מה שיתקרבו לחיי האיורפאים "ויתקלטרו" כביכול—ראשית כל ישתנו במדותיהם ובתכונות נפשם, ויתחילו גם הם לרמות ולהונות ולשום בזב מהם...—

וזה ככלם הם עובדי אלילים ממדרגה היותר שפלה ונמוכה, וישתחו ויסגדו לכול עין ולפסלי אבן, ולפסילים מחוטבים מכפור וקרח, שבכונן יפסלום במקומות באלה שלא תבאנה שמה כל ימות השנה קרני השמש, כדי שלא ימסו...; לכל בית אב ומשפחה יש אליל מיוחד אשר אליו יתפללו ואליו יסגדו בני המשפחה והנלוים עליהם, אך גם אליל-ראשי יש להם הנקרא בלשונם "שייטאן", והוא עומד באחת הפתחים במדבר הנורא והשמש הזה, ויתאספו אליו כל האסטיאקים בעתים ידועות בשנה ומקריבים לו את כעס קרבנם, וזה דבר הקרבן הזה:

לוקחין בחמה או היה מחיות המקום וקושרין אותה בחבלים דקים של מחצלאות ליתדות רבים והתקיעים למטרה זו בארץ עד שלא תוכל הכהמה או החיה להגיע באחת מאבריה, וקחל הנאספים יקפוז כמה פעמים סביב בעגול אלכסוני ומתפללים בלחש; בחגיגת תור, החקפה האחרונה יתחיל כל א"א לשרוט בסבינו את הכהמה עד זוב דמה, ובגמר החקפה כשיתקצר ויתכוין המעגל ויקרבו אליה מסביב בעין "עגול בתוך עגול" וככה יעמדו הנעים אחדים דוממים ומחרישים ועיניהם נטויות בארץ—פתאום ינתן להם "אות" מהכתן הגדול שלהם, ובחרף-עין יתנפלו עליה

כשצף קצף ובמהירות נפלאה שאי אפשר לתארה, וינתהוה לנתחים ולהתיבות קמנות, ויאכלו תכף את הבשר הנהתך...; נפלא מאד לראות את המהירות וההפזון שהם מצטיינים בהן והאיש הרואה זאת במרחק צעדים אחדים, יראה הדבר לעיניו כמו מכונה גדולה בעלת ידים וזרועות רבות העושה את מלאכתה בלי-הרף, ככה תמהרנה אלפי ידים ותחטפנה ותחתכנה, ובעליהן ינשכו וילעסו בשיניהם את הבשר-החי כשדמו שותת באופן: הטוף ואכול, הטוף ואכול! ממש מעשה להט... — וזאת היא עבודתם היותר גדולה ורוממה לאליליהם! — ואולם ישנם גם רבים בהם אשר קבלו עליהם את הדת הנוצרית, והנם היים בהערים חנדולות חיי אנשים מקולטרים ומנומסים כלומר; שימכרו לאחייהם עובדי-האליל את היי"ש וכו' חלף דגתם ועוריהם וכו'...

נפלא הדבר, שגם הם כמו הבוריאטים והשמנים שבעבר הבייקל, יתפארו תמיד שיש להם איזה דרך קצרה מפה לירושלים! פליאה דעת ממני מאין ידעו כלל פראי אדם כאלה מקדושת הארץ והעיר? — רבות, רבות, נתקשיתי בדבר הזה, ושאלתי ודרשתי והקרתי את כל אחינו שבמקומות האל שיש להם מגע ומשא עמם וכלם ספרו לי, כפליאתם, את „התפארותם" זו ששמעו, וששומעים תמיד מפיהם. — ולדעתי הקלושה, הסבה לזאת היא; כי בכלל יתפארו וישתבחו תמיד שכתי עמי סיבירה הקדמונים כמו הבוריאטים הצ'וקצ'וקים, האורוצ'ונים, היקוטים המוגנוזים, האסטיאקים וכו' וכו' שיש להם דרכים קצרים ונסתרים למקומות הרחוקים והמרכזים הנודעים, כמו; ארכנגלסק ס"ט פטרבורג *) וכדומה ואלה שקבלו עליהם את הדת הנוצרית ושמעו מירושלים וארץ ישראל ויתר המקומות הקדושים שגם הם באווא שלחם, יתפארו שיש להם גם אליהן דרך קצרה ונסתרה וכו' כי להם אחת היא ארכנגלסק וירושלים... ומהם כמובן קבלו זאת גם יתר אחיהם עובדי האליל.

גם איש יהודי ראיתי בזה אשר חי עמם בעיר אכדורסק שלשים ושנים שנה, ואשה אחת מבנות האסטיאקים היתה לו לפלגש כל העת הזאת וווליד עמה בנים ובנות אף עשה עשר-רב, ופתאם התעורר בקרבו רוח-הנחם בכל תקפו ואילתו, וימחר ויחלק את נכסיו הרבים ורוב חנו ורכושו וכו' בין בניו והוא יושב עתה בטבלסק וחוזר בתשובה, וגם עתה יש לו מגע ומשא עמם, כי הם מכבדים אותו מאד, ומביאים לו תמיד את סחורותיהם כמו דגים ועורות החיות היקרות וביהוד עצמות השנהכיס-הקדמונים (ממונט) הנמצאים לרוב

*) אינרא יש להם דרכים קצרים כאלה ורואים אותם צל הרף צסס"צ כשהם נחים

שמה ב„מזלחותיהם" הקטנות כמו „עליזים" וכו'.

במקומותיהם, והוא יסחר את העצמות האלה לאירופה המערבית ולאמריקא; אנכי בקרתיו בביתו ויספר לי דברים מפליאים מאד מהם ומאורחות חייהם וכו' אף לא נמנע מלספר לי את "סיבת שליחתו". הנה וכמובן: אסור באזיקים... כי הוא היה בימי נעוריו תושב אודיסה, והיה מפתה בנות ישראל ומובילן להרמוני הפחות והסגנים שבתוגרמא. ופ"א נשא לו לאשה בת ישראל ופיפה ויביאנה לקושטא וימכרנה לפחה גדול עשיר בכסף מלא. אך תבך נתפש בכף ע"י הצירי-הרוסי שהלשין לפניו אחד מחבריו כמסחר זה... ונשלח לבאן לרצות את עוגו. —הפעם ראייתי כמה גדולה, הללה של רשות" אשר במלה דיני נפשות*) ועד כמה גדול ורם הרעיון הצפון כמשפטה ועונשיה כי הגירוש שגרשה אותו לבאן, עוררה בו רוח-הנחם באופן חזק מאד וכמסוס נוסם יאכל כו את לשד חיתו ובשרו, והוא עתה לאות ולמופת לכל בני מרי, מה שלא יתכן אלמלי נחרץ עליו, למשל, אז משפט מות, וכל "חרטותיו" ו"נחומיו" ותשובתו—ירדו אתו לקבר—

וברגע כתבי לך זאת קבלתי ידיעה תלגרפית מכיתי, משפלה, ע"ד ה"פרעות" שנעשו בה, ונקל לך, הכיבי, להכין את הדרת נפשי לאחי ולב"ב... אני משליך את הכל אחרי גוי... והנני נוסע ישר הביתה!

ההילות להעתיק את מכתבי אלה (שכרוכם נדפסו כהמליין בשנות תר"ס—תרס"ב) על ה-הברמל בר"ה אלול תרע"ג, וגמרתים ביום א' דסליחות ש"ו.

(*) אל נא יסכה הקורא כי הדברים נכתבו "ז' כשל" היו עוד פסקי מות ברוסיה, ורק עתה נחשדשו...

צבי כשדאי.

מירבתי תבל

חלק שני

מירבתי מזרח:

פְּרֶשֶׁת מַסְעוֹתֵי בָאָרֶץ סִינַי וּפּוֹנִיָה וּבִהְמוֹרַח הָרְחוֹק וְכו'
עַם יִדְעוֹת מַעֲנִינּוֹת עַד יְהוּדֵי־סִינַי וְקוֹרוֹתֵיהֶם וְאַרְחוֹת
חַיֵּיהֶם הַחֲמֻרִיִּים וְהַמוֹסְרִיִּים כַּעֲבָד וּבַחֹה וְכו'

ארץ מזרח שמש *

חוק הים. — המראה הראשון. — הרישם אחרי סיבירה. — אביב עולמים. —
ארץ הפרחים. — שלטון סמלי הפרחים והצעצועים בכל חרשת המעשה. —
העיר נאנאסקו. — הנשים היפניות.

כאשר קרבה אניתנו לחפי יפניה סבכנו קבוצת איים קטנים (ארכיפלג) ורועים ככוכבים נוצצים בים־הכלת; האניה תלך הלוך וקרוב, הלוך וסבב את את האיים, ותמונות יפות ונחדדות עוברות לעיננו: מפרצי החפים, שני־הסלעים פפים גדולים אדיר־איומה וקופים ומוצקים כענקים; ראשי גבנונים שקועים בענן המטפס ועולה ומכסם על צלעותיהם וירכתיהם. וכאשר נקרב ביותר תתחלפנה התמונות כאלפי רכבות פנס־קסמים מתחפכים בלהטי לחבותיהם ושלחביותיהם...; בכל רגע שפעת גונים, צבעים, מראות, מחזות, ותמונות. והתמורה—אצה ועזה ומפוזת בשלל צבעיה על גלי ים התכלת, ושבה לאחור בהשתכרה בקצף הגלים ושאון דכים.

בקצרה, הרושם האדיר שתעשה בקרבנו ארץ יפניה אחרי המחזות העניות והשוממות שנשבע בערבות סיבירה הגדולה והרחבה (אחרי שאין דרך אחרת ביבשה אליה), הוא נעים ומלבב מאד.

ראשית, שורר פה אביב־עולמים, ושמי ארגמן מתוחים כאהל על רחבי האופק; הכוכבים ממסלותם כרשפי אש־פלדות שופכים קרני אורה על אבני השיש המהוקצעים ומסותתים למשעי, וקרני הירח הפחות נשברות בקצה־הגלים על מִזְחֵה־הסלעים הסבכים כעצי במבוס, עצי דפנים, תפוחי־זהב ואננסים וכו' וכו' והלאה— בין חגוי הסלעים, בערוצי הנחלים, באפיקים ובנאיות, בנקיקים ובנחלי־הבתות, יתנוססו בתי היפונים, קטונת־יים ועגלגליים ושפליים, אך עשויים כהרצות מיוחדת כלי־צעצועים, עומים דליות עצים רעננים ואשבלות פוריים, ובנויים טורים טורים כמדרגות חצובות בסלע, בשפוע ההרים ומדרון הכפים

והסלעים. — למעלה מהם תלפות ארחה מסלת־הציץ ישרה ונקיה מאד, כמו זה עתה הפיצו את פניה ויישרוה וינקוה במטאטא. — ובכה תעבור בין שדות נעבדים ביד חרוצים עד להפליא, בין ערוגות הבשם, תלמים וגלים כמורי שנים קצובות; אלוני קציעה ואֶחָלוֹת, נרד וכרכום ועצי־הַבָּנִים, והאוויר מלא ריה פרחים ושושנים, כפרים עם נרדים, ונושא באברתו אבקת־דוֹכַל ברוך ובנעימה! בתמונות כאלה פָּנְשָׁתִּי העיר גִּם קִי.

והעיר בנויה בנאות בקרן בן שמן, חוצותיה ישרות ורחבות ומפולשות לרבעיהן; מידות וארמנות היכלות ומגדלות יכללו את יפיה מכל עבר ופנה, ומה גם כמרכזה — מקום שם ארמון־המלוכה לפניו, שבו נכללו עתה כל בתי־פקידות העיר והדואר־הראשי; על כל צעד ושעל אנני־פרחים, עציצים מלאים עצים נחמדים ודליות פוריות; על הגזוטראות וזיוי המעויכה; על פפתורי החלונות ותמזרי המשקוף ורעפי הנגות; על להי הבארות וכלונסאות־הדגלים וקשתות השערים וקצות קורות התקרה והמזבז וכו' ולא יפלא איפוא אם נראה כי על כל תוצאות חרשת ידם, מבגדי ארג ומשי עד המנשבים שכידיהם, ומטפחות־האף עד הצעיף והחינומים, כלם מרוקמים בפרחים ושושנים עצי־הדר ואשכולות, כמו לקחו להם כ"ז במונופולין ומצטיינים בזה שכס אחד על כל עמי התבל!

ומרצפת אבני־גזית מהוקצעים תחצה את כל רחובות העיר מן הקצה אל הקצה; משני עבריה שדרות אלוניו וקציעות, ואצטבאות ממקלעות ענפי עצי כמכוס בעד הטיילים תחת צאלי הענפים העבותים ומסובכים בידים חרוצות; רוב הבתים בנוים קורות דקות וכלונסאות מטלטלות ממקום למקום — ועל גפי מרומי קרת ישנה פנה יקרה, הוא מקדש־הסוס־הַבָּרְנִי (אֶ—סִי—וּא) ועל ידו גן־שעשועים נחמד מאד ובו מבחרי צמחי תבל, מפרי הצפון ופרחי הנגב עד נטיעי קוֹת־משוּה והאיוורים החמים. — המקדש בנוי עצי־הַבָּנִים ויגבה למעלה מבתי המרוח הקטנים ושפלי־קומה הסובבים אותו מכל עבריו. ובבתים האלה תמכרנה היפוניות את התה וזוני־מרקחים, טמתקים ומגדנות. — התגרניות ההן תלבשנה פתיגול ומעילי־משי יקרים על שְׂרָוִלִים רחבות ומפולשות; שערותיהן שחורות ותקלענה אותן מסביב לפרחתן כחן מיוחד מעשה גבלות. ובנעימות וענות־הן נפלאה תשההנה בשפת אנגליא נשחתה — את פני הטיילים והטיילות „ליהנות ממשחת התה אשר תִּשְׁפֹּתֶנָה להם. — האֵמֶנֶס קטנות ושפלות קומה הנה לעמת נשותינו אנו, אך ככל אשר תקטן קומתן, יותר ויותר תפליאנו בחמיכת אבריה ומבנה־גוה הנחמד והענגלגל, עד כי נדמה בנפשנו, כי עוד מעט ותִּנָּפֵץ לרסיסים „בִּבְת־נָכֹשׁ“ זו שאין פה מקום כלל לחיים מלאים תנועה ומרץ (אנרניה) כאלה! ...

החלף הבא ראשונה לכאן ועומד מעט על אופין ותכונתן של נשי יפניה וחריצתן הנפלאה בתכל, על נקלה יחליט: כי „נשי-מופת“ הנה במלוא מובן המלה! ובאשר שגם חינוך הבנים מסור רק בידיהן, והן רק הן, מטפלות בהם מרגע נוחם מבטן עד כואם באנשים, לא יפלא עוד כעינינו, כי בה הנדילו היפונים לעשות ולחתקדם. — את התסיסה הראשונה בשנות הארבעים והחמישים עשתה ג'כ האשה, והיא היא אשר החלה בראשונה לצאת ולהרוג ממסגרותיה, וברצונה הבכור אכפה את האיש למסור בידה כלה את גידול הבנים וחנכם, והיא השכיחה למעט נטעי נעמנים בלב עויליה טפותיה, ותרוחם משחר מל ילדותם ברוח החפש והאור.

ב.

הילדים ביאפאן. — הנה הפטראטית הנפרזה. — שאלת הנשים. — צארנק וקסמי התולדה. — מה הועילו חבטים בתקנתן? —

עד כמה השרישו בלב צעיריהם רגשות אהבת המולדת נראה מהעובדה הזאת: אופיציר-רוסי* יודע שפתם ושפת-אנגליא נקרה לחתבונן אל צחוק ילדים קטנים בני ו'—ו"א שנים באחד הננות שעל יד בתי-ספר העירוניים. ויחלק להם ממתקים ומגדנות וישתעשע וישוחח עמם בשתי שעות.

פתאם הרגישו בו כי הוא אופיציר-רוסי ולא אנגלי כאשר רמו בראשונה, ויבדלו ממנו כאיש אחד חברים ברגע אחת ויעזבוהו. אחרי חצי שעה (כנראה התיעצו בדבר) באה לפניו סגל חבורה משלשה ילדים ויודיעוהו: „כה אמרו חברינו, צר לנו מאד כי לא הודעתנו מקודם את מזורתך ומולדתך ועמך, ובמשנת קבלנו ממך את אשר נתת לנו. ובאשר כי כנראה, איש טוב ומנומס אתה, ע"כ מלאו את ידינו „שלוחיהם“ להביע לך את רגשותיהם ודבריהם, כי: בתור איש פרטי נאור ומלומד, כבד נכבדך מאד. ונודה לך על כל הכבוד שהנחלתנו, ואולם בתור היותך בן לחעם השנאו לנו יִרְק גירן בפניך ונתעב אותך ואת מתנותיך יחדו“... ובן-רגע, כהרף-עין. ברחו ממנו וישארוהו ברד בנן.

זהו פרי החינוך ששתלה האשה בלב עויליה, וברוח כזה תביאהו בין אנשים ותפלא נתיב לו בכל דרכי החיים הביתיים והכלליים!

ושאלת שווי זכויות הנשים לא נתעוררה מעורה ביאפאן, כי האשה

(*) לעיר זוה, כי לפני עשר שנים כאשר הדפסתי מאורע זה בהלפירה (שנת 1903

№. 150) נחקרה הזימוריה את המלות „אופיציר-רוסי“, ותלוי במקומה: „שר-לכא בן חרץ

היפוניות לא תחכה למשפט הנכרים לשבט או לחסד. אך בעצמה וברצונה הכביר, תפלס לה נתיב למעלות רוחה, ותדרוך בעז ובכטחה במעגלי החיים. ובכל מקצעות החיים תגדל ותעשה עבודתה שכם אחד על הגברים, שכאמור, עוד תאציל עליהם מרוחה בחיות החנוך בידה. — והאירופאי הבא הלום ורואה ומתבונן לכל המעשים הכבירים אשר כוננו ידיו האשה לתפארת עמה ומולדתה, ישתאה וישתומם, ובחכרה יחפון לחמלין רק עליה את ה"אשת־חיל" של שלמה . . . כי לה נאה לה יאה !

ובשעה שאני מסתכל ומתענין בתהלכות היפונים והיפוניות, וסדרי חייהם המשוונים לגמרי מאשר אצלנו האירופאים. מבלי משים תאחזנה מבטי עיני פה ושם במחזות התולדה בכל רגב ארמה וסעיק־סלע, בכל נקיק ונהלול, ובכל פרח ועין רענן אשר בין דליותיהם ועפאיהם יקננו האנשים הנפלאים האלה, שבבחסם וחריצתם השכילו להפוך את ארצם לנִגְד־גֹדֹל ונחמד מלא מכל עצי פרי התבל ואקילמיה השונים, — מממקי הצפון ומגד תנובת הדרום ; ים וקדם עם תוצאות אדמת קו־המשוה ; חֲפִי שוויין, הרום קרים ; שמי איטליה ושיא תועפות הררי קוקו ; בה ישנה הארז ויגאה האחו, יצטמר האלון ויגדל הסוף, והקנה ; התאנה. חנטה פניה והנפן — את ענביו, ולכל פניות שאתה פונה תראה עצי במבוס, תפוחי זהב ואננסים ; ער־דפני, מור וקציעה. נרד וכרכום וקנמון כשם — כל המינים המשובחים אשר רק שמענו שמעם בלמדנו בחדר, ופה נראים בעינים ממש ! — ועל הדרכים מפוזרים פה ושם בתי התפלה שלהם צוללים בים של עצים רעננים, וכפריהם וחוותיהם בנוים שדרות שדרות מוקפים גני־חמד וכרמי־הוד, וגם משוכת־הכרמים וקרפופי החצרות קלועות ענפי עין עבו, וכפות תמרים, גבילי במבוס ואניצי־משי !

ובין־הערבים בפה מה יפה ומה ערב הוא ומשובב נפש ! — הוא יריח אותנו בריח שושנים ואבקת פרחים נחמדים נישאים על אברות הרוח הקר והנעים. אנן־הסחר בקרני כספו ילבין את ראשי החרים המתנודדים בצלליהם מתוך גלי הים המשתתקים בהם כראי־מוצקים. ובברזל־הגלים האלה נשקפים לעינינו גם צללי הגנים הנחמדים עם כתיהם הקטונתיים... כצוא גליו ירומו וירקרו כבמעגלה, ובהשתבחס־ישתכרו כקצף המים ושופכים חוד ויפעה לכל מראה עין ! ולמרבח הקסם וההשתוממות אשר לקחו כבר שבי את לבנו, הנה עוד כל דבר יקמן ויצער בארץ הפלאות זו ; הבתים — כעין צעצועים עשויים לשעשועי הילדים ; המסגדים ובתי־התפלה — כפתוחי־עין קטונתיים או יצוקי־ברזל־סיגים

צעצועים, וצפיית; הנשים—בבובות־גביש קטנותיות ועגלגליות מעשה חטיב נפלא... והאנשים—שפלי־קומה אך מלאים מֶרֶץ וְעוֹמָה; גם המסלול־העירוני והחופי (טראמוואי) יקטן ויצער;— המרכבות, כמו שידה תיבה ומגדל, ונראות מרחוק כלול־תרנגולים מטפסות ומצלפות על פסי הכרול, ועל פתחיהם— המנהלים (קונדוקטורין) ג"ב שפלי קומה וסגללים וכו', וככה תרין לה המכונה הקטנותית עם כל הכבודה, על ירכתי ההרים והכּפּים, ואחריה ימשך זנב ארוך של לולים וכלובים, ותחרורנה ותבאנה לציקי ההרים הרמים והנשיאים וחוקפים אדיר־איומה, מה שלא השכילו עוד לעשות גם באירופא הנאורה...— ורשתות מסלות כאלה תרכינה ותפרצנה מיום ליום ותבאנה בנקיקי הסלעים בערוצי־נחלים באפיקים ובנאות, במנהרות ובמחלות עפר וכו', כל מקום שיש שם כפרים וחוות או חצירים. וגם לשדרות הבתים הסדרות על רפסדות של עין או נשרים ומעברות ומֶאָחֻזים בשלשלאות של ברזל וחוליות כפופות כדרכם, בראשי ההרים או בשני הפפים והסלעים שעל יד ההקף.

ובאותי לשוח על ראשי ההרים האלה ולבקרם, שברתי לי אחד הסבלים־הרתומים (железнодорожные вагоны) כהברזא המיוחדת לזה ואחרי אשר בהנתני בשפת רוסיא ישבתי על אוכף שכמו, העשוי כפיתח־הפוכה מנחלים דקים מעשה־גבלות. וככה התנשא אתי לאָמִי על ראש המצוק, ששם תלפות אורחה גם הטראמוואי. אך בנטיה מעט הצדה.

ובעברי ככה דרך שדות נעברות ועיונות ערוכות בטוב טעם ודעת, ראיתי לתמחוני כמעט, לכל ארך הדרך תחת צאֵלים של ענפי עין כמבוס ושדרות אלונים נוזות וישרות, עומדים שלחנות קטנים ועליהם ערוכות קערות־עין מלאות ארז־מבושל אַנְגֶסִים ועגות ופירות מכסות במנכיות־נייר־מצועין כדרכם, זפות ולבנות כשלני. הניעה שעת ארוחת הצהרים, התיצב נושאי לפני אחד השלחנות ויפשיל את אכפו—אחרי אשר ביקש ממני את סליחת־י— בעונה וחו, ויושיט לי מתחת השלחן שרפרף קטן מענפי כמבוס ויבקשני לשבת עליו מעט, והוא כחר לו אחת הקערות עם צלוחית קטנה על שפתה מלאה יין, ויאכל וישת לרויה אח"כ פתח את כיס־חגורתו ויוציא כמה מטבעות ויניחן בהקערה שנתרוקנה על ידו ויכנסנה בהמנבת כבתחלה, ויבֹלֵם בהקפד־עין במוטבות אכפו, ויושיבני בו וילך הלאה הלאה.

לא יכולתי להתאפק, ואשאלהו בשפת רוסיא: ואיה איפה ארון השלחנות והמאכלים האלה?

— יוכל היות שהוא עובד באיזה פנה את שדהו זה, או עדיין יושב בביתו על מלאכתו, מלאכת כפס כנהוג אצלנו. אך למה זה הוא לך?— היתה תשובתו

במתניה" גדולה.—

— ומרוע לא יעמוד הוא, או אחד מבניו, על יד השולחן, למכור ולקבל את הכסף?

— שטות! — למה זה לו? הן אם הוא יכלה עוד עת זמן לבטלה, לעמוד בפה, הלא נצטרך לשלם לו גם בעד זה, כי הזמן יקר אצלנו מאד.
— ואם יקרה שלא ישלם מי בעצמו בעד ארוחתו ועוד יגנוב וישים מה בכליו, או שלא ישלם בעדך את המחיר וכו'?

ע"ז צחק מעט ריקשא מורא (כך היה שמו) ופטור בשפתיו, ויגרד תחת בידיו אוננו כמו מחפש מה במוחו להשיבני, ובתמימות יתירה ענני: כי ל"התחכמות" שבו עדין לא הגיעו היפונים, ושלא קרה עוד בזאת בארצם הנה מדה!... אף הביע לי את אירצונו על חשדים כאלה שאין מקומם כלל במדינתם.—

סבתי את שיחתי אתו ע"ד הרוסים שכניהם הקרובים עתה*) שלפי דבריו יודע הוא אותם, גם היה כמה פעמים ברוסיה. וביע לי את המסקנא של היפונים ע"ד הרוסים, לאמר:

— אתם בני־רוסיה אינכם אחובים לנו כלל, וממילא— גם לא "שכנים טובים"... ואולם— אחרי עברכם את סיביריה הקרה והקפואה, ואחרי עבדכם עבודת־פרך על האי־סחלין**) תתום חלאתכם בקור ובכפן... ותבחנו ותצרפו כבכור־הזהב וכו', עד שבבואיכם אח"כ אלינו, תהיו לגמרי לאנשים אחרים, מנומסים וישרים, שאפשר גם לבוא עמכם במסחר וקנין ובשיחות רעים וכו'.

— מאין לכם מושג— גם ושפל בזה ע"ד הרוסים?

— צריך אתה ארחנו***) הנכבד לדעת, כי בכלל אין שום דמיון וחשואה בין סדרי־חיינו והתרבות שלנו בני ארץ־מזרח־שמש, ובין שלכם בני המערב הלבנים****), ובפרט— בני המערב הקרוב עתה לנו, היא רוסיה; ישנם למשל

*) אל נא ישכח הקורא כי הדבר היה שנתים לפני המלחמה, בשעה שכל מנגז'וריה הדומיית עם טורק־מערב ודאלני וכו' היו עוד בידי הרוסים. וכ"ז נריך לדעת במרוצת הסיפור.
)** כך היה אז המושג של היפונים על אזדויתו, שכלנו נאים אליהם אחרי ברחנו מעבודת פרך בסיביריה ובסחלין.

***) ככל פעם שהיה נריך לפנות בדבריו אלי הדגיש את המלה "אורחנו" לפנים את דעתי על דברו קשות עם אירופא שלנו, וכ"ז בזכות ה"אורח" שבי היקר והביד מאד בארץ יפוטיה, ונחשב ל"אורח־הארץ", ולכן יכנו: "אורחנו".

****) היפונים יכנו את כל האירופים בשם, "לבנים"—

הרבה מנהגים ונימוקים אטיקיים אצלנו, שאצליכם הם ממש ההיפוך, ולא מכעי דברים שביושר החמדיני והפוליטיקא הכללית, שבמקצוע זה צולעת ארופא על ירכה מאה. . . — והננו רואים את עמי אירופא היותר נאורים ומתוקנים, למרות התפארת בתרבותם הנכונה לא יתחשבו כלל עם קנין הכלל בשעה שקנין היחיד יקר הוא אצלם מאד, — אימא לי איין — התפעל ויתלהב בדברו — הינוף למשל לב האנגלים אותם על ספחם את מצרים ויעשקו את תוגרמה? או אשכנו את טשופוי וכו' בסנים, ונפות רבות באפריקא התיכונה? והצרפתים המנומסים את טונים ואלג'יר? ואחרון הכביד רוסיא את מנדז'וריא וכו'?

האין זאת גולה פשוטה לעין השמש?

בוא וראה החבדל שבינינו וכיניכם. אנחנו נלחמנו את הינא לפני המשת שנים ונצחנו אותה נצחון גדול, וככ"ז הסתפקנו בבסך־ענושים וחבל ארץ קטנה לערבון ותו לא. ובעת מרידת המתנוששין (בוקסערין) שרק אנחנו הכרענוה, וצבאותיכם אתם נסחבו אחרינו לפעקין ובמעט שלא עשו מאומה, והנה לקחו לחם אשכנו את טשופוי והסביבה; רוסיא את מנדז'וריא וכו'. וקיסר אשכנו "הנאור", צוה אז לפלוגת הילול "להשמיד להרוג ולאבד את החינאים, לרוצצם ולגתחם וכו' — דברים נסים ושפלים מאד הנאותים לאיזה מרצה־פשוט... ולמרות ה"התעוררה", ככיכול, שלקחתם עליכם — להאיר עיני הסינים החשוכים, להשכילם ולהבינם דעת, הנה באתם ברצה ובאכזריות, שמוזת ושאוף לדם — — — — — מדות שלא תאותנה כלל לאמות נאורות הבאות בשם "אלהי החסד והרחמים"!!!

— כמעט שצדקת — עניתיו, ולא נתתיו להאריך — על אדות יושר אירופא במקצוע זה, כבר צווחו קמאי ובתראי גם אצלנו באירופא, ואין כל צדק למעשה ה"חיה שבאדם" לו גם יהיו באופן "מנומס ונאור"... ואולם — מה הרי האק הזה ביחוד על רוסיא?

— שום אומה בתבל לא פגעה בכבודנו הלאומי כמו רוסיא. — ויסדר לי את טענותיו ע"ד מנדז'וריא וקארעא, ושכלול דאלני ופורט ארטור, וכו' וכו' הכל כדיפלוט רגיל ומנוסה עד כי השתוממתי ולא האמנתי למשמע אזני — דברים "רמים ונשנכים" כאלה, ברום עולם הדיפלומטיה, ויצאים מפי נושאר סבל פשוט וגם.

— ומאין לסבֵּל ואיש־המוני כסוך, מושנים דקים מדופלומטיים כאלה לדבר ככה על נוי ועל אדם יחד?

— ראשית כל צריך אתה לדעת כי אבינו מלכנו המיקאדו, לא יסבול

אי־מלומד בארצנו. והוא הוא אשר הנחיג אצלינו את חובת הלמוד הכללי, ככל תקף ועז, גם מסר זאת בידי נשותינו, והן המפקחות על החינוך, וידיהן תעשינה תושיה במקצוע זה באופן מאד נעלה, מה שלא קוינו לזה כלל. ומשעה שנעלבנו ככה עלבון־לאומי ע"י צבאות אירופא כאמור, ומה גם מרוסיא שכנתנו, אנחנו מתעסקים כלנו בפוליטיקה ונתעניין בה מאד, בְּאוֹתֵנו להיות עתידים ליום נקם ושילם כאשר נדבר את אויב בשערי מנדז'וריא וכו' ואז— אוי אוי להעם אשר יִהְיֶה לנדרר בעדינו את הדרך... כ"א יפול חללינו כל הנכרים מבני שש עשרה שנה ומעלה, תצאנה נשותינו וכו' ובדמן ובמנותיהן חרטושות (בוה הראה לי על בטנו אפני ה"חִירִיקִירִי"...) תטביענה ותשקיענה את האויב עד כי יפול תחתיו מכוכב פגז ונויות מִמְחִילֹת וכו'...

ובבואו עד הלום נאנק דום ויפסיק את שיחתו רגעים אחדים. אח"כ החל לחלל לפני את הצבא שלהם איך הוא משוכלל ומפותח מכל צד, ועומד על רום הגובה של תבסיסי־הצבא לפי המלה האחרונה, — ואני בחפצי להתהדר מעט באירופיותי שככה השפילה ריקשא־מורא בִּי פִּנּוֹתוֹ, ציינתי לי את העובדה כי שכלול הצבא שלהם הלא בא מפקידים־מורים (אינסטרקטורים) אירופאים וכו' וכי אך להם, ומתם כל החיל הזה... אז התעורר ריקשא־מורא כאחוז־נכפה ויתמודד, ויעיף עיניו פה ושם, ויורה לי באצבעו על איש־חיל ההולך לקראתו ויאמר :

— הנך רואה את החיל הזה? שם לקראתנו, יכול אני לערוב לך כי אעפ"י שבמראהו החיצוני הוא, לכאורה, בלו "שלכם" : מעילו—מאוסטריא ; כובעו—מאשכנו ; מנעליו—מצרפת ; ואפודתו—מאנגליא, וכו' ובמעט כל תנועותיו ותעמולותיו התבססיות כלן—אירופיות, ואולם היה נא בטוח כי בכל פְּרִי עורו ועורקי גז, בכל נימי בשרו ודמו, רוחו ונפשו—יפוני הוא, וכיפוני יחיה וילחם וימות !

וידעת היום, כי איש יפוני שע"פ איזה סבה לא יתקבל לחצבא, ולא יתרגל בתבסיסי־מלחמה וכדומה, לא ישקוט ולא ינוח עדיו תעלה בידו לעשות איזה שרות את אחיו החיילים, ולגרום איזה רעה בל־שהוא להאויב הנלחם עמם. ואם לא תעלה זאת בידו, אחת דתו לְרִמֵּשׁ בעצמו את בטנו ע"פ אפני הִחִירִיקִירִי ולשפוך את מעיו וכו'.

וזאת היא הסבה שכאמור, כלנו בנערינו ובוקנינו עם נשותינו ובנותינו נכונים תמיד למלחמה, ומתעתדים לזה משחר טל ילדותנו.

— אמנם, נניח שיש לכם צבא רב ערוך ומסודר וכי כל העם, כדברִיך, למקמון ועד גדול נכונים ומתעתדים מילדותם למלחמה וכו' אבל הלא צריך גם

לשום פקידים ושרים לכל החיל הזה, ומאין תקחו אותם אם יפקרו במלחמה? הלא אז ישאר הצבא הגדול שלכם בלי אופיצירים שזהו מפלה גדולה במלחמה.

— גם לדבר הזה שמנו לב. ואנו מחנכים אופיצירים הרבה יותר על המדה הדרושה, עד כי גם הקצחשיר (שומר פשוט) שלנו, הוא אופיציר נפלא ויודע את התכסים בכל מכל. כי גם כעמדו על משמרתו בקרן־הרחוב, לא יחדל מוחו מחשוב בעניני הסטרטגיה וכו' ומישגן לו בע"פ מה שהוא לומד בלילה בלילה שיעור בעניני התכסים וכדומה, כי כן הוא אצלנו חק ולא יעבור.

וצריך אתה לדעת, כי אצלנו לא יעלו ככה ביוקר האופיצרים שלנו כמו אצלכם, ששם נחשבים הם ל"מעמד מיוחד" בשרדות העם, ובכואם למלאות את חובתם בין האזרחים, הם מפזרים כסף כעפר וכו' אני ראיתי זאת בעיני, בהיותי בסיביריה ללוות אחד התרים האירופאיים, איך שכא אופיציר אחד לניים סוסים להצבא בעיר־מחוזית אחת ויתאכסן בבית מלון בשכר חמשה רובלים שלכם ליום!

הידעת מה זאת חמשה רובלים ליום? — אצלנו ביאפאן יוכל אופיציר להתכלכל בשכר כזה שבוע תמים...

ובהיות שהאופיצרים שלכם באירופא, עולים לכם בדמים מרובים, הנם כמובן מעטים בערך אצלכם, וזאת היא התכסים שלנו לקלוע ולירות ביחוד על האופיצרים של שונאינו, כדי להסירם ככל האפשר, ממחנה האויב, שלא כ"כ בנקל ימלאום... משא"כ אצלנו — — — — — בפה סמר ריקשא־מזרא את סנטרו ויחסום את פיו ויחרוק בשיניו כמו מתחרט הוא על אשר נלה לזר "רו" כזה... ויהריש רגעים אחדים, עד כואנו לראש הצוק. שם פתח את פיו ויודיעני, כי מחכה לי כזה "ושענעריקשייע" אחר, וכי בפה נממרה מלאכותו, ועלי לשלם לו את שכרו.

שלמתי לו את שכרו, ויוציא מצלחתו פנקס קטן ויבקשני לחתום בו את שמי ובנויי, כדי להראות בתכרוא שלהם ש"עשה את מלאכתו באמונה", ואחרי חתמו, נפרד ממני בקידה ובענות חן, ויגש אלי מארחי החדש ויובילני על ראש המוצק הנשקף כמעט על כל איי יפוניה, החל מהחר הנפלא פודוי־יאממא, עד ימה הסלעים והאיים הקטנים שעל חופי הים.

נורא, אדיר ונעים המחזה, ואין לתארו כאומר ודברים, אף כי על הנייר! ראיתי ובקרתי נפֿות יפֿות רבות בימי חיי; את קוקו־והרריה; קרים וגבעותיה; האורלים ותלפיותיהם ומפרציהם וערוציהם, המפיקים והגאות וכו' וכו', ואולם מחזה־אדיר ונשגב כזה לא ראיתי עוד מעודי!

ובדמיוני דמיתי כי עומד אני על ראש איזה "הוריההר" ורואה את הארץ הטובה ונבנוניה ולבנוניה וחרמוניה וכו', והאופק — מה רחב ועמוק הוא! והאוויר שקוף וטהור, צח וצלול, עד שהעין תלמש בכל רגע והעפעפים יתרחבו יתפתחו, וההבטה תגיע רחוק רחוק עד תכלת הרקיע שבקצה האופק אשר שם פרוש עננו על האוקינוס הגדול וכו'.

שעותים הלכתי אתו על ראש המוצק ירדתי וטפסתי על שני סלעים ערוצי נחלים וכפים וכו' עד שובי להמקום שמשם החלה תהלכתנו על ראש ההר. ושם חכה לי סבל שלישי להובילנו העירה, וככה חזרתי בגלגלי, אך מרוב שפועי ההר וזקפתו הישרה, אחזני מארחי מאחורי שלא אסעוד ולא אתגלגל לעמק,

נחתתי כל הלילה במלוני, וממחרתו יצאתי לבקר ולדרוש ע"ד אחבי, המפורים פה ושם מעט מזער, ונודעתי נאמנה כי יהודים עקריים לא היו מעולם ביאפאן*) בעבו"ז אין שום מושג לחיפונים ע"ד יהודים ונזרות וכו', זולתי אשר שמעו בסביביריה בנסעם בה ובראותם את הגירושים וכו', — אמנם ישנם יהודים מהגרים שבאו הנה בהשגים האהרונות ביחוד מסיביריה ומרוסא האירופאית

*) בהעתון השווייצי "Currier de Wewey", דהאי שח' אנו מולאים מאמר מעין ע"ד יחסי הקרבה שינס בין הגזע האנגלי, היפואי והיהודי. "השלטים של אנגליא ויפואיה העתיקה דומים כמעט איש לאחיו, בשלש המלוכה של אנגליא מזויר אריה ובשלטים של יפואיה העתיקה מזויר ג"כ אריה, -- תעודה יפויית עתיקה אומרת בפירוש כי: שנים עשרה האריות המזוירים על שעריו של ארמון-המייקאדו בקיאטא, הם כנגד י"ב שבטי ישראל. ואמנם לפי דעת החוקרים, היה מזויר אריה על דגלם של מלכי יהודה.

ואולם ארמון הקיסר בקיאטא הוא עתיק ימים מאד. ומכאן נראה שעוד לפני זמן מרובה מאד היו יחוסים קרובים בין הגזע האנגלי והגזע היפואי. — כיצד זה נולדו היחוסים האלה בין האיים הקיי וסיוס של אירופא והאיים הקיי וסיוס של איה? —

כותב המאמר בהעתון השווייצי מתאמץ להוכיח כי היהודים הם הם שגדדו בימי הרדיפות השונות באירופה לאי איה, וכי חושבי יפואיה הפגנית אינם דומים בעפוסם להאינאים ולהקארעיים, כמו יתר היפויים. כל תוי פניהם ופרופיהם וכו' מעידים כי הם יואי אירופה, וביחוד ניכר, שהם יהודים וזה הוא בא לידי מסקנא: שהגזע האנגלי היפואי והיהודי נחשבים לקרובים מכבר וכו'." —

ואני בתור יהודי פשוט בלתי חוקר קדמוניות, שלא יכולתי להודע ביפואיה גם ע"ד השלטים עם י"ב האריות וכו' שמזכיר החוקר השווייצי דרך אנכ כמו דבר מאומת ומקוים... אני מקליט בהחלטה גמורה: שמאז מעולם לא היו יהודים ביפואיה ואין להם שום מושג ע"ד היהודים כג"ל.

אחרי הפתח המסלה המנדזורית, אך עדיין לא התכוננו לעדה בשום מקום, ואין להם שום הנהלה רוחנית. ופרנסותיהם—לא תוסיפנה פאר ליתרות... לכן לא שמתי לב להם כלל.

ביחוד התענגתי אזי כמו כל התיירים שהיו עמדי בנסקי בהכנות הגדולות למלחמה, עד שנחפזו כמעט כל בתי פקידות העיר לארסנלים וקרקטין, וכלנו ידענו כי כלפי רוסיא פניה מועדות... כי בפומבי ובראש חוצות דברו וישוחחו ע"ד מלחמת נקם ושלום עם רוסיא "אויבתם" ע"א מנדזוריא וחבל דאלני ופורט-ארטור וכו'.

ואולם שאלת הכלכלה הסירה לפרקים את התכלול מעיניהם, והעתונות—ביחוד בטאקיא ואקאמא—החלה אז לתנות את מצוקת העם בדבר מצב הכספים הרעוע, ירידת המסחר והשפלת חרישת המעשה וכו', אז חשו עתירות למו ויפסיקו לפיישעה את פלדות-מדברותיהם ותעמולותיהם ע"ד הודיינות וכדומה, ויסבו את כל מחשבותיהם לעניני ארצם פנימה.

ורכי המלוכה נגשו לבקרת חוקי המסים והארנוניות ויוזלו תעריפים לעובן ארצם, ופרסים—לתוצאות חרושת ידיהם לשוקי אירופא וכו' אף שלחו אקספדיציות למרחקי ארץ* ואיים רחוקים להתקשר אתם במסחר וקנין כדי לתת מוחלים לסחר ועובן יפניה בכלל כדור הארץ. והעתונות החרה החזיקה בידי הממשלה, בלי שאון והמולה, ובלי שום שוביניזם ופטריוטיזם מוזהב, כ"א בניהותא ובמועצות ודעת. עד ששב"ס באו לדבר ע"ד סיבירה הגדולה והרחבה כי שם יש שבר... ותמהר גם הממשלה לבוא לעזרת דעת הקהל זו, הודעת מאד עד כמה יחסרון להם שוקים לממכר סחורותיהם, ומקומות—להשיב שמה את העם הרב יתר על המדה בארץ-פלאות זו. ולא בוישה כלל הממשלה להודות בפה מלא, כי היא לא ידעה, ולפעמים לא חפצה לדעת, את התועלת הגדולה שתוכל למצוא בסיבירה שכנתה, ומה גם עתה כאשר נתאחדה ע"י רשת מסה"ב המנדזורית והסבירית עם כל העולם הנאור וממילא גם עם רוסיא האירופאית.

לאט לאט החלה ההתקרבות עם רוסיא מטעם הממשלה העליונה, ומיד התקרב כל העם. ותחת אשר עד כה, לפני ימים אחרים היה שם רוסיא לחנא, החלו מהר ללמוד את שפתה כמעט בכל בתי הספר, וגפתחו וגוסרו בתי ספר ערבים לגדולים ולפועלים וסוחרים וכו' ומורים להם לקחו "משלהם", מאלה הסבלים והמלווים את התיירים הרוסים שלמדו את השפה ע"פ הנסיון כאמור, שבמקצוע זה מצטיינים הם מאד לרכוש שפות נכריות במשך עת קצרה.

* עיין ההערה בסוף ע"ד מולא האירופאים למי אנדת היפונים, כשדלי

והממשלה תתמוך בהם ביד רחבה, ועושה חיל. ומכל קצות יפוניה ינחרו עתה רכבות אלפי מהגרים לסיביריה, ויבאו את עין הארץ שהיתה שנואה להם, כאמור, לפני יומים... והננו רואים אותם בכל רחבי סיביריה הגדולה לאין חקר (לנבי הרוסים... ואולם היפונים כבר מדדוה ויחקרוה לכל תכלית...) בנאות יערות-עד (טאיינא) במכרת-הזהב ומהצבי הכרזל והנחשת, בערים ובכרכים, בכפרים וכחוות ואהלים (Агари) וכו' והם פותחים שם חנויות מרווחות וממוזגים, ממגרות ובתי אוצר ובתי חרשת קטנים ומניים, ובתי אוצר וכו' עד כי כמעט שאין אף ענף אחד מענפי הכלכלה שלא החזיקו בו היפונים בסיביריה, אפילו המלאכות היותר שפלות כמו בתי רחצה, בייכאני, בתי כובסין ובתי משוש עם קדשות-מוזרות (גושות) וכו' גם מנקרי-בובין וצינורות שופכין וכו'.

וכמעט כל אחינו תושבי סיביריה, ידעו, וגם הרבה מהרוסים העקריים דברו וישיחו מ"רזגלוי" זה, כי רוב היפונים האלה, הם "מרגלי-חרש" מטעם ממשלתם שהתכוננה אז, כאמור, להמלחמה הגדולה עם רוסיא;—היו מקרים בולטים ונראים לעין, כי הכירו בין אלה הזבזבים ומחזיקי בתי זימה וכדומה, אופיצרים מהגנרל-שטאב היפוני, ולא מבעי-הצלמנים (פוטוגרפים) והציירים שנוצצו אז בכל ערי סיביריה והכפרים, שרובם ככלם היו מרגלים. ויש ידים להשערה, כי גם רבות מנשות-הזימה והגויות היפוניות, שהתענגה או עליהם סיביריה, היו בנות מרומי עם הארץ, ולפעמים גם נשות גנרלים ואופיצרים יפוניים, שהפקירו את עצמן לזנות, כדי שתעלה בידן להונות ולרמות את פקידו רוסיא, ולתודע מהם איזה סודות סטריטניות וכו'...

והחרשות המקומיות?... היא היתה טרודה מאד בנירושי היהודים ובבקרת זכויותיהם... ותסיה את דעתה לנמרי מהאורחים האי-קראים האלה. וזה שנים רבות שלא החמירה בה בזכויות היהודים כמו עכשו. ולא רק בסיביריה גרידה, כי גם במנדושווריא, ביחוד—בחארבין, חוליאיר, מוקרן גירין וכו' שהתחשבו על רוסיא רק "לפי שעה", החלה חרשות-הרוכית-ההומנית, לדקדק מאד בישוב היהודים, ותעיק עליהם מבלי כלכל עוד, ואלמלא שר-האוצרות אז, ה' וויטטע שנער בנויפה בהפקידים האלה על הגרושים והגויות בעברו אז דרך חארבין, ובפירוש אמר להם: "הלא אין זאת עוד שייך לנו ואיך זה תגרשום?"—כי עתה לא נשאר שם רגל יהודי. בשעה, שבאמור, פשמו אז מרגלי יפוניה פילק בכל הערים וכו' והיו מתחקים על שרשי חיל רוסיא ותנועותיו וכו' ואין שם לב לחם. וככה תתקדם עתה המחפכה הגדולה (*) שהעם החרוץ הזה מכין בחשאי

(*) כדברים האלה כתבתי אז שנת תר"ם בהאפירה, לפני המלחמה.

בקצה החמורה, וסוף כל סוף יעורר גם את אהותו הגדולה והעצלה. היא חינא, השוכבת עתה למעצבה באשמת מנדריניה עושקיה... והיא סוחבת אותה אֶתָּה בצִמְתָּה הארוכה ללכת להמערב להתחשב אתנו... ואמנם תלמידים טובים הם הסינים עתה, די רק להביט על המתנוששין והחינאונים שלהם, שאנחנו מדמים שהם להקות שודדים וגולגנים, והם באמת חברות מסדרות וערוכות לקרב ע"י היפונים מוריהם, וביניהם הרבה אופיצרים יפוניים וחינאים (שלמדו ביפניה) מתקדמים ומלומדים—הכל כדי להציק לרוסיה וכו'.

אבל, הן לא זאת היא מטרתי, הן בעד אחי בני עמי אני כותב, ולהם אקדישה דברים אחדים.

* * *

כפי שאמרתי למעלה אין ביפניה יהודים עקריים, זולתי אלה אשר באו מסיביריה וכו'. ובעכו"ז, אין להם שום מושג מיהודים וגזירות וכו', אירע לי כמה פעמים לשוחח עם יפונים מוחרים שנסעתי עמם במרכבה במסלה המנדוורית ביחוד במסח"ב שמעבר הבאיקאל, וכאשר לא יכולתי להפסיק את מסעי ולנוח באיזה עיר (מחמת תוקף הגירושים שהיו אז בפי שהזכרתי) ובגלותי להם את הטעם "מחמת שיהודי אני", לא יכלו בשום אופן להבין זאת כמוחותיהם האזיאטיים, וישאלוני בתמימות: איך זה אפשר שאזרחים בני מדינה אחת וקיסר אחד לבלם, לא ינתן להם הרשיון לנוח במקומות אחדים שבמדינה זו עצמה?— וכמה שלא השתדלתי להבינם בינה מהצד האקונומי, הפוליטיקה הפנימית... הצד הדתי, והגזע, וכו' וכו', ולא הועיל לי מאימה, ממש בעדשה בכתל...— או אז נוכחתי לדעת, שאע"פ שהיפונים כאמור רכשו להם באירופא הרבה חכמה וקולטורה, אבל ל"מוסריות" כזו— להבדיל בין אזרחים לאזרחים במדינה אחת עדיין גם לא הגיעו ואולי לא יגיעו עד עולם!...

כאמור, ישנם בִּנְנִסקי ובאקהאמא ומאקיאיה יהודים מהגרים אחדים שבאו מאירופא והעיקר—מסיביריה הקרובה. וישנם ביניהם סוחרים גדולים, קבלנים ומספיקים וכו' אבל הרוב מהם עוסקים בפרנסות בזווית ושפלות שאינם נותנים כלל כבוד ליהודים וליהדות.

אולם בעכו"ז הֶנָּאֵנִי מאד הרבר לראות את אחינו המהגרים שבמנדווריא ביחוד בחארבין.

העיר הזאת שמצבה הניאונרפי, עשאה למרכז מסלות סיביריה ומנדווריא, וממילא למעברה מאירופא לסינים ויפן, מושבה אליה תערובות עמים שונים מארבע פינות התכל. העיר בעצמה נחלקת לחצאין. הישנה—בה יגורו ביחוד

חינאים וקארעיים, "בני־השמים" אסירי עוני ודלות יחפים וערומים, רעבים וצמאים ישנים ומלוכלכים בקיא צואה, אומללים ומדוכאים נלחצים ונאנקים מאחיהם לוחציהם המנדרנינים, המפגמים אותם ב"וראת השמים" ובעולם חבא. אך לא במה שעל הארץ... — והעיר החדשה שעל יד המסלול—בה מושב כל בני אירופא שריהם וסנניהם, סוחריהם וקבלניהם וכו' עם כל עסקיהם ובתי מסחריהם. החלץ הבא מהעבר החינאי, ישתאה וישתומם לראות את ההבדל הרב שבין "שני העולמות" אשר מהלך שעה אחת מפסיק ביניהם שם—בעבר החינאי, שֶׁב ובלה הכל ישן ונרדם, הכל נרקב ומעופש, הכל הולך ומתנונה מכוסה בחלודה ובחלאה... נראה שהכל יורד שאולה ומת מיתה עצמית אִמִּית משעה לשעה... ובפה במקום מושב ה"שביב הלבנים"—הכל צִין וצומח, הכל חי ומתעורר, מפרכם ומתקדם עולה ומצליח וכו'! — כל אחד עובד עבודתו בְּמֶרֶץ וְעִזָּזָה, בהכרת ערך עצמו, במדה ובמשקל, והכל במשטר ובסדרים; החיים יִפְּנו מכל אפסים כמים חיים ממקורות נאמנים. ביחוד בהרחוב הראשי הנחשב באמת לעורק־החיים של העיר! פה תפגשו מפוסים מכל לאְמִי התבל, מהחינאי העצוב והאמלל עד הצרפטי העלז והשמח תמיד; מהרוסי הקר השקט והבוסטו במבועו ורוחב בלבו ורוחו, עד האיטלקי או ההולנדי החרוצים והזריזים; האנגלי עם השבונותיו העצמיים על כל צעד עד הצרפתי עם "לאומיותו" על כל שעל...; האשכנזי היבש וסדריו הקצובות, והספרדי בדמו החם והרותח וכו'. וכיניהם גם עמים רבים מארצות הקדם, כמו הודיים, ערביאים, פרסיים, קורדים תונרים וכו'.

מאליו מובן שבתנודת העמים האלה והגִּתָּהֶם הנה בשלש שנים האחרונות, לא נפקד גם מקום ישראל באמצע, ואולם מה ינעם לראות איך יהודי ישאר יהודי, ובתכונתו העברית והצִיִּי־ארכלית יצטיין בכל מקום, עד כי הכל יודו שאיזה כח טמיר ונעלם מונח בתעם הנבחר המעודדו ומאמצו ומעמידו לתהלה ולתפארת בכל מקום בואו! — ראשית כל החלו תכף להתאחד בחייהם הפרטיים והכלליים, ויתודעו איש לאחיו בתור "אחים בני עם אחד", וייסדו קהלה נכבדה עם כל הצטרבותיה; שברו להם שוחטים, מוחלים, רב־מוֹ"ן, דיין, דרשנים, שמשים וכו'. יסדו ביבולות־יקה עברית גדולה וחברה ציונית שלא תתבייש במכירת שקלים ואקציות למשל, אפילו בהתחרות עם עיר גדולה שבפולין... גם כלוב־עברי שמתאספים בו בכל שבת ויום א', וקוראים לפני העם פרקים בתולדות ישראל, וענינים ושאלות עבריים העומדים על הפרק, ממציב האָמה בכל אתר ואתר וכו' ופעולותיהם אלה בולטים וגראין לעין, שרק תודות להם לא יאבד רוח ישראל־סבא במבול העמים הכבירים שנקבצו באו הנה מכל

כדור הארץ !

עלי לצוין עוד את זאת, כי אחינו אלה לא באו הנה מארץ אחת או מסביבה אחת, — יכולים אתם לפגוש בפה למשל יהודי-אשכנזי שלכאורה איננו אוהב את היהודי הצרפתי עוד ממעשה ועדאן... ילכו שלובי-זרוע עם היהודי-הרוסי ששניהם יביטו עליו מנבזה; או יהודי-הררי יחלק כבוד ליהודי בוכרי המחשבחו לת"ח באמת; וחסיד-פולני ששמו בפירוש "איטשע מאיר", יעבור על חצפתו ועזותו ויחלק כבוד ליהודי-אנגלי-דז'נטלמאן; או יהודי רפובליקא מאמריקא יתחשב לאח ליהודי הנבנע מבגדד הנושא עוד עליו את הקולטורא העתיקה מנהרדעא ופומבדיתא וכו' ועוד ועוד. וככ"ז התאחדו כאחים והקהלה התיסדה על בסיס נאמן! — ולעתים קרובות יבקרום גם משולחים מליטא, נכאים ואמרכלים ושרי"ם מא"י וכו' והם נותנים ונותנים ביד נדיבה, וזה לא כבר שלחו בסף תועפות לעזרת אחינו האומללים שברומניה ומרוקו וכו'.

ובימינו האלה התעוררה אצלם "שאלת השליו" בכל תוקף ועוז. השליו הזה הוא מין עוף יפה ונחמד במראהו, דומה לברבור גדול ונקרא בפי כל בשם "פואזאן", ואעפ"י שהשוחטים בבאן מצאו בו כל סימני טהרה שבקוף טהור, ואעפ"י, שבער כשר בכלל, ביוקר גדול מאד בזה, והעוף הזה ימצא בפה מיליונים והוא בזול גדול מאד, בכ"ז לא אבו להתירו בעצמם עד שיקבלו עליו היתר מהרבנים הגאונים שבליטא ופולין וכו'.

מצבם החמרי לא ברע כלל. הם כאמור סבלו מאד מהרשות המקומית*)

(*) סה לי יהודי מנעטשניקן מר פ. ריף סוחר גדול וקנלן מפורסם להצא, אשר הביא תועליות גדולות לחיל רוסיא בהלחמו עם הצוקסערין, כי הוא צביקאטו העזמה וצרכ מרן שלו, הוביל גדוד שלם דרך העליניה עם כל הכבודה אשר לרגליו, — דבר המונע כמעט לזולתו, וכל הניגולים והאופסיריס הללו והפני הקיסר יר"ה וקיצל ממונו תודה בכתב עם אות הצטיינות. ולבסוף כאשר החלו הנירושים לותה עליו הרשות לסגור את כל עסקיו במגדז'וריא ולצאת, — וכמה שלא השתדל בספצ"ט, ושר האוצרות המוזכר שאלהו בעזמו בתמינה: "היתכן, הרשות המקומית תפריע בעדך מלגור במגדז'וריא בשעה שאיננה עוד כלל שלנו? ולא היעיל מאומה, והרם ממועמדו בסגור את כל בתי עסקיו ונחרב והפסיד הרבה ונאד, ורק אח"כ כאשר על השבנו התחילו לדבר ע"י עילגרימים שר האוצרות עם שר הפנים ושר המלחמה ביהד עם הגליצ אז אלקראכ, אז אז — הותרה לו שוב הישיבה במגדז'וריא, אבל לא היה לו עוד מה לעשות. כי כבר כנשו הכל.

(את כל הע"ג ופתשנן הבקשות והכתבים בנושפנקא דמלכותא וכו' הראה לי מר ריף,

כשדאי.

בעזמו בשעת נסעי במקומות הנ"ל).

אבל משעה שעבר בזה שר האוצרות ה' וויטא (עיין למעלה) הוקל מצבם ולא יחירדום עוד מרבעם. ואולם באמת אין עוד כמעט להשתמש ב"התכסר" שלו, כי החינאים והיפונים ועוד סוחרים רבים מעמים אחרים כבר, כאמור, כבשו תחת ידם כל העסקים והאינדוסטריים ומתפארים בפומבי שכבר הספיקו קודם "לכבוש את הכל" ואינם נראים עוד בהתחרות היהודית...

עתה נסורה מעט למשכנות הנזים ואערכה לפני הקורא כל מה שראיתי בעיני בסיניא ובנמדוזריא;

ביום 14 דצמבר 1902 בשעה השמינית בבוקר באתי לנירין, הקור היה גדול מאוד (כמעלות ריומיו 80 %) האדמה קפואה כמו אבן חלקה בלי שלג עד כי הסוסים ימעדו בפרסותיהם, פתאום ראיתי המון גדול כאחת הפיגות שבהשוך הנדול, נגשתי ואראה איש שוכב אפרקן על האדמה הקפואה, כמעט חציו ערום וחציו מכוסה בשמיכה בלה ומטלאת. החמון עומד ומביט עליו בקר רוח ובשויון נפש, פשוט מרוב הרגלו לראות מחוות כאלה בחורף העז והעצום השתא. רק אחרים מהם נמנמו בלשונם Чуй-опасный-ый לאמר: הוא חפין בודאי לאכול דגן-שמים (*); פה תפגוש אשה ענייה פרועת שער ובלי מטפחת לראטה נושאת בחיקה תינוק יונק שדיה הצנומה ובוכה מאד, והיא עם עוללה מכוסים בשמיכה אחת בלה (A zia-uma בלשונם) וככה תתחוב לו בפיו את שדיה הצנומות עד כי יאנק דום ולא יבכה עוד, ויקפא כאבן, וכה תשימחה עי כי תשליכהו כאבן במרכז השוק! ושם נערים קטנים בני עשר—שתים עשרה שנה, מצחקים ברחובות ערומים וחצי-יחפים עד כי יקפאו ורבים מהם יפלו תחתם מאין אונים....

עליתי בחזרה למרכבתי ואסע הלאה, ואחרי ינהרו מחנות גדולות של עניים יחפים וערומים, מלובלכים ומוזהמים וקפואים מקור וכפן, אחרי כל מרכבה אירופאית (הרבים עתה בשם) ירוצו וידחקו איש את אחיו ויעשו תנועות והעויות שונות עד שיורקו להם איזה מטבעות, ואז יתנפלו כחתף עליהן, וממש ידרסו ויטרפו איש את רעהו. — השבתי או בנפשי: אמת, גם אצלנו באירופא שוררת עניות גדולה בין שדרות העם הנמוכות שבהערים הגדולות, אבל לכל הפחות לא יתנום לנוע כה בראש חוצות בקור ובכפן, ואולם בפה בממלכת-השמים אין שמים לב לזה כלל! חינואי עשיר לא יתן בשום אופן לחייו-חיון ("אביון" בלשונם) לדרוך על סף הַעֲגֵרִי—יֵאֵן שלו (בית, אֶרְמוֹן).

(*) החינאי לא יאמר על מת שהוא מת, כ"א—השקה נפשו לאכול דגן-שמים" כלומר:

כדי שלא יביא מארה אל ביתו, היא קללת אלהים הרובצת לדעתם על העניים*).

בארין אשר "המוכר כחו בכסף" (כן יקרא חסיני לעובד עבודה) ישתכר משתים עד המש אנורות ליום, והמשכורת הזעומה הזאת דיה לפרנס אותו ואת כל משפחתו, ולעתים קרובות גם "משכורת זו" תחדל לשבועות וירחים שלמים דעת לנכון נקל עד היכן שיעור הדלות המחסור והמצוק מגיע! האביון באירופא יראה היום אשר רובי חסינים יחשבו לחיים מאשרים ונעימים; איש סיני האוכל ונותן למשפחתו בשר פעם אחת בחדש ימנה בין האנשים המוצאים את פרנסתם בריוח ולא בצער; סעודת העובד חסיני היא ברב ארו מכושל תפל מבלי מלח עם עשבים וקנידיהצלים והשומים, ולעתים קרובות רק עשבים ועלי שיח. ובמים שלא ישתכר בהם את האנורות הזעומות ישב הוא ומשפחתו בתענית.

במחיר סאפעק (האנורה היותר מצערה בסנים, כמו קאפ' ברוסיא) יקנה לו ראשית כל את קנה השומים והבצלים, ואם ישארו לו עוד סאפעקים אחרים יוסיף לקנות גם בשר, ואיננו מדקדק כלל אם הבשר יהיה נפסל אפילו מאכילת כלב. פעמים רבות ראיתי מביאים השוקה פירות טובים לבד, ופירות נרקבים ונשהתים לבד, ואלה האחרונים ימכרו על נקלה ובמחרה לעניים ואביונים שקיבתם תעכלם באין מפריע.

בימי בבורי האבטיחים והמלפפניות ידאו העובדים בשוק "סוחרים" שכל מרכלתם היא גזר—קרש ואבטיח אחד נחתך לנזרים וחתיכות, או שתים שלש מלפפניות, סאפעק אחד כחיר הגתה או המלפפון; ראיתי אשה זקנה שכל רכולתה היתה מקטרת להעלות עשן ערוכה ומחוברת על כמה העשויה לדבר, ובכל יום נאספו אליה הפועלים העובדים בבית חרשת העין שמנגד אחרי סעודת הצהרים, ושלמו לה סאפעק אחד במחיר כמה שאיפות מקנה המקטרת, וזאת היתה מקור מחיתה.

כל עמל ראשי העם בסנים איננו להנדיל חרשת המעשה ובה המכונות לחשוך ידיים מעבודה, אך להיפך, לחלק את העבודה לחלקים רבים עד אין סוף, למען תת מקום להשתכר לאכול פת חרבה לאלפי רבבות הפועלים "המוכרים את כחם בכסף נמאס" אם אך, באמור, ימצאו לשכור רעבונם. וזה

(*) כן הוא כידוע אלס המושג ע"ד העני, עד שהוא, העני, בעצמו, יאמין בזה, ולא יתאון ולא יתרגם, יען יודע הוא כי הוא "מקולל" מן השמים, — פ"א ראוי הינני אחד סוחר טעני ממזכירי, בשעה שנתתי נדבה לעני, וישאלני לתומי: מה זה אתם עושים "שדים לבנים"? אם השמים לא ירחמו עליו, מדוע זה תרחמו אתם על המקולל ומונדה מרוחות-השמים ומשמים?

שרש דבר השנאה אשר ישנאו השליטים בסונים את המכונות וכלי העבודה החדשים, עד כי ימים רבים לא נתנום לבוא אל נבולם, כי יראים המנדרינים לנפשם, פן ירעב העם ללחם, כי ידיו לא תמצאנה עבודה ופרע פרעות והפריע את מנוחתם... וזוהי מקור שנאתם את אניות הקיטור בפחדם פן לא יהיה לחם לתופשי המשוט המעבירים את העם בספינות קטנות ובסירות־דונה על פני המים.

בארין אשר יחזיקו עשריות אנשים בענף עבודה אחת וילחמו כחיות טורפות בעד כל מלאכה נמכזה ונמס, אין דבר אשר יאבד לריק וילך לבטלה. כל דבר הנמצא בשוק יוקח ביד וינשא הביתה להשתמש בו לעת מצוא; לבנים כתותה, כלוי סחבות, גורי נייר, קשקשיות של דגים וסנפיריהן, רגלי תרנגוליות מעופשים ומתולעים, קסמי עין וחוריות וכו' הכל ביד יוקח, והיו חלבנים לבנים, המכחות לתקן נעל ופומקאות, הנייר לכדקי השמשיות והחלונות, הקשקשת והסנפיר והרגלים וכו' להכין תבשילים ומאכלים ממחיים... וקסמי העין להכין האה הבוררת וכו'.

אין מחזה המעורר זועה במראה פגרי האנשים העניים שכבר מתו או הנוטים למות מושלכים צבורים חמרים חמרים פתח שער כל עיר ועיר בסונים; שם פצע וחבורה ומכה טריה נפגשו, אברים מדולדלים, שבר יד ושבר רגל נשקו; כי האומללים האלה הנוססים ומתאבקים עם מר־המות שאין בהם כח לקום ולעבוד, הם נדחפים ונלחצים מרחוב לרחוב ומפנה לפנה ואין מאספס הביתה שלא להביא קללת אלהים*) לבית העשירים באמור.

והבינונים? — אם יניח מי מהם להעני לבוא אל ביתו, לא יוכל לחתם כלל את בשרו הרועד מקור, כי בתיחם (פאנזא) לא נבנו כלל להיות מחסה מצנה; התקרה היא מנסרים דקים מכוסים בנייר צבעוני משוח בשמן; הקירות מבלונסאות דקות, או טקנה וסוף גא—עלי—יאן (מין קנה סוף הגדול לרוב במנדווריא) ונקל להביא עד כמה יוכלו לעצור את החום המעט שמפיין חֶפֶן**).

(*) ישנן עיירות בסונים שהעניים השכילו להתארגן ויכרתו ברית יחדו לזור על בית העשיר במאותיהם ולפיהם אס יקפון מהם את ידו, גם יש להם מלך או מלכה ע"פ בחירות, ואלה העניים המאורגנים היעב כבר מקבלים את נדבותיהם, בערך כמדה רחבה, מאת העשירים, שמשלמים לאורם ענין מס ידוע מדי שנה בשנה, ומקבלים ענין שטר־שילומים מאת אגודת הקבלנים כדי שלא יעזו עוד לזור על בתיחם ולארוכ להם, אך העיירות האלה מעטות מאד וגם בפעין הכירה לא הסתדרו עוד, ומה גם במנדווריא...

(**) הכן הוא כמין תגור עשוי מלכנים ואכנים לאורך כל קירות הפאנזא גבוה הצי מער

בהפאנאז! אעפ"י שהוא בוער תמיד באש ומפיץ אור וחום והבע"כ וכל ב"ב יושבים ושוכבים תמיד עליו, אבל כפי שרשמתי יתם להם רק הצד שעליו ישכבו בשעה שהצד השני ירעד מקור...

האמנם אעפ"י שהחמוץ שבע רצון מהאירופאים שנהרו לבאן הרבה במשך הימים האחרונות, מהמת השבר שהם מרויחים על ידיהם והנרכות שהם מקבלים וכו' ואולם בלבם פנימה ישנאו תכלית שנאה את ה"שדים הלבנים" החודרים אליהם פנימה... ביהוד מכעצבת שנאתם כאשר יעבור בסך היל רוסיא ברחובות העיר, אז כמעט שאין מעצור לשנאתם הכבושה בלב ואורעו כמה פעמים גם התנפלויות עליהם. ולפני שבועות אחדים סקלו באבנים אופיצר רוסי 16 боет. сибирск. полка поручникъ Симиновскій וממחרתו על עוד אופיציר רוסי שהלך לטייל עם אשתו ברחוב, והוא : 2-й забойк. Казар Бат. Хорунжий Хлыбниковъ רוסים (שהכום גם שדרום*), וזה לא כבר התנפלו חברות מזוינות על שני הסוחרים הרוסים הידועים בפה, את האחד שחטו על המקום, והשני גם וימלכו לקסרקטי צבא רוסיא, ובבוא אח"כ חיילים רוסים למקום המעשה לא מצאו במוכן שום איש... הכל כמו שנהוג בשעת פרעות ביהודים באירופה הנוכחית והנאורה...

* * *

גירין מוקדן לאיאן. — ראש השנה שלהם. ביום 8 ינואר שמוענו את היריה הראשונה לאות קבלת פני החג החולך וקרב. בשעה זו התאספו כל העם למקטון ועד גדול להכין את עצמם לחוג את לילות האורים והלפידים. אחרי היריה השניה נפטרו כלם לכתייהם לעבוד את העבודה הדתית הביתית שבהכרח תגמר לפני שקיעת החמה בטרם תחל עריכת הלפידים. וזה סדר העבודה: מעמידין קרש־רחב בבית פנימה, ועליו פרוש סדין מצויר בתמונות מבערות ומנואלות. לפניו יקטירו קטורת סמים ממוחל באופיום

ורחבו מער. פיו פתוח כלד ימין כפתח כניאה. שבו יסיקוהו בקש ופנככא או בגלעניא, והלהב סוכב בתוכו לכל ארך הכתלים ויוצא ממנו בהעבר השני מנד שואל הפתח, עליו יסבי ייאלכו ויסתו וישכבו וישנו וכו' גם את השבועותיהם וכתבי—תפלותיהם יערכו עליו וכו'. העשירים יעשוהו האידנא לרגלי התודעס עם ארופאי משל קאפעל או מכוסה כבול־עשת.

(*) הדבר היה ביום 3 דלמנר 1902, ועוד אז נהלו היפועים את התעמולה להפין קניניהם השגלה לרוסיא (ראה מה שכתבתי אז מזה בהלפירה 176 № 1903).

הַמְשִׁים מִחֶנֶק לִנְפֶשׁ הַרוּאָה הַאִירֹפֶאִי, אַחֲבִי יִקְרְעוּ אֶת הַפָּרִין לְנוּרִים וּשְׁלִיכֹן עַל הָאֵחַ הַבוֹעֵרֶת בַּהֶפֶן. אִזּוּ יִכְרַע בֶּן־הַשָּׁמַיִם עַל בְּרִכּוֹ וַיַּעֲשֶׂה תַנּוּעוֹת וְכִיפּוֹת בּוֹרוּעֹתָיו הַחֲשׂוֹפּוֹת, וְכֹאשֶׁר תִּשְׂרֹף הִירִיעָה יַחְדָּל מִכְרוּעַ וְקָם עַל רַגְלָיו וַיִּמְהַר לַצָּאת הַחוּצָה עִם דַּמְדּוּמֵי חֹמָה, לַהֲשַׁתְּעֵשׂ בְּאוֹר פְּלִדוֹת.

בְּכָל תַּעֲשֶׂה לִפְנֵי אִידִיהֶן תֹּאמְרָה גְּדוּלָּה נָם בְּבִתְיָהֶם פְּנִימָה : אֶת הַקִּירוֹת וַיִּמְחוּ וַיִּסְיִדּוּ הַרְצָפָה יִשׁוּ בְּמָרָא וּבְמַחְפָּרָה, וְכָל כְּלֵי הַבַּיִת מִקְעֵרוֹת נַחוּשֶׁת עַד חֲרָשֵׁי הָאֲדָמָה, יַחַד עִם הַמְנַעֲלִים וְהַפּוֹמְקָאוֹת וְהַמְכַנְסִים הַכְּלִיּוֹת וְכו' יִתְּלוּ עַל יְתוּדוֹת־עֵץ בְּאַרְבַּע פְּנוֹת הַבַּיִת מִמַּעַל לַהֶפֶן, וְעַל הַשְּׁלַחַן יִשְׁמֹו מִכָּל מֵאֵכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל בְּמַמְלַכַת־הַשָּׁמַיִם : חוֹר־קָטָן מְבוֹשֵׁל עַל כַּרְעִיו וְעַל קִרְבּוֹ אֶת רַגְלָיו וְטַלְפָּיו וְשַׁעֲרֹתָיו הַדּוֹקְרוֹת, וְעַל יָדוֹ עִמְלָפִים, צַפְרָדַּעִים, צִבִּים, שְׁקָצִים וְרַמְשִׁים הַמַּעֲוֵרִים נוֹעַל נֶפֶשׁ עַד לַחֲקָאָה, וְכו' יֵאָכֵל כְּמוֹשֶׁךְ הַשְּׁבוּעַ שְׁלִפְנֵי בּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ הָאַחֲרוֹנָה מִהַשְּׁנָה הַחוֹלֶפֶת.

וְלִפְנֵי הַתְּקַדֵּשׁ הַחֵן בְּעֶרֶב, כָּל הַעֵיִד מִוֹאֲרָה בְּפָנָיו נִיֵּד מְצוּיִרִים בְּשֵׁלֶל צִבִּיִּים, בְּפָסֵי נִיֵּד יִרוֹקִים וְצִהּוּבִים ; — בַּשָּׁעָה הַעֲשִׁירִית בְּלִילָה תַחַל הַמַּלְחָמָה עִם הַרוּחוֹת הַרְעוֹת וְהַמּוֹיָקִים וְכו' כָּל הַלִּילָה יִתְקַעוּ וִירְעִיּוּ בַּחֲצוֹצְרוֹת אֲרוֹכוֹת כְּקוֹרוֹת, יִכּוּ בַּמְצֻלָּתִים וּבַמְנַעֲנָעִים, יַצְעֲקוּ וַיִּפְגִּינוּ, יִזְעֲקוּ וַיִּלְלוּ עַד כִּי סָכִ"ם תַּעֲלֶה בִידֶם לִגְרֹשׁ אֶת הַרוּחוֹת הַרְעוֹת הַמַּתְכַּנְשׁוֹת מִסְּבִיב לַהֲנַחֲש־הָאֲרוּר, וְחַפְצִים לִבְלוֹעַ אֶת הַשֶּׁמֶשׁ וּלְהַחֲשִׁיךְ אֶת עֵין הָאָרֶץ לַתְּקוּפַת חֲשֵׁנָה... — וּמִן הַ"נִּצְחוֹן" הַגְּדוֹל הַזֶּה זֹכֶה בֶּן־הַשָּׁמַיִם לִרְאוֹת אֶת הַשֶּׁמֶשׁ בַּעֲיָנוֹ בַּצָּתָהּ בְּנִבְרוֹתָהּ לְהֵאִיר לָאָרֶץ וּלְדָרִים עֲלֶיהָ בַּהֲתַחֲרַשׁ הַשְּׁנָה, וְתִכְיָא בְּרַכָּה וַיִּשַׁע לְכָל מַמְלַכַת־הַשָּׁמַיִם ! —

אִזּוּ יִתְּלוּ לְבִקֵּר אִישׁ אֶת רַעְהוֹ, וַיִּמְהָרוּ לֵאכּוֹל אֶת הַסַּעֲוֹדוֹת הָעֲרוּכוֹת מִרֹאשׁ לַהֲעֵת הַזֹּאת, וְזֶה סֵדֵר הַסַּעֲוֹדָה : עַל הַפֶּן אִזּוּ עַל הַשְּׁלַחַן (אֲצֵל הַעֲשִׁירִים) עֲרוּכוֹת חֲלוֹת דְּבִשׁ נֹקֶשֶׁת (* постыла) מְרוֹי—פְּנִי—נִי—מִתּוֹלְעֵי הַיָּם, בְּצִים מְלֻוֵּגְנוֹת שֶׁהָיוּ קְבוּרוֹת בְּאֲדָמָה בְּמִשְׁךְ כָּל הַשְּׁנָה הַחוֹלֶפֶת ; כְּמַחִין וּפִטְרִיּוֹת, סַרְמָנִים וְנוֹצוֹת הַפֶּן מְרוּכְכוֹת בְּשֶׁמֶן, פּוֹלִין וְעַדְשִׁים ; רוֹטֵב שֶׁל קִידָה וְקִמְנוֹן, סוֹלֵת וְגִרִּיסִין וְכו' וְהַמּוֹלִיאָר עוֹמֵד וּרְוֹתָהּ וּמַעֲלָה אֲבַעֲבָעוֹת... — כְּכֹלוֹת סֵדֵר אֲכִילָה זֶה, מִבִּיאִים פֶּרֶפְרָאוֹת וּמִיֵּי קִינוּחַ סַעֲוֹדָה : חוֹמֵי בָצֵק דָּקִים מִן הַדָּקִים, בָּשָׂר נִתּוּחַ שֶׁל שׁוֹר חוֹזֵר כְּבֹשׁ וְחֲתוּלִים רַכִּים, וּמִיֵּי שְׁקָצִים וְרַמְשִׁים וְכו' וְכָל אֹרֶחַ יִקַּח צִנְצֻנַת־עֵץ וַיִּתֵּן בָּהּ אֶת מִגְתּוֹ זֶה, וַיִּצְיִנְנָה תַּחַת דֶּד־הַמּוֹלִיאָר לְהַצִּיֵּק

(*) הַ "Постыла" הֵלֵּוּ יִלְעִסוּ הַחִינָאִים כָּל עֵת בְּשִׁיטָּה בִּיחּוּד בְּשַׁעַת טִיִּלָּם בְּנִיִּים וּבְמַעֲנֵל־הַמְרוֹן שְׁלֵם.

בה כמה טפין מים רותחין ויאכלנה בתאות נפש מלאה תענוג ונחת רוח.—
כנראה יוכלו רק אצטנניי סינים להרניש תענוג במאכלים ערבים כאלה...

ובו ביום, אחרי הסעודות והבקורים, תִּחְלֶנָה הַתְּחֻלּוּבִיּוֹת הדתיות לזכר הַדְּרָקוֹן יראתם, והן לוקחות חלק גדול בראש מועדיהם ושטחיותיהם; להקות להקות מתאספים ומתבדרים לקצות הרחובות ובצדי השוקים; לפני כל להקה ינשא דרקון עשוי מקנה־בטבוס עמוף בד לבן ופתילי ארגמן, לאורך כל גופו— מהצואר עד זנבו, לערך עשרים אמה. והוא ינשא במטולטלת מיוחדת לתחלובה זו, והנושאים הם הכהנים המשרתים בקדש; כלם לבושים בגדי צבעונין משונים, ואדרת־צבועה עם כוכבים נוצצים יעטפו שית למו, ועושים הקפות וסבובים בלויית תופים ומחולות וכו'; לרגעים יניעוהו בסתר בידיהם מתחת לסרח העורף שמשני קצות המטולטלת, באופן שלא תודע התנועה המלאכותית למען יאמין העם שֶׁמַעצְמוֹ הוא מתנועע... ואז יריעו בקול ענות גבורה ועוזו ואיל לעמת כהניהם וקדושיהם, ויקבלו את פניהם בהדרת קודש וכמחיאת כפים הפוכה (ישכלו את ידיהם למחוא בהצד החיצוני כף אל כף); ורבים בין העם יחצצרו בחוצרות ארוכות מאד, שכל אחת תנשא בידי שנים שלשה אנשים ותבניתה כנחש כריח, נחש עקלתון.— ככה תגמר התחלובה הזאת בהתפעלויות והתפתלות, בהעויות והתאבקות פראויות של נערים בני י"ב וי"ג שנים, הנושאים על פניהם מסוות של אריות ודובים ונמרים עם שערות צואריהם ורַעְטוּתֵיהֶם הנוראים ומשונים יחדו.

והאח לפניהם מבושרת בכל עבר ופינה, בצדי הרחובות, בסמטאות ובמבואות המפולשות וכו'; מסביב לה ירקדון האדוקים בעלי־יָרָאָתָן, ומכרכרים בכל תוקף ועז והשתפכות הנפש. ובהיות הקור גדול וחזק מאד, והאח מויעה אותם בשעת רקודיהם אלה, יתקררו ויחלו עִפְרֵי ביום הזה, עד כי ממחרת היום ירומז מעל הארץ מאות גזיות קפואות אשר נפחו את רוחן מקור ומִצְנֶנָה בשעת דבקותן הנפרזה...

ממחרתם יצאו כל העם אל ענלי־המרין שבטבור העיר לראות בצחוק הקסמים ונחוישי הנחשים;— לתאר לפני הקורא את הזרות והתהפוכות בשעשושעיהם אלה, אי אפשר, כי עוררו בכל פעם נועל־נפש ונרוי־עצבים, כי כמעט כל מדותינו ומנהגינו מהחל ועד כלה, הן ההפך מן הקצה אל הקצה לעמת מדותיהם ומנהגיהם; הנה למשל הכהן הנדול טאחיו עומד על הבימה באמצע הרחוב ומפרש את כפיו בשחן הפוכות— כלפי העם לברכם ולהריק להם ברכת שמים, הנתונה אז בידו לפי אמונתם, והם חוזרים כלם לאחוריהם ושולחים את הזמורה ממש אל אפיו...; מחיאת כפים על פלאות איזה מעונן וסְנֵחַשׁ

המצטיין מאד בלהטיו, אינה נוהגת אצלם כלל, ובמקומה יחטמו לו בחוטמיהם ובנחיריהם ויז ריר וקצף על שפתותיהם מרוב שריקות וצפצוף, וזהו—«אות תודה» חיות נעלה! — כשיפגש איש במכירו הזקן ממנו, ישוב לו מאחוריו כמה פסיעות ולא יביט בפניו, כ"א ימשוך בכתפיו וינחור וינחורו עד שיעבור; גם הקידה והחשתחוויה לפני אדיריהם—מנדיניהם, שונה היא תכלית שנוי מאשר נהוג בכל התבל, ויותר נכון לקרותה: פשוט ידיים ורגלים וזחילה על הגחון וכבוש הפנים בקרקע! יד ליד לא יתקעו איש לרעהו כ"א יגעו בחקלבוסת ובאצילי ידיהם כשנפגשין ברחוב, וישפשפו את הלסתות ורקות המצח—ידיים. ועוד המון מנהגים זרים ונכרים לרוחנו ומעמנו אשר אין לתארם.

ואחרי אשר נמרו הכהנים את ברכותיהם וסדרי עבודתם הרתית, הופיעה לנגד עינינו — כמו צצה מתחתיות ארץ— אצטבא של עץ גדולה ורחבה, ועליה עומדים המנחשים והקוסמים מלוכשים בשלל צבעים רקמה, אך בצביון אחר מאשר להכהנים. ובירי כל א"א שק ארוך שבו מונח הנחש וצפעונו; בארבע פאות האצטבא עומדים ארבע כהנים לבושים בגדי השרד שלהם. למחזה זה, מצוירים בכל מיני שקצים ורמשים, נחשים מעופפים וכו' והדרקון, כמובן, בולע את כלם — בציוור המחוזה...

אחרי אשר ברכו את העם במועל כפיהם החפוכות ויקראו לפניו ברכת בן־השמש, הוא הקיסר, המשפיע עליהם ברכת־השמים הסרים תמיד למשמעתו ואחרי אשר הזכירו שמות האנשים החשובים־במדינה שמתו בשנה זו, ואשר בכתב־המלך זה יועיד להם מקום בנ־עֶדֶן־השמש וכו'. ככלות כל אלה מניפין הכהנים בסודריהן לאות כי הניעה השעה לנחש נחש ולקסום קסם. או ימהרו המנחשים להוציא את הנחשים משקיהם ולבוא בצחוק עמהם; — זה יחיל את הנחש מסביב לצוארו כחבל; וזה ישימחו בפיו עד בית הבליעה; זה יורקו למעלה ופיו למטה — ישר אל פיהו הוא, וכו'. לפתע פתאם נתבדרו המנחשים עם נחשיהם ונעלמו מעל פני האצטבא, ובמקומם הופיעו מנחשים חדשים עם נחשים דקים וארוכים כאמתים ויותר; כל אחד נוטל את הנחש שלו ויתנהו לתוך נחיריו ומוציאחו דרך החך! — נורא ונפלא, איום ומתועב ומנואל, היה הדבר לראות המון קוסמים עומדים לנגדנו על האצטבא, ובנחיריהם תלויים נחשים ושרפים (בטרים הכנסו דרך הנחירים לצאת מהחך, כאמור), בעלוקות על בשר איזה חולה! ומה גם כאשר החלו לסחוב אותם דרך החך או התעוּתו פניהם ונהפכו לירקון, העינים נתמלאו דם רותח, והרקות ושרירי־הפנים התנפחו והתעוּתו ויז רירם על שפמיהם וסנטריהם, ובכלל נדמה נדמן

כמו נדוד חולי-נופלים וגנבים עומד לפנינו שאחו את בלם קורדייקוס...

* * *

ולפני החג נדונו בנירין ובמוקדן כל החמסנים והרוצחים שהיו כלואים במאסר במשך השנה; לפי מסורותיהם העתיקות צריכין לגמור דין כל האסורים במרס תתחדש השנה החדשה, לפיכך אם יחטא איש שנים שלשה ימים קודם לכן, והשופט יודע היטב שא"א לו לגמור את דינו עד רח"ש, ימתין לו בבאן עד אחר החג ואז ישימהו בכלא ויחכה לגמור דינו עד השנה הבאה. — המשפטים הרגילים בזה, הם עפ"ר מיתה ע"י גזירה בפצירה — פים או ריסק-איברים והכתותם בבולידעין וכילפות וכו'. ואולם משעה שחדרו הנה צבאות אירופא נאסרו מיתות משונות כאלה, ועתה ימיתו את חוטאיהם אך בתליה או התנת הראש בסייף ובקרדוס. איך שתהיה המיתה, יסירו תמיד את ראשי המומתים ויוקיעום לעין השמש על כלונסאות ארוכות בשער העיר משני עברי הדרך. ואלה אשר יחגו מהבירה, או אשר קרוביהם ישלמו להדא — או — מאי בכסף מלא ירשום לשימם במקלעות ענפי עין במבוס בעת התלותם על יד השער. — את גזיות המומתים ישליכו לבור מסויד העשוי לדבר, ועליו נבנה בנין של קרשים עבים צבועים בצבע אדום. בכותל המערבי עשוי חור גדול שדרך בו משליכין שמה את הגזיות, ונקל לנו להבין עד כמה גדול העפוש והסרחון במקום הזה, עד שגם בעת קור גדול וחזק בן 80% רעאמיוור לא יכולנו בשום אופן לגשת אליו! — כאשר ימלא הבור חללים ופגרים על כל גדותיו, דבר הנקל מאד בארץ מאפליה זו (*) אז יפזרו סיד ומלה על הגזיות ויכסום בעפר ובחול, ועל ידו יכרו בור אחר (**).

* * *

(*) עד כמה רגיל בזה משפטי מות, ראיתי צעירי איך שוער הינאי אחד הוביל לבמת-המעבד שלשה הינאים שנדונו למיתה, בלי ככלים ובלי שום שמירה מעולה, וזאתי אשר נקשרו בלומותיהם הארוכות והוא אחו בהחבל הדק המהדקן ומקשרן! — וכך הלך וסח עמהם כל הדרך, והם הלכו יחד עמו במנוחה ובשיוון-נפש כמו לא אליהם מונע הדבר. גם ההמון הנפגש עמהם לא שם לב אליהם כלל, ולא התאסף שום המון גם בשעת הסרת ראשיהם מעליהם אף כי באמצע הרחוב. כ"א אנהו האירופאים, ואנה"ל הרוסים כאלו לראות במחזה, אשר לפי דבריהם כבר בחלה'נפשם גם הם, לראות תלויות ופזיזות תכופות כמעט בכל יום ויום. —

(**) למאבדים עצמם לדעת יש בור מיוחד שבהמלאהו יקחו את הגזיות ויזכרון בביה"ק הכללי.

חיי הבית במנדזוריא ובחינא.

בכלל יחיו החינאים חיים סגורים וכלואים בבית, ביחוד נשותיהם ובנותיהם הנוהגות להסתתר תמיד מעין רואים! ובדבר הזה ישתוו המנדזורים להחינאים וולתי אשר נשותיהם לא קבלו את נעלי־הסדר של החינאיות, והן בוחרות לשאת נעלי־נמי חפשים וכלתי לוחצים. על ראשן תשאננה באלכסון חין שבשני קצותיו תלויות תבשימים או מקלעות פרחים ושושנים.

הנשים החינאיות והמנדזוריות מהשרדות הנמוכות של החברה אינן נראות מעולם בחוץ, והן עוסקות במלאכתן בהחצר הסגורה והנטוה עציס, ויש שחן פותחות לפנות ערב את דלת ביתן ושואפות רוח צח, בהחזיקן את ילדיהן על זרועותיהן, והאלמנות מותרות לטייל בשוקים וברחובות כאין מפריע, והנשים של השרדות הנבחות, נשאות לפעמים בחוץ בהגו—הר—קיו שלהן, שחלונותיה מכוסים במסך דק, אירופאים מעטים זכו להתוודע לנשי חינא ומנדזוריא, השוכות עפ"י לחוני הדיפלומטים או לפירצות, שאינן זהירות כ"ב בנימוסי המוסר המקובל אצלם משנות עולמים.

פאן־בראנדט, שהיה ציר גרמניה בפיקין במשך שלשים שנה מספר: כי מעורו לא הכניסוהו החינאים החשובים בביתם פנימה מבעד להחדר הראשון, שבו מתקבלים האורחים, אולם המלחמה עם המתנוששין (בוקסערין) הועילה מעט לפתוח את דלתותיהם לפני האירופאים בצפונה של הממלכה, ששם היה גם האכר הפשוט מקיף את ביתו הקטן בחומה המבדילה אותו מן החוץ; חומת ההבדל היא הסמל הלאומי של הסינים, הנוטים מטבעם לחשוד בכל איש־זר ומסתתרים מפניו. אפילו בביתו נופו מקים חסיני כמה גדרים וחיצים לשם הברל. — מלבד הרחובות הראשיים ורחובים, שמשני עבריהם בנויות הגויות קטנות ושלחני־סחורה — מלאות הערים החינאיות סמטאות צרות ועקלקלות, שמשני צדדיהן נמשכות חומות גבוהות עם מעוזבות ומעקות כפופות למעלה בדרכם, ורק אשנבים קטנים נראים פה ושם בהחומות הללו, גם דלתות נמוכות ומשוחות בצבע ירוק וצהוב. ויש שרמות אריה חצובה בשיש או איזה מצבת־זכרון מציגות את מקום המבוא לבתי החינאים החשובים.

וביתו איננו בית כמובן שלנו, כי הוא מורכב מחמש עד שמונה חצרות קטנות, שחומות גבוהות מבדילות ביניהן, ובהחצרות הללו מתגשאים בנינים קטנים ונמוכים, עם גגות כפופות למעלה, שבהם מקום מושב המשפחה החינאית עם הבנים הנשואים, וילדיהם ועויליהם וכו' וכאן מביאים המחיצות והחפסים שבין החצרות תועלת מרובה, כי המשפחה החינאית בכלל אינה

מצמינת, כידוע, בשלום־בית. האב משתרר על הכנים והאם או החמות — על הבנות והבלות ; ובעוד שהגברים הצעירים והזקנים יודעים עפ"ר להתפשר, נעשות הנשים צרות זו לזו, והמריבה היתה גדולה עוד יותר, לולא המדרים המיוחסים, וגם הפילגשים דדות באותן החצרות ונוספות על הנשים.

הבתים מפוארים לעתים קרובות מכפנים בקשומים יקרים ביותר. בין החדרים מכדילים וילונות יקרי־ערך, והקירות מכוסים במרבדי־משי ובתמונות וגליונים, הרצפה העשויה מאבן מכוסה ג"כ בשמיחים ובמחצלאות יקרות של במבוס ; — רהיטים וארונות ישנם מעטים בבית החינאי : איזו כסאות נמוכים מעצי־הכנים או במבוס, ואיזו שולחנות — ותו לא, לעמית זאת ערובות בכל פנות הבית קערות יקרות וציורי אימונות חמוכים ממכת ומגביש, ובחדר אחד נמצא מזבח — המשפחה, שעליו ערוכים מזוקי הקטורת ומנורות יפות בתבנית נחשים ודרקונים עם פרחי — לוטוס מזכספים ומוזהבים, בן מתנשא באמצע המזבח פסל קטן של בוגד, המוקף מבלאות האבות שחלבו לעולמם וכל אחד מאנשי הבית מתפלל בכל יום לפני המזבח ורוחות האבות המרחפות שם תמיד... את החדרים הגדולים מסיקים מבחוץ, ושם ישנים בני הבית בלילה על שטיח־עב שעל גבי הקרקע ושמים מראשותיהם מין עריבה של עץ או גביש, המשמשת להם כר. אחרי בן יתעטפו בשמיכות חמות ומשתערות על הרצפה לישון, כי ממות וברים וכסותות אין בחינא.

מצבה של האשה החינאית היא יותר קשה ומעציב מאותו של כל הנשים בארצות המזרח ; החינאי מדמה את עצמו להשמים, ואת האשה — להארץ, ובכן הוא גבוה ממנה כגבוה השמים על הארץ ; — גם קונפוציוס מחוקקם, חשב את האשה בין "שלושת הנכבדים" שאין להרהר ע"ז כלל ; — הבן צריך לשמוע בקול אביו ובקול אחיו הגדולים ממנו, ובשום מקום לא צויתה תורת המחוקק על כבוד אם ; כשהאשה נישאת לאיש, הוא נעשה לה לאדון, ובמותו — ימשול עליה בנה. ואם הבן קטן עוד, מושל עליה האפטרופוס של היתום הצעיר, שהוא זקן־המשפחה.

סופרים קדמונים אצלם מכנים את האלמנה ; האשה שלא מתה עוד, כי היא גוערה לבלות את טפחות ימיה מתוך צפיקה למות. אמנם מעולם לא שרפו חסינים את האלמנה כמות בעלה, כההודים, אבל כשהיא נישאת לבעל שני יחשב לה הדבר לחרפה ולבגד, ומעל בזיקת־האשה ; בניה יעזובה ומסתלקים הימנה, ובמותה לא יקרישו מבלא לנשמתה דאולית ערמילאה... —, אולם החיים מנצחים גם בזה את המסורות והמנהגים העתיקים, והאלמנות מבני חשדורות הנמוכות נישאות לעתים קרובות לבעל שני, והדבר הזה נעשה

עפ"ר בעקב הכסף. בני משפחתו של חמת, חפצים תמיד להפטר מהאלמנה והחוקתה, וע"כ ימכרוה, לפעמים גם נגד רצונה, לאיש אחר או לזמה...
האשה הצעירה הנישאת לאיש אינה יודעת כלל את בן-זוגה, ואין לה כל יכולת להבירו. כ"א ינסו הזוג להתקרב זה לזה ביחוסים-חברה, יחיו לשחוק ולקלסה לכל קרובי משפחתם.

החם והחמות נחשבים לאפטרופסים על בני הזוג, מחמת הנשואים המוקדמים הנהוגים עד היום בסינים. — הסיני אינו נוהג כלל לחנך וללמד את בתו, שהרי תפנס בנעוריה לבית אבי החתן ותספח למשפחתו, ואין לו איפוא שום חשבון להוציא עליה הוצאות בכדי. החמות מוכרתה, איפוא, לחנך את כלתה ולחורות אותה את מלאכות הבית. — דבר שלא יעלה לה תמיד בנקל. — ביחוד קשה מצבה של האשה הצעירה, הנמכרת לפעמים בקטנותה לחורי בעלה העתיד לשאת אותה, כי מתנהגים עמה לגמרי כמו עם שפחה חרופה, וע"כ תכופים מאד בסינים מקרי האבוד-לדעת בין העלמות והנשים הצעירות. האשה הצעירה המתענה תחת יד חמותה, יכולה לאיים עליה רק בזאת: "שתשלח יד בנפשה", והאיום הזה פועל לרוב את פעולתו להקל מעליה חמת חמותה, כי מעשה האבוד-לדעת מעורר תמיד שאון ומריבות וקטמות אצל הסינים, ומשפחת האשה השולחת יד בנפשה, מתחילה פתאם לדרוש את דמה מיד בעלה, תחת שלא דאגה כלל לה בחייה. ומוזה תצמחנה מחלוקיות ולפעמים גם קרבות ושפיכות דמים.

בכלל, חשובה האשה בסינים רק בתור אמצעי המסייע ללידת הנכרים; כבודה הולך וגדול במדה שמתרבים בני הזכרים, ואם אינה מולידה אלא נקבות לוקח לו בעלה עליה פלגשים, דבר שאינו מצער אותה כלל, כי היא אינה דורשת שבעלה ישאר נאמן לה. — כן אין האב הסיני מרחם על צאצאיו הבנות ויש שהוא מוכר או ממית את בנותיו הקטנות הנראות בעיניו כיתרות לגמרי. — כמובן, נעשים דברים כאלה רק בין בני השדרות התחתונות של העם. ומעניין הדבר, כי למרות שאין בסינים שום בת"ם לנערות, יצאו ככל זאת מן העם — נשים גדולות וחכמות בכל חכמה ומדע שהצטיינו גם בפוליטיקה ובחנהגת המדינה וכלכלתה!

* * *

בתי הספר ובחינת התלמידים

בתי ספריהם דומים ממש להחדרים של היהודים ברו"פ לפני שלשים או ארבעים שנה. התלמידים לומדים בחדרים כל היום ורק זמן קצר ישבותו

מתלמודם לארוחת הצהרים, ולתפלת המנחה, לומדים בקול רם הרכה מאד ובעל פת. אין להמורה לבקש רשיון הממשלה לפתוח בת"ס או הוראות שעות ליחידים, והממשלה אומרת בפירוש שחוקה הוא על האב שיבחר בעד בנו מלמד טוב ומועיל. — אין בסנים אף כפר קטן שבקטנים שלא יהיה שם מלמד תנוקות, ובעבו"ז כמעט כל איש סיני כפועל ככפרי כאבר ובעני יודע קרא ובתוב. בכל בית ספר נמצאות תמונותיהם של קונפוציוס וויאנג—צאנג—צי (שלפי אנדותיהם המציא את הכתב) ולפני כל שיעור יברעו וישתחוו לפני התמונות האלו לאות כבוד.

בשעת הבחינות תבוא הממשלה לפקח על דבר החינוך, ואז תוכר השפעתה על החרדים והמלמדים כי מהבחינות יודע טוב המורה ובית ספרו, והעם יודע מהנסיון ומהחרגל להבדיל בעצמו בין מורה להועיל ובין אי מסוגל, ועד מהרה יעבירוהו מפקודתו אם יתרשל מעט.

וזה דבר הבחינות: פעם אחת בשנה מתאספים לעיר המחוז אלה התלמידים שהודיעו מראש שבחפצם להבחן. אז יתנו להם ג' פסוקים מכתבי הקדש שלהם, ועליהם להכין מהם במשך מעת"לעת, שיר קטן ומאמר אחד, או שני מאמרים פרויים באותו הענין. ובכל הזמן שהם עוסקים במלאכתם, הם כלואים בחדרים מיוחדים בבית המבחן חבנוי כמו ראמים בכל עיר מחוז אף היותר קטנה, ומתאספים אז כאלפים תלמידים ועומדים בנסיון רק ערך אחד אחוז ממאת, ויתרם ישובו להדריהם ולבתי ספריהם להתעתד לשנה הבאה. אלה שיצאו בשלום מקבלים את התואר טווי—טואי (תלמיד) וירשה לשאת כפתורי זהב על בוכעו, אך אין לו עוד שום זכות לקבל משרה אצל הממשלה;—הבחינה השניה היא בעיר הפלך, אחת לשלש שנים, ובשנת בצרת—ידחזה. כמוכן תהיינה אלו הבחינות יותר קשות מהראשונות, ומתאספים לערך שלשת אלפים ולפעמים עד חמישת אלפים תלמידים. גם הם כלואים בחיכל הבחינות הנהדר חבנוי לתלפיות כבל עיר—פלך, ושומרים נצבים לפני הבית לכל יקרב איש זר ולכלי יביאו להתלמידים ספרים או פתקאות; רק מעטים הם התלמידים שיעמדו בנסיון הבחינה חכבדה חואת, והם מקבלים התואר טווי—וען (לאמר תלמיד ראוי ומוכשר) והרשות לו אז לרשום על פתח ביתו את שם התואר הזה שלהם. אבל עדיין אין להם רשות לשאת משרה ממלכית שהיא נתנת אך אחרי הבחינה השלישית והאחרונה והיא רק בעיר המלוכה פֶּקֶקֶנְג, ונמשכת כשבועים ימים בראשית כל אביב, וגם אז ישמרו עליהם משם לכל יביאו אליהם ספרים פתקאות, אבל יבדקום בכיסייהם וצלחתי בגדיהם וגותנים לפנייהם פרקים אחרים מקונפוציוס, מעוציו ואחרים, ועליהם להכין באלו הענינים שירים ומאמרים,

לבאר ולפרש ולפלפל דברי חכמים, בקל־וחומר וגזירה־שהו ובשאר מדות הגיוניות. — להבחינה הזאת נכנסים בכל שנה בשבעת או שמונת אלפים תלמידים הנאספים לפעקינג מכל ארץ סינים, ויוצאים ממנה בשלום רק ערך שלש מאות איש! "והמאזשרים" האלה מקבלים התואר "טווי—צי" (מובשר למשרה) והיא נותנת לו מדרגת אציל וכו' ומעתה יחכה לעת יקרא מאת הממשלה העליונה לבחן פאר באיזה משרה כי רק מאלה תקח לה את כל השרים והשופטים בארץ.

האמנם שמתן שכרה של התורה בסינים היא בצדה, בכ"ז הם לומדים גם לשמה, וגם עד זקנה ושיבה לא יבשו לעמוד על המבחן, ובוה יוכלו להיות למופת לכל בני אירופא, ויש שאב וכנו ונכדו יעמדו על המבחן מסוג אחד למדרגת אחת!

אחדים מהמצוינים שעמדו על הבחינה האחרונה, יוסיפו להשתלם עוד בלמודים כדי להבחן למדרגת האן־לי (יער של קולמסין) ששם יושב הקיסר בעצמו ובכבודו, והוא בוחר את הענינים להציע לפני הנבחנים. — אלה שיצאו בשלום גם מבחינה—נוספת זו, נכנסין לחברת האן־לי שקובעים את דירתם בחיכל הקיסר, ומהם לוקחת הממשלה את סופרי דברי הימים להעם וסופרי קורות העתים להקיסר שמספרם בהכרח עשרים ושנים.

ידיעות אחדות ע"ד יהודי־חינא

עוד בהיותי בעבר־הבאי־קל, בנסעי לסינים ויפניה, שמעו אזני ידיעות מקוטעות ע"ד יהודי־חינא שראו אותם בשם פעמים רבות; בהמושב (nocadre) סטרעטינסק ספרו לי אחינו תושבי המקום, כי עד המלחמה עם ה"אנרוף הגדול" היו באים אליהם יהודים מחינא כמעט עם כל אניה הבאה מאשדות הא־מור שנפות רבות מחינא תנב־לָנָה בו; רבים מהם היו חורפים בכל ימי החורף בסטרעטינסק ובנרטישנסק, ורבים היו שָׁבִים על עקביהם לסינים. איש יהודי אחד סיפר לי, כי פ"א בא לחנות סוחר תה חינאי בשם ומצא אצלו חינאי אחד בעל צמה ארוכה עומד ומתפלל שלא בדרך החינאים הירועים לו מאד, ויבוא עמו בדברים ע"י החינאי־הסוחר שידע רוסית וחלה הודיעהו בהדיא, שהוא יהודי־חינאי, וכמה שלא הפציר בו שילך אתו להתודע עם עוד יהודים תושבי המקום, לא אבה בשום אופן וישתמט ממנו באמתלאות ודחיות שונות. בחברת אחדים מאחב"י מכירי בשם, לקחתי דברים עם סוחרים חינאים ע"ד יהודי־חינא, ומפי כלם נודעו לי הרברים האלה: יש להם לאחינו אלה, בכמה ערים בפנים חינא, ביחוד בעיר קיי־פינג, בתי־תפלה, ואולם אינם מניחים

לשום חינואי אחר לבוא פנימה. המה מנקרים את החלק התחתון שבבחימה, וזורקין את צומת-הגידין (גיד הנשה) להכלבים, ועושין איזה חיתוך בחלק נופם שלמטה מטבורם (כונתם בודאי על המילה, ואולם בזה יש להכניס גם את החינואים המושלמנים, שגם הם נמולים, וכל"ס כונתם גם אליהם) וחינואי אחד סיפר לי (בחברת הגבאי דביהכנ"ס בסטריטנסק ועוד נכבדי העדה): שזה שנים אחדות יארח אתו לחברה איזה חינואי משונה לגמרי מכל החינואים (*) במעשיו ובחליבותיו. גם התפאר לפני—הוסיף החינואי לספר—כי הוא, וכל שבטו, מוכדלים ומפורשים מכלנו; לו חגים וצומות מיוחדים ותפלות מיוחדות. ביוחד ענין אותו—הוסיף לספר— לפני עשר לבנות בערך (**). בשראיתו לוקח את חיוורה והמחבת שלו ומעבירן באש ומלבינן (***) ; את הקערות של עין הקדיה במים רותחין מן המוליאר, וכמה ימים ויצופים לא אכל שום דבר כ"א—ירקות ומרורים בלי שום פריסת לחם או ענת רצפים (חיו שיו ווא בלשונם) ; ולפני ארבע לבנות בערך היה יום אחד אשר לא מעם בו מאום מחבוקר ועד ערב, ויצץ יותר ממעת-לעת (****) ; ובכל הימים שהייתי עמו בדרך לא ראיתו משתחוה לשמש או להדרקון, גם בימי ראשי חדשינו ומועדינו לא לקח שום חלק בעריכת המשואות והלפידים והאורים. גם—הוסיף החינואי בסוף ספורו— להחינואי המוזר הלזה נודע אח"כ בזה שישנם בפה רבים מבני אמונתו ודתו, אך הוא בוש מאד להתודע אליהם, וכמה שלא יעצנוהו ללכת לבית תפלתכם, והוא לא אבה שמוע לנו".

ושתים הגה לדעתי הסבות המונעות בעד אחינו אלה להתנלות ולחתודע אלינו : האחת, כי רוב אחינו הסיביריים הקרובים אליהם הם אנשים פשוטים ונמים, המסורים בכל לבבם ונפשם אך ורק למסחריהם ועסקיהם, ורחוקים מאד מכל משא נפש וחזון. ולכן לא עלתה גם על דעתם להתעסק בדברים

(*) עלי להעיר, כי כידוע עתה יש הדל רב בין פלך לפלך וצין הגמוניא להגמוניא בכל ארץ סיניס, ולפעמים לא יבינו בני פלך זה למשל, שפת בני פלך משנהו.
(**) כך מונים בני השמים את שנותיהם לאחר : „שטים עשרה לבנות“, ומהשם „שנה“ גרידא, כוונת שאלן להם מושג, וזאת הנאורים והגלומדים, ובאשר כי דבריו אלה שמענו ממנו ב„שבע“, שטע מונה שכונתו על חג הפסח דאשתקד.

(***) בזה הדגיש לנו המספר, שכל הימים היה אוכל עמו יחדו מכל מאכל אשר יאכל אלס לרבות גם שקצים ורמסים. ולכן הפליגו והפליאו כה הדבר בהדלו ממנו במשך ימי התג ה„מוזר“ הזה.

(****) כינתו בדיוק על יום הכפורים.

בטלים כאלה (כן למצער השיבוני על הוכיחי אותם ע"ז); —הסבת השניה היא מצד היהודים החינאים בעצמם: נוכחתי, ויש לי ראיות מהימנות על זה, כי הם, היהודים-החינאים בכלל*) לא יחושו ולא ירנישו את עצמם בתור הטיבה מיוחדת כמו למשל כל יהודי התבל, באיזה קבוצן קטן שיהי, והם חושבים א"ע לאיזה בתה חינאית בעלת מנהגים שונים וזרים, נקיים וטהורים מיתר מנהגי הסינים, ואין להם שום מושג ממציואות אחיהם בני אמונתם בתבל הגדולה, שמעבר לחומת-סינים, ומה גם בין השדים הלבנים השנואים מאד לכל בני הסינים, למפלגותיהם ובתותיהם. ואך בהעת האחרונה, לרגלי ה"מלחמה עם המתנוששין", כשחדרו צבאות אירופים לפני ולפנים סינים, החלו לאט לאט אחינו אלה, יהודי חינא, להרגיש את יהדותנו ומשתוקקים להתודע אלינו, הנה כי כן פנשתי בימים האלה "משולח" אחד**) ששב משנחאי, ויספר לי: כי הוא בעצמו מל נער-יהודי-חינאי לשם גירות.***) וכי ישנם כעת עוד יהודים חינאים בשנחאי, הבאים בכוון מפנים-סינים כדי להתודע ולחתקרב אלינו, אף כי עוד במורך לבב ובפחד מעט, ולפעמים גם בקצת חשד****); — וכי בית מסחרו של היהודי העשיר מבגדד "ששון", מתענין בשם מאד בדבר התקרבות אחינו אלה הנדחים.

ואולם גם שם "אליה וקוין בה", כי מרבית הקהלה העברית בשנחאי הם מיהודי בגדד (אחרים ביניהם גם מתימן ובית-עדרן) שבאו הנה לרגלי בית מסחרו של האדיר ששון, אשר גם הוא יתחשב ומתיחס עליהם, וכמוהו כמוהם מכימים בשאט נפש על יהודי רוס"פ, שבאמת לא יצטיינו בפה במעלות רוחם ובמוסריותם, לרגלי פרנסותיהם השפלות והבוזיות..., ודבר ידוע הוא, כי יהודי ארצות הקרם לא יסבנו כלל לדברים כאלה—לנהל את התעמולה בין יהודי חינא כאמור, ועד שלא יתערבו יהודי רוסיא בדבר הזה, תשאר התעמולה מעל. ובהיותי אז שקוע ראשי ורובי לחקור ולדרוש ע"א אחינו אלה, יעצוני

*) כמוכן ישנם בוגיהס בודאי גם יולאים מן הכלל הזה והם פגים הארץ (ראה להלן).

**) כמדומני משיבת נאווהרדוק.

***)) המשולה התאון לפני שלא ידע מה לעשות ואיך להסתגב כשנא למולו. כי היה

מסופק לנמרי במוצאי היהודי, לכן מלהו לשם גירות.

****)) איכרא שאהיו אלה מכישים עלינו כלנו כחד גדול במא אינו יהודים כלל, ואך

להעבירם על דתם באנו, כאשר כן עשו ויעשו עד היום השלוהים (מויססיועריעטן) הנוצרים המראים להם בתמונות קדושים (את האב והבן וכו'), את אבותינו אברהם יצחק ויעקב ומשה

ישרא אמן וכו' ולאט לאט יעבילום ויכניסום תחת כנפי הגריות . . .

או אחרים ממכירי בעבר־הבאיִקל, לשוב במה תחניות בחזרה, שבהם כנשמע ישנם גם יהודים—חינאים בין הפועלים החינאים הרבים העובדים שם עבודת המסלה הסובבת את הבאיִקל (Круго Войкальская) ואעבור את התחניות ובלנינה, פטרוֹבסק וכו', חקרתי ודרשתי את כל הפועלים ומשרתי התחניות, ומכלם גודעתי שישנם כאלה בהתחנה הגדולה "חילאק" ששם הרעפא המרכזית. מהרתי שמה וברגע צאתי מהמרכבה החילותי לחפש ולבקר בין המון הפועלים החינאים שבשם (בערך חמשת אלפים איש) ועל ידי עזרי לי גם סגן שר התחנה איש ישר, שהתענין אף הוא בענין זה, וסב"ס עלתה בידני למצוא ביניהם שלשה יהודים חינאים. ואולם מה מאד ראבה גפשי, בראותי שאי אפשר לי בשום אופן להציל מהם איזה דבר מענין; שנים מהם לא אבו כלל לדבר עמדי ועיניהם היו כל העת נטויות לחמון החינאים שסבבום והתענינו על ה"ביקור" הזה שלנו את "אחיהם הפועלים" שבעיניהם לא יצמינו מהם במאומה עד שיזכו לבקור בזה . . . , והאחד אשר העיו והרהיב עז בנפשו לדבר אתי ע"י מתורגמן (אחד הקבלנים החינאים המפקח על עבודתם) לא ידע כלל מה אני חפץ סמנו, ומה עליו להשיב? וזלתי אשר רמו לי שהוא מהול, ובארבות ידיו ואצבעותיו הראני על החלק האחרון שבנופו, ויבנינו בזה, כי באכלם בשר, ינקרו מן החלק הזה את צומת הגידין (גיד הנשה) והחלב וכו' (*), אף הראה לי בתנועותיו וברמיזותיו, ומעט בסיוע דברים ע"י המתורגמן, שהם מתפללים לאל יחיד בשמי שמים (**), ולא לה"שמים" ולהדרקונים וכו' (ע"ז התעוררו גם שני חבריו השותקים, וירמזו בתנועותיהם שהם יתפללו רק לאל יחיד וכו') אף קרא לנו שמות האבות, אברהם יצחק ויעקב עם משה ואהרן ודוד ולא יותר. אך קשה היה לי מבתחלה להבין גם את השמות האלה, יען הביעם בההברה החינאית לאמר: אֹהֶא—בְּרָאוּ—אָה—מוֹ (אברהם) יוֹ—מִשִּׁיו—חֶא—יָא—קוֹי (יצחק)

(*) לדעתי הדבר שבראש וראשון ציינו את יהדותם בהסרת צומת הגידים וכדומה, באה מזה, שכלל יקר מאד הנשר בסגיו. ובעצמו"י יעשה אללס רוסס גדול הדבר שהם מוכרחים להסיר חלקי הנשר והלב ולהשליך החוצה. וגם בעיני החינאים יפלא זאת ובעצמו"י יסיהו ודברו בזה.

(**) עלי לציין את העובדה, כי בכואי לשאלו ע"ד מוצאו ולאומיותו, לא ידע המתורגמן בעצמו איך לזרף את הברותיו ובעציו באופן סיכניהו הנשאל באשר חין בחינא שאלת הנזע והלאום . . . ומוכרח היה המתורגמן לשאלו כך: מדוע לא תשתחוה להדרקון הקדוש שלנו? ולא תתקו את הציגו עם האורות והלפידים וכו' כמו כל בני היגא למשלגיתיהם ובחיתיהם? אי הסיבובו כי: הוא לגמרי אחרת, שהוא מתפלל לאל יחיד וכו' ולא להשמים וכו'.

יעי—חוי—קוי—בוי (יעקב) וכו' ואלמלא בקיאתי בהחברות המזרחיות של אחינו הבוכרים והרניסתנים וכו' שיש להן השואה כל שהיא עם חברותיהם כי עתה לא יכולתי להבין גם את זאת.

חפצתי עוד לדבר עמהם ולהביא גם אותם לידי התענינות כדי שיתנו לי יותר ידיעות, לו גם מטשטשות, ע"ד יהודי חינא, והנה התחילו להנות את חברותיהם הידועות: פוֹטוֹן—דא־מיו? לאמר: השיחה נמרה ואין להאריכה עוד והוכרחתי לגמרה ולהפדר מהם.

בכה בלתי אתם שנים עשרה שעות עד בוא הססע החוזר למנדזוריא, ואשב במרכבה בספח נפש ובתונת לב, בהעלותי על רעיוני: עד כמה נפלו אחינו אלה בהמצאם בין בזוי אדם וטמאי נפש עובדי האליל, עד כי כמעט שכבתה בהם למרי אש־היהדות וזיקי "חיי העולם", שנמעה תורתנו בתוכנו, — הנה אלי! הרבה נסעתי בתבל ובכל מקום דרשתי וחקרתי אחרי אחינו האובדים והנדרים בין עריצי גוים וכו' ואולם להפנש עם יהודים כה מטושטשים ונמחקים מיהדותם לגמרי כאלה... לזאת לא פללתי כלל! ובלבי עלה רעיון נורא אשר העיק את חוי ————— להתבכחש לגמרי לאחינו אלה ————— כי ננאי הוא לנו להתודע לאחים שפלים ונכרים כאלה... ואולם כמו מכת טמיר ונעלם נצנין כי הרעיון אשר עורדני וינשאני בהעלותו על לבי מאידך ניסא: עו ועצום הוא רוח ישראלסבא להחזיק מעמד גם בארץ סיגרת ומסוגרת כזה במקום שאחינו אלה היו מובדלים ומופרשים מכל אחיהם ומכל השפעת תורתנו ומוסרנו וכו' הרחק הרחק מהגויה היהודית הכללית שככל אופן היא פועלת בכל תפצות הגולה, חוץ מהם, ובכ"ז נברין גם בהם רושמי ישראל סבא, ויעקב לא מת גם לפני ולפנים מחומת חינא!! —

ואלה הן היריעות שאספתי ע"א יהודי סינים בחיותי במקומות האלו (במנדזוריא, יפוגיה וסינים וכו') ע"פ טפרים ומקורים שונים שדברו ומדברים עליהם וכו' למן העת שבא זכרם בספרות התכל הכללית ובספרותנו אנו; שני תרים מושלמים מהמאה התשעית לספה"נ היו הראשונים שספרו, דרך אנב, ע"ד מציאת יהודים בסינים, ומעידים על קדמוניות ישיבתם בשם, מזמן בלתי נודע כלל לשום סופר היסטורי*).

החיתיר אבן־בתיאת (חי במאה הארבע עשרה) מספר: שיהודים רבים הומתו בשעת המהומות והמרירות בעיר קיין־פו עכשיו—קיין־פין**)

*) Vide Renaovdots Translation London 1753

**) The haveis of Jbn-Battuta by Rev. Dr. Lee London 1829

השליחים מאנטוקאררינא ומארנינאללי מזכירים בספריהם את היהודים הרבים שגרו ברובע מיוחד בעיר קאמכולאק (היא—פעקינג האידנא).
התייר המפורסם מארקאפאלא שחיה בסינים במאה ה"ז מזכיר כמה פעמים את יהודי הינא בדברו ע"ד המלחמה בין קובלאוקאחן נגד קרובו נזי—ואן.

הבהן הרוסי אליקסי ווינאגראדאנו בספרו *история biblia на востоке* 6. II. 1891 c. II. אומר: לפי הנראה כבר היו שיירות של "יהודים סוחרים ותיירים" מצויות בסינים עוד בימי מלכות ישראל. ומביא ראיה לדבריו מאחד משירי היהודים החינאים המספר: "כי מלך סינים שלח מתנות לרוד מלך ישראל" וכנראה מסורת היתה בידם שמתנות חירם שלך צור לרוד (שמואל ב' ה' י"א) באו מאחד ממלכי סינים.

ובאמת אך לסותר לנו לבקש ע"ז תעודות ומקורים מסופרי הנוים, בשעה שיש לנו מקור נאמן כזה בספרי קדשינו, הוא הנביא ישעיה (*). אשר התנבא בפירושו: הנה אלה מרחוק יבאו והנה אלה מצפון ומים, ואלה מארץ סינים (ישעיה מ"ט—י"ב). ואין ספק בדבר שהנביא כוון לארץ הסינים China או Sina כפי דעת החכם ר' מנשה בן ישראל בספרו מקוה ישראל פרק ו' אות ב"ד) וכן היא דעת המבארים החוקרים פירסט היטציג ועוד, לאפוקי מדעת הראב"ע שהיא מלשון סנה והיא מארץ מצרים.

החכם דני פין בספרו ע"ד היהודים בסינים, משער, שהם באו שמה ישר מבבל, והראיה—שיש בידם שרידי פרקים מזכריה מלאכי, ועוד—שהם יודעים גם מעט מנהגים ודינים שיסודתם בתלמוד.

היהודים הסינים בעצמם אומרים: שמסורת היא בידם מאבותיהם שכאו לגור בסינים בהשנים האחרונות לממלכת הקיסר מינג"טדי לבית האן, וזה היה בערך שנת 70 לספה"נ (הוא הקיסר ששלח להורו להביא את אמונת בורדהא לסינים)

בספר הזכרונות לסלכות המונגולים משנות 1329, 1354 לספה"נ, בעת נפילת המלכים ההם, אנו מוצאים שהממשלה פנתה לו בבקשה לחמושלמנים ולהיהודים שיכבאו לעזרתה בעיר המלוכה פעקינג נגד חיל הקוזארים, והיהודים נקראים בהכתבים הרשמיים ההם, בשם: "דויהודי", הרי לנו הוכחה נאמנה שמספרם היה אז רב בסינים וגם בהם והושפעתם גדולה, כי אלמלא זאת לא פנתה אליהם הממשלה לעזרה.

(*) לו גם נגיה שזה היה ישעיה השני, היה ככל אופן קודם בנין הבית השני שהרי הוא עומד ומתנבא על כורס שהוא נתן הרשיון לבנות את הבית.

בשנת 1704 הרבה הישועי נאזאני לכתוב ע"ד היהודים אשר בקאי־פונג, והוא מכנס : "חברת מנקרי גיד הנשה", כי, לדבריו היו כעצמם מכנים אותם כך תמיד, ובוה רק בזה נכדלו מיתר גויי סינים והמושלמים, ואת בהכנסם שלהם יכנה : "היכל האמת והטהור" (טוינג־צין־טצע) ויתארהו ככה : "הנהו בן ארבע חצרות ובהן בתים שנועדו לדירה ולמלאכה ולתפלה וכו', ובאמצע ההצצר הראשונה שער מפואר עם כתובת : "להיוצר כל נוצר והמנהיג את ההתבל". ובאמצעיתו, ספל של נחשת להקטיר קטרת וכו'. ומשם להיכל־לי־פאוי־טצע" לאמר : בית מועד לשבוע. ומוזה מוכח שהיו נועדים להתפלל בו רק פעם אחת בשבוע, וקרוב לודאי, שזאת היתה ביום השבת. באמצע ההיכל היתה גם כימה בתכנית כסא ערויה בעדי עדיים, במעטפות של משי מרקמות מעשה חושב, במרבדי יקרה שטוחים לפניו על הרצפה, והיא נקראת "כסא משה", ועליה היו מניחין ספרי התורה לקרוא לפני העדה. וממעל ל"כסא משה" היתה חופת־כבוד מארמנן עם טבלא שעליה חרות שם הקיסר המושל או באותיות זהב. וממעל להטבלא מרקמים בהפרכת באותיות עבריות הדברים
ה א ל ה :

"שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד

"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

"ויש שם גם שער משולש שעליו כתובת עברית :

"ב' ב' י' ב' יהוה אלתי האלהים ואדוני

"האל הגדול הנבור והנורא"

לפי דעת החכם פערלמאן בספרו הסינים (צד 213) נמשמשה אות המ"ם ובמקומה נדמה "כ", ולפי"ז תהיינה אפוא הר"ת : "ברוך כבוד יהוה מטקוטו", ונמחקה עוד מלח אחת גם אחרי "ואדני", וצ"ל ; "ואדוני האדונים" (*) היהודים הראו לנאזאני את ספרי התורה והובילוהו גם אל החדר שבמערב ההיכל נגד ירושלים, הנקרא אצלם טיען־טאנג לאמר : "בית השמים", שבו היה מושב רק לרב־העדה, ושום זר לא קרב אליו. ומספר "שהיו ביניהם באהבה ואחות באופן מאד געלה, ובחצר ביהכנס בצד צפון היה מקום פנוי הנועד לנקר שם את הנידון מהבחמות, כי שמה הביאו כל היהודים שבעיר את זבחייהם, לנקרם ע"י המומחה לזה. — גם את "היכל האבות" (מסע־טאנג) שבין ארבע החצרות ראה נאזאני, והוא מספר : שפעמים בשנה, באביב ובסתיו, כבדו בו היהודים את זכר נשמות אבותיהם שבכתבי הקדש, שם היה

(*) ראה קעלערס בעשריינגט "הולאת מורד, האללע 1806

„מקום לטבלאות (כדרך הסינים) שעליהם כתובים והרותים שמות הקדושים
 „ואנשי החייל רבי־פעלים (כמו אצל הסינים) אבל שום פסל והמונה לא נמצא
 „בשום היכל ואולם, אך היו בו גם מחתות לקטורת לכבוד אברהם יצחק ויעקב
 „ושנים עשר שבטים ולכבוד משה יהושע ועזרא ואחת המחתות שנתנה להם
 „במתנה מאת אחד הקיסרים לבית מינג (דינמטיה שמלכה בסינים משנת 1368
 „עד 1644), שהוא גם למד אותם מִעֵשֶׂה הקטרת והפיטום“,

„היהודים בבואם אל ביהכ״נ—מוסיף נאזאני לספר— חולצים את נעליהם
 „והקורא בתורה ישים על פניו צעיף דק ושקוף לחקות את המסווה של פני
 „משה (שמות ל״ד־ל״ג), אינם לובשים טלית מצויצת בת ארבע בנפות ביתר
 „אחיהם שבאירופא ואזיה. רק משימים על ראשיהם מעטפה עבותה (טורבאן)
 „מטראה תכלת, ופסי־משי אדומות על כתף הימין יורדות על החזה ועל הגב
 „מוה ומוזה עד מתחת להזרוע השמאלית באלכסון, ושם עונבין את שתי הקצוות
 „בעניבה קלה.—מאמינים באחדות פשוטה ומחורה ואמונתם זו היא להם יסוד
 „מוסד למקור יחיד ומיוחד לכל תפלותיהם וזמירותיהם הדתיות, וגם הם ככל
 „אחיהם בארצות המערב והמזרח, נוהגין מאד שלא להנות את השם באותיותיו,
 „ומאמינים בשכר ועונש בנן עֵדֶן ובגיהנם וכו׳ וכו׳“.

שני סופרים סינים מזכירים דרך אנב „היכלות שנבנו לשם אלהי השמים
 והארץ ע״י בני עם נכר שבאו לנוד בארץ וכו׳, ובטח שכונתם היתה להיהודים*
 הסופר סינ־טצע בספרו טאנ־קינג־קע (שנכתב בימי מלוכות בית טהינג,
 מן 420 עד 478 לספח״נ) מספר ע״ד „הבית שבנו איזה אנשים נכרים בקא־
 פונג, להתפלל שם לאל שוכן שמים וכו׳“.

הסופר ווייה־שוה מספר ע״ד „היכל־השמים“ של הנכרים שנבנה בשנת
 621 לספח״נ, בעיר צאנ־דיונג בפלך שען־סי“.

ועוד סופרים רבים מביאים ידיעות מפורות וקטעים ע״ד היהודים שהיו
 בקהלות רבות בסינים, ביחוד בהערים נינג־פא, האנג־צו, ובעיר הבירה פעקינג.
 „הכהן הישועי מאטמטעא ריקקי שאין כמוהו נאמן בדבריו ובספוריו המדויקים
 „בא לפעקינג במלאכות האפיפזור בשנת 1581 וישב שם עד שנת 1610,
 „וידוע להוואטיקאן את הדברים האלה : „בא אלי איש סיני והניד לי כי שמועה
 „שמע שבאו לפעקינג אנשים מארץ־רחוקה, העובדים את האלהים האחד והיחיד
 „ומיוחד, והם אינם מושלמים, לכן בא לראות אם אמת הדבר.—הכרת פני

(*) לא פורס מי הם, ובאיזה זמן? והוצא בספר הסינים של ה׳ פרלמאן המוזר לעיל

"האיש ענתה בו שאיננו מנוע המונגלי, ולכן לקחתיו אתי אל חדר בית תפלתי, וכרעתי ברך לפני התמונה האחת שבה מרים וישו ויוחנן המטבול, ולפני השניה—שבה ארבעת השלוחים. כראותו את מעשי כרע גם הוא על ברכיו לפני התמונות, ויאמר לו: אנחנו בני ארץ סינים מכבדים ג"כ את נשמות אבותינו המתים והגנו רואים שגם אתם חולקים להם כבוד. את התמונה הראשונה אדע, היא בודאי תמונת רבקה אמנו ושני בניה יעקב ועשו. אבל ההנדה נא לי מדוע נרשמו על השניה רק ארבעה בני יעקב, וחלא שנים עשר בנים היו לו?—בארתי לו את תוכן התמונות, ונודעתי שהאיש לא ידע כלל ולא שמע מאומה מישו ואמו ומתלמידיו ומאמונת הנוצרים בכלל."—

אח"כ סיפר לו האיש ששמו נאני, כי בא לפעקינג מקאיפונג, עיר הראשה בפלך האדנאן לעמוד על המבחן הדרוש לקבלת משרה מהממשלה. והוסיף נאני לספר—כותב להלן ריקקי—ששתים עשרה משפחות גדולות של יהודים חיים בקאיפונג ושיש להם ביהכנ"ס מפואר וספר תורה שנכתבה זה יותר מארבע מאות שנה, וכי מלבד המשפחות שבקאיפונג יושבים עוד הרבה יהודים בהערים האנגליטשו, צעיקיאנג וכו', ושכל ארץ סינים יושבים יהודים רבים וכו'."

הבחן ריקקי הראה לו את התנ"ך בעברית אך הוא לא ידע לקרות בו, ורק את האותיות ידע והבין. ולא בוש להניד לו כי הרב שלהם הוכיחו כמה פעמים על עיזבו את שפת עבר בנתנו את חיתרון לשפת הסינים.—וישלה ריקקי זה ע"י איש סיני שהתנצר, מכתב אל הרב בקאיפונג, שבו באר לו פרשת אמונת הנוצרים וכו' והמשיחות שבישו וכו', ושיבחו הרב במכתב: "כי מושגה הוא אתו, ומשיח ישראל עדיין לא בא, ויבוא רק אחרי עשרת אלפים שנה" (*). והוסיף הרב במכתבו להפציר בו לאמר: "אחרי ששמע מרוב חכמתו ורובי תורתו של ריקקי . . . נכון הוא לססור בידו את משרתו ככהכנ"ס, בתנאי שיבוא לדור אתם ולא יאכל בשר החזיר ויסיר את ניד הנשה מהבחמה השחומה וכו'."

במשך השנים שחי הכהן הזה בסינים באו לפניו עוד יהודים ממקומות אחרים לבקרו, ויתאוננו לפניו: שאמונתם הולכת ומתמוטטת באין להם מנהל כראוי, משעה שמת רבם הזקן שהיה נחשב אצלם לרב־הכולל, והשאיר אחריו עוליימים היודע אך מעט מועד כתורת ישראל וכו'. הם אמרו לו ברור, שאין לפניכם דרך אחרת כ"א להתבולל בהסינים, כאשר עיזבו מנהגי והוקי אבותיהם באין להם עוד שוחטים מובהקים, אף לא מוהלים ורבנים וכו'. ואולם רע עליהם

(*) כלל לא יקמנו הסינים, בעשירות אלפים וזרענות טנים . . .

להתאחד עם חסינים עובדי האליל, וכן לא יוכלו להתאחד עם המושלמים אף שהם טלים את בניהם, ולכן החליטו רבים מהם להתאחד עם הנוצרים אשר אעפ"י שאינם מקפידים על השחיטה והמילה, אבל הם, כפי שאומרים מאמינים באלהי ישראל ובנביאיו ובהאבות הקדושים.

מתשובתו זו של הרב לריקקי, ובקשתו אותו לבוא להיות להם לרב, ומדברי אלה היהודים, אנו רואים שהם חשבו את הנוצרות ליהדות פשוטה, והאמונה ביש"ו ובתלמידיו—לדבר פרטי שאין לו שייכות לכלל העדה, וכי ריקקי טעה בחשבון ביאת המשיח ותו לא.

בשנת 1850 שלח הבישוף Smith משאנחאי שני סינים-נוצרים לקאי" פונג לחקור ע"ד היהודים בשם, וביאו משם איזהו התיבות נייר שעליהם היו כתובים שברי פסוקים מתנ"ך ותפלות בכתב ישן נושן, וזולת זה לא הצליחו מאומה במשלחתם כי לא ידעו עברית. ולפי דברי הח' מארקוס אדלער במכתרתו Chinese Jews יש להחליט מקטעי התנ"ך והתפלות שהביאו, כי היהודים חתינים החזיקו בהחוקים והמשפטים ע"פ הרמב"ם כמו יהודי תימן וביה עדין למשל.

וד"ר גייבויער מאקספורד התעסק לפרש ולבאר דברי כפרי התפלות

שלחם, במאמרו בהרבוען חלק שמיני, Jewish Quartely Rewiew

ומר אלחנן אדלער כתב הוספה לזה, בשנת 1898 בהרבוען הנזכר חלק יו"ד, וזה האחרון במכתרתו "גנזי פרס ומדי" מוכיחים בראיות ברורות וחזקות שאין להרהר אחריהם, כי בשלש מאות שנים האחרונות, באו ליהודי-סינים תורה וחוקים שיצאו מפרס, וזה האות שעמדו אז תחת השפעת היהודים בפרס*.)

(*) ואני משער שרבים גם מחזיקו הדגשנים וההררים שבקוף, בלא עם יהודי פרס לסינים דרך קשר וקלגן וכו', כאשר תמיד ע"ז האכן שגמלאה בהרבית בהג"ס בקאי"פונג ועליה הרותים הדברים האלה: "כודאי צוי בלחתי ארבע בשבת מולתו סיון רוז דהסה אלף תשעה מאה דהדו". והמלים האלה כגן משפת "טעיי" שמדברים בה עד היום אחינו הדגשנים בקוף, ופתרון: "כודאי צוי בלחתי"—אלהי הבית הזה; "מולתו סיון"—הדג סיון; "רוז דהסה"—צום שלשה עשר; "אלף תשעה מאה דהדו"—אלף תשעה מאות שנים עשרה שנים לנלות משומרון. היא שנת ה' קט"ז למנינו אנו. ועיין מה בכתבתי ע"ז זה בלחיות כספרי "מולכות אררט" (הולדת מוריה אודיסה תרע"ב) והשעתי, שאכן זו היתה גנינה בקיר איזה ציג"ס בדנסתן, והביאה אחס לסינים בתור מלכת-עולם ולעדה על מולאס מפרס ומדנסתן. או שחרתי את הדברים האלה בצואם לסינים, כשפתח ה"טעית" שהיתה כודאי שגורה בפיהם ימים רבים, כמו שמדברים למשל עד היום אחינו הספרדים שנתונרמה וכו' בשפת ספרד שהביאו אחס לפני ארבע מאות שנה, ועורכים בה את מכתביהם וספריהם ורושניהם, ובאמת היתה העת האזת (שנת ה' קט"ז) עת

בשנת 1849 נהרס בהכנ"ס שלהם בקאי־פונג ע"י שטף־מים גדול שפרץ שם, והקהלה הישראלית שמספר חבריה עלה אז עוד למספר מסוים (כמה מאות נפשות) לקתה בהרפתקאות קשות אחרות, התרוששות, התפרדות, ההגרה למקומות רחוקים וכו' ומוזה—גם אבדן המרכז הכללי, בית הכנסת המהולל, ולאט לאט נתדלדלה הקהלה לגמרי, והשרידים המעטים שנשארו שם נתרשלו כמובן, בהחנוך העברי של הדור הצעיר, והלשון העברית נשכחה לגמרי, ועתה אין אף יהודי חינאי אחד שידע להתפלל בעברית! רובם מכרו גם את בתיהם ושרותיהם, ושרידיהם נסחפו בזרם הריבולוציה הטייפינית (שנות 1864–1860) וסבלו הרבה על יריה. ואחרון הכביד—שטף המים הגדול שבשנת 1860, אשר המיט עליהם שואה ואסון־נצח וככה הלך מספרם הלך ודל ביחד את מנהגי הדת וכו' עד כי כמעט שעברו ובטלו מן העולם!

בשנת 1866 הלך הכהן מארטין (ראש בית המדרש טוינג אשר בפעקינג הבירה) לדרוש ולחקור בעצמו את מצב היהודים בקאי־פונג בעת החיא, והוא כותב בספרו A Cycle of Cathay Chinago 1890 „מכל אשר שמעתי ואשר נודע לי נוכל לשפוט שלפני שנות מאות היו נרים בסינים הרבה משפחות של יהודים, ועוד עד היום הם זוכרים שהיה להם כנ"ס מפואר בנינג־פא, שהוא חרב עתה, אשר נתן במתנה שני ספרי תורה לבהכנ"ס שבחא־נאן". בידי מארטין לא עלתה לגלות שם מצפונות, הוא פגש שם ששה יהודים בני שבעת המשפחות החיות עוד שם (כפי שהונד לו) שנים מהם היו לכושים בגדי כבוד לאות שעמדו על המבחן וראוים למשרה בממשלה; כובעו של האחד היה מוכתר בכפתור־זהב, ושל השני—בכפתור־זכוכית־מלטש. הראשון היה בנו של הרב שמת זה כשלישים שנה, ואתו הובל לקברות האיש האחרון בקאי־פונג שידע את השפה העברית. בידי היהודים שם נמצאו עוד ספרי תורות אחדים והם להם רק לזכרון, כי אין גם אחד היודע, לקרוא בהם. ובאשר שצר להם על הדלדול והכריתה העברית, וכדאנם כי עוד מעט ויתערבו בנויי סינים ואבד זכר למן, הלכו והעמידו ספר תורה אחד בשוק, פן יעבור תיר יהודי ויראה את הספר, ויודע את מוצבם. ואולי יעורר את אחיהם שבמערב לחומלה עליהם, לשלוח להם אנשים חכמים ללמדם את השפה הקדושה ואת התורה, ולהחיות את העצמות היבשות האלה וכו' ואולם גם „התחכמותם" זו לא עמדה להם, ושום יהודי לא עבר עליהם, וזולתי מפיתים־נוצרים שאבו אִמנם

זרה ליעקב בדגסתן ורכים מהם נפלו בכל ארצות תבל. (עיין ספרי הזכר 75 ו'פ"ו איפוא היקה השקעת יהודי קרם עליהם עוד מהימים ההם בערך יותר מחמש מאות שנים.) —

לפתותם להאמין להם שהם יהודים וכיו' כדי להבניסם תחת כנפי הדת הנוצרית אך נתברר ונתפשו בערמתם ולא שעו יהודי הינא אליהם ואל הסתותיהם, וכבה עמדו עם ספרי תורתם כמה ימים בראש חוצות, ושכו לבתיהם ביאוש וכמפח־נפש.

מארטין מוסקף לספר : שאז כבר הדלו גם למול את בניהם ולנקר את צומת הנידון ולא שמרו עוד מאומה מכל מצות התורה. והוברן האחד שנשאר בקאי—פונג, הוא טבלא אחת שעליה כתובים באותיות זהב "ישראל" שמלפנים היתה תלויה ממעל לפתח בהכנ"ם, ועתה היא נשמרת בבית המסגד המושלמני והרבה יהודים מערי השדה, בכואם לכאן, ילכו לבית מסגד זה לשפוך שיהם לפני אלהי ישראל, בנשואם את עיניהם אל הטבלא הזאת.

בשנת 1872 לספה"נ, באו אחדים מיהודי קאי־פונג לפעקינג בתקוה כי ימצאו שם איזה סער מאחיהם המערביים הבאים לפעמים לרנלי עסקיהם לעיר הכירה, אך בראותם כי תקותם נשארה מעל ואיש לא שם לב עליהם, שכו בלעמם שבאו—ביאוש גדול ובפחי נפש.—

עוד מוסקף מארטין לכתוב : שפנש יהודים עומדים על המקום השמם שעליו עמד לפנים בהכנ"ם שלהם, ושם מצא אבן־מזכרת שעל צדה האחד הרוחה השנה העולה בחשבון לשנת 1164 לספה"נ, ומעבר השני השנה העולה לשנת 1489 לספה"נ ; הראשונה—לזכרון השנה שבה נבנה בהכנ"ם ; והשנייה—השנה שבה חזקו את ברכ הבית ושכללו את הכנין מחדש. מלבד המצבה הזאת ישנן עוד שתי מצבות, אחת משנת 1663, ואלה הדברים ההרותים עליהן :

המצבה משנת 1164

"אבינו מחוללנו הראשון היה אדם, מִיֶּסֶד אמונתנו—אברהם. אחריו בא "משה ונתן תורה לישראל ; בימי המושלים ממשפחת בית האן (משנת 25 עד "221 לספה"נ) הונחנה אמונה זו בסינים, ובימי הדינסטיה הסוניגית, בשנה "השנייה למלוכת הקיסר היאס־טשינג, נבנה בהכנ"ם בקאי־פונג. כל אלה "המכבדים אלילים ופסילים אלמים, אך לשוא יתפללו אליהם, כי שוא ושקר "הם, לא בן אלה המכבדים את כתבי הקדש ושומעים לפקודותיהם הם ידעו "מאין בא כל דבר בתבל. כתבי הקדש וחכמת אלהים הנצחית, עומרים ותומכים "זא"ז להראות ולהוכיח מאין ואיך נברא האדם. כל המאמינים באמונתנו מִשְׁתַּקְקִים "לאמת ועושים חסד וצדקה, ונשמרים מאד מן העבירות והפשעים".

(Cf. Chinese Repository Vol. XX.)

הכתבת משנת 1488 (הוא העבר השני של המצבה הנזכרת) :
 "אברהם חי בדור התשע עשרה (?) אחרי אדם. האבות מסרו לבניהם

„אחריהם את החק והמצוה לבלתי עשות פסל ותמונה, ולבלתי לעבוד אותם, ולכלי האמין בחבלי השוא ואמונות כוזבות. אברהם התבונן אל סתרי הטבע, וחקירותיו העמוקות הביאוהו להכיר את האלהים היחיד והאחר, ויהי הוא מיסד „אמונתנו שבה נחזיק עד היום הזה. זה היה בשנת ז'אח וארבעים ושש למלכות „בית טצאו. אמונתנו נמסרה מאבות לבנים עד משה שחי בשנת שש מאות „ישלש עשרה למלכות בית טצאו. ועליו נחה רוח חכמה ובינה. ארבעים יום „היה בחר סיני, לחם לא אכל ומים לא שתה ויתחלך את האלהים, חמישים „ושלש (?) פרשיות מתורה נמסרו לו ראשונה וממנו ע"פ המסורה עד עזרא „שנש הוא נחשב לאחד האבות.

„כל איש היוצא לפעליו ולעבודתו מהזויב לשויות את האלהים לנדר עינו „כל היום, ואנחנו מתפללים שלש פעמים בכל יום ערב ובקר וצהרים. „בעת התפלה נכוף ראשונו וכדטמה ולחש נתפלל בנענוע מעט את גונו „פנים ואחור. ובחתימה נצער נ' פסיעות אחורנית, וה' אל מול פנינו, נסב „לצד ימין ולצד שמאל, וננבית עיננו למעלה ונשפיל למטה להראות שנאמין כי כבוד האלהים מלוא כל הארץ.

„החובה עלינו לכבד את אבותינו (חמטים). ופעמים בשנה, באביב ובסתו, „עלינו להביא להם מנחה בקר וצאן ומתנובת הארץ.

„ארבעה ימים בחדש מוקדשים להטהר ולהתעוררות לצדקה וחסד (איזה „ימים? לא נאמר. בודאי כוננו על השבת, כאשר יאמר להלן) היום השביעי „קודש הוא למנוחה, ואחריו מתחיל זמן חדש לעשות טוב וחסד. בהתקופה הרביעית של השנה (*) נמנע מכל תענוג ז' ימים, ויום אחד מוקדש לצום לתפלה ולתשובה.

„אמונתנו באה הנה מטיעון-צו** שבעים משפחות, והם: לי, יען, קאא „טצאא, ואחרים. באו לחצר המלך סונג, והביאו אתם מנחות מטוה צמר נפן טמערב, והמלך אמר להם:

„הנה באתם לסינים, ועתה לבו בדרכי אבותיכם והחזיקו בנמוסכם ובמנהגיכם, והעיר פען-לאנג (עתה—קאיפונג—פו) תהיה לכם למושב. „בשנה הראשונה למלכותו של לינג-האנג (הוא היאטשאנג) לבית מלכות

(*) התקופה שבה הלויס רה"ש ויהס"פ איגה התקופה הרביעית, לא לפי חשבון היהודים ולא לפי חשבון הסינים, וזאת המלה קורא לה „התקופה הרביעית" מפני שהיא קלה בזמן האסוף והיא הרביעית לתקופת השנה לעבודת האדמה.

(**) הסינולוגים אומרים שהמנה צוה שגאה מלך הודו, או דרך בה.—

סוגנ (1163) בימי רבנו לוי, בנה יעניטורלא את בהכנ"ם, ותחת ממשלת בית "יוען, בשנה השש עשרה למחזור טשע"דיוען (1279) נבנה בהכנ"ם מחדש. מרת הבית שלשים וחמישה טשאנג מבל צד (בערך 350 רגל)

"הקוסר טאיטשו מיסר מלכות בית מינג, נתן בשנת העשרים ושש "למלכותו (1390) חלקת אדמה לכל (היהודים) אשר היו נאמנים לו ותחת "ממשלתו ישבו לבטח בשלום ובשלוה ואין מחריר אותם. הרבנים נקראו "מאן" "לא" ועליהם היה מוטל לשמור על הסדרים בבהכנ"ם ולפקח על כל דבר הנוגע "לדת ולאמונה.—בשנת התשע"דעשרה למלכות יונג"לא (1421) השיג הרופא "היהודי יען"טשענג הרשיון לחזק את ברקי הבית והקוסר נתן במתנה קטרת "וסמים וגם את הטבלא הגדולה שעליה חרותים שמות כל מלכי בית מינג (המתים) "לתלותה בבהכנ"ם לזכרון, ונתכבד יען"טשענג מהקוסר בתוארים רבים של כבוד. "בשנה הרביעית למלכות קינג"טי (1461) שטף הנהר הצהוב ועבר על נדותיו "ויחריב את בהכנ"ם עד שנשאר ממנו רק היסוד לבדו, ואז השיג לי"יונג רשיון "מאת שר הפלך ויבנה את בהכנ"ם וישלללה ויפארהו בכל פאר והדר, אחרי "כן הבינו את האולמות והחדרים שאחורי בהכנ"ם ושם שמו "שלשה ספרי תורה, "קודם לזה קבלו ספר אחד מנינג"פא וספר שני הקריב טשא"יונג מנינג"פא "אשכר לבהכנ"ם. נכבדי העדה הביאו נדבתם שולחן למנחות, ואת ספריהנחות "לקטרת, ואת כלי הפרחים ואת המנורות, ומנדכים אחרים הביאו את ארון "הקודש ואת שער הנצחון את המעקות והגדרות וכל כלי הבית ליפות בהם "את היכל ישראל הנקרא בשם: "אי"דוע"לא"דע"טיען" בלומר: "בית תפלה "לאלהי ישראל". כל אלה הדברים נאספו למען למסור אותם לדור האחרון על ידי "קין"טשאנג הנבחר והנסמך ונחרת על לוח האבן ע"י עושי המלאכה, למען יעמדו "ימים רבים. ותהי זאת בשנה השניה למלך הינג"טשע" (1488)

כתבת הזכרון משנת 1512

הוקמה ע"י חשר טווא"טאנג ואנשים נכבדים אחרים בשנה השביעית למלכות צינג"טע (היא שנת 1512) ואז הביא קין"פו מעיר וויי"אנג ספר תורה מנחה לבהכנ"ם. בכתבת הזכרון הזאת יש פרטים רבים על אדות דת ישראל, חוקותיה ומשפטיה ותורת המוסר שלה, גם נרשמים בה שמות ספרי הקדש וקטעים מדברי ימי עם ישראל, כפי שזוכר בהמצבה משנת 1488. ומענינים מאד הדברים האלה: "אחרי בריאת התבל נמסרה האמונה מאדם "לנח וממנו לאברהם יצחק ויעקב, ושנים עשר האבות מסרוה למשה ואהרן "ויהושע. עזרה הורה לרבים את התורה ועל ידו נעשה הכתב העברי (כונתו על "כתב האשורי שהחליף את העברי) ברור ומוכן לכל דורש ספר.

מצבת זכרון משנת 1663

בחקדמה ארוכה משתדל הכותב המצבה להוכיח שאין דבר בספרי קדשנו אשר לא יתאים לשישה כתבי הקדש של הסינים או יתנגד להם. ואח"כ הוא מונה את קורות דברי ימי היהודים, ומדבר ע"ד מושבותיהם בסינים וכו' וכל דבריו דומים כמעט להמצבה של שנת 1488, ונוספו בה רק פרטים אחדים ע"ד המהפכה שהיתה בנפול מלכות בית מינג בשנת 1642, עת המורד ל"י טשע"טצינג "הביא במצור את העיר פען-לאנג (קאי-פונג-פו) ומפקד צבא "הקיסר חפר תעלות מהנהר-הצהוב ויטחו על העיר להציף אותה עם חיל המורדים, "בעת ההיא הומתו רבים מהיהודים, ובהכנ"ס נחרב ורק מתי מעט כמאתים "משפחות נמלטו לעבר הנהר צפונה ונצולו".—ויש על המצבה רשימות שמות האנשים "שהערו למות נפשם למען הציל את ספרי התורה ויתר כתבי הקדש "שנמצאו תחת מפליות בהכנ"ס הנהרס, והובאו לאיש אחד מחוץ לעיר, ושם "היו הפליטים היהודים מתקבצים להתפלל. וכעשר שנים אחרי כן, בא השר "היהודי טשא"ינג"טשענג עם נדוד צבא שעמד תחת פקודתו, ויקומם את "הריסות העיר ויתקן את הדרכים ואת הגשרים והמעברות וכו' והגדיל לעשות "בעזרתו, ואחיו ינג"טע היה לו לעזרה. ובירם עלתה להשיב את אחיהם לעירם "העזובה והשוממה ולחושבים בבתיהם שעל יד בהכנ"ס, אשר נכנה מחדש "בשנה העשירית למלכות שהינצי, (1653) הקיסר הראשון לבית טשינג המנדזורי".—

פרטים רבים נרשמים ע"ד הקמות חרבות בהכנ"ס והבתים לדירות, "שבעבודה זו השתפפו בני שבע משפחות ומכל היריעות של ספרי התורה "שנצולו משטף המים עלה בידי ראש העדה לברור רק ספר אחד שלם, והספר "הזה אשר כבדוהו מאד, הושם כרוב פאר והדר וכבוד בארון הקדש. בעמל "רב ולאט לאט, עלה להם להשיג עוד שנים עשר ספרי תורה ויביאו גם את אלה לבהכנ"ס".—שמות המתגדכים הוחקו לזכרון על העבר השני של המזכרת, גם ספרי קדש אחרים וסדרי תפלות נסדרו ונתקנו כפי האפשר וישובו ויתאחדו היהודים לעדה.

"ושר הצבא טשא"ינג"טשענג טרם עזבו את העיר, כתב בספר כל "המאורעות והקורות אשר עברו על ספרי התורה האלה, ואחיו ינג"טע הדפיס "ספר בן עשרה פרקים על אדות הדבר הזה והרבה שרים יהודים ששמותיהם "נרשמו לזכרון בכתובת הזאת, עזרו לקומם את הריסות בהכנ"ס ולהקים את המצבה הזאת לזכרון לדור אחרון ותהי זאת בשנה השניה למלוך הקיסר קאנג"י "הי למלכות בית טשינג (1663).

עד כאן דברי הסופרים, והשליחים והכהנים הנוצרים שהיו כסנים ובקרו את אחינו אלה, כפי שאספתי ממקורים שונים וכיחוד בספר ה"סינים" של החכם ש' מ' פערלמאן (לונדון תרע"א).

"והנה אם נעביר את דברי אלה המצבות—מוסיף החכם ש' מ' פערלמאן בספרו הנזכר—תחת שבט הבקרת, ונתבונן בשום לב אל רוח כותביהם, נראה כי אלו החמש מאות שנה, מן 1164 עד 1663, היו ימי הכליון והאבדון לאחינו בסינים. והרוח האמין המרחק ע"פ המצבה מיצנת 1164 איננו עוד בהמצבות המאוחרות, ונהפוך הוא כי מדברי האחרונים אנו רואים שעזבו את עמדתם החזקה ברוח ובאמונה ונסוגו אחור, ותחת הנאון שלבשו בשנת 1164 הם מבקשים עתה רק להגן על אמונתם. . . באשר ראו כי כחם הולך ודל ואין בצרון עוד לרוחם. ותחת אשר בהראשונה נראים מביטים כמו מתוך נאה ונאון על הסינים סביבותם המתהללים באלילים והם היהודים "יודעים מאין ואיך נברא האדם וכו' והנה הכותבים שאחרי שלש מאות שנים (שנת 1488) אמנם מדברים מאברהם ממושה ועזרא, ומהללים את תורת ישראל, אך אינם מכילים עוד את עובדי האלילים. ולא עוד שאז כבר אחוז במנהגים זרים כמו: בימי האביב עלינו להביא מנחה, מבקר וצאן ומתנוכות האדמה לאבותינו (המתים)" שזה מנהג סינים חטתנגד לגמרי לחוקי ישראל. וכן ספרו עוד כי הקימו שולחן וספל הנחשת לקמרת" שזה בוראי מנהג הסינים. ובעבור עוד מאה וחמשים שנה, אנו רואים בהמצבה שמשנת 1693 איך הם משתדלים להוכיח "שתורתנו מתאמת עם תורת הסינים" (*), וזאת עדות נאמנה שכבר נפלו אז כיצר הטמיעה וההתבלולות, ודי היה להם למצוא אמתלא לזו העובדה שתורת ישראל תתאים עם תורת סינים", לכן לא יבשו בה" . . .

בהעתון Chinese Millions (היוצא לפרקים בהוצאות המסיון האנגלית בלונדון) מן מארץ 1897 כותב רעננים מיללס ע"ד היהודים שראה בקאי-פונג פו ומספר שבקש את היהודי אשר התארח אתו לחברה, להראות לו שריד זכרונות היהודים בשם, ואם נמצא עוד בידם איזה ספר תורה. והלה ענהו: "זה כשמונים שנה שהיתה בזה רוח גדולה וחזקה, ואז עלה בסערה אחר מספרי התורה ישר להשמים, ומני אז ירדה אמונתנו פלאים ונשתכחה מאתנו".

הסינולוג Herbert Giles בספרו על האמונות העתיקות בסינים כותב

(*) זאת הרשעה, חולשת ההתבלולות האוכלת כמו עד היום, שנשכילה מוכרחים הם לבקש היתר לקיום התורה גם עתה יען היא מתאמת עם רוח הזמן וכו' ועם קלושרת העמים מסביבותיהם, הכל כמו שנהוג בכל מקום בכל זמן ועידן.

"היהודים, או כפי שנקראו בסינים: "חברת מנקרי גיד הנשה" באו לסינים מיד אחרי שנלו מעל אדמתם, והביאו אתם את תורת משה.—שלש מצבות שונות נמצאות בסינים (הן אלה שהבאתי למעלה) זכרון להיהודים שהיו שם. והמצבה האומרת שבאו היהודים לסינים כימי בית מלכות בית צאו (משנת 1112 עד 226 לפני ספירת הנוצרים) תחזק את ההשערה שהיהודים הראשונים היו בני גולי עשרת השבטים".—ואולי הביאה זו המצבה—המדברת מזמן קדום כזה—את הכהן הרוסי אליקסי ווינוגראדוב לחשוב, שכונתה: "שהיו יהודים בסינים עוד לפני משה", ובעין סמך להשערתי זו נוכל למצוא בזה שבחרו להם יהודי סינים את השם "מנקרי גיד הנשה" (עיין לעיל צד 84) ע"פ המסופר בתורה (בראשית ל"ב-ל"ג) והדבר באמת תמוה: מדוע לא בחרו להם שם אחר ממאורע יותר נכבד בדברי ימי ישראל הקדמונים? מדוע לא קראו להם למשל בשם "יוצאי מצרים", או מקבלי התורה על הר סיני, או "מאמינים באל יחיד ומיוחד"? הלא כ"ז יתן ידים להתשערה: שהעברים הראשונים באו לסינים עוד קודם המאורעות ההיסטוריות של יציאת מצרים וכדומה, או שנפרד איזה שבט ערבי כחומן הקודם ההוא ויתישב בסינים, ולהעברים או להשבט הערבי הלזה, לא היו אז מסוריות יותר נכבדות מהמסורה ע"ד "גיד הנשה" ולכן דיגלו עד היום בהשם הזה, אע"פ שבמשך העת נתוספו. בודאי עליהם עברים מגולי אשור ונבוכדנצר וכדומה, והביאו להם יתר המצוות מהתורה וכו'.

ואולם החכם פערלמאן לא יודה בהשערה זו, ואומר: שהשם "מנקרי גיד הנשה" בחרו להם לא מאי—דעתם את תורת היהודים, ולא מאשר הספור מיעקב היה מסור בידם יותר מספורי יציאות מצרים ומעמד הר סיני וכדומה, כ"א אשר התנאו לחיות "בני־ישראל" דוקא ולא אתם בני אברהם ויצחק ויעקב, שבדבר הזה השתזו עמם גם המושלמים, שגם הם מלים את בניהם, אינם אוכלים את בשר החזיר, ושוחטים את הבחמות, ואינם הולכים בגלוי ראש וכו', "לכן בחרו בהשם "מנקרי גיד הנשה", שבו אין שום חלק למושלמים, להראות בזה כי ישראלים הם ובין המושלמים לא יתחשבו.

"ולכן—מוסיף החכם פערלמאן—אין אנו מוצאים את השם "חברת מנקרי הגיד הנשה" בכל ספרי התנ"כים הקדמונים, ואין זכר לו בכל המצבות שנמצאו בעיר קאיי־פונג, וזולתי בספרי אלה התנ"כים המדברים אדות היהודים והמושלמים יחדו, רק הם היו הראשונים להזכיר את השם הזה (*). המוכיח שמדברים הם מהיהודים היושבים בין שביניהם "המושלמים".

(*) ולדעתי אני, נקראו כך פשוט מחמת שהכשר בסינים יקר מאד, ובלאו הכי קמזנים

והמסקנא האחרונה של החכם הנזכר בספרו "הסינים", כי : אין כל ספק שחלק גדול מגולי עשרת השבטים נתישבו באפניסתן וקאבולוסתאן, וכרור ג"כ שמהם באו גם לקאחין-חינא שבספר ההיסטוריא שלה נמצא כתוב מפורש "שהרבה מבני אלה הגולים יצא דרך מדי ופרס ויבאו לחלק ארץ המושלמים" (*). "שהיתה תחת מלכות סינים ונחשבת על ארצה. חלק מהגולים התישבו ב"בין המושלמים הכוזרים, ויתחשבו כלם על אצילי הארץ עד כי הכוזרים בחרו מהם את כל מלכיהם וחאניהם וכו'".

Cf. Chinese Recorder, Shanghai 1885 Vol. XXI Page 47.

אנכי נוטה להאמין כי גם בין אנשי טיבעט נמצא חלק מבני עשרת השבטים. הסופר טומקובסקי אומר : "פני אנשי טיבעט דומים לפני הצוענים", והמו"ל את ספרו מוסיף בהערה ואומר : "דברי המחבר מסכימים עם דברי טהאמאס מאינני, שגם הוא היה בלהאססא בירת טיבעט, ואומר שפני בני טיבעט דומים לפני היהודים ולא לפני המונגולים".

Travels of the Russian Mission through Mongolia to China, London, 1827.—

בהפליכים האדנאן וקייאנג'ו בסנים שורר עד היום מנהג יבום, וגם במקומות אחרים יקרה לפעמים לאשת המת מתיבמת לאחי בעלה, ואין איש יודע מאין בא להם המנהג הזה, אם לא שזהו שריד קדומים שנשאר בידם מאבותיהם שהיו יהודים ונטמעו בין הסינים, כי ע"כ היתה מושב היהודים בעיר קאי—פונג שהיא עיר הראשה בפלך זה. ובהכרח עלינו להחליט שבאו שמה היהודים לפני תקופת המשנה והתלמוד באשר אין להם שום מושג מהחליצה שהרבה תנאים ואמוראים נתנו לה היתרון כידוע, ואם אמנם התורה צוה על החליצה רק בתור עונש ועלבון לחיבם תַּמְשָׁאן להקים שם חמת ולתת זרע לאחיו (**). בכ"ז מן הנמנע הוא שהיהודים שהביאו את מנהג היבום לסינים,

גדולים הם כל אנשי חינא, ולא יכלו לגייר להם את הותור ש, "הכרת סינים" זו (אולם המושג על היהודים והמושלמים "מן הכרת חינאית" ולא יותר). מותרת על נתחי הבשר, וזורקת לכלבים החולה, ועיין לעיל.

(*) ולפי זה איפוא אחא שפיר השערתי שהכיתי מוספרי "ממלכות אררט" ז' 8, (ועיין לעיל ז' 37) וע"ד האבן שהיתה נתונה בקיר בהכנ"ס בדגסטן (שהיה ג"כ שיך לפרס ומד' לפנים) וגשאה אחס היהודים הגולים לסינים.

(**) באמת, עס היבום כתוב בפירוש בתורה שהיה מנהג קדום מאד ע"ד בינוי יהודה בן יעקב שהצתם בו כוונה ידוע ומקובל בין העברים, והתורה השאירנו בהוספת התלילה

ישכחו לנמרי שישנה גם חלוצה הבאה במקום יבוס בעת הצורך, מלבד זה הנה היה "היבוס" נוהג לא לבד בעם ישראל, כ"א גם בין המונגולים, וגם בספר רינוועדא (שנכתב בימי אברהם אבינו!) יש זכר ליבוס שהיה נוהג אז בין היהודים*) ומאד מאד יוכל היות שמנהג זה היה נוהג בין חסינים עוד לפני צמיחת אומתנו בזמן אברהם, כי כן אנו רואים ביניהם עוד מנהגים כאלה הנהגים בין אנשי חינא מימים קדומים שלפני התורה, כמו והירתם מהלבשת שעטנז, "אנכי השתוממתי עד מאד (מספר החכם פערלמאן בספרי חסינים צד 250) כאשר שמעתי מפי חסינים שאין הם לובשים בנדים שנמזו או נארנו מצמר ופשתים או מצמר הנפץ וצמר הבחמה יחדיו, ובכלל הם זהירין מאד לבל תהי המטוה מתערובות שער הבא מן החי ומחוטין שנידולס מן הארץ וכו', ובשאלתי את אחרים ממכירי המלומדים שיאמרו לו: את הטעם למנהגם זה? לא יכלו לתת לי מענה רק אמרו שאין נוהגין ללבוש מטוה מאורגת מדבר הבא מן החוץ ומדבר שנידולו מן הארץ. והתשובה הזאת, שלנו איננה מספקת... דיה להסינים שאין לחם מצות "בין אדם למקום" להרניע את רוחם ולהחיות בה בכל תוקף ועוז בתור מנהג אבותיהם שבידיהם.—

דועמס פינן בספרו The Jews in China, London 1843 כותב: "זה לא כבר הציע אחד הסוחרים מסתאקפארט לפני סוחר אחד בליעדו דנמאות ממטוה מאורגת מצמר כבשים וצמר נפן. אך להסוחר הליעדו לא היתה נדרשת, ויען שצבע הדנמאות היה כמעט חסינים, יעצחו לשלוח לארץ סינים בתקוה למצוא שם קונים ויענהו הסוחר המציע שזה כבר שלה שמה סחורה כזו, וגם נמכרת בריוח הנוף, אך אחרי ימים אחדים השיבו כל הקונים את הסחורה לידי המוכרים בחזרה במענתם כי ללבוש בנדים שנארנו מתערבות צמר הבא מן החי וצמר נפן שנידולו מן הארץ, וזהו נגד דתם".

ומסקנא דמלתא, שאין אתנו יודע עד מה מומן ביאת היהודים בראשונה לנור בסינים, ומכל המנהגים ששרדו אצל חסינים אפילו באותן העירות שהיה בהן לפנים ישוב של יהודים, אין לדון מזה כלל על מוצאם העברי כדאמרן, ואין אפוא לאפוקי שמעתתא אליבא דהלכתא בעובדות היסטוריות חזקות, למופתים חותכים, והכל נבנה רק על השערות ואסמכתות. אך בזה הכל מודים,

להממאן ליבס, כי היא היתה מנוגה לפי מנהגי הומנים ההם והכריחה התורה לננותו ולכנותו אולי "יכרח מן הנגות ההיא וייבס" (לשון המורה חלק ג' מ"ע)

*) ע"ד מנהג היבוס בין היהודים בימי אברהם ראה: Andrew Lang Myth. Ritual and Religion,

שהיו קהלות חשובות מיוחדים בסינים, וכי ישנם עוד שרידים, מתי מעט, הודעים את מוצאם העברי, ואולם גם הם, לדאכוננו, הולכים ונשקעים בים המיליונים החינאים וכמעט שנמחקת כלה היהדות החינאית מדפי ספר ישראל! — ועל דא ודאי קא בכינן !! —

* * *

ש ו ב י ב ח ז ר ה

עברתי את המסלה המנדזורית ששתי רשויות שולטות בה כנוגע לזכות של ישראל ; פקירי חינא—לדרוש מסי המעבדות ולכרוך שלא יכניסו בה סחורת טבל ; ופקירי רוסיא—לדרוש תעודת-מסע ו"זכות ישיבה" (правожительство בלע"ז) ואכנס בנכולות עבר-הבאייקאל, והנה חוקה עלי פקודת הרשות המקומית לבלתי התמחמה הרבה במקומות הנ"ל שאסור לבן ישראל לשבת פה, זולתי אלה שזכות אבותם מסייעתם, הם אלה בני אנשי החיל מתקופת הקיסר ניקולי הראשון, או אלה שאבותיהם הובאו הנה אסורים באזיקים בעד פשעיהם האמתים או המדומים . . . והנני לתת בזה השקפה כללית על מצב אחינו אלה שבמקומות הנ"ל ; —

כמעט כל אחינו תושבי חבל ארץ זו (עבר הבאיקל) מצוינים ומובדלים מיתר אחיהם שבסיביריה המערבית והתיכונה עד אירקוסק (ועד ככלל) ; הם אדוקים ודבקים בדת, שומרי מצוה ונוהרין מאד מחילול שבת ויו"ט וכו'. במובן ישנם מעטים היוצאים מן הכלל הזה ; ומפני שהיו עד כה גנורים ונכרתים מכל העולם הנאור ע"י השטח הרב של שבעת אלפים קילומטר המבדיל בינם ובין אחיהם שברוסיא האירופאית, נשמרו בתמימות כמו שגולדו, או כמו שהובאו הנה לפני עשירות שנים . . . ; ואותם השנוים הקלים, שמכירים אנחנו האידנא בהם, הנם רק שנוים חיצוניים ושמהיים, שיש בהם אמנם מעט אירופאיות, אבל בחייהם הפנימיים והמוסריים כמעט שלא באו שום שינוים. סבת הדבר היא, שאין ביניהם אנשי-רוח אשר ינהלום כמועצותיהם ויאצילו עליהם מרוחם, ולפי המצב ההנה אי אפשר ומן הנמנע הוא, שיהיו להם אנשים כאלה, כי ארמית אינה מסגלת כלל להצמיח נמעני נעמנים כאלה ; — ולהביא "לחם שמים" זה מרחוק—אסור להם ע"פ החוקים המגבילים. —הנה כי כן, למשל בעיר ציטא המרוכה באוכלסי ישראל (בערך אלף משפחות), היו סובלים מאד מחסרון שוחטים, וירחים שלמים לא אכלו בשר, מה עשו ? עמדו וישלחו—בעצת שר הפלך אז—שני נערים מקציהם לישיבת "מיר" כדי שישתלטו כלמודים ובאומנות השחיטה, ויהיו להם עתה שוחטים "משלהם" (כלומר : שיש להם זכות ישיבה

כירושת אבות). ה"משלחת" הזאת עלתה להם בדמים מרובים מאד, והנערים נמרו את למודיהם וגסמכו לשובי"ם בדת וכהלכה, וישבו לארצם ולעירם ויבואו לשרת בקדש בשכר הנזן (שלוש אלפים רובלים לשוחט לשנה!), אבל—זרק חוטרא אאורא, אעיקרא קאי... האחד נכשל כמה פעמים פשוט ע"י איד ידעיתו ואי בקיאתו, והשני—בה הקדיח את תכשילו ברכים עד כי נעשו פני כל העדה כשולי-קדרה...*)

נוסף לזה ישנה עוד רעה חולה בפה, הבאה מן הארץ ומוקת מאד מבפנים... ה"ה "המשולחים" הרבים טישיבות ליטא וזאמוט, הבאים בחמון לכאן, ומשפיעים עליהם לרעה ככל "פניותיהם ונמיותיהם". — במדה ידועה אמנם משפיעים המה המשולחים על אחינו בפה לאהוב את התורה ולהחזיק בלומדיה שבליטא וכו', אבל באותו שעה תראה כל עין גם את השפעתם המזיקת, וההפסד מרובה על השבח! — מספר המשולחים הבאים לכאן הנהו גדול מאד, ולרנלי הפתח המסלה הגדולה ינהו לכאן המונים המונים, וביניהם נמצאים כאלה, "היוצרים ובוראים" לבתחילה ישיבה באיזה עיר נכחדת בליטא, למען תבשיר להם את "המשלחת" שכלום לא באה אלא למלא כיסם כסף תועפות... והתחרות, כמובן, תגדל ביניהם באופן מנונה מאד ממש כמו בשוק-הדגים בברדיטשוב למשל; כל משולח חפץ להקדים את חברו והמה מכים איש את רעהו בלשון ומחרפים ומגדפים איש את אחיו ומביאים את דבותיהם רעה איש על רעהו באזני אחינו אלה "הילדים הנרכאים" המאמינים לרברי הבז והגדופים של שני הצדדים יחדיו...

יודע אני משולח אחד כזה, צבוע וגוכל מבפ רגלו ועד ראשו, שהיה לפני כסה שנים מופקר-גדול במלא מובן המלה, ועתה ינו את השיות הסיבריות ובחריצות מיוחדת ונפלאה שאין דוגמתה, כפי שנודע לי היטב, גם חלק אחד אחז ממאה, לא יביא לה"ישיבה" שבשמה ידגול ובגללה יעשה את כל החיל הזה (לערך ששת אלפים רובלים לשנה!); המשולח הזה טדי בואו לכאן ינהל תעמולה מיוחדת להרכות בניטין ולהפריד בין איש לאשתו שנפלה ביניהם מחלוקת קלה וכו' וכל זה בעבור הצבע, כי בעד הנט היותר "גמוך" יקבל בערך חמישים שקלים, ולא מכעי—גמ "נבוה ועשיר" שאו יקבל כמה מאות! **) ויודע אני עוד כיוצא בו משולחים שדרי"ם המתקדשים ומטהרים

(*) לפני אידיקן ילף במחלות במרכז העיר עם שפחות ואמהות נוצריות, ויטרף ויגדף

את מערכות ישראל לפני כל אחיו, אשר כזו וישעו כלמה וחרפת עולם על ידו.

(**) וזכה לבנות לו בית כמו רמים בעיר אומאן שבפלך קיוכ, ואחזה בארץ ישראל

לעיני אחינו "הסיבירקים התמימים", מאפילים עליהם בטליתותיהם השחורות והאפלות כדי שלא יראו נכותה... ומה מוזק הדבר טאר למוסדותם של הסיבירקים שסב"ס הלא תפקחנה עיניהם.. ודים להם מעשים מנוגים אחדים של משולחים בלתי הגונים להשריש בלכותיהם שנאח כבושה ואיכה נצחת לכל עם ישראל, וממילא לכל הקדוש וגשנב באמה, באשר הם, הסיבירקים, חושבים אותם תמיד "להתכלת שָׁבְנוּ".... — עליהם ועל ביוצא בהם נוכל פשוט לקונן: אוי להם לבריות מעלכונה של תורה!

ואננם היו ימים, ולא רחוקים הם, שבכל רחבי סיביריה סבבו רק שנים שלשה "משולחים הגונים" באמת, אשר לא התמכרו לתועבה בעד הכביע, ולא בקשו שכר כפנחם אחרי עשותם מעשה ומרי... — כ"א זרעו לברכה, הטיפו למוסר ולתקון המדות, לאהדות ולשלום בין איש לאשתו ובין אדם לרעהו, בענינים פרטיים ובעניני הצבור, ועד היום ישאו הסיבירקים על שפתותיהם שמות המשולחים הישרים בלבבותם, ה"ה הרה"נ אהרן עקיבא מאיר והרה"נ ר' איצעלע וואלאזינער (שניהם הלכו לעולמם, יחי זכרם ברוך) אשר חופיעו תמיד ביניהם כמלאכי צליון והאצילו עליהם מרוחם — לקרבם אל התורה והיהדות, לחבב עליהם כל קרשי האומה ונכסיה הרוחניים, וכוה קשרום ויהדקום בקשר אמין עם כל הגויה העברית שבמרכז התורה וכו', ועתה, הנה, כמעט שאין כל זכר לחימים הטובים האלה, ובאשמת "המשולחים האחרונים" המרבים כאמור רק מחלוקת ופירוד הלבבות ביניהם, באשמתם — נעקרו לאט לאט נטעי נעמנים הראשונים שנמטעו ידי הישרים הנזכרים עד שיש לראונ הרבה לגורל היהדות הסיבירית בכללה...

ולמרבה האסון חסרים לנמרי מלמדים ומורים במקומות האל, כי כמובן, לא שיכח הדבר שיובאו אנשי ירוח אלה הנה בשלשלאות של ברזל, דבר המכשיר את ישיבתם בזה... ואלה המעטים שישנם בזה, המה עפ"ר שוליא דנגרא או ריש"דובנא, אשר הרבו לפשוט בה"תחום" ושולחו הנה אסורים באויקים, והיפלא איפוא בעינינו אם נראה ביניהם נבלים ופוחזים שאין דוגמתם — בהשחתת המדות — גם בין הטונגוזים והאסטאקים (*) וכמובן אין להם גם מושג ויריעה

ומלוא דרכית קלוא ושאני קלוא וכו' וכדי ציון וקף, והפלא שמלעף בחרו במסלה מעיר אוקריינית הרחוקה מאד מ"ישיבות" והחזקת תורה וכו' ? אמתה! —

(*) ראיתי מורה עברי אחד בעיר S. שאנס כמה נערות בעירו בהתקוס, והובא הנה בשלשלאות וגם כפה אחרי שחררו הפז כמה פעמים לאנס את כנותיו הילדות! — האמנם ישנם גם יולאים מן הכלל, אך מעטים מאד בערך.

כל־שהיא בתורת החנוך והפרגנויא, והם רק משחיתים ומחבלים את הרור הצעיר ויפילוהו למהמורות נסות ובערות המביאתם ל"שמד" וכו'.

ולהגדיל את השעמום והריקניות ביניהם, חסרים הם לנמרי את כל הדברים המרחיבים דעתו של האדם ומפתחים ומשכללים את רגשי האסתיתיקה שבו;—בכל חבל הארץ הזאת (забѣга. 061.) הגדול פי שנים מארץ צרפת למשל, אין תיאטר, ואין שום מוסד־צבורי וכו' שישפיע עליהם איזה אצילות ומוסריות ועדון הנפש, זולתי "כלובים וכלובים" שכל עקרם לא באו אלא להרבות בצחוק הקלפים ולעשות תכל וזמה בצֹתֶא חֲדָא... או טיול "הפאטניק" הידוע שהוא האידעאל היותר נעלה ומרום, ביחוד של נשי אחינו אלה—האמהות של הדור הבא, שבבחינה זו תרחקנה עוד ללכת מהנכרים...—ואם ברצונך, חביבי הקורא, לדעת מה טיבו של "הפאטניק" הלוח?—בוא ואאלֶפֶךְ חכמה... הנבירה ובנותיה לוקחות עמהן מוליאר, בקבוקי יין, מגדנות וממתקים וזני מרקחים, ונוסעות להכפר הקרוב לעיר כדי לשנות תה בבית אחר האברים ולטייל אח"כ בשדות־השלג הגדולות וביערות—עד (таѣга) הסוככים את הכפר. "הפאטניק" הזה יקרקר וינקר את שארית הנימין העבריים שבלבותיהן, ולאט לאט יעיב את טוהר חיי־המשפחה—העברית שבמקומות האל!—לפי המדה והמעט שלהם אסור ב"איסור חמור" להבעל־האב להלוות להברה אֶתֶן וכעין חיוב גדול וקדוש הוא אצלן לנסוע דוקא עם איזה זר ומה גם עם מי שאינו בן־ברית... אך יודע ובקי היטב בחלקות חנופה ולאחוי קידה לפני הגבירה בעצמה ובכבודה, או לכל הפחות להִכְנֹת... וככה תתרועענה האמהות והבנות יחדו עם הריקים והפוזוזים המשוטטים ורצים בכוון אחריהן, לצודן למרחפות, ואחריתן אטנם—זמה ותכל... וכל זה הוא אך ורק מרוב שעמום ובטלה, ובאין מקום לבלות בו את העת בענינים ויהר מלככים ומענינים, ולכן תביאם הבטלה לידי כל חטאת וסלף־מוסרי, ותחבל אותם חבל נמרין ! .

ומה גדולה עוד אולתם וקטנויותם בנוגע לשנוי שמותיהם, ביחוד שמות נשותיהם? נסה נא חביבי, לקרוא איזה עברית—סיבירית, ובפרט בשעת שיכתה עם מאַרְחִיה "מהפאטניק", בשמה העברי... או תמלא פניך כלימות ורוק ותירדֶפֶךְ עד חרמה. לא אחת ושטים קָנְנִי לראות בפה עולה־לתורה אחד עומד ומגד את פדחתו, ואנלי־זעה נוזלים על לחיו ולסתותיו, ובשום אופן לא יוכל לזכור את שמו העברי, עד שימצא לו איזה זקן הוזכר את בריתו ויוציאחו ממבוכתו... והנשים גם בהתברכן ב"מי שברך" וכדומה לא תחפצנה בשום אופן להִתְיַחַש על שמותיהן העבריות, והחון האמלל אנוס לגרם בחצץ שינוי ולברך למשל: את האשה מרת אנאסטאסיה איוואנאוונא וכו'... גם

נגאי להן להקרא בשם הכבוד "מוֹאֲדָעִים" כמו שנהוג, למשל אצל האינטימלנטיות שלנו בנגב רוסיא וכדומה.—

* * *

לאחר שבע שנים בווערעני-אודינסק.

שמיטה שלמה חלפה עברה למן העת שבקרתי ראשונה (*) את המקומות האלה, ומה רב ההבדל מאז ועד עתה? — אז, כשבאתי הנה בימי השוק הגדול שהוא האחד והמיוחד בכל גלילות סיביריה המזרחית והמערבית והלכתי בשבת להתפלל בביהכנ"ס שלהם הבנוי לתלפיות בטבור העיר, היה הבית מלא מפה אל פה אורחים-מתפללים עד כי בקושי גדול נדחקתי בתוך המון המתפללים; אז היו כמעט כל החנויות העבריות סגורות על מסגר כיום המנוחה, והבית הזה היה באמת מרכז-דרוהני ומקדש לא מעט לכל אחינו אלה, תושבי עבר-הבאיקאל שהביטו על זה אז בעל איזה "קבוין-גליות"; בבית הזה נדבנו את נדבותיהם ושלמו את נדריהם; התעננו על מננינת חון—עשיר אחד מקציתם שהיה עוד מנרב סכום חגון בשעת תפלתו ובשעת הנעימו את זמירותיו; בבית הזה התראו איש את אחיו הרחוקים זה מזה בחערבה הגדולה והרחבה הלזו המכילה כמה אלפים קילומטר מרובעים, בבית הזה קבלו את ההשפעה העליונה והאצילות הרוחנית לכל השנה, —טמז "חג ורנל" היה להם בעת החיא בבית הזה, שממנו היו יונקים את הקדושה העברית לכל ימי השנה בכל מקומות מושבותיהם!

ועתה? — — — אל אלהים ה', מה אני רואה? — הבית הגדול והקדוש הזה הגהו כמעט פנוי וריק, ורק כשני מנינים מתפללים בו, ובמספרם נכללו גם חמשת "המושולחים", העומדים בכַּבְּוֹדִים מתנפחים בזוויות הבית, וחוששין בשעת מעשה שלא יכוו ח"י האחד מחופתו של חברו... אין נודר נדר, ואין מנרב נדבה אין חון—עשיר משמיע זמירות בחנם, ואין משפיע רוח ומסור וקדושה וכו';—העשירים האחדים שהיו לפנים מתעננים על זיו שדי בבית הזה, כבר מצטיינים גם הם ביהירותם וגסות-דרוהם של "אדירינו" הידועים... — ומענלים קטנים" שהיו לפני שבע שנים, נעשו עתה כל אחד ואחד לבריה בפני עצמו — כלומר לשור פר טַקְרִין מַפְרִים לימינו ולשמאלו... בקצרה, השבת היתה להם לחול, לגמרי חול... והקשר-המוסרי שהיה מאגדם ומקשרם, נִתְקַ ונפסק; ההשפעה-הצבורית נעשתה גסה והדיוטית, בתעובות של מעט

(*) מסעתי הראשונה ציבוריה היו לפני שבע שנים, ועדפסו כלן בהמליץ שנת תרנ"ט

תר"ם, כלומר: כ"החגגת שנים" אחרי גמרי אותן, כסבת הלנווריה...

עריצות־חצפנית ותקופת־שחצנית...; „האדונים היהודים” יבלו עתותיהם וכל נשפיהם בכלובי־הקלפים; ה„גבירות והכנות” עושות כונים לה„פאטניק” הירוע אשר בו כל חי רוחן, שיחן והניזון, וכל מאווי לבן... — ובין כו"ב תלך כנסת ישראל זו, הלך ומתנולת ומתמוזות מיום ליום ומשעה לשעה, ואין איש עומד בפרץ עוד.

משמים ומרעיד, משומם ונעצב עמדתי והסתכלתי בצורה עברית זו החולכת ושוקעת... ראיתי ונתתי אל לבי עד כמה היו יכולים אלה המשולחים — לו אך היו אנשים מהוגנים ומסודים ל„משלחתם” באמונה — להביא רב טוב לבית ישראל זה. כי, האמת נתנה להאמר, היתודי הסיבירי בכל התרחקותו מטולדתו ומכורתו ומ„היהדות המעשית” הגהו בטבעו מוקיר רבנן מאד ורגיל ומחונך מילדותו להיות זקוק לאיזה אויטריטט רוחני, ובכל נפשו ומאדו יאהב לתמוך בידי לומרי תורה ומרביציה ברכים, ובשימנו אל לב כי לע"ע א"א בשום אופן להשתמש באמצעים אחרים ל„רוחתם הרוחנית” לרגלי הנאי המקום והחומרות המתנכרות מיום ליום בנוגע לזכות הישיבה...; ובשימנו אל לב כי עכשו היא כנראה שעת הקריוזים הרוחני בסיביריה, ובעבר־הבאיכל בפרט, לאמר: המעבר מהאדיקות והבערות להחופש־המוסרי וההתפתחות החברתית, שבאו בעקב המסלות החדשות שנפתחו זה עתה בה, — בשימנו כ"ז על לבנו צריכין אנו להבין עד כמה יש ויש לא! יד ה„משולחים האלה” לעשות הרבה בפה, לו היו, כאמור, נכונים מצדם גם הם לעשות ולפעול, ולא להשתמש בבערותם ועוד להכותם בסגורים ובתמהון לבב! ...!

* * *

מחזה מענין ומלבב מאד היא התחלוכה הדתית של השכט הכוריאטי הנקצים גם הם מכל אהליהם (Аулы) ובפריהם ליום השוק הגדול; — בתוך הערכוביא והאנדרלמוסיא הרבה מתערובות עמים ולאמים שונים שנקבצו באו הנה לערוב מערבם, הולכת ומשתרעת ע"פ כבר השוק תחלוכה של המון־רב, עם נשיהם וילדיהם העוטרים את הכהן הגדול שלהם „Халибо-Лам” שלפי אמונתם מתגלגלת בו נשמת בודדא מחוקקס מדור לדור; הכהן בעצמו מוטל בעריסה מטולטלת מקופל ומכורך בשידראין ובסודרין ומטפחות של משי אטון־סינים וברים ובסתות, וכבה ישב לו מעט אפרקדן, בלי שום תנועה ואות חיים, — ממש כפסל של דונג (כן הוא באמת חוות פניו כמו בכואה של שעות), ומראמו כמראה איש גוסס ונוטה למות. ורק מחרוזת־פנינים תתנועע בין אצבעותיו חזקות והצנומות, שבהן יחתוך קצבה לתפלותיו וכרכותיו שהוא משפיע בעת

ההוא על מעריציו ומקדישיו, ודרך אנב יודיע שהוא עוד חי... — ונרות של שעה עבות וכהות דולקות לפני רנליו על דרגש קטן מוצב בעריסה, ועיני כל העם נטויות אל הנרות לקסום קסם ולחזות חזון על פי תנועותיהם ונטייתיהם של השלכת והעשן, לאיזה רוח ינדוף העשן, ולאיזה — הלכה ? וכדומה ; לאמים (כהנים) אחדים מהנושאים את העריסה וההולכים לפניו, מרחשין בשפתותיהם איזה תפלה שנורה בפי כל העם החומה אחריהם כדוב שוקק, והחמון הרב הסובב את תהלובה מכל צד יקוד וישתחוה על כל פסיעה, וכל אחד ינע במצחו בהקרח המחפפס המכסה בעת ההוא את כל האדמה, והאדוקים שבהם ינפצו את מוחותיהם ומצחיהם אל גלרי הקרח ואבני הרצפה, ומשתחווים לפני כפות רנלי הלאמים הנושאים כדי שיפסעו על נביהם עם ה"אל־בהנים". —

* * *

נפרדתי מהמקומות האל ואשובת דרך המסלה הגדולה שבגבר — הבאיקל הנפסקת על חוף הים הזה (*) אשר כבר כסה בקרח ובכפור, ופקודי המסלה העבירו אותי עם יתר הנוסעים במזחלות החורף עד בואנו לחפו השני ששם תחל המסלה הסבירית־מזרחית.

ומה נוראים ואיומים הם המחזות הפראיות אשר הצטיירו והתיצבו לנגד עיני במקום הפרוע והפראי הזה ! — מסביב ליס־הקטן הדומה לקערה עמוקה חסרת שוליים יתנשאו הררי־עד וסלעי־מגור כמו התעתדו מאת אביר המבע לשמור על המים חזרונים האלה לכלי יפרצו את נבולם... ועל החרים הרמים והנשאים האלה, על צלעותיהם וירכותיהם שוכנת תמיד עננה הרת סערות ורוח קטב, המביאים לעתים תכופות שואה על אדם ובחמה יהדיו. — ככה ישב לו הנוסע בהמוחילה המחליקה מראשי החרים (מהתחנה שעל החוף) על פני הטיב השלג הלבן והמצוחצח, ויורדת על שטח הקרח הנורא הנמוי על "יס־האסיר" הלזה ; — ופה ושם תראינה לנגד עינינו גלדי קרח אדירי־איומה נצבים ומוצקים בצלמי בלחות להפיל אימתה ופחד על כל עובר ושב ! — לפעמים יראו בזה גם דוכים וואבי ערבות, שועלי־הצפון ויתר חיות־המרוץ (רעענטהיר) רנליהם כמו צמודות ודבקות בין בקיעי הקרח (**) ומטפסים ומתאבקים בכל שארית כחם

(*) אל נא יבנה הקורא כי הדברים נאמרו בטרם שנבנתה המסלה הסובבת את הבאיקל

Крыго-Бакальск. ж. д.

(**) תכונה מיוחדת ליס־קטן וזוהי, כי הקרח שעליו יבקע לרגעים ויני־רגע יתאחד

והחיה או הבהמה, ולפעמים גם האדם שיפלו אף כרגל אחת ! לכקיע שבוה יאבדו תחתם בליץ מזיל, כי אין שום תחבולה לזה, וזלתי להשאיר שם את הרגל !...

למען המלט על נפשם, — אך לשוא, באחרים מהם עוד נראה רגש חיים והעויות
נוראות בהאבקם עם מור המות, וקולותיהם ואנהותיהם ונאקויותיהם יוצאות מטבוריהם
ושורטים שרמט רגזנית באזני השומע; פה הצבי — הצפוני עם קרניו המפוצלות
והיפות הדומות כאחלות נטע ה', עומד נ"כ טובע ושקוע ברגליו האחרונות בין
הבקעים אשר התלכדו והתאחדו, ואחיוה זו אסרתו מאסר עולם! שם תאו
וזמר איל ויחמור וכו' יעמדו בנציבי קרח על מקומם שכבר נפחו את נפשם, ועל
ידיהם הזאבים והדבים האוהבים תמיד את בשרם ודמם לא ישבעו, ועתה
שלום-עולמים ביניהם ואין מתנפל עוד לטרופ טרף..., ובין המחזות האיומים
האלה כמקום מרבין-המות ושעירי שאול ואבדון, יחלוק לו האדם במזחילת
החורף את דרכו, ומקטרתו בפיו תעלה עשנה נלנלים נלנלים, ומחו יעבוד ויחשוב
וישער את השבר הצפון לו מנסיעה זו! — ועוד יותר ישתומם לבנו כאשר נבוא
לתוך אמצע הים, ונראה בתים בנוים כמו רמים על קורות גדולות ועבות של
עץ, להיות לבתי מלון ולתחנות להנוסעים ואינם חוששין כלל לבקיעות הקרח
ומפרציו הנוראים והאיומים, כי שכל האדם את ידיו ללחום גם עם איתני
עולם אלה ויכבשם, ועוד ישכון עליהם בכמהה ואין מחריד!

הערה לצד 11

אגדה יפונית ע"ד מוצא האירופאים.

כלב ארין יפונית, בחוג הררי עד וסלעי מנור, יתנשא הר נבוה וזקוק בלי שפוע ומירון אך מהוקקן ומסותת מכל עבריו, ומתראה כבודד במועדיו ואך העננים ועבי"שחק יתחברו לפעמים עם ציקו המצוק.
והתר יריק מליעו אש תמיד עם ריה נפרית ועב"עשן כבד ושחור מאד;
כלילה כלילה נראה מחוג"שמים שכנגד לוועו תרד טפה אדומה כרם קרוש ותתכלע בין להבות אשו.

ההר הזה הוא הר"נעש (וואלקאן) הקדוש—"פורזי"אממא".
בשנות קדם, לפני רבבות אלפי שנים, היה ההר כלו עטוף באדרת ירוקה מעד"תבואות ערוגות"הבושם וברמי חמד; על צלעותיו וירכותיו כסוהו צאלים מענפי עץ עבות ודליות עצי במבוק וכו'; עפאים ופרחים וכו'; בהם קננו צפור כל כנף וחיתו"יער וכו'; תהלך הבא מרחוק התענג על מי"מנוחות מפכים באפיקיו ונאיותיו, מים זכים וטהורים כבדולח ומתוקים כקני"הנפת ויערות"רבש;
ריח צח שפיים היה מזורר באפו ומשובב נפשו, ומחליף עצמותיו וכל יצורי נוח, וכל הבא שמה היו מתוספים לו חיו ושנותיו מאריכות.

לא לחנם היה בפה עדן נועם וחבל ארין מלאתי כל טוב בזה, כי הנה כראש ההר על "ראש הסוצק" אותה למושב לה האלילה "הא"האמאטטא"—
אלילת הטוב והאשר!

אלף עינים היו לה להביט ממרום שבתה ולהשגיח על"עכדיה עובדיה, ובאלף ידים החישה להם עזרה בצר להם וכו'.

בעת קדומה מאד, בתקופה בלתי באה במספר שנות התכל, לפני מיליוני שנים בא האלילה הטובה לשכון כראש ההר הזה, שממנו נשקפה כל ארין יפונית מאפסי צפון עד האקינס הנדול בפאתי תכל, וברגע אחת יכלה לראות ולהשגיח על כל הארין ולהשפיע עליה שפעת ברכותיה.

מאשרים היו אז בני יפונית, בתיהם היו מלאים מן אל זן מטוב הארין

וחלב האדמה; כלי בית, רהיטי בטבוס ומחצלאות בשלל צבעיהן; חכיות תבן מלאות אורז וקטניות פולים ועדשים; תולעת המשי לא מתה, והשָׁלוֹ (פאזאן) השתטח שָׁמָּה בטביב; והתאו והזמר והאקן והדישון פרו וירכו מאד ועטיני הפרות נתנו חלב למכביר וכו'...

מאשרים היו, ויאחבו איש את אחיו ולא היה להם שום מושג מאיבה ושנאה וקנאה וכו'; אוצרותיהם ומגורותיהם ומחסניהם היו פתוחים בלי שמירה ומנעול, בלי הסגר וכלי כריחי ברזל ויתד־העֵץ: שלות השקט ומשכנות מכסחים היו אחליהם ובתיהם, ויברכו את האלילה הטובה הא־האמאטמא המשפעת עליהם רוב טובה ואושר, ותשפות להם שלום נצח!

ואולם לאט לאט נשחתו מדותיהם וירדו מטה במעלות רוחם ובמסורותם והארץ מלאה מוטה—שוד וחמס, עשק וגזל וכו' עד כי יסדו להם גם "ממשלה"... והתחילו לאסוף צבא ותיל ללחום ולשפוך דם... אף הכדילו מקציהם ראשים ונסכים... והם היו הראשונים להרים חרב איש על רעהו; רבים מעמי הארץ נכבשו תחת ידיהם לעבדים ולשפחות, ויאלצום לעזור להם במלחמותיהם ולשלוח יד בבזה; הנחינו "מעמדים" בארץ ויחוסים בין בני העם, וימשילו את העריצים על החלשים ואת העשירים על העניים; —מוט התמוטטה הארץ והנוד ותנוע; הכפרים נשמו, השדות נעצבו, הערונות נרמסו ונהרסו, הערים נתצו מאין יושב וכו' ובסקום האושר והשלוח באו—יָאוֹשׁ, שָׁכֹל ואלמון, שָׁמוֹת ושֹׁאֹף יחריו! הסייגונים בני לא אֶמֶן כה השחיתו את דרכם עד כי הִחִינוּ לבוא גם בבתי הַכִּנָּה (בתי תפלה לכודדה) וישודדום, ואת הגוֹשִׁיּוֹת (הקדשות) רשנו ויכתרון בחרבותיהן...

רע ומר מאד היה אז מנת חלק דלת העם, הם באו במחילות עפר ובנחלי חבתות להסתיר מפחד העריצים הסייגונים; שם מתו ברעב ובקור וקרה, ומבלי רצונם נאנסו להספח על הסייגונים הזדונים, וירעצו וירוצצו וכו' ותמלא הארץ שוד וחמס, דם ואש וכו'.

רבות רבות סבלה והאריכה אפה האלילה הטובה, את כל ראתה והשניתה ממרומים, ותחטום להם ותסכול.

ואולם לעת קֵץ כאשר צִין חזרון והרשעה הרימה ראשה בלי סוף, אז עלה אפה על עובדיה הבוגדים, ובבוקר בהיר אחד החל החר פודזי—יאטמא להעלות עשן כבד מאד; וראש המצוק שבאו מקדם היה משוש מכטו של איש יפוני על "כתמו האדום", נעשה שחור ואפל וממעל להרקייע הפרוש עליו עלתה להכת־צהובה המבשרת רעה ואסון ליפונים כלה.

אבל העם כה השחית את דרכו עד כי לא שם לב כלל לאותות השמים,

מהו עיניהם מראות אוהרת האלילה הטובה ותתראות האלים האדירים, מלאכה עושי דבריה.

צין המטה פרה הודון ! ובעת עון קין פקע סבלנותה, והיו רעש גדול ונורא בכל אפסי הארץ : מנככי האדמה, מתחתיות ארץ, התפרצו אדים מלאי רעל מהניק ; החרר פודוויאממא נחלק לשנים, וממנו התפוצצו סלעי־עד ואבנים גדולות אשר עפו כמטר בליות ברקים ורעמים אדירים, ותהי אש מתלקחת אשר לחטה מוסדי ארץ ותחפוך את כל לעפר ואפר, וכמעט שנמה כל היקום מעל פני האדמה (*).

הארץ שאה שממה, העם חרד מאד על אבדן מהמדיו ; הסיונונים נפלו לאט לאט איש בחרב רעהו, ושרידיהם שמו אל לבם מכשול עונם... ויהלו לפשפש במעשיהם ולשוב,—ואולם אהרה העבירו המועד...

הלחבה (לאווא) לא כבתה, ותתך יומם ולילה אש וגפרית אויר מהניק, ואפר רזיזין עם נחלי רתמים !

נסו להקריב לפני האלילה הקוצפת את קרבנות הכנוה : שחטו צבאים ויחמורים, הקריבו הקטירו, צעקו הפנינו, קראו היללו וכו' ויהינו לעלות על ראש החר אליה, ואולם—האלילה התחמקה מהם ! בכל שורר מות ואבדון, ואין מי אשר ידאג עוד לשלום יפוניה ..—

האלילה הטובה הא־חאמאטטא עזבתם !

אלפי שנה חלפו עברו והאלילה הטובה לא שבה.

רחוק רחוק מאד נדרה לה ; שם בקצוי ארץ בלב ימים ואיים רחוקים במקום השמש תשקע במצולת ים להטהר מחלאת היום... ; שם הרחק מיפוניה ומסין ומכל ארצות אויה, יסדה לה ממשלה חדשה על ארץ חדשה ;

ב"ממשלה חדשה" זו לא היה מקום להרע, כי האלילה הטובה האצילה מרוחה ותשליט בה רק את הטוב.

וחממשלה החדשה הזאת נוסדה על־אי גדול עגלגל שכלו לבן בשלג, וכל הנמצא בו נוצץ בזהרו וצחצחו.

גם האנשים המה לבנים, האלילה החליפה את מראהם בצביון בזה שלא תוכל להזכר עוד ככני יפוניה שעזבה...

ולמען עשותם לחוקים ואמיצים ולמנצחים תמיד במלחמותיהם, לקחה האלילה זיקי אש מלבית הפודוויאממא ותחלק בין עבדיה הלבנים, ותלמדם

(*) בזהיסטוריא הקדומה של יפוניה ישנן איזה ידיעות ע"ד אבדן והריסה ע"י מוקדי=

עולם במהפכות ולקניות, שאז נאבדו יותר ממאה אלף אנשים ובהמה רבה וכו'.

איך להשתמש בהאש העצור בקנה־דרכה *) כדי להרעים אש ונפרית להוציא ברקים ורעמים כיריותיהם—באש פלדות זה.

עברו עוד מאות אלפי שנה, והאלילה לא חפצה לשוב ליפוניה האומללה עד שתודע מבתחלה: איך חיים כעת היפונים—בניה הראשונים? ואם שבו מסורם והחליפו את נשמותיהם המקולקלות? —

אז קראה אליה את עבדיה הלבנים ותצו אותם לאמר: טענו בירניות גדולות וחוקות, וקחו אתכם את קני־הרובה שלכם ביחד את תעודתי זו, ועברו שמה שמה מורחה שמש; חצי שנה תמשך נסיעתכם זו; מאה ושבעים וששה פעמים תראו את השמש עולה מן האוקינוס הלאה הלאה מכירינותיכם; ובמקום עלותה בפעם השבעים ושבעה ומאה, תראו ארץ; בואו אל הארץ הזאת, עמדו עליה ורגלוה היטב: איך חיים שם האנשים, —הטובים הם, אם רעים? האוהבים הם איש את אחיו? החדלו ראשיהם ותקיפיהם לרעצם ולרועצם? החדלו לחנך את ילדיהם ועויליהם? וכו' **) וכל אשר תראו תכתבו בספר ותביאו אלי בשוככם קשט אמרי אמת. —כה דברה אליהם האלילה וכה שלחה אותם לנסיעה רחוקה זו.

האנשים הלבנים נסעו הלך ונסוע על כמתי ים מאה ושבעים ושבעה ימים, עד שבאו לחוף ארץ יפוניה כאשר דברה אליהם האלילה הא־האמאטמא. העם היפוני יצא חוצץ כלו לראות את האנשים הלבנים, וישתאו מאד על מראיהם המשוונה; בלם נשאו זקן גדולה יורדת ע"פ מרותיהם ולבנה בשלג; הפנים לבנים וחורים, והשערות קטנות ורכות; והעינים יושבות על מלאת ואינן שקועות...ומכימות נבָּחן וכו'.

ואולם גם הלבנים שכחו מהר את פקודת האלילה הטובה, שכחו אמרותיה ומצותיה בהיותם רחוקים מאד ממנה, ותחת פקודתה אותם: לדרוש לשלום הארץ בהשקט ובכטחה, התפרצו הם כה ברעם קני־רובה ובאש פלדות, וישללו מהעם זהב ומשי וכו' ויהרגו בהם לאלפים ולרבבות, עד כי עד היפונים התחבאו בעמקים ובנאות וכו', ויפללו ויתחננו בשם האלילה הטובה "מרחמתם לפנים", שתשוב אליהם ותצילם מכף מעולים ומרצחים "לִבְנֵים" אלה, העושים בלה את ארצם...

לא ידעו האומללים כי הם המה עבדי האלילה הקדמונית שלהם ששלחתם אליהם לדרוש בשלומם...

*) הכונה בודאי על המלאת אֶבֶךָ־השרפה (פילווער) או ה"ברד" כשפת מרחיבי הלשון.

**) מונה רע ומשחית השורר עד היום בין דלת העם וההשוכים ביופן.

ואחרי אשר הלבנים האלה חחרכו וישוספו את כל הארץ ולא נשאר להם עוד מה לעשות... שבו לארצם בכיריותיהם ואניותיהם המלאים שלל יפוגיה... ובידעם כי האלילה אוהבת אך "טוב וחסד" ספרו לה על היפונים שמועות טובות... והיא שָׁשָׁה ושמחה ע"ז מאד ותחליט לשוב לארצה הקדומת, שנשתנתה לטובה.

החליטה ותשוב.

ובבוקר לא עבות אחד ראה כל העם היפוני כי החר הקדוש פודו־יאמא חדל פתאם מהריק אש ורוח־הנפירות נהפך לריח שושנים וערונות בושם; ציק החר התאדם עוד הפעם, והשמים ממעל לו נטפו נטפי ברכה ותהיה, אז הבינו כל העם, כי שבה אליהם האלילה הטובה הא־האמאטמא, ואתה כל הטוב והאושר לבני יפוגיה ולארצם המכורכת וכו'.

אז נכנעו הסיינונים ויאירו פניהם לדלת העם, וייטיבו איש לרעהו, ולא השלימו עוד את האנרוף־רשע וכו'.

בהמשך הזמן, גלו הכתנים מעל במת הבנוה את הסוד הגדול, כי: הארץ הזאת ששבה משם, אלילתם הטובה, היא רחוקה רחוקה מאד מיפוגיה ומסין ומכל אויא; שמה שמה במקום שקיעת החמה מערבה שמש, שם ישבה ומשם שבה ותביא אתה את כל סודותיה בדבר ה"אש־פלדות מקני־הרוכה" ורעמיהם וברקיהם... ותחל ללמד את אצבעותיהם לקרב ולהשתמש כהאש פלדות וכו' כדי לרוממם ולנשאים על־כל... וכדי ליסר את "הלבנים" אשר מעלו מעל בשליחתם...

והארץ הזאת שעזבה עתה תקרא: אירופא...

תקוני טעות

חלק ראשון

צד	ש'	במקום	צ"ל	צד	ש'	במקום	צ"ל
18	27	Баластные	великод-	44	בהע'	Беликод-	צ"ל
20	בהע'	совість	невиная	50	8	נשתמה	נשארה
23	15	товарищъ	ובכו"ץ	52	5	ובכו"ץ	ובכו"ץ
"	30	להשתלשלות	לא יכולתי	58	28	ובלוניה	יבלוניה
27	17	צרבם	סנסקריטות	59	24	סנסקרוט	האנודל
"	25	עשירים	הנזירים	62	26	המנודל	הנזירים
"	28	קונ"ד	במפשיהם	"	27	הנזורים	במפשיהם
28	10	בישרונות	עפר	63	30	Баыра	вѣра
30	20	העושים	בהע'	65	13	יועורי	יועידו
"	"	"	11	31	20	מחמדת	מתמדת
31	5	כואי	34	בהע'	6	שאין חקר	לאין חקר
34	9	ומשם יש	כעס	73	8	וישיבני	וישיבוני
38	18	Вольчей	ומשם יש	80	בהע'	Заточки	Заниточки
39	5	דים	39	21	"	Завьюкомъ	Завѣникомъ
41	20	אלא	41	19	81	Сютки	Сѣтки
44	21	אלקנו בארין	44	31	91	ותשכב	ותשב בקרטומה
44	21	אלקנו בארין	44	12	96	כי	כי

חלק שני

צד	ש'	במקום	צ"ל	צד	ש'	במקום	צ"ל
9	32	המפיקים	האפיקים	21	26	עגל חמריין	מעגל-חמריין
12	8	ובתי אוצר	מיותרים	45	17	לאשת חמת	שאשת חמת
"	16	הצלמנים	הצלמנים	46	13	האף	חחי
15	22	אלקב	אלקסיוב	52	26	Халиобо	Хамбо

ועוד שניאות רבות שנפלו לדאבוני בספרי זה מחמת שלא יכולתי להיות בעצמי בשעת ההגהה האחרונה לרגלי נסיעותי לתור את הארץ ועריה ומושבותיה וכו' ועוד מבשולים שונים שא"א היה לי להסירם ולהתנכר עליהם ומובטחני בהקדרא שיעמוד עליהם בעצמו וידינני לכך זכות.

ביחוד רבו השניאות בהמלות הלועזיות, ובפרט בהרוסיות מחמת אי הבקאות בהשפות האלה פה בא"י.

המחבר

